

ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

ΑΘΗΝΑ, 1927

Ο ΙΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΡΣΙΚΗ

ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ
ΕΡΓΑ

ΣΕΙΡΑ Α΄
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

5.

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

*«Ανάγκη στήναι
εις τήν ἔρευναν τῶν αἰτίων»*

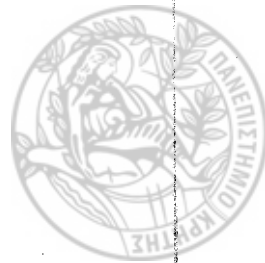
ΑΘΗΝΑ
Α΄ ΕΚΔΟΣΗ 1927

ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ «ΝΕΑ ΖΩΗ» ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
Μ΄ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Φ. ΔΡΑΓΟΥΜΗ ΚΑΙ Μ΄ ΕΞΟΔΑ Ι. ΚΟΚΚΩΝΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ «Σταμάτημα» γράφηκε, καθὼς ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός μου ἔχει σημειώσει στὸ τέλος τοῦ χειρογράφου του, κατὰ τὸν Ὀκτώβριο, Νοέμβριο καὶ Δεκέμβριο τοῦ 1917 στὴν Κορσικὴν, ὅπου εἶχε ἐξορισθῆ ἀπὸ τοὺς Γάλλους μόλις κατέλαβαν τὴν Ἀθήνα τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους.

Τὸ ἔργο του αὐτὸ πρώτη φορά ἐκδίδεται τώρα. Τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἀπὸ τὴν Κορσικὴν ἀκόμη εἶχε συνεννοηθῆ μὲ ἐκδότῃ στὴν Ἀλεξάνδρεια γιὰ νὰ τὸ τυπώσῃ, κατόπι δὲν τὸ δημοσίευσε, οὔτε ἀφοῦ ἐλευθερώθηκε, μὲ ἐνισχύει στὴ γνώμη, ποὺ σχημάτισα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ χειρογράφου, πὼς ἤθελε νὰ τὸ ξαναδουλέψῃ, γιατί, στὴν κατάστασιν ποὺ τὸ εἶχε ἀφήσει, ἴσως δὲν τὸν ἱκανοποιούσε πιά τόσο. Πιθανὸ εἶναι πὼς ἀνάβαλε τὴν ἐκδοσὴν γιὰ ναυρῆ καιρὸ νὰ συντομέψῃ μερικὰ μέρη, νὰ χρωματίσῃ διαφορετικὰ ὀρισμένα ἄλλα καὶ νὰ τροποποιήσῃ κάπως καὶ τὴν ὅλη διάταξή του. Ἀλλ' ἀφότου, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1919, εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν ἐξορία καὶ τὴ συνέχειά της, τὴν ἐκτόπισή του στὴ Σκόπελο, δὲν τοῦ ἔμενε καθόλου καιρὸς γι' ἄλλες ἀσχολίες ἐκτὸς ἀπ' τὴν πολιτικὴν.

Τὸ «Σταμάτημα» διαφέρει ἀπὸ τὰ τρία προηγούμενα, δημοσιευμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο, λογοτεχνικά ἔργα του κατὰ τοῦτο, πως δὲν ἀσχολεῖται σ' αὐτὸ καθόλου μὲ πολιτικὰ θέματα, ὅπως καὶ στὸ πρῶτο του, τὸ «Μονοπάτι», που τὸ εἶχε γραμμένο δεκαπέντε χρόνια πρωτίτερα, στὰ 1902, χωρὶς κι αὐτὸ νὰ τὸ δημοσιέψη. Ἔχει ὁμως τὸ «Σταμάτημα» σφιχτιότερη ἐσωτερικὴ συνοχὴ καὶ ἀρτιότερη τέχνην ἀπὸ κείνο, μὰ καὶ συγχρόνως πολλὰς ὁμοιότητες στὴν οὐσία καὶ στὴ διάθεση. Γιατὶ καὶ τὰ δύο γράφηκαν εἰς κρίσιμα γυρίσματα τοῦ δρόμου του· τὸ πρῶτο, ὅταν ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψη τὰς ἐλεύθερες ἀπασχολήσεις του καὶ νὰ μπῆ στὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἔθνους του, καὶ τὸ τελευταῖο, ὅταν ἀναγκάσθηκε, παρὰ τὴ θέλησή του, ν' ἀποχωρισθῆ ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσίᾳ καί, αἰχμάλωτος ξένων ἐπιδρομέων καὶ συμπατριωτῶν ἀντιπάλων, ν' ἀδρανήσει πολιτικὰ γιὰ δύομισυ χρόνια. Ἔτσι ἔφθασε νὰ κάμῃ γενικὴν ἀναθεώρηση τοῦ ἑαυτοῦ του, τῶν ἰδεῶν, τῶν σχεδίων καὶ σκοπῶν του καὶ ριζικὴν ἀνασύνταξιν τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεών του. Καὶ τοῦτο γινόταν τὴν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης κρίσης τοῦ παγκόσμιου πολέμου, μέσα στὴν ταραχὴ καὶ ἀναστάτωση ὅχι μόνον τῆς πολιτικῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς, παρὰ καὶ τοῦ ἐσώτερου κόσμου τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὀλίγοι ἄνθρωποι ἐστάθηκαν τόσο ἤρεμοι κατὰ τὰ καταστροφικὰ ἐκεῖνα χρόνια, ὅσο ἀποδείχεται ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦτο πως ἔμειν' ὁ Ἰων.

Δὲ φαίνεται ἴσως ἀρκετὰ καθαρὰ ἀπὸ τὸ «Σταμάτημα», οὔτε ἀπὸ τὴν ὀκτάμηνη νέαν ἀνάμιξιν τοῦ Ἰωνος εἰς τὴν πολιτικὴν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, ἢ μεταρρύθμιση που εἶχε συντελεσθῆ στὴν ψυχὴ του κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Ὅσοι ὁμως ἀληθινὰ τὸν ἐγνώριζαν τὴν παρατήρησαν μόλις τὸν ἀντάμωσαν πάλι μετὰ τὴν ἐξορία του καὶ περίμεναν νὰ ἐξελιχθῆ πολὺ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ἀκόμη φαντάζονται οἱ πολλοὶ πως θὰ εἶχε ἐξελιχθῆ, ἂν ἐξοῦσε κ' εὐτυχῶς ἀπὸ τὰ γράμματα καὶ τὰς σημειώσεις του ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, που θὰ δημοσιευθοῦν ἀργότερα, διαφαίνεται ἡ νέα του τροπὴ.

Τὸ «Σταμάτημα» σημειώνει σωστὰ τὸ κλείσιμο τῆς ἐποχῆς τῆς νεότητος καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰωνος εἰς τὴν ἐποχὴ τῆς ὀριμότητος. Ἀπὸ τότε θ' ἄρχιζε ν' ἀποδίδη τοὺς εὐχρυσότερους καρπούς του. Μὰ τὰ χρόνια ἦταν τέτοια, που οἱ καλλίτεροι, μπαίνοντας, καθὼς εἶναι φυσικό, στὴν πρώτη γραμμὴ κάθε ἀγώνα γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, μοιραίως εὐρίσκονταν ἐκτεθειμένοι περισσότερο ἀπ' ὅποιον ἄλλο στὴν ὁρμὴ τοῦ θολοῦ χειμάρρου τῆς δουλικῆς ταπεινότητος καὶ τῶν σκοτεινῶν παθῶν, που κατὰ τὰς ταραγμένους περιόδους τῆς ἱστορίας λύνονται ἀπὸ κάθε ντροπὴ καὶ δεσμὸ καὶ πλημμυρίζουν τὴν κοινωνίαν ἀποσυνθέτοντάς την. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ὅπου δὲν ἐδόθηκε στὸν Ἰωνα καιρὸς κατὰ τὴν τελευταία, σύντομη, πολιτικὴ του ἐμφάνιση νὰ ἐκφράσῃ ὀλοκληρωτικὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὀριμασμένης πια ψυχῆς του.

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

Τὸ «Σταμάτημα» μόνο μᾶς προῖδεάζει γιὰ τὸ πνευματικὸ καὶ δυναμικὸ συσσωρεύμα, που ἦτον ἔτοιμο νὰ σκορπισθῇ γενναιόδωρα, μὰ ἀπόμεινε ἀναπόδοτο καὶ χάθηκε γιὰ πάντα.

Αἰσθάνεται κανεὶς βαδιὰ μπρὸς στὸ βιβλίον τοῦτο τὴν πικρὴν εἰρωνία τῆς ζωῆς· γιὰτὶ ὁ τίτλος, που τοῦ ἔδωκε ὁ συγγραφεὺς του γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ προσωρινὸ διάλειμμα τῆς δράσης του πρὸς ἀνασκόπηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἀνασυγκρότησίν του, συμβολίζει πιά τώρα, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατό του, τ' ἀπότομον καὶ ὀριστικὸν σταμάτημα τῆς δημιουργίας του.

Φίλιππος Δραγούμης.

Ἀθήνα, 25 Δεκεμβρίου 1926.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφάλαια

Α' Ἡ ξαδέλφη	σελ.	1
Β' Πειρασμὸς	»	31
Γ' Ἀδελφὴ	»	109
Δ' Φιλόσοφος	»	128
Παράρτημα — «Ἡ γνώση μου»	»	131
α' Ὅργανο	»	131
β' Συνείδηση	»	134
γ' Στοιχεῖα	»	136
δ' Ἐπιστῆμες	»	140
ε' Φαινόμενα	»	145
ς' Ὁρμῆς	»	147
ζ' Ὁρμέφυτο αὐτοσυντηρησίας	»	150
η' Χαρὰ καὶ λύπη	»	156
θ' Ἠθικὴ	»	160
ι' Ὁραῖο, ἄσκημον	»	166
ια' Οἱ ἄλλοι	»	167
ιβ' Ἐκφραση	»	171
ιγ' Μοῖρα	»	175

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Σελ. 107, 3η σειρά ἀπὸ κάτω τὸ φερόν του νὰ διορθωθῇ φερόν τοῦ
> 128, 2η > > πάνω τὸ κάμαρά του, μένοντας ὄρες
νὰ διορθωθῇ κάμαρά του μένοντας ὄρες,

Α΄.

Η ΞΑΔΕΛΦΗ

Είχε κοπιάσει πολύ στα πολιτικά και μια εκλογική άποτυχία του έδωσε την ευκαιρία, που την έπρόσμενε χρόνια, να ξεφύγη από τον τόπο του, να πάη να ξεκουραστεί ένα καλοκαίρι σε μιαν έξοχη χώρας κοσμοπολιτικής, όπου τα μεγάλα ξενοδοχεία είναι όλα στο ίδιο καλούπι κομμένα. Τα μέσα του ήταν μετρημένα, αλλά είχε να ξεδεύη την ημέρα δώδεκα φράγκα για μια κάμαρα στο τρίτο πάτωμα — τροφή και κατοικία — και του έμεναν άλλα διακόσια φράγκα το μήνα για τα λοιπά του έξοδα.

Μια θεία του από τη Ρωσία και μια ξαδέλφη του μισορώσσα βρέθηκαν να μένουν στο ίδιο ξενοδοχείο για το καλοκαίρι. Όστε συντροφιά για τις πρώτες μέρες βρήκε άμεσως, αν και επήγαινε στην Ευρώπη για να μὴν ἔχη συντροφιά. Ήθελε να ξεκουραστεί από τους κόπους του, να μὴ βλέπη γνωστούς ανθρώπους, να μὴν κάμη καινούργιες σχέσεις στενές με κανένα, να ζῆ μέσα στον κόσμο, αλλά σε κόσμο άγνωστο, και ν' αφήση τον εαυτό του να ξαναυρῆ τα νερά του, που νόμιζε πως τα είχε χάσει από το πολύ ανάπατόμά του με τους ανθρώπους. Βιβλία σχε-

διάζε να διαδάξη και είχε πάρει μαζί του μερικά, όπως «τὰ εἰς ἐξυτὸν» τοῦ Μάρκου Αὐρήλιου, τὸ Discours de la methode τοῦ Ντεκάρτ, τὶς ὁμιλίαι τοῦ Γκαίτε μὲ τὸν Ἕκερμαν, ἓνα βιβλίον τοῦ Ἀνατόλ Φράνς, ἓνα τοῦ Μπαλζάκ, ἓνα τοῦ Στεντάλ, τὸν Δάντη, τὴ «Renaissance» τοῦ Γκομπινό, τὴ «Renaissance» τοῦ Οὐάιτερ Πέιτερ, καὶ τὴ «Renaissance» τοῦ Μπούριχαρτ, κάτι κριτικὲς τοῦ Ὅσκαρ Οὐάιλτ, τοῦ Ἐμερσον δοκίμια, τὸν Ζαραθούστρα τοῦ Νίτσε, μιὰ ἱστορία τοῦ τόπου του καὶ μερικὸς ποιητὲς, προσπάντων τοὺς Γάλλους παρνασσικούς, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς τὸν Μπράουνινγκ, τὸν Σουίνπερν καὶ τὸν Ρωσέτη. Μ' αὐτὴ τὴ διάθεση καὶ μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια θάρροῦσε πὼς θὰ περνοῦσε τρεῖς μῆνες ἀναβαπτισμοῦ στὴν ἐξοχὴ τοῦ κοσμοπολιτικοῦ τόπου.

Ἀλλὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ ξαδέλφη του ἤθελε περιπάτους. Ἡ θεία του τὸν εἶχε πάρει κατὰ μέρος μιὰ βραδιὰ καὶ τοῦ διηγῆθηκε τῆς κόρης της τὰ βάσανα· ἦταν ἐρωτευμένη, λέει, μ' ἓνα Ρώσο ἀξιωματικὸ που θὰ ἔρχονταν καὶ αὐτὸς ἐκεῖ σὲ λίγο, μὰ που ἤθελε καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὴν πάρη. Τοῦ εἶπε ὅτι ἡ Νατάλια Ἰβάνοβνα ἔπρεπε νὰ διασκεδάσῃ γιὰ νὰ ξεχάσῃ τὸν πόνο της καὶ ὅτι δὲν τῆς εἶχε κὰν εἰπεῖ τὸ μελλόμενον ἐρχομὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς καρδιάς της. Λοιπὸν ὁ Δημήτρης ἔπαιρνε τὴν ξαδέλφη του καὶ πῆγαιναν σὲ μακρινοὺς περιπάτους, πότε κατὰ τὸ βουνὸ καὶ πότε κατὰ τὸν κάμπο. Οἱ δρόμοι ἦταν καλοσυντηρημένοι καὶ τὰ μονοπάτια καθάρια, σὲ κάθε σταυροδρόμι ἐπιγραφὰς σὲ στυλοὺς σιδερένιους πληροφοροῦσαν τοὺς διαβάτες ποῦθε πηγαίνει ὁ κάθε δρόμος καὶ τὸ κάθε μονοπάτι, τὸ δάσος

ἦταν πολιτισμένο, ξεκλαρισμένο καὶ τὸ βουνὸ βατὸ ὡς στὶς ψηλότερες κορφές του μὲ κορδέλες που ἐκλωθαν χωρὶς πολὺ δύσκολες ἀνηφοριές. Στὰ πολιτισμένα βουνὰ μόνον οἱ θέες μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπότομες, κατὰ πάνω καὶ κατὰ κάτω, οἱ δρόμοι σχεδὸν πάντα εὐκόλοι, ἐκτὸς μὲ τὰ χιόνια. Στὸ δάσος εὕρισκες χαμοκέρασα, στὸν κάμπο μύριζε τὸ χορτάρει δροσιὰ καὶ βλάστηση. Ὅλα καταπράσινα. Τόπος γιὰ ἀγελάδες.

Ὁ Δημήτρης ἦταν 37 χρονῶν καὶ ἡ ξαδέλφη του 26. Τοῦ ἄρρεσε ὁ μακρὺς λαιμὸς της, τὸ λεπτὸ ἀνάστημα, τὸ ἄσπρο καὶ τριανταφυλλένιο δέρμα της καὶ τὸ γέλοιο της. Τὴ χάριδευσε καὶ τὴ φιλοῦσε κάποτε στὸ λαιμὸ. Δὲν τῆς μίλησε ποτὲ γιὰ τὸν ἀξιωματικὸ. Ἐκείνη μόνον τοῦ ἀνάφερε τὸ ὄνομά του κάποτε, ὅταν διηγοῦνταν τὸ πῶς διασκεδάζαν στὸ τένις τὸν περασμένο χειμῶνα. Τὸ βράδυ μετὰ τὸ φαῖ, σὲ χωριστὰ τραπεζάκια, μαζεῦονταν διάφοροι κύκλοι ἀπὸ Ἑγγλέζους, Ἀμερικανούς, Γάλλους, καὶ ἄλλοι μιλοῦσαν, ἄλλοι ἔπαιζαν παιχνίδια ἢ μουσικὴ. Τὸ καλὸ ντύσιμο, ἡ χάρη καὶ ἡ φρεσκάδα τῶν κοριτσιῶν, κάποιος ἀθλητικὸς λιμοκοντορισμὸς τῶν νέων ἦταν οἱ χτυπητότερες νότες τῆς συντροφιάς αὐτῆς. Μιὰ μικρὴ ξανθὴ Ἀμερικάννα ὡς 12 χρονῶν ἔπαιζε βιολὶ μὲ πολλὴ χάρη, τέχνη καὶ σοβαρότητα. Ἀφοῦ τέλειωσε ἡ μικρὴ τὰ κομμάτια της, ἡ λεπτὴ καὶ εὐθύγραμμη Ἑγγλέζα, που τὴ συνόδευσεν στὸ πιάνο, ἐξακολουθοῦσε νὰ παίζῃ μόνη της καὶ ἄρχιζε τὸ répertoire της ἀπὸ ὀπερέτες σύγχρονες καὶ ἀπὸ χοροὺς. Μὲ τὸ νὰ ἔχη καλὴ ἀφήν στὸ πιάνο καὶ πολὺ ρυθμὸ στὸ παίξιμο, ὅταν ἔπαιζε χοροὺς, κεν-

τούσε τις καρδιές και μάγευε τὰ πόδια τῶν κοριτσιῶν και τῶν ἀγῶριον, ὡς που σηκώνονταν ὅλα και χόρευαν, χόρευαν ζωηρότατα. Στις 11 ἔπαυαν ὅλα — ἀπαγορεύονταν ἡ μουσική μετὰ τὴν ὥρα ἐκείνη — και πῆγαιναν νὰ πλαγιάσουν οἱ πιὸ ἡλικιωμένοι, τραβῶντας και τὰ παιδιὰ τους μαζί. Ἔμεναν κάπως ἀργότερα μερικὰ ξεμοναχιασμένα ζευγάρια που ἐρωτόπαιζαν και μερικοὶ που διάβαζαν σὲ κανένα ἀκρινὸ τραπέζι τῆς σάλας ἀπὸ κάτω ἀπὸ μιὰ λάμπα με σιαῖδι. Ὁ Δημήτρης, ἡ θεία του και ἡ ξαδέλφη του κάθονταν σὲ μιὰν ἀκρη και μιλοῦσαν, ἔκαναν κρίσεις για τοὺς γύρω ἀνθρώπους και κοίταζαν τὸ χροῖ τους και τις διασκεδάσεις τους. Μιὰ δυὸ φορές ἔκαναν οἱ δυὸ νέοι μαζί κανένα γύρο βάλς. Ἐνα βράδυ ἦλθε ἕνας ταχυδακτυλουργὸς και, ἀφοῦ ἔκαμε διάφορα πειράματα, ὑπνώτισε μιὰ νέα που πῆγε και πῆρε ἀπὸ τὴν τσέπη ἑνὸς νέου ἕνα τσιγάρο ἀπὸ τὴν τσιγαροθήκη του και πῆρε ἀπὸ ἕναν ἄλλον κύριο τὰ σπέρτα του και ἀναψε τὸ τσιγάρο και κάπνισε. Τὴν Πέμπτη και τὴν Κυριακὴ ἦρχονταν μιὰ μικρὴ ὀρχήστρα ἀπὸ ἕξι ἑπτὰ ὄργανα και ἔπαιζε τὴν ὥρα τοῦ γεύματος και τὸ βράδυ ὡς στις 10. Τὴν ἡμέρα ἔπαιζαν τένις τὰ κορίτσια με τ' ἀγῶρια ἢ κροκὲ ἢ ἄλλα παιχνίδια. Ἄλλοι πῆγαιναν περίπατο κατὰ τὸ βουνὸ ἢ πρὸς τὸ χωριὸ κάτω.

Δὲν ἔλειπαν και τὰ tableaux vivants και οἱ κωμωδίες τοῦ σαλονιοῦ πότε, πότε. Ἐτοιμάζονταν πολὺν καιρὸ οἱ νέοι με τὰ κορίτσια για τις παραστάσεις αὐτὲς και ἡ μεγαλύτερη διασκέδαση ἦταν ἴσια, ἴσια ἢ προετοιμασία. Σ' ἕνα tableau vivant παρουσιάστηκε μιὰ βραδιὰ ἡ πιὸ

ὠραία νέα Ἀμερικάνα τοῦ ξενοδοχείου με τὰ ξανθὰ μαλλιά τῆς χυμένα ξέπλεικα, ἦταν σὰ λουλούδι τὸ πρόσωπό τῆς και τὸ κορμί τῆς, ντυμένο ἀρχαία, ἐπάλλονταν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ φορέματά τῆς, και ὅλοι ἀθρόμητα χειροκροτοῦσαν τὴν ἐμφάνισή τῆς· ὁ ἀντρας τῆς, μεσόκοπος, ἐρωτεμένος μαζί τῆς, πρῶτος πρῶτος και τελευταίος χειροκροτοῦσε με φωνὲς ἐπιδοκιμασίας και ἔλεγε «μπις, μπις» για νὰ ξαναδῆ: «Θέλω νὰ ἰδῶ ξανά τὴ γυναίκα μου» φώναζε γαλλικά: «Je veux voir mon femme». Ὁ Δημήτρης γελοῦσε κρυφὰ και βασταγμένα, ἡ Νατάλια Ἰβάνοβνα γελοῦσε δυνατὰ και φαίνονταν τὰ ὠραία τῆς δόντια. Ἡ θεία χαμογελοῦσε ἀπὸ εὐχαρίστηση που τὰ παιδιὰ τῆς διασκεδάζαν.

— Εἶναι γελοῖος ὁ γέρος αὐτός, ἔλεγε. Τι ἤθελε νὰ πάρη αὐτὴ τὴ νέα γυναίκα;

Τὸ ἀπόβραδο, πρὶν ἀπὸ τὸ γεῦμα, και τὸ βράδυ μετὰ τις 11 διάβαζε ἢ ἔγραφε ὁ Δημήτρης, κατὰ τὴ διάθεση που εἶχε. Τὸ πρωί, ὅταν δὲν ἔβγαινε ἔξω μόνος ἢ με τὴν ἐξαδέλφη του, πάλι διάβαζε ἢ ἔγραφε, ὄχι ὅμως με πολὺ κέφι πάντα. Ἄλλα σχεδίαζε και ἄλλα βρῆκε. Ἐπειτα ὅμως στοχάζονταν ὅτι, ἐδῶ που εἶναι, δὲν πρέπει νὰ βιάζεται για τίποτε. Ἦλθε νὰ ξεκουραστῆ και ξεκουράζεται μόνο με τὸ νὰ μὴ βιάζεται και νὰ μὴν ἐπιβάλλη χρέη στὸν ἑαυτό του. Ἄς τὸν ἀφήνῃ νὰ κάνῃ ὅ,τι τραβᾷ ἢ ὀρεξὴ του και ὅταν τοῦ ἔρχεται. Ἄς ἀφήνῃ και πολλὲς ὥρες νὰ περνοῦν δίχως νὰ κάνῃ τίποτα. Καὶ ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες, ὡς που ἕνα μεσημέρι στὸ τραπέζι φάνηκε ὁ ἀξιωματικὸς ὁ Ρῶσος και κοντὰ του μιὰ κυρία ἐπιδειχτικὰ ντυμένη με

μιά νέα κομψή και νόστιμη. Μόλις τούς αντίκρουσε τὸ μάτι τῆς Νατάλιας Ἰβάνοβνας, ἐκέρωσε τὸ προσωπάκι τῆς καὶ εἶπε τῆς μητέρας τῆς·

— Κοίτα, ὁ Πάβελ Ἀντώνοβιτς μὲ τὶς Χλαμουτόφ.

— Ποῦ βρέθηκαν ἐδῶ αὐτές; εἶπε ἡ μητέρα τῆς.

Ἐκεῖνος, χωρὶς νὰ πῆ τίποτε, κοίταξε τὸν ἀξιωματικὸ καὶ τὴ νέα καὶ ἔπειτα γύρισε καὶ κοίταξε τὴν ἐξαδέλφη του. Ἦταν σιωπηλὴ ἡ Νατάλια σ' ὄλο τὸ τραπέζι καὶ προσπαθοῦσε ἡ μητέρα τῆς νὰ κάμη ὀμιλίαι γιὰ νὰ τὴ ζωνρέψη λιγάκι. Ὁ Δημήτρης τῆς μιλοῦσε μὲ καλοσύνη, τὴ ρωτοῦσε πότε τὸ ἓνα πότε τὸ ἄλλο γιὰ νὰ τὴν κάμη νὰ μιλήσῃ. Μιὰ στιγμὴ τῆς εἶπε· «Μὴν εἶσαι τόσο σκεπτικὴ, Νατάλια· νὰ ξέρης πως τίποτε δὲ χάθηκε, ἔχε πεποιθήσῃ στὸ ἄστρο σου». Αὐτὰ τὰ λόγια τὴν ζύπνησαν, ἐκοίταξε τὸν ξάδελφό τῆς καὶ χαμογέλασε ἐλαφρά. Ὅπωςδήποτε τὸ γεῦμα πέρασε στενοχωρημένα. Στὸ τέλος πῆρε τὸ μάτι τοῦ Πάβελ Ἀντώνοβιτς τὴ Νατάλια Ἰβάνοβνα καὶ τὴ χαιρέτησε μὲ τὸ κεφάλι. Αὐτὴ σοβαρὴ σοβαρὴ ἀπέδωσε τὸ χαιρετισμό. Ἡ νέα Χλαμουτόφ ἔκαμε μούτρα τοῦ Παύλου, ἡ κυρία Χλαμουτόφ ἀγριοκοίταξε τὴ Νατάλια. Τὸ μάτι τῆς ἔλεγε καὶ ἔβγαζε κεραυνούς. Ὅταν σηκώθηκαν ἀπὸ τὸ τραπέζι, ὁ Παῦλος, μὲ τὴν ἄδεια τῶν κυριῶν που συνόδευε, ἦλθε νὰ χαιρετήσῃ τὴν Νατάλια καὶ τὴ μητέρα τῆς. Ἡ συνάντησῃ ἦταν μᾶλλον ψυχρὴ. Ὁ Παῦλος μιλοῦσε βιαστικὰ καὶ γρήγορα.

— Ἦλθα ἐδῶ... τί καλὰ που εἶναι... πῶς χαίρομαι που σὰς συναντῶ... Τί μαγευτικὸ που εἶναι τὸ βουνὸ καὶ τὸ δάσος, οἱ εὐωδίαι τῶν δέντρων σὲ μεθοῦν.

— Νὰ σὰς παρουσιάσω στὸν ἀνεψιό μου, εἶπε ἡ μητέρα τῆς Νατάλιας. Ὁ κ. Πάβελ Ἀντώνοβιτς Ραχμάνοβ, ἀνθροπολογαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ κ. Δημήτρης Γελαστός.

— Χαίρομαι πολὺ, εἶπαν ὁ Δημήτρης καὶ ὁ Παῦλος σχεδὸν ταυτόχρονα. Καὶ γυρίζοντας πρὸς τὴν Νατάλια ὁ Παῦλος τῆς εἶπε·

— Καιρὸ ἔχω νὰ σὰς δῶ Νατάλια Ἰβάνοβνα, πῶς μεγαλώσατε καὶ ὁμορφήνατε.

— Ναί; βρίσκετε;

— Πρέπει νὰ πάω μὲ τὶς κυρίες Χλαμουτόφ. Θὰ σὰς δῶ περισσότερο αὔριο. Δὲν μπορῶ νὰ τίς ἀφήσω μόνες.

— Ἦλθατε μαζί; ρώτησε ἡ μητέρα τῆς Νατάλιας.

— Τὶς βρῆκα στὸ σιδηρόδρομο, ἤρχονταν καὶ αὐτὲς ἐδῶ, μοῦ εἶπαν νὰ φάω μαζί τους. Αὔριο θὰ σὰς τὰ πῶ. Χαίρομαι που εἶστε καὶ οἱ εἶστε ἐδῶ.

Φίλησε τὸ χέρι τῆς μητέρας καὶ ἔδωσε τὸ χέρι στὴ Νατάλια καὶ στὸ Δημήτρη καὶ τοὺς καληνύχτισε. Ἡ Νατάλια ἦταν σὰ μουνδιασμένη, τὸν βρῆκε πολὺ ὀμιλητικὸ καὶ ὁ τρόπος που τῆς ἔδωσε τὸ χέρι, χωρὶς νὰ τῆς τὸ σφίξῃ, τῆς φάνηκε ψυχρὸς. Ἐμείναν λίγὸ ἀκόμη στὸ σαλόνι καὶ πῆγαν νωρὶς στὶς κάμαρές τους ἡ Νατάλια μὲ τὴ μητέρα τῆς. Ὁ Δημήτρης ἔμεινε κάτω καὶ κοίταξε τὸν τὸν Παῦλο καὶ τὴ μικρὴ Χλαμουτόφ. Αὐτὴ τοῦ ἔκανε μούτρα, ἀλλὰ κάτι τῆς εἶπε ὁ Παῦλος καὶ τοῦ ἔκαμε γλυκὰ μάτια καὶ γελοῦσαν μαζί.

Ἡ Νατάλια δὲν κοιμήθηκε ἐκεῖνη τὴ νύχτα. Τί ἐσήμαινε αὐτὸ που τῆς εἶπε ὁ Παῦλος· «Χαίρομαι που εἶστε

και σεις εδω»; Γιατι αυτο το «και σεις»; Της ειπε θμως και πως ομορφηνε, αυτο ηταν καλός λόγος μα μπορει να ηταν και ετσι λεγμενος, για να πη κατι. Το σφιξιμο του χεριου ηταν ψυχρο. Γιατι αυτη η αλλοιοτη συμπτωση να ταξιθεουν μαζι ο Παυλος και αυτη η μικρη Χλαμουτοφ, που θελει να τον μπλεξη στα δικτυα της, να τον παρη; Και εχει περισσοτερη προικα η μικρη Χλαμουτοφ. Ειναι βεβαια και κάπως νόστιμη, αλλα πως δεν βλέπει ο Παυλος την προσποιήσή της και τα καμώματά της;

Εημέρωσε τέλος η άλλη μέρα. Ήταν συννεφια εζω και ο καιρος στη βροχή. Από τις 8 ηταν ετοιμη η Νατάλια και κατέβηκε μόνη κάτω στο σαλόνι. Δεν ηταν κανεις εκεί. Κοίταξε από το παράθυρο. Έπειτα πήγε στην είσοδο του ξενοδοχείου για να δη ποιά κάμαρα είχαν δώσει του Παυλου και αν οι Χλαμουτοφ ηταν κοντά του. Ο Παυλος ηταν στον αριθμό 89 στο τρίτο πάτωμα. Οι Χλαμουτοφ στο 51 και 52 στο δεύτερο. Εαναγύρισε στο σαλόνι και πήγε σ' ένα τραπέζι κοντά και κάθισε, το διάλεξε σε μέρος που να φαίνεται η σκάλα για να δη πότε θα κατέβαινε ο Παυλος. Όταν εμπαινε κανένας υπηρέτης στη σάλα, εκανε πως φυλλομετρουσε κανένα περιοδικό η κανένα βιβλίο που ηταν στο τραπέζι. Χτύπησε έννιά. Κατέβηκαν διάφοροι από τη σκάλα, άλλοι εβγαιναν εζω για περίπατο η για φώνια στο χωριό, μιá παρέα κατέβηκε με ρακέτες και ρουχα του τένις. Ένας νέος με σταχτι καπέλο την κοιταξε και τη χαιρέτησε. Χτύπησε έννιάμιση. Ο Παυλος δεν φαινονταν. Έσκέφθηκε να πάη ναυρη το Δημήτρη να του μιλήση, να του τα πη όλα. Μα αν στο μεταξύ κατέ-

βαινε ο Παυλος και της ξεφευγε; Και επειτα ο Δημήτρη ητον παράξενος, της άρεσε, αλλα τον εσεβονταν, της φαινονταν πιό μεγάλος από την ηλικία του και πως ηξερε όλα τα πράγματα, ηταν σοβαρός, αν και της εδειχνε πολλή τρυφερότητα. Άς περιμένω ακόμη. Νά, κάποιος κατεβαίνει. Είναι ο Παυλος; Ναι, αυτος είναι, φορει μαβιά φορεσιá και φαθάκι. Την ειδε; Θα την ιδη; Σηκώνεται και προχωρει προς την πόρτα, τάχα πως πάει προς τη σκάλα για ν' ανεβη άπάνω.

— Καλή μέρα, Νατάλια Ίθανοβνα.

— Καλή μέρα, Πάβελ Αντώνοιτς.

Της εδωσε το χέρι και της το εσφιξε λίγο. Το δικό της ηταν κρύο και ετρεμε λιγάκι.

— Που πάτε Νατάλια Ίθανοβνα;

— Ήθελα να πάω πάνω.

— Δεν κάθεστε λιγάκι μαζί μου; Έχω τόσον καιρο να σας δω.

— Κάθομαι.

— Ελάτε εδω στην κώχη αυτή, θα εϊμαστε μόνοι. Έκάθισαν σ' έναν καναπέ. Στην αρχή ηταν και οι δύο στενοχωρημένοι στην όμιλία τους, αν και ο Παυλος μιλουσε αρκετά, χωρις να λήη και τίποτα πολυ ουσιαστικό. Τουλάχιστο ετσι φάνηκε της Νατάλιας. Έξαφνα της λείει. — Ποις είναι αυτος ο ξάδελφος σας;

— Είναι γιδς της θείας μου, της πρώτης ξαδέλφης της μητέρας. Είναι από την Ελλάδα.

— Τι δουλειά κάνει;

— Είναι πολιτικός.

— Ἦλθατε μαζί ἐδῶ;

— Ὅχι, τὸν βρήκαμε ἐδῶ.

— Πῶς ετυχε;

— Ἦλθε νὰ ξεκουραστῇ. Ἐμεῖς συνήθως πηγαίνομε στὴ Γερμανία τὸ καλοκαίρι. Φέτος ἔτυχε νὰ ἔλθωμε ἐδῶ. Κόπηκε λιγάκι ἡ ὀμίλια, ὁ Παῦλος φαίνονταν συλλογισμένος. Ἡ Νατάλια διέκοψε τὴ σιωπὴ.

— Εἶναι νόστιμη ἡ μικρὴ Χλαμουτόφ.

— Ναί, ἀλλὰ λιγάκι καμωματοῦ. Θυμᾶστε που πέσει δὲ θέλατε νὰ τὴ γνωρίσετε;

— Ναί. Δὲ μ' ἀρέσει οὔτε αὐτὴ οὔτε ἡ μάνα της.

— Τίς συνάντησα στὸ σιδηρόδρομο, ἤρχονταν καὶ αὐτὲς ἐδῶ.

— Ἔσεῖς γιατί διαλέξατε αὐτὸ τὸ μέρος;

— Δὲν ξέρετε; Τὸ εἶχα πεῖ τῆς μητέρας σας ὅτι σκοπεύομαι νὰ περάσω τὸ καλοκαίρι ἐδῶ.

— Δὲ μοῦ τὸ εἶπε.

Πάλι σταμάτησε ἡ ὀμίλια, καὶ πάλι τὴν ξανάρχισε ἡ Νατάλια.

— Τὸ ἤξεραν οἱ Χλαμουτόφ ὅτι θὰ ἐρχόσαστε ἐδῶ;

— Δὲν ξέρω, δὲν πιστεύω. Μπορεῖ ὥστόσο νὰ τὸ εἶχα πεῖ σὲ καμιὰ κουδέντα, ἔτσι, στὰ πεταχτά, ἀλλὰ δὲ θυμοῦμαι καθόλου, σὰς βεβαιώνω.

Στὸ μεταξὺ κατέβηκε ὁ Δημήτρης καί, ἀφοῦ φίλησε τὴν ἐξαδέλφη του καὶ τὴ χάιδεψε στὴν πλάτη, ἔδωσε τὸ χέρι στὸν Παῦλο, καὶ εἶπε.

— Θέλετε νὰ πᾶμε λίγο ἔξω, περίπατο;

— Πᾶμε ἂν θέλῃς, εἶπε ἡ Νατάλια, καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ σηκωθῇ, ἀλλὰ κοίταξε καὶ τί θὰ ἔκανε ὁ Παῦλος.

— Δὲν ἐρχεστε μαζί μας, κύριε Ραχμάνσκη; εἶπε ὁ Δημήτρης.

— Ναί, ἐρχομαι, ἀποκρίθηκε μετὰ κάποιο δισταγμὸ. Καὶ βγήκαν καὶ οἱ τρεῖς μαζί πρὸς τὸ βουνό. Ὁ Δημήτρης ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐθυμος καὶ γελαστός ἐκεῖνο τὸ πρωί. Πείραζε τὴν ἐξαδέλφη του καὶ τῆς ἔκανε ἀστεία. Ὁ Παῦλος τοὺς κοίταξε μὲ κάποια ἐπιφύλαξη καὶ μὲ πολλὴ προσοχή. Ὅταν δὲν μιλοῦσε ὁ Παῦλος, τὸν ρωτοῦσε κάτι γιὰ τὴ Ρωσία ἢ γιὰ τὸ ρωσικὸ στρατὸ ὁ Δημήτρης, σὰ νὰ ἐνδιαφέρονταν πολὺ. Καὶ ἔπειτα, διὰ μιᾶς, ἔλεγε κανένα λόγο τῆς ἐξαδέλφης του γιὰ νὰ τὴν κάμῃ νὰ γελάσῃ. Ἡ Νατάλια Ἰβάνοβνα, ἂν καὶ λίγο κομμένα τὰ μάτια της καὶ χλωμὴ ἀπὸ τὴν ἀγωνία, εἶχε κάμει χρώματα ἀπὸ τὴ δροσιά τοῦ βουνοῦ καὶ ἦταν χαριτωμένη. Γελοῦσε μὲ τὰ πειράγματα τοῦ Δημήτρη, ἀλλὰ δὲ θαστοῦσε πολὺ τὸ γέλοιο της, ἔπως συνήθως. Ὁ Παῦλος τὰ παρατηροῦσε, ὄλα, ἀλλὰ καὶ ὁ Δημήτρης παρατηροῦσε, χωρὶς νὰ φαίνεται. Ὁ Παῦλος μὲ τὴ Νατάλια μίλησαν γιὰ τὸ τένις τῆς περσινῆς χρονιάς καὶ θυμοῦνταν καὶ διηγούνταν μικρολεπτομέρειες που ὁ Δημήτρης δὲν τίς ἤξερε οὔτε καὶ τὸν ἐνδιέφεραν. Ἔβαζε ὁμοῦ καὶ αὐτὸς κάποτε τὸ λόγο του γιὰ νὰ κάμῃ καμιὰ γενικὴ παρατήρηση ἀπάνω σ' αὐτὰ που ἔλεγαν οἱ δύο τους. Ὅταν γύρισαν πίσω στὸ ξενοδοχεῖο, ἦταν πιὸ ζεσταμένοι ὅλοι τους καὶ μιλοῦσαν φυσικώτερα ἀναμεταξύ τους ὁ Παῦλος μὲ τὴ Νατάλια. Τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ στὴ σάλα βρήκαν τὴ μητέρα τῆς Νατά-

λιας και τους περίμενε. Τους υποδέχτηκε με γέλοια και καλοσύνη και κάλεσε τον Παύλο να φάη μαζί τους.

Μετά το πρόγευμα κάθισαν λίγο παράμερα οι δύο νέοι και ο Δημήτρης κάθισε κοντά στη θεία του και της είπε: — Από σήμερα να μην καλῆς πιά τον Παύλο στο τραπέζι μαζί μας.

Τὸν κοίταξε καλὰ καλὰ ἡ θεία του. — Γιατί;

— Γιατί ἔχω κάποιο σχέδιο. Θέλω νὰ κάμω τὸν Παῦλο νὰ ἐρωτευτῆ πολὺ τῆ Νατάλια.

— Καὶ πῶς θὰ τὸ καταφέρῃς αὐτό;

— Εἶναι δικός μου λογαριασμός. Περίμενε καὶ θὰ δῆς. Μὴν παραξενευτῆς μόνο, ἂν κάμω πολλές περιποιήσεις καὶ τρυφερότητες τῆς Νατάλιας. Ἔχω τὸ σκοπὸ μου.

— Καλὰ, καταλαβαίνω.

— Θὰ τὴν παίρνω συχνὰ νὰ πηγαίνωμε μόνοι περίπατο, θὰ παίζωμε τένις μαζί, καὶ μὲ τις Ἑγγλέζους τέλους πάντων θὰ διασκεδάζωμε.

— Κοίταξε μόνο νὰ μὴν κάμῃς τίποτε ὑπερβολικὸ καὶ χαλάσης τὰ πράματα, ἀντὶ νὰ τὰ διορθώσης. Αὐτὴ ἡ μικρὴ ἢ Χλαμουτόφ εἶναι τετραπέρατη καὶ ἡ μητέρα της στρίγλα, καὶ εἶναι ἐδῶ, στὸ ἴδιο ξενοδοχεῖο. Ἄν νομίσῃ ὁ Παῦλος ὅτι ὑπάρχει ἔμπόδιο γιὰ νὰ πάρῃ τῆ Νατάλια, καὶ σὺ εἶσαι τὸ ἔμπόδιο, μπορεῖ εὐκολὰ νὰ στραφῇ στὴν Κάτια.

— Δὲν τῆ νοστιμεύεται πολὺ τῆ μικρὴ Χλαμουτόφ ὁ Παῦλος· αὐτὴ τὸν κυνηγᾷ, καὶ δὲν εἶναι τόσο τετραπέρατη, ὅσο τῆ νομίζεις. Ὁ Παῦλος βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση δισταγμοῦ. Θέλει νὰ γνωρίσῃ καλλίτερα τῆ Νατά-

λια. Εἶναι καλὸς νέος καὶ ἔχει εὐσυνειδησία πολλή. Πρὶν ἀποφασίσῃ καὶ διαλέξῃ, θέλει νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ζυγίσῃ ἴσως. Ἀλλὰ θὰ νικήσωμε μεις. Ἡ Νατάλια εἶναι χαριτωμένη.

— Μὰ καὶ σὺ ἔχεις πολλές χάρες.

— Τόσο τὸ καλλίτερα. Ὁ Παῦλος, που εἶναι ἀρκετὰ ἔξυπνος, θὰ τὸ ἀντιληφθῆ. Ἄν δὲν εἶχα χάρες, δὲ θὰ ἤμουν ἐπικίνδυνος ἀντίζηλος. Νά, τώρα θὰ πάω νὰ τοὺς διακόψω στὶς ὀμιλίες τους καὶ θὰ πάρω τῆ Νατάλια νὰ παίξωμε τένις.

Ἔτσι καὶ ἔκαμε. Ἐνῶ μιλοῦσαν, καθὼς φαίνονταν, ἀρκετὰ εὐθυμα οἱ δύο νέοι, ὁ Δημήτρης χώθηκε στὴ μέση καὶ πρότεινε τῆς ξαδέλφῃς του νὰ πᾶν στὸ τένις. Εἶχε συνεννοηθῆ, λέει, μὲ τοὺς Ἑγγλέζους νὰ παίξῃ καὶ αὐτὸς μαζί τους καὶ ἡ Νατάλια. Τὸν Παῦλο δὲν τὸν κάλεσε στὸ τένις ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Περίμενε νὰ τὸ κάμῃ τὴν ἐρχόμενη φορὰ, ἀλλὰ δὲν τοῦ εἶπε τίποτε.

Πῆγαν καὶ ντύθησαν γιὰ τὸ τένις καὶ ἔπαιζαν μὲ τοὺς Ἑγγλέζους καὶ τὶς Ἑγγλεζοπούλες. Ὁ Παῦλος βγήκε περίπατο μὲ τὶς Χλαμουτόφ. Ἡ μητέρα προσπαθοῦσε μ' ἐπιμονὴ ν' ἀφήνῃ τοὺς νέους ξεμοναχιασμένους, ἀλλὰ ὁ Παῦλος δὲν εἶχε καμιὰ ὄρεξη νὰ μιλήσῃ ἰδιαίτερα μὲ τὴν Κάτια. Δὲν εἶχε τίποτε νὰ τῆς πῆ καὶ προτιμοῦσε τὶς γενικὲς ὀμιλίες μὲ τὴ μητέρα. Ἡ καλλίτερα, προτιμοῦσε νὰ μὴ βρῖσκονταν ἐκεῖ καθόλου οἱ Χλαμουτόφ. Καὶ βιάζονταν νὰ τελειώσῃ γρήγορα ὁ περίπατος, ἔλεγε νὰ μὴν πᾶν μακριὰ, γιὰ νὰ γυρίσῃ πίσω νὰ πάῃ στὸ τένις νὰ δῆ τῆ Νατάλια, πρὶν τελειώσῃ τὸ παιχνίδι.

— Θα κουραστήτε, έλεγε τής μητέρας Χλαμουτόφ, θέλατε να γυρίσωμε;

— "Όχι, δι' είμαι κουρασμένη.

"Άρχισε να σκοτεινιάζει, και όταν γύρισαν στο ξενοδοχείο, είχε τελειώσει το παιχνίδι καθώς περνούσαν από το τένις, έριξε μια ματιά ο Παύλος ανάμεσα στα χαμόκλαδα, μα είχαν φύγει όλοι. Και είπε μέσα του — Αϊ, θα τή δώ το βράδυ. Και, αποχαιρετώντας τις Χλαμουτόφ, πήγε στην κάμαρά του, αφού κοίταξε και μέσ' στο σαλόνι για τή Νατάλια.

Αυτή πάλι δυσαρεστήθηκε, άμα ήλθε ο Δημήτρης και την πήρε από τή συντροφιά του Παύλου για το τένις, αλλά ήταν ή πρώτη φορά που έπαιζε με τους "Άγγλους και ήθελε να τους δείξη ότι ξέρει να παίζει. Αυτό την έκαμε να αφαιρεθή κάπως, αν και περνούσαν σε σουβλιές οι θύμησης τής περασμένης χρονιάς που έπαιζε τένις με τον Παύλο. "Έπειτα ήταν και ή πρώτη της γνωριμία με τους "Άγγλους και ρωτούσε, πότε αυτή και πότε εκείνοι, ό,τι ρωτούν οι συνηθισμένοι νέοι και οι νέες, όταν πρωτογνωρίζονται και όταν είναι από κείνους που χορεύουν, παίζουν άγγλικά παιχνίδια, πηγαίνουν ποδήλατο ή καβάλα και κάθονται σε μεγάλα κοσμοπολιτικά ξενοδοχεία για να περάσουν ένα καλοκαίρι. Μιλούσαν όλοι ανάκατα:

— Παίζετε γκόλφ;

— "Όχι.

— Είναι ώρατο παιχνίδι. "Εγώ παίζω πολύ, μα δεν έχω συντρόφους. "Έπειτα το έδαφος δεν είναι κατάλληλο εδώ.

— "Εκεί κάτω κατά το χωριό μπορούσε κανείς ναυρη μέρος κατάλληλο, μα είναι πολύ μακριά και βαρετό να πηγαίνει κανείς κάθε μέρα και να γυρίζει. Χάνει όλο το απόγεμα.

— "Εμένα μ' άρέσει ή καβάλα, μα δεν έχει άλογα.

— "Εχω ποδήλατο, έσείς δε θα πηγαίνετε, ίσως.

— "Όχι, πηγαίνω' αλλά δε μ' άρέσει πολύ. "Έπειτα εδώ οι δρόμοι είναι πολύ άνηφορικοί.

— "Είδατε τι ώραία που ήταν προχτές στα tableaux vivants ή "Αμερικάνα εκείνη;

— Γιατί δεν έρχεται στο τένις;

— Δεν παίζει, λέει, άγρια παιχνίδια για να μη χαλάση το δέρμα της.

— Προτιμά να φλερτάρη.

— Αυτό βέβαια χαλνά λιγώτερο το δέρμα από τον καθαρόν άέρα.

— "Εχει θαυμάσια ξανθά μαλλιά και τί πολλά!

— Να είναι τάχα φυσικό το χρώμα τους;

— Δεν πιστεύω.

— "Όχι, έμένα μου φαίνεται φυσικό. "Εχουν όλη τή λάμψη τους.

— Αυτό δε σημαίνει. "Υπάρχουν τρόποι για να βάφονται ή καλλίτερα να ξεχρωματίζονται τα μαλλιά και τότε δε χάνουν τή γυαλάδα τους.

— Το βράδυ να παίζωμε ντάμες. Παίζετε ντάμες;

— Ναί.

— "Όχι, καλλίτερα να παίζωμε charades.

Και έτσι μιλώντας πήραν τις ρακέτες τους και γύρισαν

στο ξενοδοχείο με την υπόσχεση να παίξουν τένις και αὔριο τὴν ἴδια ὥρα. Σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ παιχνιδιοῦ ἡ Νατάλια εἶχε ἓνα βάρος στὴν ψυχὴ καί, ὅταν ἔφτασε στὴν κάμαρά της μετὰ τὸ Δημήτρη, ξέσπασε σὲ μελαγχολία. Ἄναψε γρήγορα τὸ ἠλεκτρικὸ φῶς, γιατί τὰ μισοσκοτεινὰ τοῦ δειλινοῦ τὴν παίραζαν. Ὅταν ἔφυγε ὁ Δημήτρης, πῆγε ἡ Νατάλια στὴς μητέρας της καὶ τὴ φίλησε.

— Αἰ, πῶς πῆγε τὸ παιχνίδι;

— Καλά.

— Ἐπαιξες καλά;

— Ναι, ἀρκετά, μολονότι εἶχα καιρὸ νὰ παίξω καὶ στὴν ἀρχὴ δὲν πῆγαινε πολὺ θαυμάσια. Ἐπειτα ὁμως ξαναμπήκα στὸ παχνίδι καὶ δὲν πῆγε ἄσκημα.

Τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἡ Νατάλια μετὰ φωνὴ ὁμαλὴ που φανέρωνε πως δὲ συλλογίζονταν πολὺ αὐτὰ που ἔλεγε. Εἶχε στὸ νοῦ της νὰ καταφέρῃ νὰ παίξῃ καὶ ὁ Παῦλος μαζί τους. Ἐλπίζε πως ὁ Δημήτρης θὰ τὸ καταλάβαινε, χωρὶς νὰ τοῦ τὴ πῆ αὐτή, καὶ θὰ κατάφερνε νὰ τὸν γνωρίσῃ μετὰ τοὺς Ἑγγλέζους. Καὶ περίμενε καὶ αὐτὴ τὸ βράδυ. Πῆγε στὴν κάμαρά της σὲ λίγο καί, ἀφοῦ ἔκαμε λουτρό, ἄρχισε νὰ ντύνεται σιγά, σιγά καὶ μετὰ ἰδιαίτερη κοκεταρία γιὰ τὸ γεῦμα. Διάλεξε ἓνα φόρεμα που ἤξερε πως τῆς πῆγαινε καλλίτερα ἀπ' ὅλα. Σκέφθηκε νὰ βάλῃ καὶ ἓνα ρόδο στὸ στήθος της, μὰ ἔπειτα τ' ἄφησε. Φόρεσε μιὰ μικρὴ διαμαντένια καρφίτσουλα που τὴ γνῶριζε ὁ Παῦλος.

Καὶ ὁ Δημήτρης στὴν κάμαρά του ἔγραφε πρῶτα σημεῖωσες σ' ἓνα τετράδιο γιὰ κάτι παρατηρήσεις που εἶχε κάμει ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα, καὶ ἔπειτα διάβασε λίγο

Ἐμερσον. Ὑστερα ἔκαμε καὶ αὐτὸς λουτρό καὶ φόρεσε τὰ βραδινὰ του ροῦχα γιὰ τὸ γεῦμα.

Αὐτὴ τὴ βραδιὰ ὁ Παῦλος ἔφαγε σὲ χωριστὸ τραπέζι. Ἡ κυρία Χλαμουτόφ τὸν παρακολούθησε μετὰ τὸ μάτι, ἢ κόρη της πὺ διακριτικὴ τοῦ ἔριχνε πότε πότε μιὰ ματιὰ καὶ οἱ δύο τους κοίταζαν καὶ τὴ Νατάλια κάποτε. Ὁ Παῦλος εἶχε στὴ Νατάλια τὸ μάτι του. Καὶ ὁ Δημήτρης τὰ ἔβλεπε ὅλ' αὐτὰ καὶ μιλοῦσε ζωηρὰ στὴ Νατάλια καὶ στὴ μητέρα της. Πρότεινε τῆς ξαδέλφης του νὰ βάλουν στὶς ἑφημερίδες μιὰ ἀγγελία γιὰ ἓνα σκυλί ράτσας bulldog που ἤθελε νὰ ἔχῃ, καὶ συμφώνησαν νὰ τὸ κάμουν τὴν ἐρχόμενη μέρα.

Μετὰ τὸ γεῦμα ἤλθε κοντὰ τους ὁ Παῦλος καὶ κάθισε. Ἐγίνε γενικὴ ὁμιλία. Ἡ κυρία Χλαμουτόφ περίμενε ὅλη τὴ βραδιὰ νὰ τίς πλησιάσῃ καὶ αὐτὲς, ἀλλὰ δὲν ἤλθε. Κατὰ τίς 10 1/2, στραβοκοιτάζοντας τὸν Παῦλο καὶ τὴ συντροφιά του, πῆρε τὴν κόρη της καὶ ἀνέβηκαν ἀπάνω.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔγιναν τὰ ἴδια ἀπάνω κάτω. Ἡ Νατάλια καὶ ὁ Παῦλος εἶχαν ἀρκετὴ ἀνεψιὰ καὶ οἱ δύο τους, γιατί δὲν τοὺς δόθηκε εὐκαιρία νὰ μιλήσουν μόνοι. Ὁ Δημήτρης δὲν εἶπε τίποτε τοῦ Παύλου γιὰ τὸ τένις, ἀν καὶ ἔφερε ἐπίμονα τὴν ὁμιλία ἢ Νατάλια. Ἡ κυρία Χλαμουτόφ στὸν περίπατο ἔκαμε παράπονα τοῦ Παύλου, γιατί τίς παράτησε «γιὰ ἄλλους φίλους». Αὐτὸς ἀποκρίθηκε πως δὲν τίς παράτησε καθόλου, μὰ ὅτι ἀπὸ παλιὰ χρόνια γνωρίζει τὴ Νατάλια καὶ τὴ μητέρα της καὶ ἤθελε νὰ τὰς ξαναμιλήσῃ. Ἡ Κάτια τὸν ξεμονάχιασε ἐπιτήδεια καὶ τοῦ εἶπε μετὰ θυμὸ — Πάβελ Ἀντώνοβιτς,

τί τῆς βρίσκατε αὐτῆς τῆς παρακάξας καὶ τὴν κοιτάζετε ὅλη τὴν ὥρα; Δὲν ξέρει νὰ ντυθῆ. Εἶδατε τί φοροῦσε χτέες βράδυ;

— Δὲν εἶναι καθόλου παρακάξα, ἀποκρίθηκε ὁ Παῦλος, εἶναι πολὺ νόστιμη κοπέλα καὶ τὸ φόρεμά της μ' ἄρесе.

— Ὁρατο φόρεμα, ἀλήθεια, μὲ κάτι κορδέλες που κρέμονταν σὰ σὲ λαμπάδα ἀπάνω.

— Εἶναι ἡ μόδα.

— Ἡ μόδα λέτε; Κάθε ἄλλο. Αὐτὴ εἶναι περσινὴ μόδα.

— Αἶ, καὶ τί μὲ τοῦτο, ἀφοῦ τῆς πηγαίνει τὸ φόρεμα;

— Ἀπορῶ μὲ σὰς, Πάβελ Ἀντώνοβιτς, στ' ἀλήθεια, νὰ μὴν ἔχετε τόσο δὰ γούστο.

— Βέβαια, ἐσεῖς ἔχετε ἴσως πλουσιώτερα φορέματα. Καὶ δὲ λέω πως δὲ σὰς πᾶνε, κάθε ἄλλο. Εἶστε καὶ σεῖς πολὺ νόστιμη.

— Καὶ ἐγώ! Τί ἐπιείκεια.

— Δὲν τὸ λέω ἀπὸ ἐπιείκεια, εἶναι ἀλήθεια.

— Καὶ ὅμως ὅλο κοιτάζετε κείνη.

— Καὶ δὲν εἶμαι ἐλεύθερος νὰ κοιτάζω ὅποιον θέλω;

— Ἄ, αὐτὸ δὲν τὸ ἐπιτρέπω.

— Καὶ ποιός σὰς ρώτησε; Ἐλάτε, μὴ θυμῶνετε τώρα, μὴν κάνετε ἔτσι.

— Μοῦ λέτε τὰ πιὸ δυσάρεστα πράγματα καὶ ἔπειτα θέλετε νὰ μὴ θυμῶνω.

— Δὲν εἶπα δυσάρεστα πράγματα. Σὰς εἶπα πως εἶστε πολὺ νόστιμη, ἀλλὰ καὶ πως εἶμαι ἐλεύθερος νὰ κοιτάζω καὶ ἄλλες.

— Ἄν εἶναι ἔτσι, καλλίτερα νὰ μὴ βλεπόμαστε πιὰ.

Ὁ Παῦλος δὲν εἶπε τίποτε. Ἡ Κάτια στράφηκε πρὸς τὴ μητέρα της που εἶχε μείνει πιὸ πίσω.

— Μαμάκα, πᾶμε πίσω, βρέθηκα τὸν περίπατο.

— Τί τρέχει παιδί μου; Τί ἔχεις καὶ κοκκίνισες ἔτσι;

Ἡ Κάτια δὲν ἀποκρίνονταν καὶ ἡ κ. Χλαμουτόφ ἐξακολούθησε ἔτσι.

— Πάβελ Ἀντώνοβιτς, θὰ τῆς εἶπατε τίποτε δυσάρεστο, τῆς Κάτιας μου.

— Ὁχι, δὲν πιστεύω.

— Γιατί κάνει λοιπὸν ἔτσι;

Ἡ Κάτια ζυγώνει στὴ μητέρα της, ἀκουμπᾷ τὸ κεφάλι στὸ στήθος τῆς κ. Χλαμουτόφ καὶ μπήζει τὰ κλάματα.

— Παιδί μου, Κάτια μου, τί ἔχεις; Ἔλα πᾶμε πίσω.

Καὶ ἔριξε ἡ κ. Χλαμουτόφ μιὰ ἄγρια ματιὰ μὲ γουρλωμένο μάτι πρὸς τὸν Παῦλο, που κοίταζε πότε τὴ σκηνὴ αὐτὴ καὶ πότε τὰ δέντρα τοῦ δάσους, χωρὶς νὰ λήη τίποτα.

— Ἔλα παιδί μου, δὲν ἀξίζει νὰ κλαῖς γιὰ ἓναν τέτοιον ἄντρα, σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο. Ἔισο πιὸ περήφανη.

Ἡ Κάτια σήκωσε τὸ κεφάλι της, σφούγγισε τὰ δάκρυά της μὲ τὸ μαντιλάκι της τὸ δαντελένιο καὶ, μὴν κοιτάζοντας τὸν Παῦλο, μὲ ὀρθωμένο τὸ κεφάλι καὶ τὸ βλέμμα γύρισε καὶ τράβηξε τὴ μητέρα της ἀπὸ τὸ χέρι καὶ περπάτησαν κατὰ τὸ δρόμο τοῦ ξενοδοχείου. Ὁ Παῦλος ἔρχονταν ἀπὸ πίσω σιωπηλός. Ὅταν ἔφτασαν κοντὰ στὸ ξενοδοχεῖο εἶπε.

— Ἐμένα δὲ μὲ χρειάζεστε πιὰ, ὑποθέτω.

— Ὁχι, κύριε, εἶπε ἡ κ. Χλαμουτόφ κοφτά.

— Χαίρετε...

Πήγε κατὰ τὸ μέρος τοῦ τένις. Ἐπαιζαν ἀκόμη. Ζύγωσε γὰρ νὰ τὸν δοῦν. Ἡ Νατάλια λέει τοῦ Δημήτρη·
— Νὰ ὁ Παῦλος.

Καὶ ὁ Δημήτρης ἔκαμε. — Ἐλάτε μέσα, Πάβελ Ἀντώνοβιτς, νὰ δῆτε πῶς παίζομε.

Σὰν τέλειωσε τὸ παιχνίδι, τὸν παρουσίασε στὶς Ἐγγλέζες καὶ στοὺς Ἐγγλέζους, που ρώτησαν ἀμέσως·

— Παίζετε τένις;

— Ναὶ παίζω.

— Ἄ, τότε νὰ ἔρχεσθε ἐδῶ. Ἐλάτε αὔριο.

— Εὐχαριστῶ πολὺ.

Καὶ ἦταν ἀλήθεια εὐχαριστημένος ὁ Παῦλος. Ὅχι λιγώτερο καὶ ἡ Νατάλια.

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ, μετὰ τὸ γεῦμα, ὁ Δημήτρης ἐπίτηδες πρότεινε τῆς θείας του καὶ περπάτησαν μαζὶ ἀπάνω καὶ κάτω στὸ διάδρομο, που λέγεται hall, καὶ τῆς ἔκαμε ὀμιλίες, γιὰ νὰ ἀφήσῃ τοὺς νέους νὰ μιλήσουν λιγάκι ἀναμεταξύ τους καθισμένοι σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς καναπέδες τῆς σάλας. Καὶ μίλησαν εἰς νέοι. Ὁ Παῦλος, εὐχαριστημένος που βρέθηκαν μόνοι τέλος πάντων καὶ ἀνήσυχος γιὰ τὴ σχέση που μπορούσε νὰ ἔχῃ ὁ Δημήτρης μετὰ τὴ Νατάλια, τῆς εἶπε.

— Δόξα σοι, ὁ Θεός που μᾶς ἄφησε καὶ μιὰ φορὰ μόνους.

— Ποιὸν λέτε;

— Τὸν ξάδελφό σας.

— Γιατί μιλεῖτε ἔτσι γιὰ τὸ Δημήτρη; Εἶναι πολὺ καλὸς μαζὶ μου καὶ τὸν ἀγαπῶ πολὺ.

— Εἶναι πάρα πολὺ μαζὶ σας.

— Μακάρι νὰ ἦταν πάντα μαζὶ μας, εἴμασθε τόσο μόνες.

— Πῶς ζούσατε μόνες στὴ Ρωσσία;

— Ζούσαμε, αὐτὸ ὅμως δὲ σημαίνει πως δὲν αἰσθανόμαστε συχνὰ μεγάλη μοναξιά, δυὸ γυναῖκες μόνες. Κάθε ἄνθρωπος θέλει λίγη συντροφιά.

— Ἐγὼ ζῶ μόνος.

— Ὅταν μπορεῖτε, ὥστόσο, κάνετε παρέα μετὰ ἄλλους. Πηγαίνετε κάθε μέρα περίπατο μετὰ τὶς Χλαμουτόφ.

— Ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ εἶναι ἐδῶ καὶ δὲν γνωρίζουνε κόσμο.

— Δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς γυναῖκες που δὲν κάνουν εὐκολὰ γνωριμίες. Νά, κοιτάξτε τὴν κ. Χλαμουτόφ, πῆγε καὶ κάθισε κοντὰ σὲ καὶνὴ τὴν Ἀμερικιάνα καὶ τῆς πιάνει ὀμιλίες.

Ὁ Παῦλος ἦταν στενοχωρημένος, γιὰτὶ δὲν ἤξερε τί νὰ πῇ. Ἐπειτα ξέσπασε.

— Γιατί μοῦ μιλεῖτε μετὰ κακία, Νατάλια Ἰβάνοβνα;

— Ἐγὼ σᾶς μιλῶ μετὰ κακία; Ὅχι.

— Ναί, ὁ τόνος σας.

— Ἐπειδὴ εἶπατε γιὰ τὸ Δημήτρη κάποια κακία.

— Μά, τέλος πάντων, τί θέλει ἀπὸ σᾶς;

— Τίποτε δὲ θέλει, εἶναι ξάδελφός μου· ἀλλὰ σεῖς πῶς ρωτᾶτε ἔτσι;

— Ἄν δὲν μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ μιλήσω, σιωπαίνω.

— Ὅχι, Πάβελ Ἀντώνοβιτς, μ' ἀρέσει νὰ μοῦ μιλήτε, μὰ χωρὶς θυμό.

— Νά τον, τώρα έρχεται νά μᾶς διακόψη.

— Μήν κάνετε έτσι, Πάβελ Ἀντώνοβιτς, ἄμα τὸν γνωρίσετε καλλίτερα θὰ δῆτε τί καλὸς που εἶναι. Τὸ ἐξωτερικὸ του δείχνει κάποια σκληράδα καὶ δὲν κάνει εὐκολα γνωριμίες, εἶναι σὰν ἀλύγιστος, μὰ ἔχει χρυσὴ καρδιά.

— Καὶ τί μὲ μέλει ἐμένα.

Ἐο Δημήτρης μὲ τῆ θεία του ἤρχονταν μέσα γιὰ νὰ καθίσουν κοντὰ στοὺς νέους. Ἡ Νατάλια βιαστικὰ εἶπε τοῦ Παύλου σιγὰ γιὰ νὰ μὴν τὴν ἀκούσουν.

— Μήν εἰστε κακός, Πάβελ Ἀντώνοβιτς... μὴ φεύγετε.

Ἐο Παῦλος μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἠσούχασε λίγο καὶ προσηκώθηκε στὴ μητέρα τῆς Νατάλιας, λέγοντας.

— Ἐλάτε νὰ καθίσετε. Πάρετε αὐτὴ τὴ θέση. Θὰ εἰστε καλλίτερα.

— Εὐχαριστῶ.

— Νατάλια, ἔκαμε ὁ Δημήτρης, ἔλα μιὰ στιγμή στὸ παράθυρο νὰ δῆς πῶς λάμπει ὁ Δίας. Ὁλος ὁ οὐρανὸς εἶναι σκοτεινός, πίσσα, ἀπὸ τὰ σύννεφα, μόνο αὐτὸς ξεπροβάλλει ἀπὸ μιὰ ξαίθρα καὶ λάμπει σὰν πετράδι, σὰν ἥλιος.

Ἡ Νατάλια ἔριξε μιὰ ματιὰ ἀνήσυχη τοῦ Παύλου καὶ σηκώθηκε καὶ πήγε μὲ τὸ Δημήτρη ὡς στὸ παράθυρο.

Ἐο Παῦλος ρώτησε τὴ μητέρα τῆς.

— Γνωρίζετε ἀπὸ ἄλλοτε μὲ τὸν ἀνεψιὸ σας;

— Τὸν εἶχαμε μιὰ φορὰ στὴ Ρωσία, ὅταν ἦταν νεώτερος καὶ ἡ Νατάλια ἦταν μικρὸ κοριτσάκι. Ἐμεινε σπίτι μας. Ἐο καὶ ὁ ἀντρας μου ζοῦσε ἀκόμη.

Στὸ ἀναμεταξὺ γύρισαν οἱ ἄλλοι δύο καὶ κάθισαν πάλι. Ἡ Νατάλια εἶπε:

— Ἐπρεπε νὰ δῆτε τὸ Δία πῶς λάμπει, Πάβελ Ἀντώνοβιτς. Εἶναι ἀλλήθεια σὰν ἥλιος μέσα στὴ σκοτεινιά. Ἐο Πάβελ δὲν ἀποκρίθηκε τίποτα. Ἡ μητέρα τοῦ εἶπε.

— Ἐμαθα πῶς θὰ παίζετε καὶ σεῖς τένις αὐριο.

— Ναί, μὲ κάλεσαν οἱ Ἐγγλέζες.

— Ἐχετε τὴ ρακέτα σας; ρώτησε ἡ Νατάλια.

— Ναί, τὴν πήρα μαζί μου. Τὴν παίρνω πάντα μαζί μου, ὅταν ταξιδεύω.

— Εἶναι ὠραῖο παιχνίδι τὸ τένις, γιατί γυμνάζει ὅλο τὸ σῶμα, εἶπε ὁ Δημήτρης, καὶ ἀκουσα πῶς παίζετε καλά.

— Παίζει πολὺ δυνατὰ καὶ τεχνικὰ, ἔκαμε ἡ Νατάλια.

— Ὁχι σὰν ἐμένα, ἀποκρίθηκε ὁ Δημήτρης.

— Εἶδα πῶς παίζετε καλά, εἶπε ὁ Παῦλος.

— Αἶ, κάτι κάνω, μὰ δὲν εἶμαι καλὸς παίκτης. Ἐπειτα ἀπὸ λόγο σὲ λόγο, μιλῆσαν γιὰ τοὺς ξένους τοῦ ξενοδοχείου, γιὰ τὸν τόπο καὶ τὴ φύση, καὶ ἔγινε φυσικώτερη ἡ ὁμιλία ὡς που, ὅταν σηκώθηκαν γιὰ νὰ πᾶν ἀπάνω, φαίνονταν ὅλοι εὐχαριστημένοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Δημήτρη που αἰσθάνθηκε στὸ τέλος σὰν ἔρημος καὶ βαρεμένος ἀπὸ ὁμιλίες που δὲν τὸν ἐνδιέφεραν.

— Ἀραγε σὰν παρθοῦν, ὅλη τους τὴ ζωὴ αὐτὰ θὰ λένε; Πήγε στὴν κάμαρά του καὶ ἀνοίξε στὴν τύχη ἕνα βιβλίον τοῦ Νίτσε γιὰ ναυρῆ, σὰ σὲ εὐαγγέλιο, κάποια σκέψη που νὰ τὸν συνεπάρη. Κ' εὗρηκε μιὰ σελίδα που τὸν ἔφερε στὸν ἑαυτό του. Εἶπε μέσα του: «Ἀφοῦ ἡ συντροφιά τῶν ἀνθρώπων ἐννιά φορές στίς δέκα μὲ χαλαρώνει καὶ μὲ ἀδυνατίζει, γιατί νὰ μὴ μένω πάντα μὲ τοὺς μεγάλους μου συντρόφους, αὐτοὺς που ἔγραφαν τὰ βιβλία τοῦτα; Καλ-

λίτερους φίλους δὲ θὰ μπορέσω ποτὲ ναυρω μέσα στοὺς ἀνθρώπους».

Ἄλλὰ ἡ κυρία Χλαμουτόφ ἔβραζε, δὲν μποροῦσε νὰ ἀφήσῃ νὰ περάσῃ ἔτσι ἡ «ἐγκατάλειψη» τῆς κόρης της ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ ἀποφάσισε τὸ πρῶν νὰ τὸν δῆ καὶ νὰ τοῦ μιλήσῃ. Ἡ Κάτια ὄλο ἔκλαιγε ἐκεῖνο τὸ βράδυ που ὁ Παῦλος τοὺς ἀφῆσε καὶ πέρασε ὄλη τὴ βραδιά του μὲ τὴ Νατάλια.

Μόλις σηκώθηκε τὸ πρῶν ἡ κ. Χλαμουτόφ, ἔστειλε τὴν υπηρέτρια στὴν κάμαρα τοῦ Παύλου καὶ τοῦ μῆνυσε ὅτι τὸν περιμένει στὸ σαλόνι στίς 9. Ὁ Παῦλος ἦλθε καὶ ἄκουσε τὴν κυρία Χλαμουτόφ νὰ τοῦ λέη:

— Τί τρόπος εἶναι αὐτός, Πάβελ Ἀντόνοβιτς νὰ μᾶς ἀφήνετε ἔτσι καὶ νὰ κάνετε τὴν Κάτια δυστυχισμένη;

— Μὰ, κυρά μου, ποτὲ δὲν ἔδωσα τῆς κόρης σας νὰ καταλάβῃ ὅτι ἔχει δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ τίποτε περισσότερο, παρὰ ἀπλὴ φιλία ἀπὸ μένα.

— Πῶς δὲν τῆς δώσατε νὰ καταλάβῃ;

— Ποτέ, τίποτε.

— Τότε, γιατί ἦλθατε μαζί μας ὡς ἐδῶ;

— Γιατί ἦταν νὰ ἔλθω. Σεῖς μου εἶπατε ὅτι φεύγατε τὴν ἄλλη μέρα καὶ γῶ σκόπευα νὰ φύγω μετὰ δυὸ μέρες. Μοῦ εἶπατε: «δὲν ἔρχεστε μαζί μας, ἀφοῦ κάνομε τὸν ἴδιο δρόμο»; καὶ ἦλθα γιὰ νὰ ἔχω τὴν καλὴ συντροφιά σας, τίποτε ἄλλο.

— Μὰ καὶ στὴν Πετρούπολη περιποιόσαστε τὴν Κάτια.

— Τὴν περιποιούμουν, ὅπως περιποιεῖται κάθε νέος

μὴ ἄμορφη κοπέλα, χωρὶς ποτὲ νὰ μοῦ περάσῃ ἀπὸ τὸ νοῦ πως μποροῦσε νὰ τὸ παρεξηγήσῃ.

— Δὲ φερθήκατε καλά, Πάβελ Ἀντόνοβιτς.

— Τὸ ἐναντίο ἐφέρθηκα πάντα πολὺ εὐγενικά, χωρὶς ὑπερβολὴ καμμία.

— Ἡ Κάτια οἶς νοστιμεύεται. Τὸ ξέρατε καὶ δὲν τῆς δείξατε καμμιὰ δυσαρέσκεια γι' αὐτό.

— Δὲν τῆς ἔδειξα ὅμως καὶ τίποτε που νὰ εἶναι ἀμφίβολο.

— Καὶ ὅμως ἐκεῖνη νόμισε πως μποροῦσατε νὰ τὴ νοστιμευθῆτε καὶ σεῖς.

— Δὲ φταίω ἐγώ. Δὲν ἔκαμα τίποτε που νὰ δικαιολογῇ αὐτὴ τὴν κρίση της, καὶ λυποῦμαι.

— Ὡστε;

— Ὡστε τίποτε. Νὰ τῆς πῆτε ὅτι, μολονότι εἶναι πολὺ νόστιμη, δὲν τὴ σκέφθηκα ποτέ, παρὰ σὰ φίλη.

— Εἶστε ὀλότελα βέβαιος γιὰ τὸν ἑαυτό σας;

— Ὀλότελα.

— Γιὰ συλλογιστῆτε καλλίτερα.

— Μὰ κυρά μου, δὲν ἔχω τίποτε νὰ συλλογιστῶ, ἔτσι εἶναι.

— Καὶ θὰ πάρετε αὐτὴ τὴν καρακάξα;

— Ἐννοεῖτε τὴ Νατάλια Ἰβάνοβνα; Δὲν ξέρω, αὐτὸς εἶναι δικός μου λογαριασμός.

— Μὰ αὐτὴ κάνει κόρτε σ' ὄλους τοὺς νέους.

— Ποῦ τὸ ξέρετε;

— Δὲν βλέπατε πῶς κάνει μὲ τὸν ξάδελφό της;

— Τί κάνει;

— Ἄνοιξτε τὰ μάτια σας. Ἔτσι εἶστε ὄλοι σας, σεῖς οἱ ἄντρες, τυφλοὶ καὶ κουτοί.

— Σᾶς εὐχαριστῶ ἀπὸ μέρος τῶν ὁμοίων μου.

Σώπασε μιὰ στιγμή ὁ Παῦλος καὶ ἔπειτα εἶπε.

— Τέλος πάντων, σᾶς παρακαλῶ νὰ πῆτε τῆς Κάτιας ὅτι λυποῦμαι, μὰ δὲν τῆ συλλογίστηκα ποτὲ γιὰ γυναῖκα μου. Μὲ τιμᾶ πολὺ ἢ πρότασή σας...

— Δὲ σᾶς ἔκαμα καμιὰ πρόταση.

— Ἄ, μὲ συγχωρεῖτε, νόμισα. Τότε γιατί μοῦ μιλεῖτε;

— Σᾶς μιλῶ, γιατί δὲν εἶναι τρόπος αὐτὸς νὰ φέρεστε.

— Ἄφοῦ δὲ σᾶς ἀρέσουν οἱ τρόποι μου, δὲ θὰ σᾶς πλησιάσω πιά, καὶ ἔτσι τελειώνουν ὄλα καλά.

Ἡ κ. Χλαμουτήφ μετάνοισε που ἐσπρωξε τὰ πράματα ὡς ἐκεῖ καὶ σταμάτησε γιὰ ναυρῆ ἄλλο πάτημα. Τέλος εἶπε:

— Πάβελ Ἀντώνοβιτς, μὴ γίνεστε κακός. Εἶναι κρίμα νὰ τὰ χαλάσωμε. Ἀκοῦστε με ἐμένα, που ἔχω πείρα τοῦ κόσμου. Μποροῦσα νὰ ἤμουν μητέρα σας, μὴ σκέπτεστε σὰν παιδί. Εἶστε ἀλήθεια πολὺ ταιριασμένοι ἢ Κάτια καὶ σεῖς. Καὶ, ξέρετε, ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος, ὅταν πρόκειται νὰ ζήσει, ὄχι μόνο ἀπὸ ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα πράματα. Ὁλόκληρη ζωὴ εἶναι αὐτή.

— Δὲν σᾶς ἐννοῶ.

— Θέλω νὰ πῶ πως πρέπει ὄλα νὰ τὰ ὑπολογίζη ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, προτοῦ λάβῃ τῆ σοβαρῆ ἀπόφαση που θὰ τὸν δέση γιὰ τῆ ζωὴ του μὲ μιὰ γυναῖκα. Ἡ Κάτια ἔχει πεντακόσιες χιλιάδες ρούβλια προῖκα, ἐνῶ ἡ Νατάλια...

— Κυρία μου, δὲ μὲ ξέρετε. Περιττὸ νὰ προχωρήσετε.

Ἐπρεπε νὰ καταλάβετε ὅτι ἀγαπῶ τῆ Νατάλια, καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τώρα, ἀπὸ ἓνα χρόνο πιά.

— Αἶ, καὶ γιατί δὲν τὴν παίρνετε λοιπόν; Καὶ γιατί κάνετε τὸν κόκορα στ' ἄλλα κορίτσια;

— Δὲν τὴν παίρνω, γιατί ἤθελα νὰ τῆ γνωρίσω καλύτερα. Δὲν ἤμουν πάντα βέβαιος γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἀλλὰ τώρα εἶμαι. Ὅσο γιὰ νὰ κάνω τὸν κόκορα, δὲν εἶναι τὸ φυσικὸ μου. Δὲν μπορῶ ὥστόσο νὰ κλείσω τὰ μάτια μου, ὅταν βλέπω καὶ ἄλλα κορίτσια, καὶ μάλιστα ἢ γνωριμία μου μὲ τίς ἄλλες χρησιμεύει γιὰ νὰ συγκρίνω καὶ γιὰ νὰ ἀποφασίσω.

— Ὠραία σύγκριση καὶ ὠραία ἀπόφαση!

— Ὁ καθένας κρίνει καὶ ἀποφασίζει ὁ ἴδιος, ὅπως μπορεῖ.

— Πάβελ Ἀντώνοβιτς, θὰ μετανιώσετε.

— Μπορεῖ, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ἀποφασίσω ἄλλιῶς.

— Κρίμα νὰ μὴ ζῆ ἢ μητέρα σας, ἢ ἄγια αὐτῆ γυναῖκα, θὰ σᾶς ὀδηγοῦσε στὸν ἴσιο δρόμο. Καὶ ὁ πατέρας σας...

— Ἀφήστε τοὺς καυμένους τοὺς γονιοὺς μου ἡσυχους στὸν τάφο τους. Τί σᾶς φταῖν οἱ κακόμοιροι;

— Ἐγὼ δὲ θεωρῶ πως εἶπατε τὸν τελευταῖο σας λόγο.

— Ἔχετε ἄδικο τὸν εἶπα τὸν τελευταῖο μου λόγο.

— Αἶ, τότε θὰ φύγωμε ἀπὸ δῶ.

— Λυποῦμαι, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ σᾶς ἐμποδίσω.

— Εἶστε ἀγενής.

— Κυρία μου, μὴν παραφέρεστε, δὲ σᾶς πηγαίνει ἢ παραφορὰ καθόλου.

— Ἀγενέστατα!

— Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς ἀφήσω;

— Ἐγὼ σᾶς ἀφήνω καὶ ὄχι σεῖς, χοντροειδέστατε.

Ἐσηκώθηκε ἀπότομα ἡ κ. Χλαμουτόφ καί, σὰ γαλοπούλα φουσκωμένη, ἔφυγε ἀπὸ τὴν κάμαρα, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κατακόκκινο ἀπὸ θυμὸ πρόσωπό της κατὰ τὸν Παῦλο. Στὰ χεῖλη τοῦ Παύλου ἔσκανε ἓνα γλυκύπικρο χαμόγελο. Στάθηκε μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ ξεπορτίσῃ καλὰ καὶ πῆρε τὴ σκάλα σιγὰ σιγὰ γιὰ νὰ πάῃ στὴν κάμαρά του, ὅπου κλείστηκε καὶ ἀναψε ἓνα τσιγάρο. Εἶχε μέσα του ζήλεια γιὰ τὸ Δημήτρη, καὶ εἶπε· «Θὰ τὸ ξεκαθαρίσω αὐτὸ τὸ ζήτημα, σήμερα κι ὄλα». Περπατοῦσε ἀπάνω, κάτω, μέσα στὴν κάμαρα γιὰ νὰ σκεφθῇ τὸ μέσο νὰ δῇ τὴ Νατάλια μόνη της. Ὄταν ἔφτασε στὸ παράθυρο, σταμάτησε καὶ κοίταξε ἀφηρημένα ἔξω. Ἐξαφνα τὴν πῆρε τὸ μάτι του, που περπατοῦσε στὸ περιβόλι μὲ τὸ Δημήτρη καὶ μιλοῦσαν. Τὸ αἷμα ἀνέβηκε στὸ κεφάλι του, ἡ καρδιά του χτύπησε. Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ κατέβηκε ὀρμητικὰ κάτω νὰ τοὺς βρῇ. Σχεδὸν δὲ χαιρέτησε τὸ Δημήτρη καὶ εἶπε τῆς Νατάλιας· — Θέλω νὰ σᾶς μιλήσω.

Ὁ Δημήτρης εἶπε· — Σ' ἀφήνω, Νατάλια.

Ἡ Νατάλια τὸν κοίταζε που ἔφευγε, καὶ εἶπε· — Θὰ ἔλθω σὲ λίγο στὸ σαλόνι.

Ὁ Παῦλος ἔβραζε.

Ἡ Νατάλια τοῦ εἶπε· — Τί ἔχετε, Πάβελ Ἀντώνοβιτς, καὶ φέρεστε ἔτσι;

— Τί κάνω;

— Δὲ χαιρετάτε τὸ Δημήτρη καὶ λέτε ἀπότομα· «ἔχω νὰ σᾶς μιλήσω».

— Νατάλια, ἂν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος σ' ἀγαπᾷ, θὰ τὸν σκοτώσω.

Ἡ Νατάλια κοντοστάθηκε, τὸν κοίταξε καλὰ καὶ λέει·

— Τί λέτε, Πάβελ Ἀντώνοβιτς; Τί σᾶς ἐπιασε;

— Μ' ἐπιασε ὅτι σᾶς θέλω γυναίκα μου.

— Πάβελ...

— Σ' ἀγαπᾷ Νατάλια, καὶ ξέρε το.

— Πάβελ, δὲν καταλαβαίνετε...;

— Δὲν καταλαβαίνω τίποτε.

— Μὰ εἶστε τυφλὸς λοιπόν;

— Καὶ σὺ μὲ λὲς τυφλός;

— Δὲν ξέρω ποιὸς ἄλλος σᾶς ὀνόμασε ἔτσι, ἀλλὰ εἶστε τυφλός, ἂν δὲ βλέπετε πως ὁ,τι ἔχετε σεῖς γιὰ μένα...

— Αἶ, λοιπόν;... Μίλησε. Θὰ μιλήσης; Ναι ἢ ὄχι.

— Νά, τὸ ἔχω καὶ γὼ γιὰ σᾶς, εἶπε σὲ χαμηλὴ φωνὴ ἡ Νατάλια.

— Νατάλια!

Τὴν πιάνει ἀπὸ τὴ μέση καὶ τὴ φιλεῖ σφιχτὰ στὸ στόμα. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Τὰ στήθια τῆς Νατάλιας ἀνεβοκατέβαιναν ταραγμένα. Πρῶτη φορὰ αἰσθάνθηκε τέτοιο πράμα.

— Μὴν κάνετε ἔτσι καὶ μᾶς βλέπουν.

— Τί μὲ μέλει; Πᾶμε παρακάτω ἐκεῖ στὰ δέντρα.

Καὶ πηγαίνοντας κοντὰ κοντὰ τῆς εἶπε.

— Ὅστε ὁ Δημήτρης;

— Ὁ Δημήτρης εἶναι ὁ καλλίτερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου.

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

— Δὲ σ' ἀγαπᾶ;

— Μ' ἀγαπᾶ σὺν ἐξαδέλφῃ του.

— Νατάλια, ἀγάπη μου.

— Πᾶμε νὰ τὸν βροῦμε καὶ ἔπειτα πᾶμε στὴ μάνα μου νὰ τῆς μιλήσωμε.

Γελαστός, γελαστός ὁ Παῦλος καὶ ἡ Νατάλια, σὰ ρόδο ἀνθισμένη καὶ τρέμοντας ἀπὸ συγκίνηση, πῆγαν βιαστικοὶ στὸ σαλόνι καὶ βρῆκαν τὸ Δημήτρη σκυφτὸ σ' ἓνα τραπέζι που ξεφύλλιζε ἓνα περιοδικό.

— Κύριε Δημήτρη, εἶπε ὁ Παῦλος, ἡ Νατάλια εἶναι δική μου. Συγχωρήστε με που σὰς φέρθηκα ἔτσι.

Ὁ Δημήτρης σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τὸ πρόσωπό του ἔλαμψε ἀπὸ χαρά. Σηκώθηκε καὶ φίλησε δυνατὰ τὴ Νατάλια καὶ τὴ χάιδεψε στὴ ράχη καὶ ἔπειτα ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Παύλου.

— Νὰ ζήσετε εὐτυχισμένοι.

Καὶ πῆγαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπάνω τρεχάτοι νὰ τὰ ποῦν τῆς μητέρας. Δάκρυσε ἡ καυμένη καί, ἀφοῦ ἀγκάλιασε τὴν κόρη της, φίλησε τὸν Παῦλο, ἔσφιξε τὰ δυὸ χέρια τοῦ Δημήτρη καὶ τὸν φίλησε μ' εὐγνωμοσύνη.

Ἡ κ. Χλαμουτῶφ καὶ ἡ κόρη της, ἐκεῖνο τὸ μεσημέρι δὲν ἔφαγαν στὸ τραπέζι. Στις 11 καὶ $\frac{3}{4}$ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου ἔβγαιναν, δίνοντας φιλοδωρήματα στοὺς ὑπηρέτες, καὶ στις 12 $\frac{1}{2}$ ὁ αἰδηρόδρομος εἰς ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ σταθμὸ τοῦ χωριοῦ.

Β΄.

ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Οἱ ἐρωτεμένοι καὶ ἀρραβωνιασμένοι πῆγαιναν πὰ μαζὶ πάντα καὶ ὁ Δημήτρης τοὺς ἄφηγε μόνους. Ἔνοιωθε τὴ μοναξιά του καὶ ἦταν ἄκεφος. Μὰ τὴν τρίτη μέρα ξανα-συνήθισε νὰ ζῇ μὲ τὸν ἑαυτό του. Τοὺς ἄλλους τοὺς ἔβλεπε μονάχα στὸ τραπέζι. Τὸ βράδυ συνήθως πῆγαινε νωρὶς στὴν κἀμαρὰ του καὶ διάβαζε ἢ ἔγραφε. Κάποτε ἔπαιζε τένις.

Ἐκεῖ στὸ τένις γνώρισε μιὰ νέα γυναῖκα, παντρεμένη, Ἑλληνίδα. Τὴν ἔβλεπε καὶ στὴν τραπεζαρία καὶ στὸ σαλόνι τὰ βράδια, καὶ τὴν κοίταζε, ἐπειδὴ ἔμοιαζε τῆς ἑξαδέλφης του. Τὸ πρῶτο πρᾶμα που τοῦ θύμισε τὴν ἑξαδέλφη του ἦταν ἡ φωνή της καὶ τὸ γέλοιο της. Δὲν εἶχε τίποτε τὸ ἐξαιρετικό, οὔτε καὶ ἦταν ὁμορφη. Τὰ μάτια της τὰ ζωηρὰ ἔμοιαζαν ἔξυπνα, μὲ γραμμένα μαῦρα φρύδια· τὰ μαλλιά της ἦταν λεπτὰ καὶ καστανά, τὸ κορμί της μικροκαμωμένο καὶ μὲ λεπτὰ κόκκαλα, τὸ εἶδος *fausse maigre*. Ἦταν ὡς 25 χρονῶν γυναῖκα. Τὰ χέρια της κάτωσπρα, εἶχαν λεπτὸ σχῆμα, στρογγυλές, μακρουλές γραμμές καὶ τριανταφυλλιά, ἀμυγδαλωτὰ νύχια. Καί, ὅταν κάποτε ξεπρόβαλλε στὸ παιχνίδι ἢ στὸ σαλόνι, κάτω

ἀπὸ τὰ φουστάνια τῆς, τὸ λεπτοκομμένο, τερνευτὸ πόδι τῆς μὲ τὴ μεταξωτὴ, στρωμένη κάλτσα, τοῦ ἔρχονταν ἕνας πόθος.

Στὴν ἀρχὴ τῆς μιλοῦσε μόνο στὸ τέλει, μὰ ἀργότερα, σὰ γνωρίστηκε καὶ μὲ τὸν ἄντρα τῆς, που πάντα ἢ διάβαζε ἢ ἐπαιξε χαρτιά, πήγαινε ὁ Δημήτρης καὶ κάθονταν κάποτε μαζί τους τὸ βράδυ στὴ σάλα. Ἡ Νατάλια τὸν πείραζε γι' αὐτὴ τὴ γνωριμία, μὰ τῆς ἀπαντοῦσε γελώντας: «Τώρα που δὲν ἔχεις πιὰ ἀνάγκη τὴ συντροφιά μου πρέπει καὶ γὼ ναύρω συντροφιά.» Ἡ θεία του πάλι τοῦ ἔλεγε: «Πρέπει νὰ σοῦ βροῦμε μιὰ καλὴ νύφη. Εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ παντρευτῆς, νάχης μὴν καλὴ γυναικούλα, ὅπως σοῦ ἀξιῖται.» Ὁ Δημήτρης τὴν ἀφῆνε νὰ λήη.

Σὲ λίγες μέρες ἡ Νατάλια, ἡ μητέρα τῆς καὶ ὁ Παῦλος ἔφυγαν γυρίζοντας στὴ Ρωσσία. Ὁ Δημήτρης τοὺς πῆγε ὡς στὸ σταθμὸ, τοὺς φίλησε μὲ κάποια συγκίνηση, εὐχῆθηκε στοὺς νέους εὐτυχία, ἡ Νατάλια τοῦ ἔριξε μιὰ στερνὴ ματιὰ γεμάτη συμπάθεια, καὶ γύρισε μόνος του στὸ ξενοδοχεῖο. Χάρηκε ἐκεῖνο τὸ βράδυ τὴ μοναξιά του καὶ ἔκαμε σχέδια γιὰ μελέτες καὶ γιὰ γράψιμο. Ἐλεγε στὸν ἑαυτό του: «Ἡ ἀνώτερη μορφή τοῦ ἀνθρώπινου λογισμοῦ εἶναι ἡ φιλοσοφία, μὲ στοιχεῖο πρῶτο, γιὰ μένα, καὶ βάση τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Μερικὲς φορὲς ἴσαμε τώρα στὴ ζωὴ μου δοκίμασα νὰ σταματήσω καὶ νὰ καταστρώσω τί ξέρω ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ βγάλω συμπέρασμα μιὰ φιλοσοφία, τὴ φιλοσοφία τὴ δική μου, που εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία μου. Ἐγραφα κατὰ καιροὺς στὸ χαρτὶ κάτι σχετικὲς σημειώσεις, μὰ ποτέ μου

δὲ μ' ἀφῆσαν οἱ ἄλλες ἐννοίες τῆς ζωῆς νὰ βγάλω τὴ φιλοσοφία μου. Θὰ εἶναι σύντομη ἡ φιλοσοφία αὐτή, ἴσως δέκα σελίδες μονάχα, πορίσματα ὅλης τῆς πείρας τῆς ζωῆς μου, ὅλης τῆς γνώσεως μου ἀπὸ βιβλία καὶ ἀπὸ πειράματα προσωπικὰ κάθε λογῆς, ὅλης τῆς ἰδιοσυγκρασίας μου. Αὐτὸ που δὲν κατάφερα ὡς τώρα, πρέπει τώρα νὰ τὸ κάμω μὲ συνέχεια καὶ ἐπιμονή, τώρα που ἔχω λίγους μῆνες θεληματικὴ ἀποχὴ ἀπὸ κάθε ἐνέργεια. Γιὰ νὰ συνθέσω ἕνα ὁλόκληρο σύστημα φιλοσοφικὸ θὰ ἔπρεπε ν' ἀποφασίσω ν' ἀφήσω ὅ,τι ἄλλη ἀσχολία καὶ νὰ μὴ μὲ τραβοῦν πιὰ δῶθε κείθε πάθη ἀνθρώπινα καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐνέργεια. Νὰ τ' ἀφήσω αὐτὰ γιὰ πάντα; Ἔτσι θὰ ἔπρεπε γιὰ νὰ καταγίνω σωστὰ στὸ μόνο που ἀξιῖται. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι ἀξίος γι' αὐτό. Ὡστε μόνο πρόσκαιρα ἄς τ' ἀφήσω τ' ἄλλα καὶ ἄς καταγίνω τώρα, ὅσο εἶμαι ἐδῶ, νὰ ξεκαθαρίσω τί ξέρω καὶ τί δὲν ξέρω, τί ἔμαθα ἀπὸ βιβλία, ταξίδια, συναναστροφή καὶ τρίψιμο μὲ ἀνθρώπους, πάθη, πειράματα καὶ πείρα. Ἄς συνάξω τοὺς καρποὺς τῆς γνώσεως σὰν πόρισμα ἀπὸ τῆς διάφορες φάσεις, πράξεις καὶ σκέψεις τῆς ζωῆς μου. Δὲ θὰ προσέξω τώρα πιὰ τῆς γνώσεως τῶν ἄλλων καὶ τὰ συμπεράσματά τους. Θὰ βγάλω τὰ δικά μου συμπεράσματα, τὰ τελευταῖα. Μπορεῖ ἀργότερα σ' ἄλλη περίοδο τῆς ζωῆς μου, νὰ βγάλω ἀλλιῶτικα. Εἶμαι ὡστόσο σήμερα ἀρκετὰ ὄριμος, ὥστε τὰ τωρινὰ συμπεράσματά μου νὰ εἶναι, στὰ κύρια σημεῖα τους, ὀριστικὰ γιὰ μένα. Ἀλλὰ, καὶ ἂν δὲν εἶναι ὀριστικὰ, σημειῶνουν ὁμῶς ἕνα σταθμὸ καὶ μπορεῖ νὰ μοῦ χρησιμεύουν ἀργότερα καὶ γιὰ βάση καλλίτερων συμπερασμάτων.»

Τὴν ἄλλη μέρα πῆρε καὶ διάβασε μιὰ βιολογία που εἶχε μαζί του. Διάβαζε ὅλη μέρα καὶ σημειῶνα. Δὲν κατέβηκε οὔτε στὸ τραπέζι τὸ μεσημέρι, εἶπε καὶ τοῦ ἔφεραν ἀπάνω τὸ φαγί του. Ἀλλὰ κατὰ τὸ δειλινὸ κουράστηκε καὶ στέρεψε ἢ δίψα γιὰ τὴ γνώση. Εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος καὶ βγήκε νὰ περπατήσει κατὰ τὸ βουνό. Τὸν ἔπιασε βροχὴ καὶ γύρισε πίσω πρὸ γρήγορα παρὰ ὅ,τι ἤθελε.

Τὸ βράδυ κατέβηκε στὸ τραπέζι καὶ ἔπειτα εἶδε τὴν κυρία Πετρίδη, τὴν πατριώτισσά του, μὲ τὴν Ἀμερικάννα, καὶ πῆγε καὶ κάθισε κοντὰ τους. Μιὰ δολόκληρη μέρα χωρὶς συντροφιά τὸν εἶχε ἀγριέψει καὶ ἤθελε λίγη συμπάθεια ἀπὸ γυναῖκα. Μὰ αὐτὲς μιλοῦσαν γιὰ μόδες, κορδέλες, δαντέλες καὶ φουστάνια. Ἐριχνε κι αὐτὸς πότε πότε τὸ λόγο του στὴν ὀμιλία καὶ γελοῦσαν οἱ κυρίες γιὰ τὶς παραδοξολογίες ἢ τὶς παρατηρήσεις του. Τὶς ἔλεγε ἔξαφνα ὅτι ὅλα τὰ χρώματα ταιριάζουν μαζί καὶ ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ ματιοῦ κάνει τὶς συμφωνίες ἢ τὶς ἀσυμφωνίες καί, ἐπειδὴ τὶς συνήθειές του μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὶς ἀλλάζει, εἶναι δυνατὸ νὰ ταιριάσει τὸ γαλάζιο μὲ τὸ πράσινο. Ἡ Ρωμιὰ γύρισε καὶ τοῦ εἶπε κάπως ἀπότομα· — «Μὴ λέτε ἀνοησίες.» Ἡ Ἀμερικάννα γέλασε μὲ τὴν καρδιά της καὶ εἶπε· — «Οἱ ἄντρες δὲν νοιώθουν τίποτε ἀπ' αὐτά.» Καὶ μὲ τέτοιες ὀμιλίες πέρασε ἡ βραδιά. Ὁ Δημήτρης δὲν ἦταν ἀξιός, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, νὰ δώση καμιά διεύθυνση στὴν ὀμιλία καὶ παρακολουθοῦσε τὶς γυναῖκες στὸ δρόμο που εἶχαν πάρει αὐτὲς. Φεύγοντας συλλογίστικε ἂν τοῦ ἀρέσει ἢ ὄχι ἡ κυρία Πετρίδη. Καὶ ἀποκρίθηκε στὸν ἑαυτὸ του ἀρνητικὰ· «Μόνον τὸ σῶμα της μὲ τραβά.» Τὸ ντεκολτέ

της φόρεμα ἔφηνε καὶ ἔβλεπαν ὅταν ἔσκυβε λιγάκι, τὴ γραμμὴ που χωρίζει τὰ στήθη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔβρεχε ὄλο τὸ πρωὶ καί, ἐνῶ ἦταν νὰ πᾶν τ' ἀπόγευμα στὸ τένις, δὲν μπόρεσαν νὰ παίξουν. Ὁ Δημήτρης ἤθελε ὥστόσο νὰ τὴν ἰδῆ. Μετὰ τὸ πρόγευμα πῆγε κοντὰ της καὶ τῆς πρότεινε νὰ πᾶν περίπατο μαζί. Δέχτηκε. Κατὰ τὸ ἡλιοβασιλεμα βρέθηκαν στὸ βουνό. Εἶχε πιάσει ἀέρας δυνατὸς καὶ δὲν ἔβρεχε πιά, μὰ ἡ συννεφιά ἦταν πάντα· σὲ μερικὰ μέρη μονάχα ἔβλεπαν ἀνοίγματα γαλάζια στὸν οὐρανό. Σ' ἄλλα μέρη τὰ σύννεφα μαῦρα καὶ ἀπειλητικά, φορτωμένα βροχὴ, σκοτεινιάζαν τὴ γῆ, ἀλλάζαν ὁμῶς θέση καὶ σχήματα ἀδιάκοπα καὶ ἔτσι σκοτεινιάζε καὶ φωτίζονταν διαδοχικὰ ἡ φύση. Δάση πρασινόμαυρα ἐντυναν τὰ βουνὰ τὰ ἀπότομα καὶ τὰ παράξενα, που στὶς κορφὲς ἀσπρίζαν ἀπὸ τὰ χιόνια, ὄσες δὲν τὶς ἔκρυβαν βαριά τὰ σύννεφα. Ἡ Ἑλλη εἶπε διακριτικὰ· — «Τί ὠραία ἡ φύση».

Ὁ Δημήτρης χάρηκε νοιώθοντας ὅτι ἡ συντροφισσά του ἦταν συγκινημένη ἀπὸ τὴν ὄρισύνη τῶν στοιχείων, που, ὅλα ἀνάκατα, στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανὸ εἶχαν γίνει ἓνα καὶ ἀποτελοῦσαν μεγαλοπρεπῆ μάζα ζωντανή καὶ ὑποβλητικὴ. Ζωντάνια καὶ ἀγριάδα, που ἦρθαν τὴν τελευταία στιγμὴ καὶ τὴν ἡμέρεψαν λίγο κάτι τριανταφυλλιὲς πινελιὲς στὶς ἀκρες ἀπὸ μερικὰ σύννεφα κατὰ τὴ δύση. Εἶχε πλούσια χαρὰ στὰ σωθικά του. Ζύγωσε λίγο στὴν Ἑλλη καὶ ἀκούμπησε ἐλαφρῶς ἀπάνω της. Σὰ νὰ ξύπνησε αὐτὴ τοῦ εἶπε· — «Μὴ μ' ἀγγίζετε.» Χαμογέλασε ὁ Δημήτρης καὶ τραβήχτηκε λιγάκι, χαμογέλασε καὶ αὐτὴ, καὶ

του είπε ήσυχα: «Πάμε»; Στο γυρισμό του ξεδίπλωσε, για πρώτη φορά, μερικά, λιγιστά, φύλλα απ' τα σωθικά της. Τοῦ μίλησε για τον ἀδελφό της τὸ μονάκριβο που τὴν ἀγαποῦσε καὶ εἶχε πεθάνει, τοῦ ἔδειξε τὴ λύπη της. Τώρα ἀγαπᾷ ιδιαίτερα τὴ μητέρα της. Ἐπειτα μίλησαν γιὰ κάποια κόρη που εἶχε αὐτοκτονήσει. Καὶ θυμήθηκαν τὸν τόπο τους που τὴ συγκίνησε. Τὴν ἄφηνε νὰ λέη καὶ πότε πότε τῆς ἔριχνε κανένα λόγο σὰ δόλωμα γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ. Ἦθελε νὴ ἴδῃ τί ἔχει μέσα της καὶ ἐπειδὴ πρώτη φορά τὴν ἄκουε νὰ μιλή γιὰ τὰ αἰσθήματά της καὶ καταλάβαινε πως ἦταν πάντα ἔτοιμη νὰ ξανακλειστῇ στὸ καυκί της, κοίταζε, μὲ πολὺ ἡμερα λόγια καὶ χωρὶς τὴ συνηθισμένη του εἰρωνεία, νὰ τῆς ἐμπνέη ἐμπιστοσύνη ξανάδοντας ἀσύνειδα γι' αὐτὴν τὴ διάθεση νὰ μιλήσῃ. Ἔτσι μιλώντας ήσυχα, σχεδὸν ἐμπιστευτικά, ἔφτασαν στὸ ξενοδοχεῖο. Τῆς φίλησε τὸ χέρι καὶ τοῦ ἔσφιξε λίγο τὸ δικό του καὶ αὐτὴ.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὴν εἶχε συγκινήσει ἡ φύση καὶ τῆς εἶχε ἀρέσει ἡ ἡρεμία τῆς συντροφιάς τοῦ Δημήτρη. Τὸ βράδυ εἶχε κέφια καὶ γελοῦσε μὲ τὸν ἄντρα της καὶ μὲ κάτι ἄλλους, ξένους, που ἔτρωγαν μαζί. Τοὺς πλησίασε ἔπειτα ὁ Δημήτρης καὶ μίλησε καὶ αὐτὸς μὲ κέφι καὶ μὲ εἰρωνεία.

Τις ἡμέρες που ἀκολούθησαν ἐκείνη πήγαιναν οἱ δύο τους μὲ μιὰ συντροφιά ἀπὸ Ἑγγλέζους καὶ Ἀμερικάνους περίπατο στὶς ἑπτὰ τὸ πρωί. Ὁ Δημήτρης διέκρινε ὅτι δίνει ἄλλο τόνο καὶ ἄλλο ρυθμὸ στὴ ζωὴ τῆς κάθε ἡμέρας τὸ νὰ ξυπνᾷ πρωὶ καὶ νὰ παίρνη τὰ βουνὰ καὶ ἄλλο τόνο

καὶ ρυθμὸ νὰ ξυπνᾷ ἀργότερα καὶ νὰ κάθεται στὴν κάμαρά του χαζεύοντας, ἀργώντας νὰ ντυθῇ καὶ προσμένοντας νὰ τοῦ ἔλθῃ αὐτόματα κάτι εὐχάριστο, ἐμπνευστὴ καλὴ ἢ καλὴ τύχη. Τὸ νὰ ξυπνᾷς ὁμως τὸ πρωὶ καὶ νὰ παίρνης τὰ βουνὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὥρα που πέφτεις νὰ κοιμηθῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἂν εἶναι νὰ πᾶς μόνος σου ἢ μὲ συντρόφους. Εὐκολώτερα δὲν τεμπελιάζεις, ὅταν εἶναι καὶ ἄλλοι μαζί σου, τότε ντρέπεσαι ἢ θέλεις νὰ ἐπιδείξῃς ἐνεργητικότητα καὶ ἀντοχή. Καὶ ἀκόμη εὐκολώτερο, γιὰ νὰ σηκῶνεσαι πρωὶ καὶ νὰ περπατῆς, εἶναι νὰ ἀγαπᾷς τὸ σύντροφό σου. Γενικά, καμιά παρουσία ἀνθρώπου δὲν εὐχαριστεῖ τὸ Δημήτρη, παρὰ μόνον ἐκείνων που ἀγαπᾷ. Πρέπει νὰ αἰσθάνεται κάτι ἐρωτικὸ γιὰ ἕναν ἄνθρωπο γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τὸν βλέπῃ συχνὰ δίχως νὰ βαριέται. Ἀλλιῶς μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ζήσει χωρὶς συντροφιά ἢ νὰ βλέπῃ μονάχα κάποιον που ἔχει ἰδέες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὅταν καὶ μόνο ἔχει ὄρεξη νὰ ἀκούσῃ ξένες ἰδέες, εἰδημὴ προτιμᾷ τὴ συναναστροφή ἑνὸς βιβλίου. Θυμήθηκε ἕνα φίλο του, που περνοῦσε εὐχάριστα τὸν καιρὸ του μὲ τὴ συντροφιά, ἀραιὰ ὁμως, ἀνθρώπων που δὲν εἶχε διάθεση νὰ τοὺς ἀκούσῃ νὰ μιλοῦν γιὰ τὰ καθημερινὰ μικροκαμώματα καὶ μικροενδιαφέροντα τοῦ κόσμου, παρὰ μόνον γιὰ κείνο που εἶναι τὸ κύριο ἐνδιαφέρον ἢ συμφέρον τῆς ζωῆς τους. Ἔδλεπε ἔξαφνα ἕνα χημικὸ καὶ τὸν ἔκανε νὰ μιλή γιὰ τὴ χημεία, ἕναν ἔμπορο γιὰ τὸ ἐμπόριό του, ἕναν παπουτοστὴ γιὰ τὴν τέχνη του, ἕναν στρατιωτικὸ γιὰ τὰ στρατιωτικά, ἕναν ἱστορικὸ γιὰ τὴν ἱστορία. Καὶ ἔτσι στείβοντας τὸν καθένα ἔβγαζε ἀπ' αὐτὸν ὅ,τι καλλίτερο εἶχε νὰ δώσῃ,

ἀδιαφορώντας για τις κρίσεις του ἀπάνω στὰ καθημερινὰ μικροπράγματα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἄμα ἔπαυε ὁ καθένας νὰ τοῦ δίνει πιά τίποτε καινούργιο, τὸν παρατοῦσε, ὅπως πετᾶ κανεὶς ἓνα στεμμένο λεμόνι. Ὁ Δημήτρης δνόμαζε τὸ σύστημα αὐτὸ θεωρία τῆς λεμονόκουπας. Καὶ ἀλήθεια πολὺ σπάνια ἓνας χημικός, στρατιωτικός, ἔμπορος ἢ κεφαλαιούχος, παπουτσῆς ἢ ξυλουργὸς εἶναι καὶ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ σ' ἐνδιαφέρουν οἱ κρίσεις του γιὰ ὅλα τὰ πράγματα. Ἔτσι καὶ οἱ γυναῖκες, ἂν δὲν εἶσαι ἐρωτημένους ἢ ἂν δὲ σοῦ κάνει γούστο νὰ ἐρωτοτροπήσης μαζί τους ἢ ἂν δὲν ἔχουν τίποτε ἐξαιρετικὸ νὰ σὲ μάθουν μὲ τὴν ὀμιλία τους, δὲν ἔχεις λόγο νὰ τις συναναστρέφῃς θεληματικά, σταθερὰ καὶ μόνιμα. Καλλίτερα τὸν ἑαυτὸ σου, καὶ ἀκόμη ὅταν δὲν ἔχεις ὄρεξη νὰ κάμῃς τίποτα. Γιατί νὰ μὴν ἀφήνῃ κανεὶς τις ὥρες νὰ περνοῦν, χωρὶς νὰ κάμῃ τίποτα; Τότε αἰσθάνεσαι, τοῦ ἔλεγε ὁ φίλος του, καλὰ πως ζῆς, οἱ ὥρες περνοῦν σιγά, σιγά, ἢ ζωὴ περνάει μέσα σου καὶ ρέει σιγαλινά, σὰν ποτάμι ἤσυχον.

Μ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα ὅμως ὁ Δημήτρης ἤθελε καὶ πῆγαινε, γιατί τοῦ ἄρεσε καὶ ἤθελε νὰ τῆς ἀρέσῃ. Στὴν ἀρχὴ δὲ γύρευε νὰ τῆς ἀρέσῃ ἐρωτικά — ἦταν πάρα πολὺ γνώριμο γι' αὐτὸν τὸ πείραμα τοῦ ἐρωτα — ἀλλὰ, ὅσο πῆγαινε, τόσο περισσότερο καὶ τὸ ἤθελε. Προπάντων ἐπιθυμοῦσε νὰ ἰδῇ ἂν τὰ δίχτυα που τῆς ἔστηνε θὰ τὴν ἐπιάναν. Δὲν ἦταν ἀπλὴ περιέργεια, γιατί πάντα εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ γυναικεία τρυφερότητα, ἀλλὰ ἦταν ὥστόσο καὶ περιέργεια στὴν ἐπιθυμία του αὐτῆ.

Ὅσο γι' αὐτὴν, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ εἶχε χάσει ἐκτὸς ἀπὸ

τὸν ἀδελφὸ τῆς καὶ ἓνα παιδάκι, καὶ στὴ συντροφιά τοῦ Δημήτρη εὐχαριστοῦνταν. Εὗρισκε σ' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο κάποια γαλήνη, που τὴν ἠσύχαζε, καὶ τῆς ἄρεζε ἢ εὐγένειά του, που ἐνσωθε πως εἶναι προτίμηση εἰδική, ἀφοῦ δὲν ἦταν διαχυτικός ἀπὸ φυσικὸ του. Δὲν ἀφήνε ὅμως νὰ φανῆ περισσότερο ἀπὸ κείνο που ἤθελε νὰ δείξῃ καὶ ποτὲ δὲν ἔλεγε περισσότερο ἀπὸ κείνο που ἤθελε νὰ πῆ. Καὶ δὲν ἤθελε νὰ δείξῃ ἢ νὰ πῆ πράμα που νὰ μὴν ταίριζε στὴν παντρεμένη τῆς κατάσταση. Ἄλλως τε ἀγαποῦσε τὸν ἄντρα τῆς που τὸν ἐπῆρε ἀπὸ ἐρωτα καὶ κανεὶς ὅς τότε δὲν εἶχε ταραξεί τὴν ἡσυχία τῆς τῆ συζυγική, μολονότι πέρασαν ἕξι χρόνια ἀπὸ τὴν παντρεία τῆς. Παρεῖα ἔκανε μὲ πολλοὺς στὴν Ἀθήνα καὶ εἶχε φίλους καὶ ἄντρες, καὶ ἦταν γυναῖκα φυσική, ἀπλή καὶ ἐλεύτερη στοὺς τρόπους καὶ εὐθυμῆ γενικά, τῆς ἄρεζε ὁ χορὸς πολὺ — καὶ χόρευε καλὰ, ὅπως τὸ παρατήρησε ὁ Δημήτρης τις βραδιὲς που χόρευαν στὸ ξενοδοχεῖο — ἐρωτικὴ ὅμως διάθεση δὲν εἶχε νοιώσῃ γιὰ κανένα. Ὁ γάμος δὲν ἦταν βάρος γι' αὐτὴ καὶ περνοῦσε καλὰ μὲ τὸν ἄντρα τῆς, τὰ δυὸ παιδάκια τῆς καὶ τις διασκεδάσεις τῆς.

Μὲ τὴν βασταγμένη τῆς στάση, ὁ Δημήτρης ξάναβε καὶ τὴν περιποιοῦνταν ὅλο καὶ περισσότερο. Κόντευε νὰ πιαστῆ αὐτὸς στὰ δίχτυα που τῆς ἔστηνε. Κάποτε τοῦ πείραζε τὴ φιλοτιμία του, ὅτι, ἐνῶ τόσες γυναῖκες τὸν ἀγάπησαν, αὐτὴ ἢ παντρεμένη δὲν τοῦ εἰδειχνε ἀρκετὴ προτίμηση. Ἔλεγε μέσα του: «Δὲ θέλω νὰ πιαστώ ἐγὼ στὰ δίχτυα καὶ ὅτι κἀνω γιὰ νὰ τῆς ἀρέσω εἶναι πρόσκαιρο καὶ ἔτσι τὸ θέλω. Ἄς μοῦ δείξῃ μόνο κάποια σημεῖα

συμπάθειας και θα ήσυχάσω, θα έχω πιάσει το δόλωμα και δε θα κοπιάσω πιά».

Όταν όμως πήγαινε στην κάμαρά του δεν τη συλλογίζονταν πολύ. Έβγαινε από την έρωτική του διάθεση, ξέφευγε από τη σαρκική επίδραση της παρουσίας της, δεν είχε ανάγκη ούτε από τρυφερότητα ούτε από συμπάθεια, καθώς βυθίζονταν στις σκέψεις του και στα βιβλία του. Ίσως να ήταν τόσο ήσυχος τότε, επειδή ήξερε ότι το μεσημέρι και το βράδυ θα την έβλεπε ξανά. Άλλά, και αν ήτανε να μὴν τὴν ξαναἰδῆ πιά, γρήγορα θα έσθηνε ἡ θύμησή αὐτῆς τῆς γυναίκα, που ἡ συντροφιά της, ὅσο γλυκεῖα και ἂν ἦταν, δεν εἶχε τίποτε καινούργιο ἢ ἄγνωστο νὰ τὸν μάθη. Οἱ στρογγυλές γραμμές τοῦ κορμοῦ της τὸν σκανδαλίζαν, ἐνόσω τὴν ἔβλεπε, και σπάνια μονάχα τὸν παρακλουθοῦσαν και ὅταν δεν ἦταν ἐμπρός του.

Μένοντας μόνος πολλές ὥρες τῆς κάθε ἡμέρας ἐλυτρώνονταν ἀπὸ τὴν κοινωνία και ἐξαγνίζονταν ἀπὸ τὴν ἐπαφή τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι ἀποχώριζε τὸν ἑαυτό του ὅλο και περισσότερο ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ ἐγκόσμια. Δὲν ἔχει πάντα ἀναμφίβολη βεβαιότητα ὅτι αὐτὸς ἦταν τῆς ζωῆς του ὁ σκοπός, ἀλλὰ τοῦ φαίνονταν ὡστόσο πάντα σὰν ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς. Ὅταν βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πλέκονται δίχτυα γύρω του ἀπὸ δεσμοὺς και ἀπὸ σχέσεις, αὐτόματες ἀραχνιές ἀνυφαντῆδων, που τὸν σέρνουν ἐκεῖ που δε θέλει νὰ πάη.

Ἔλεγε στὸν ἑαυτό του «Ἡ πρέπει, μένοντας μέσα στὰ δίχτυα, νὰ εἶμαι τόσο σταθερός, στερεὸς και χάλκινος, ὥστε νὰ μὴν μπορῆ κανεὶς νὰ με παρακουνήσῃ, ἀλλὰ και

νὰ βαστῶ ἐγὼ ἕναν κόμπο ἀπὸ τὰ δίχτυα και νὰ τραβῶ τοὺς συνανθρώπους μου, ἢ πρέπει ξεγλιστρώντας ἀπὸ κάθε δίχτυ νὰ ζῶ στὴ μοναξιά μου. Ἐγὼ κάνω κατὰ καιροὺς και τὰ δύο, μὰ τίποτε καλὰ. Εἶμαι και μέσα και ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία. Εὐκόλο μοῦ εἶναι νὰ βάζω σὲ τάξη τὸν ἑαυτό μου και ναυρίσκω τὴν ἰσορροπία μου ὄντας μόνος, ὅταν κανεὶς δε μοῦ ταραζῆ τοὺς κύκλους, και νὰ βγαίνω ἀπὸ τὴ μοναξιά μου λαμπικαρισμένος, μὰ γιατί νὰ με ἀναπυδογυρίζουν τόσο συχνὰ οἱ ἀνθρώποι, νὰ μοῦ θολώνουν τὴν ψυχὴ ἢ νὰ μοῦ ταραζοῦν τὴν ἰσορροπία; Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶμαι ἄξιος, και ὅταν μπαίνω μέσα στοὺς ἀνθρώπους, νὰ μένω ἰσορροπὸς και συγυρισμένος, ὅπως στὴ μοναξιά μου. Δὲν εἶμαι ὅμως, φαίνεται, ἀρκετὰ δυνατός, και οὔτε θα γίνω, ὥστε νὰ ἀντέχω πολὺ στὴ συντροφιά τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἔχω κοινωνικὰ προσόντα και ἡ πάλῃ με τοὺς ἀντίμαχους ἀνθρώπους με κουράζει. Μπορεῖ και στὴν κοινωνία μέσα νὰ κρατῶ τίς ἀντιλήψεις μου, ἀλλὰ δεν ἔχω δύναμη νὰ κοπιάσω νὰ τοὺς πείσω. Γεννηθῆκα γιὰ μοναχὸς και γιὰ μοναχικὰ ἔργα, ὅσο και νὰ με τραβᾷ κάποτε ἡ συναναστροφή τῶν ἀνθρώπων.»

Κάθεται λοιπὸν μόνος πολλές ὥρες και μιλώντας τοῦ ἑαυτοῦ του ἀκούει τὸν ἀντίλογο, ἢ καλλίτερη συναναστροφή. Κάθε ταραχὴ κατακάθεται μέσα του και ἔπειτα ἀναδρύζει ἀρμονία και ρυθμός. Καὶ ἀκόμη, ὅταν δεν ἔχει δύναμη νὰ ἀναδύσῃ τίποτε, πάλι καλλίτερη συντροφιά ἀπ' ὅλες εἶναι ὁ ἑαυτός του. Μιλεῖ ἀνυπόκριτα μαζί του, σιγαλινὰ, και, ὅταν δεν ἔχουν τίποτε νὰ ποῦν εἰς ἀλλήλους, παίρνει σύντροφο ἕνα βιβλίο.

Ὅστος, ὅσο περνοῦσαν αἱ μέρες, ἤθελε νὰ βλέπη περισσότερο τὴν Ἑλλη καὶ αὐτὴ τὸν ἔβγαζε ἀπὸ τὴ μοναξιά του σέρνοντάς τον ἀσύνειδα στὰ παιχνίδια, στοὺς περιπάτους, στὰ κοινωνικά της καὶ κοσμικὰ ἐνδιαφέροντα. Ὅχι πως αὐτὰ τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο ἀπὸ πρωτίτερα, μὰ τὸν ἐνδιέφερε ἢ συντροφιά τῆς Ἑλλης, τὸν ἔσερνε ὁ πόθος του γι' αὐτήν. Καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, πρώτη φορά τοῦ ἐδόθηκε τώρα εὐκαιρία νὰ ξανακάμῃ τὴν ἀργόσχολη ζωή, που ἔκανε στὰ νιάτα του, προτοῦ καταπιασθῆ καμιά ἐνέργεια. Ὡς καὶ τένις ἔπαιζε, ὡς καὶ ἐρωτοτροπίες ἔκανε, ὡς καὶ διαδάσματα ἄταχτα ποιητῶν. Καὶ χόρευε κιόλα τὰ βράδια κάποτε. Ἀλλὰ προπάντων τοῦ ἄρεζε νὰ βλέπη τὴν Ἑλλη νὰ χορεύῃ. Ἐχαίρονταν μὲ τὴ φανερὴ χαρὰ της. Σίνοι σὰν τὸ τελευταῖο ἀνθισμα τῆς νιότης του. Ἐπαναλαβαίνει τὸν ἑαυτό του, τὸ νεανικό, γιὰ στερνὴν φορά. Τὸ ἐνοιωθε καὶ εἶχε κάποια λύπη γι' αὐτό.

Ἦστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τοῦ ζετεντώματος καὶ τοῦ ξεκουράσματος, θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποφασίσῃ ὀριστικὰ πιά, ἂν θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ πολιτεύεται ἢ ἂν θὰ καταφύγῃ στὴ μοναξιά του γιὰ νὰ φιλοσοφῇ καὶ νὰ γράφῃ, πρᾶγμα πιδ σύμφωνο μὲ τὴ διάθεσή του. Πολιτικὸς εἶναι ἢ γραφιάς; Συχνὰ ἀμφέβαλλε γιὰ τὸν ἑαυτό του ἢ μεγαλύτερῃ του ἀδυναμία. Αἰσθάνονταν ὅτι γιὰ κοινοβουλευτικούς ἀγῶνες δὲν ἦταν πλασμένος, ὅπως δὲν ἦταν καμωμένος οὔτε καὶ γιὰ κοινωνικὴ ζωή. Θαυρίζεται πάντα σὲ δευτερότερη θέση μεταξὺ στοὺς «ρήτορες» τῆς βουλῆς καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ «κόσμου». Μπορεῖ νὰ ἔχῃ πολιτικὸ μυαλό, μὰ βαριέται τὰ κοινοβουλευτικὰ καμώματα.

Τὸν κουράζει ἡ ἐκλογικὴ, ἐπαρχιακὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ πολιτικὴ. Ὁ κοινοβουλευτισμὸς εἶναι κουβεντολόγι αἰώνιο καὶ τὸ σιχαίνεται. Θὰ τοῦ ἄρεζε ὅμως ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας, γιὰ νὰ δοκιμάσῃ ἂν μπορεῖ νὰ χτυπήσῃ κατακέφαλα μερικὲς παλιανθρωπιές καὶ νὰ χαράξῃ ἄλλο δρόμο στὴ γενικὴν πολιτικὴ, ἐξωτερικὴ καὶ οικονομικὴ. Καὶ ἡ πολιτικὴ, τὸ κάτω κάτω, ἦταν γι' αὐτὸν ἓνα πείραμα γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴ γνώση του, ὅσο γιὰ τὰ πράγματα τῆς ἀνθρωποσύνης.

Μιὰ μέρα, που γύριζαν ἀπὸ περίπατο μαζί, ὁ Δημήτρης σ' ἓνα μονοπάτι τοῦ δάσους περπατοῦσε ἀπὸ πίσω της, φίλησε τὴν Ἑλλη στὸ λαιμό, που ἦταν ξεσκεπάστος. Ἐκείνη κοντοστάθηκε, γύρισε καὶ τὸν κοίταξε καὶ ἔκαμε μιὰ κίνηση γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ ἀγκάλιασμά του. Τοῦ εἶπε:

— Δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνετε αὐτό.

Γύρισαν πίσω σιωπηλοί. Τὸ βράδυ, μετὰ τὸ τραπέζι, πῆγε κοντά της καὶ μίλησαν, χωρὶς νὰ τοῦ ἀναφέρῃ πιά τίποτα γι' αὐτὸ που συνέβηκε. Μιλοῦσε μάλιστα μὲ κέφι. Ὅταν πῆγε νὰ κοιμηθῇ συλλογίστηκε πολὺ ἡ Ἑλλη. Τὴν εἶχε ταραξεί τὸ φίλημα, που τὴν ἐφώτισε κιόλα. Ὁ εἰρωνικὸς αὐτὸς καὶ μορφωμένος ἀνθρώπος ἄρχιζε νὰ τὴν ἀνησυχῇ λίγο. Δὲν τὸν ἐννοοῦσε πολὺ καλά, ἦταν ὑπερβολικὰ πολὺπλοκος γι' αὐτήν, που συνήθισε νὰ βλέπη μόνο κοινωνικούς ἀνθρώπους καὶ νὰ παίζῃ μὲ δλους.

Ἦστερα ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κάθε φορά που βρίσκονταν μόνοι, ἔδειχνε κάποια ἀνησυχία καὶ ὀλοένα γύρευε νὰ πᾶν ναυροῦν τὴ συντροφιά τῶν ἄλλων ἢ τὰ παιδιὰ της. Ὅσο ἦτανε μόνοι τοῦ ἀπαντοῦσε κάποτε ἀποκρουστικὰ σὲ

δ,τι τῆς ἔλεγε, ἐνῶ πάντα ὅταν βρίσκονταν μὲ ἄλλους τοῦ ἔδειχνε καὶ προτίμηση καὶ κάποια συμπάθεια. Ὁ Δημήτρης καταλάβαινε πως τὸ κακομεταχείρισμά του ἀπὸ τὴν Ἑλλη δὲ σήμαινε ἀντιπάθεια, ἀλλὰ φόβο μὴν τὸν ἀγαπήσει. Αὐτὸ κολάκευε τὴ φιλοτιμία του καί, ἐνῶ, ἂν ἀφήνονταν στὴ φυσικὴ του κλίση, θαυρίσκονταν ὀλοένα κοντὰ τῆς καὶ θὰ γύρευε μοναχικὰ συναπαντήματα, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ μὴ βιάζεται πολὺ γιὰ νὰ ἐπιτύχη ἐκεῖνο που ζήτουσε, γιατί βεβαιώθηκε πως ἡ γυναῖκα αὐτῆ, ἂν αὐτὸς ἤθελε καὶ μεταχειρίζονταν τέχνες, μπορούσε καὶ νὰ τὸν ἐρωτευτῆ.

Γρήγορα ὅμως πέρασε καὶ αὐτὴ ἡ περίοδο σχετικῆς ἡσυχίας, γιατί, ὅταν πρὸς ἔχε τὸ κορμί τῆς, τὸ ποθοῦσε. Καὶ τὴν κοίταζε πολὺ ἐπίμονα, πάντα μέσα στὰ μάτια, καὶ περιεργάζονταν ὅλο τῆς τὸ πρόσωπο καὶ παρατηροῦσε τὶς κινήσεις τῆς καὶ τὸ σῶμα τῆς. Καὶ ὁ πόνθος τοῦ ἔφερνε ἀνωμαλίες στὶς σχέσεις τους.

Τὸν ἐπιανε ἡ θανατερὴ ἐκείνη διάθεση κάποτε τοῦ ἀνθρώπου που ἀρχίζει νὰ ἐρωτεύεται. Αὐτὴ εἶχε ἰδιοφυῖα γιὰ ὅλα τὰ παιχνίδια καί, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν εἶχε καμμία, ἀρχισε νὰ παίξει μὲ ἄλλους τὰ βράδια καὶ ἔτσι ξέφευγε καὶ ἀπὸ τὶς ὀμιλίες του, που τὴν τάραζαν. Ὅταν ἦταν εὐχαριστημένος ὁ Δημήτρης γιὰ κάποια καλοσύνη τῆς Ἑλλης ἢ γιὰ κάποια ἐπιτυχία του κοντὰ τῆς, δὲν τὸν ἔμελε καὶ πολὺ, ἔπαιρνε ἕνα κάθισμα κοντὰ τῆς καὶ τὴν παρακολουθοῦσε που ἔπαιζε, μὴν προσέχοντας στὸ παιχνίδι που δὲν τὸν ἐνδιέφερε. Καὶ τὴν κοίταζε ὀλοένα, μὲ ἐπίμονη, σταθερὴ ματιὰ ἐρωτευμένου, σοβαρὴ καὶ τρυφερὴ

μαζί. Συχνὰ ὅμως βαριοῦνταν τὴν ὥρα που πηγαινε αὐτὴ νὰ παίξει, τὸ ἔπαιρνε γιὰ ἀδιαφορία ἀπὸ μέρος τῆς γι' αὐτόν, καὶ γίνονταν ἀμίλητος καὶ πηγαινόρχονταν σὰν τὸ λιοντάρι μέσα στὸ κλουβί.

Μιὰ βραδιὰ στὸ γεῦμα, ὅπου ἔτρωγε μαζί μὲ τὴν Ἑλλη καὶ τὸν ἄντρα τῆς, μίλησε ἐνάντια στὴ χαρτοπαιξία. Ἐλεγε: «Δὲ μ' ἀρέσει οὔτε ἡ στάση οὔτε οἱ χειρονομίες οὔτε τὰ λόγια που μεταχειρίζονται οἱ χαρτοπαίχτες τῶν σαλονίων. Τοὺς ἄλλους, που παίζουν μέρα νύχτα στὰ χαρτοπαίγνια, τοὺς καταλαβαίνω καλλίτερα. Αὐτοὶ ἕνα πάθος ἔχουν καὶ τὸ κρύβουν μέσα στὰ καταγώγια. Ἐκεῖ ὅμως δὲν κρύβουν τίποτε ἀπὸ τὸ πάθος τους. Δὲ νοιώθω ὅμως τί ὁμορφιὰ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ νὰ καταντοῦν τὰ σαλόνια χαρτοπαίγνια, σ' ὅλες τὶς κοινωνίες τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Πόση ἔλλειψη πρωτοτυπίας καὶ φαντασίας πρέπει νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι, ὥστε νὰ μαζεῦονται στὰ σαλόνια γιὰ νὰ παίζουν. Τίποτε ἄλλο, καλλίτερο, γιὰ νὰ περάσουν τὸν καιρὸ τους δὲ βρίσκουν; Βγαίνουν τάχα καλλίτεροι ἀπὸ μιὰ χαρτοπαιξία; Τί ἱκανοποίηση αἰσθάνονται; Μείωση καὶ ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου ἢ χαρτοπαιξία. Καὶ ἂν τέλος πάντων δὲν ἔχουν τίποτε καλλίτερο νὰ κάμουν στὰ σαλόνια τους οἱ ἄνθρωποι, τί θέλουν καὶ συνάζονται;»

Ἡ Ἑλλη καὶ ὁ ἄντρας τῆς δὲν συμφωνοῦσαν βέβαια μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη. Αὐτὸς εἶπε ὅτι θὰ κάμνη κακὰ γεραιὰ ὁ Δημήτρης, ἀφοῦ δὲν παίζει, καὶ αὐτὴ ἔκαμε μόνο μερικὸς περιορισμοὺς ὅσο γιὰ τὴν χαρτοπαιξία, κατακρίνοντας τὶς κυρίες τῆς Ἀθήνας που παίζουν γιὰ

πολλά χρήματα και μάλιστα πολλές που δεν έχουν και να πληρώσουν τα χρέη τους και καταφεύγουν στους έρωμένους τους. Έπειτα γυρίζοντας προς τὸ Δημήτρη τοῦ παρατήρησε: — Ὅμως ἄλλα παιχνίδια σὰς ἀρέσουν, ἔξωφρα τὸ τένις, τὸ σκάκι. Τὰ παίζω και αὐτά.

— Ναι, σεις παίζετε ὅλα τὰ παιχνίδια και τὰ παίζετε καλά.

— Και τάβλι ἀκόμη ξέρω και μ' ἀρέσει.

— Τὸ παιχνίδι τῶν καφενειῶν τῆς Ἀθήνας;

— Ναι, μ' ἀρέσει, ὅταν περνῶ ἀπὸ τὸ χρηματιστήριο, ν' ἀκούω τὸν κρότο τῶν ζαριῶν και τὰ πούλια που χτυποῦν στὰ τραπέζια τοῦ καφενειῶ.

— Ἐχετε πάθος για κάθε παιχνίδι. Σὰς ἀρέσει ὅμως τὸ παίξιμο και ὄχι τὸ χρηματικὸ κέρδος.

— Μὰ μιλήστε μου για σὰς. Μὴ μ' ἀνακατώνετε παντοῦ ἐμένα. Δὲ σὰς ἀρέσει τὸ τένις; Νομίζω κανεὶς πως πετᾶ, ἔχει τόσο ἐλεύθερες κινήσεις.

— Ναι, μ' ἀρέσει, εἶναι τὸ πιὸ διανοητικὸ παιχνίδι που ξέρω, γιατί σὲ ξεκουράζει ἀπὸ κάθε διανοητικὸτητα, ἐνῶ τὸ σκάκι και ἄλλα παιχνίδια σὲ κουράζουν. Μπορεῖ νὰ μὴ στοχάζεσαι τίποτα, ὅταν παίζης τένις. Σὲ γλυτώνει ἀπὸ κάθε ὀπτασία, ὄραμα, εἰκόνα και σκοτοῦρα. Δὲ βλέπεις τὴ φύση γύρω, ἐνῶ παίζεις στὸν καθαρὸν ἀέρα και ἀναπνέεις καλά, δὲ βλέπεις κόσμο. Μόνον τοὺς παίχτες ἀντικρύζεις, ἀλλὰ και αὐτοὺς ἀκόμα ἔχει πάρα πολύ, γιατί ἀναγκάζεσαι προπάντων νὰ προσέχης πῶς νὰ πιάσης τίς μπάλες, που σοῦ ἔρχονται μπροστά, ἢ νὰ ρίχνης σωστὰ ἐκείνες που πρέπει, κατὰ τοὺς κανόνες, νὰ ρίξης στὸν ἀντικρυνό

σου. Δὲ βρίσκεσαι στὸν τόπο που εἶσαι, παρὰ σ' ἓνα οὐδέτερο και ἄχρωμο μέρος τοῦ κόσμου και καὶ μέσα πετᾶς, καθὼς λέτε. Έπειτα ἔχει τὸ καλὸ ὅτι σοῦ γυμνάζει σύμμετρα ὅλο σου τὸ κορμί. Κουναῖς τὰ μέλη σου ὄχι ἄγρια, παρὰ μέτρια και σχεδὸν ἐξ ἴσου, μὲ συμμετρία χρησιμη για τὸ σῶμα και καλαισθητικὴ στὸ μάτι τοῦ ἄλλου.

— Σωστὸ αὐτό, ἀλλὰ δὲν παραδέχομαι ὅτι δὲν ἔχει κανεὶς και ἄλλες μικρὲς ἀπολαύσεις στὸ τένις, οὔτε πως δὲν κοιτάζει κανεὶς τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ παιχνίδι.

— Ναι, παρατήρησα ὅτι σεις καμιά φορὰ στὸ ἡλιοδασίλεμα κοιτάζετε τὰ σύννεφα ἢ τὰ βουνά, που ὁ ἥλιος φεύγοντας τὰ ἀποχαιρετᾶ μ' ἓναν ἰδιαίτερο φωτισμὸ. Και λέτε, τί ὠραία χρώματα!

Ἡ Ἑλλη χαμογέλασε. Ὁ Δημήτρης ἐξακολούθησε:

— Και παρατήρησα ἀκόμη ὅτι κάποτε οἱ ἄντρες παρακολουθοῦν μὲ αισθητικὴ ματιὰ τίς κινήσεις τοῦ σώματος τῶν γυναικῶν. Και, ἀλήθεια, δὲ φτάνει κανεὶς νὰ νικᾷ στὸ παιχνίδι, πρέπει νὰ ἔχη και στάσεις και κινήσεις ὠραίες, ὅπως σεις. Αὐτὰ τὰ ἐγκρίνω. Εἶναι οἱ μόνες ὅμως δικαιολογημένες ἀφηρημάδες ἐκείνων που παίζουν.

— Δὲν παρατηρήσατε και τοῦτο ὅμως, ὅτι ἀνάμεσα στὰ διάφορα παιχνίδια τοῦ τένις και μετὰ τὸ τέλος ὅλου τοῦ παιχνιδιοῦ κάνουν κόρτε οἱ νέοι στίς νέες. Και αὐτὸ εἶναι διασκέδαση ἰδιαίτερη.

— Βέβαια ἢ ἐρωτοτροπία εἶναι ἢ μεγαλύτερη διασκέδαση τῶν ἀκαμάτηδων. Και τί ἄλλο παρὰ ἀκαμάτηδες εἶναι κείνοι που παίζουν; Στοχάζομαι μάλιστα νὰ γράψω για μιὰν ἀνεψιά μου, που δὲν ξέρει νὰ φλερτάρη, ἓνα

ἐγχειρίδιον τοῦ φλέρτ. Ἄλλὰ ἡ ἐρωτοτροπία ἢ τὸ φλέρτ ἢ τὸ κόρτε, ὅπως θέλετε πέστε το — γιατί εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα σὲ διάφορους βαθμούς, ρυθμούς καὶ τόνους — δὲν ἔχει καθ'αυτὸ σχέση, μὲ τὸ τένις οὔτε εἶναι ἄμεσο ἀποτέλεσμα του, καὶ μπορεῖ μάλιστα νὰ γίνῃ παραγέμισμα κάθε παιχνιδίου που παίζεται στὴν κοινωνία. Ἄν μάλιστα καὶ στὰ χαρτιά μποροῦσε νὰ χωρέσῃ λίγη ἐρωτοτροπία, θὰ τὴ θεωροῦσα καὶ τὴ χαρτοπαιξία στὰ σαλόνια σὰν καλαισθητικὸ παιχνίδι. Μὰ στὰ χαρτιά κυριαρχεῖ ἡ μανία τοῦ κέρδους καὶ σβήνει δλα τὰ ἄλλα. Καὶ οἱ γυναῖκες, ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ κέρδους, χάνουν κάθε εὐγενικότητα καὶ καταντοῦν ἢ σὰν ἄντρες ἢ σὰν πλούστρες ἢ σὰν κοκότες. Ὅσες παίζουν μόνο γιὰ τὸ παίξιμο καὶ ὄχι γιὰ χρήματα, αὐτὲς μένουν γυναῖκες μὲ κυριαρχία στὸν ἑαυτὸ τους. Καὶ ξεχνοῦν καὶ νὰ μιλοῦν καὶ νὰ χορεύουν καὶ στομώνεται κάθε τους ἄλλο αἶσθημα.

— Ἐσχάσατε καὶ μιὰν ἄλλη, τὴν πιὸ μεγάλη ἀπόλαυση τοῦ τένις. Εἶναι ὅταν τελειώσῃ τὸ παιχνίδι, που κάθεσαι καὶ ξεκουράζεσαι πίνοντας ἢ τσαί ἢ κανένα ποτὸ καὶ μιλῶντας μὲ τὴν παρέα σου. Μ' ἀρέσει νὰ κἀνῃ ζέστη, ὅταν παίζω τένις.

— Αὐτὸ μάλιστα, ἔχει ἄμεση καὶ ἀπόλυτη σχέση μὲ τὸ παιχνίδι, γιατί τὸ ξεκούρασμα εἶναι ἀνάγκη καὶ συνέπεια του, καὶ καμιά ξεκούραση δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τέλεια, ἂν δὲ συμπληρωθῇ μὲ κάτι που νὰ εὐχαριστῇ τὸ λάρυγγα ἢ τὸν οὐρανίσκο. Καὶ τίποτε δὲν εὐχαριστεῖ τὸ λάρυγγα ἢ τὸν οὐρανίσκο, ἂν δὲν ἔχῃς τὴ δίψα που γεννᾷ ἡ ζέστη. Καὶ μόνη σας διακρίνετε πολὺ καλὰ πόσες χάρες ἔχει τὸ

τένις καὶ πόσες χάρες δίνει στὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ μ' ἀρέσει καὶ σὰς ἀρέσει.

Ὁ ἄντρας τῆς Ἑλλης, ἀφοῦ εἶπε τίς κρίσεις του γιὰ τὴ χαρτοπαιξία, βεβέθηκε νὰ ἀκούσῃ παρακάτω τὴ θεωρητικὴ αὐτῆ συζήτηση καὶ ἀνοίξε μιὰν ἐφημερίδα, ὅπου βυθίστηκε καπνίζοντας ἕνα μεγάλο ποῦρο. Ὁ Δημήτρης καπνίζοντας ἕνα τσιγάρο, που τὸ βαστοῦσε μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείχτη, καθὼς τὸ παρατήρησε αὐτὸ ἡ Ἑλλη, τὴν ἐκοίταξε αὐτὴν μὲ ματιὰ φορτωμένη ἀγάπη. Τὴν εὗρισκε πολὺ χαριτωμένη ἐκεῖνο τὸ βράδυ μὲ τὸ ἀνοιχτὸ κανελὶ τῆς φόρεμα, που εἶχε λεπτὲς δαντέλες στὸ στήθος καὶ δαντέλες γιὰ μανικία. Ἡ μυρωδιά της, βιολέτα, τὸν μεθεῖσε. Τὰ μάτια τους συναντήθηκαν καὶ σταμάτησαν ἀντίμαχα λίγα λεπτά καὶ στὰ χεῖλη της ἔσκασε ἕνα χαμόγελο σὰν τὸ ἀνοιγμα ροδιοῦ. Καὶ ὁ Δημήτρης χαμογέλασε. Ἐπειτα σηκώθηκαν ἀπὸ τὸ τραπέζι. Ἐκαίνη πῆγε νὰ παίξῃ σκάκι μ' ἕνα γέρο Ἑγγλέζο.

Ὁ Δημήτρης καθισμένος σ' ἕναν καναπέ, μ' ἕνα τσιγάρο ἀνάμεσα στὰ δάχτυλα, καὶ κοιτάζοντας τὴν Ἑλλη σκέφθηκε τὴ φράση τοῦ Χριστοῦ· «Ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστι τοῦ κόσμου τούτου». Αὐτὸ ἴσια ἴσια αἰσθάνθηκε δυνατὰ ἐκαίνη τὴν ὥρα, γιατί βρίσκονταν ἀνάμεσα στὸν κόσμο. Δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ μέσα στὶς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων, δὲν τὸν ἐνθουσιάζουν οἱ ὀμιλίες τους, τὰ παιχνίδια τους, τὰ γέλοια τους καὶ τὰ συμφέροντά τους. Θὰ τραδιοῦνταν νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ, μὰ περίμενε νὰ τελειώσῃ κίολα τὸ παιχνίδι τῆς ἡ Ἑλλης, νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ ὡς στὴν κάμαρά της, νὰ τῆς πῆ ἀκόμη κανένα λόγο

και να την ακούσει να του μιλήσει άλλη μια φορά και τέλος να την καληνυχτίσει σφιγγοντας και φιλώντας το χέρι της.

Στο κρεβάτι του καθισμένος διάβασε εκείνο το βράδυ ένα δοκίμιο του Έμερσον, που επιγράφεται «Φιλία», και σ' όσα μέρη του άρεσαν τραβοῦσε μια γραμμή με το μολύβι. Εύρισκε πως όλα σχεδόν τα γραφόμενα του Αμερικανού ήταν σχετικά με την τωρινή του έρωτική μέθη και είχαν εφαρμογή στη σχέση του με την Έλλη και ή μέθη του, με τη βοήθεια του βιβλίου, υψώνονταν σε διονυσιακά ύψη. Αισθάνονταν τον εαυτό του σαν αιολική άρπα που άχουσε από το φύσημα δυνατού ανέμου.

Ένα βράδυ άρρώστησε η Έλλη, είχε δυνατό πονοκέφαλο και θέρμη. Την άλλη, μέρα της έστειλε τριαντάφυλλα ο Δημήτρης και κείνη τον συλλογίζονταν όλη μέρα με συγκίνηση. Κατά το δείλι, όταν έμπαινε η Αμερικιάνα με τον άντρα της να την επισκεφθή, ζήτησε και αυτός την άδεια να μπή μέσα να την ιδή. Και είπε ναι η Έλλη. Την είδε στο κρεβάτι της πλαγιασμένη, με τα χέρια πίσω από το κεφάλι. Τα μάτια της έλαμπαν από τον πυρετό. Το νυχτικό της με τις γαλάζιες κορδέλες και τις δαντέλες άφηνε να φαίνονται οι καμπύλες των στήθων της.

Αμα έγινε καλά, ήταν αδύνατη για κάμποσες μέρες και χλωμή. Ο Δημήτρης πήγαινε και την έβλεπε το πρωί στο σαλονάκι της, την ώρα που ο άντρας της έκανε ύγιεινό περίπατο. Καθώς ήταν ξαπλωμένη στον καναπέ, της έπιασε μια μέρα το χέρι, το φίλησε και το χάιδεψε και κείνη κράτησε πολύ το χέρι του και το έσφιξε. Ο

Δημήτρης ένοιωσε χαράν αλάλητη, έλειωνε το είναι του από τη γλύκα της αγάπης.

Την άλλη μέρα πάλι τη βρήκε το πρωί πλαγιασμένη στον καναπέ. Καθώς κάθονταν στο πλάι της την άρπαξε και τη φίλησε στο στόμα. Αυτή ταράχτηκε και δεν τον φίλησε, αλλά τον άφησε να τη φιλή στο λαιμό, στα μάτια και στα χείλη. Της έπιασε, χαιδεύοντας, τα στήθη. Η Έλλη αναστέναξε από έρωτα. Τινάχτηκε άπάνω και του ξέφυγε. Του είπε, διώχνοντάς τον «τώρα θα θυμώσω». Ο Δημήτρης στάθηκε και ακούμπησε στον τοίχο παραγμένος. Του είπε: «Εγώ φταίω, εγώ φταίω, δε φταίτε σεις». Της αποκρίθηκε:—Δε φταίτε σεις, κανείς δε φταίει, δεν υπάρχει φταιξιμο κανένα, και αυτό που κάματε...

—Μα δεν έκαμα τίποτε, εγώ.

—Αυτό που δεν κάματε, και αυτό δεν είναι φταιξιμο. Κάποιος λόγος ήταν για να μην αντισταθίτε στα φιλήματατά μου, και σεις ή ίδια συχνά μου είπατε ότι δεν μετανοιώνετε ποτέ για τις πράξεις σας. Και αυτό λοιπόν που δεν έκαματε άπέναντί μου, και αυτό είναι μια πράξη και δεν πρέπει να μετανοιώνετε.

Δεν αποκρίθηκε η Έλλη. Καθισμένη σε μιάν καρέκλα και βλέποντας το πάτωμα, συλλογισμένη, έβγαλε τις λέξεις: «Όλα γκρεμίζονται γύρω μου». Και έξαφνα του λέει βιαστικά: «Φύγετε, φύγετε από δω πέρα».

Αποκρίθηκε ο Δημήτρης: «Φεύγω, καλά. Μην είστε όμως θυμωμένη μαζί μου.»

Έκείνη, συλλογισμένη πάντα, δεν άπαντούσε. Αυτός επέμεινε: «Είστε θυμωμένη;»

Σήκωσε τὸ κεφάλι της καὶ μὲ τὰ λυπημένα της μάτια τὸν κοίταξε καὶ τοῦ εἶπε· «Ὅχι.» Τῆς φίλησε τὸ χέρι καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴν κάμαρα. Χαρούμενος ὁ Δημήτρης ὅλη τὴν ἡμέρα ἀναθυμοῦνταν τὶς στιγμὲς τὶς ἐρωτικὲς που πέρασαν καὶ τὰ λόγια τῆς Ἑλλης. Τὸ βράδυ ὅταν τὴν εἶδε μέσα στὸν κόσμο εἶχε κέφια αὐτὸς καὶ μιλοῦσε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶχε τὴ συνήθεια καὶ πὺρ πεταχτά, ἐνῶ ἐκείνη εἶχε καλοσύνη καὶ τῆς ἄρεζε ἢ ὀμίλια του, ἀλλὰ εἶχε καὶ κάποια μελαγχολία στὴν ἔκφραση. Τὰ μάτια της ἦταν πὺρ βαθιὰ παρὰ συνήθως καὶ καθόλου πονηρά, ὅπως εἶναι πάντα μπρὸς στὸν κόσμο.

Ἡ Ἑλλη ἀνησυχῶσε. Τὸν ἄντρα της τὸν ἀγαποῦσε, μόνον αὐτὸν εἶχε ἀγαπήσει ἀπὸ κορίτσι. Ἦταν πολὺ νέα καὶ δὲν εἶχαν πολλὰ χρόνια παντρεμένοι. Καὶ αὐτὴ ἦ ἐρωτικὴ διάθεση, που αἰσθάνθηκε πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ γάμο της γιὰ ἓναν ἄλλον ἄντρα που τὴν ἐρωτεύθηκε, τῆς φάνηκε πως σήμαινε τὸ τέλος τῆς ἡσυχίας της. Συλλογίζονταν καὶ τὰ παιδάκια της καὶ τὰ λυπήθηκε. Εἶπε μέσα της· «Τὰ κακόμωρα!» Ἔτρεμε γιὰ τὰ μελλόμενα καὶ δὲν ἤθελε νὰ χαλάσῃ τὴν παντρεμένη της ζωή. Θυμήθηκε ὅλη τὴν περίοδο τοῦ γάμου της καὶ τὴν καλοσύνη τοῦ ἀνδρός της καὶ τὴ λύπη που θὰ τοῦ ἔδινε. Ἀποφάσισε νὰ σταματήσῃ τὸ Δημήτρη ἕως ἐκεῖ. Εἶπε· «Θὰ εἶμαι δυνατὴ», γιὰτὶ ἐνοιωθε πολλὴ συμπάθεια στὸ Δημήτρη, που τὴν τραβοῦσε κατὰ τὸν ἔρωτα, καὶ δὲν ἤθελε κιάλας οὔτε αὐτὸν νὰ τὸν λυπήσῃ.

Ὅταν πῆγε τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ στὸ σαλόνι της ὁ Δημήτρης, τοῦ εἶπε μόλις μπῆκε·

— Τί θέλετε ἀπὸ μένα, δὲ θέλω νὰ ἐρχεστε τόσο συχνά.

Ὁ Δημήτρης κοιταστάθηκε·

— Θὰ εἶμαι μονάχα φίλος σας, ἂν θέλετε, ἀλλὰ μὴν εἶστε ψυχρὴ μαζί μου. Γιατὶ ὅμως ἀλλάξατε ἔτσι;

Δὲν ἀπαντοῦσε ἐκείνη. Αὐτὸς ξαναρώτησε·

— Τί ἔχετε μὲ μένα; Γιατὶ δέ μου μιλήτε; Δὲν αἰσθάνεστε τίποτε γιὰ μένα;

Ἐξακολουθοῦσε νὰ σιωπᾷ καὶ ὁ Δημήτρης εἶπε·

— Καὶ ὅμως ἐμένα μὸς φαίνεται ὅτι μ' ἀγαπάτε λιγάκι.

Ἐκείνη καὶ πάλι δὲν ἀποκρίθηκε. Τῆς εἶπε·

— Μοῦ κάνετε θεραπεία σιωπῆς; Γιατὶ δὲν μὸς ἀπαντᾶτε; Γιατὶ δέ μὸς λέτε τὴν ἀλήθεια; Τί σὰς πιάνει καὶ φοβάστε τὴν ἀλήθεια; Φοβάστε μήπως τὸν ἑαυτὸ σας, ἀνησχεῖτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας; Γιατὶ δέ βλέπετε τὰ πράματα κατὰμουτρα; Ἀφοῦ τὰ δεῖτε ἔτσι καὶ ἀφοῦ μὸς μιλήσετε καθαρὰ, ἐλάτε νὰ ἀποφασίσωμε ὅ,τι θέλετε. Τότε, ὅ,τι μὸς πῆτε θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ κάμω. Δὲ θέλω τὴν ἀνησυχία σας, δὲ θέλω τὸ κακό σας.

Δὲν ἀπαντοῦσε ἡ Ἑλλη. Τὴ ρώτησε ἄλλη μιὰ φορὰ·

— Θὰ μὸς ἀπαντήσετε;

— Ἀφήστε με ἡσυχῃ, δὲν μπορῶ πιὰ.

— Τουλάχιστο πέστε μου, ἂν θὰ εἶστε φίλη μου.

— Δὲν μπορεῖτε σεῖς νὰ εἶστε φίλος.

— Θὰ προσπαθῶ. Ἀλλὰ φίλος εἶμαι, γιὰτὶ λέτε πως δὲν μπορῶ νὰ εἶμαι; Μὲ τὴ διαφορά πως ἔχω καὶ κάτι περισσότερο γιὰ σὰς. Ἄλλωστε κάθε φιλία ἔχει καὶ κάτι ἐρωτικὸ μέσα της.

— Παντοῦ βρίσκετε ἐρωτικὰ στοιχεῖα, σεῖς, ὡς καὶ στὴν

ἀγάπη τῆς μάνας γιὰ τὰ παιδιά της. Ἐγὼ βλέπω τὴν ἀλήθεια. Ἔσεϊς δὲ βλέπετε τὰ πράματα ὅπως εἶναι. Μὲ τὴ φαντασία σας πλάθετε κόσμους, που δὲν εἶναι ἀληθινοί.

— Μπορῶ, μὰ τί νὰ κάμω που εἶμαι ἔτσι φτειασμένος;

— Φύγετε, ἀφήστε με ἡσυχὴ καὶ μόνη.

Ἐφευγε ὁ Δημήτρης χωρὶς νὰ τῆς δώσῃ τὸ χέρι.

Ἵταν ἔφτασε στὴν πόρτα, τοῦ εἶπε:

— Ποῦ πάτε;

— Φεύγω.

— Δέ μου δίνετε τὸ χέρι;

Ἐαναγύρισε τῆς φίλησε τὸ χέρι καὶ ἔφυγε σιωπηλὸς μὲ κατεβασμένο κεφάλι.

Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας ἦτανε ζωηρὴ καὶ οἱ ματιές της δὲν ἔδειχναν οὔτε στενοχώρια οὔτε ἀντιπάθεια πρὸς τὸ Δημήτρη. Στὴν ἀρχὴ αὐτὸς δέχονταν τίς ματιές της καὶ τὸ χαμόγελό της ἐπιφυλακτικά, καὶ χωρὶς ἀνταπόδοση, μὰ ὅταν τοῦ εἶπε ἐκείνη: «Τί μὲ κοιτάζετε ἔτσι;», ἀποκρίθηκε: «A thing of beauty is a joy for ever» καὶ κείνη φανερὰ εὐχαριστημένη τὸν κοίταξε μὲ ἀγάπη καὶ εἶπε: «Ἐγὼ δὲν ἔχω ἐχθρούς, ἔχω μόνο φίλους.» Ὁ Δημήτρης ἀποκρίθηκε: «Πρῶτ' ἀπ' ὅλα θέλετε τὴν ἡσυχία σας καὶ θέλετε κιόλα νὰ εἶναι ὅλοι καλοὶ μαζί σας καὶ ὅλοι εὐχαριστημένοι, κανένας νὰ μὴ θυμῶνῃ, κανένας νὰ μὴ μένῃ δυσανεκτοῦ μὲ τὴ συντροφιά σας, γιὰ αὐτὸ θὰ παίραζε τὴν ἡσυχία σας. Ἄς εἶναι ὅμως, εἶστε τόσο χαριτωμένοι, ἄς εἶστε συχωρεμένη.»

— Ὡστε μ' ἐγκρίνετε; Ἐχω τύχη.

— Ναι, ἔχετε τύχη στὰ παιχνίδια.

— Καὶ σ' ἄλλα ἔγι;

— Καὶ σ' ἄλλα τὰ ἔβια.

Καὶ τῆ Ἑλλήν γελᾶσε. Τῆ ρώτησε:

— Τί γελᾶτε τώρα, στὸ θεό σας;

— Μὴν εἶστε δυσάρεστος ἀπόψε. Δὲν ἀντέχω στὶς μελαγχολίες. Πέστε μου τί ἐκάματα ἀπὸ τὸ πρῶτο.

— Πρῶτα εἶδα μιὰ γυναῖκα που, ἐπειδὴ μ' ἀρέσει, θέλω καὶ γὼ νὰ τῆς ἀρέσω, ὅπως εἶναι καὶ φυσικό. Αὐτὴ ὅμως μ' ἔδιωξε ἀπὸ κοντά της...

— Καλά, αὐτὸ τὸ ξέρομε. Παρακάτω.

— Ὅχι, παρακάτω δὲν ἔχει, ἐδῶ θὰ σταθῶ. Τὸ ξέρομε, ἀλλὰ δὲν ξέρομε γιὰτί μ' ἔδιωξε.

— Μὴ θέλετε καὶ σεῖς πάλι νὰ τὰ μάθετε ὅλα. Μὴν ἐκδιάζετε τὰ πράματα, ἀφήστε νὰ ἔλθουν μόνα τους. Γιὰ τὴν ὥρα εἶμαι φίλη σας, ὅπως τὸ ἐννοῶ ἐγὼ. Πέστε μου, τί θὰ κάμετε ὅταν γυρίσετε στὸν τόπο μας;

— Τί θὰ κάμω; Τίποτε δὲν ξέρω ἀκόμη.

— Τί πολιτικὸς εἶστε, που δὲν ἔχετε λογαριάσει ἀπὸ πρὶν τὸ τί θὰ κάμετε;

— Κακὸς πολιτικὸς. Γι' αὐτὸ δὲν ξέρω ἂν θὰ συνεχίσω τὴν πολιτικὴ. Ἴσως νὰ μὴν εἶμαι φτειασμένος γιὰ πολιτικὴ. Δὲ μ' ἀρέσει νὰ μιλῶ πολὺ καὶ στὴν τωρινὴ πολιτικὴ χρειάζεται νὰ εἶσαι χωρὶς ψυχὴ. Πόσο λιγώτερο εἶχαν τὴν ψυχὴ τους στὰ χεῖλη οἱ ἄνθρωποι ἄλλων ἐποχῶν, οἱ μεσαιωνικοὶ, ἔξαφνα, ὡς στὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση. Ὅσο γίνονται δημοκρατικότερα τὰ πολιτεύματα καὶ ὅσο γενικεύεται ἡ ἐγγραμματοσύνη, τόσο καὶ ἀνεβαίνουν ὅλα τὰ σωθικά μας πρὸς τὰ χεῖλη καὶ βγαίνουν μὲ λόγια καὶ

άλλα λόγια. Όλοι μιλούν τώρα, σαν παπαγάλοι, σὰ μαϊμούδες, γιὰ ὅλα τὰ πράματα, σὰ νὰ τὰ ἤξεραν ὅλα καὶ σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς τίποτε κρυμμένο ἢ ἀμφίβουλο. Εἶναι τόσο βέβαιοι γι' αὐτὰ που λένε. Καὶ λοιπὸν, καθὼς εἶναι φυσικό, γιὰ νὰ πάρης κάποια ὑπεροχὴ ἀπάνω στοὺς ἀνθρώπους τούτους, τοὺς τόσο δμιλητικούς, πρέπει ἐσὺ νὰ εἶσαι, ὄχι καλλίτερός τους, δυνατώτερός τους, πιὸ ἀξίος, ἀλλὰ νὰ μιλήῃς καλλίτερα καὶ περισσότερο. Καὶ ἡ σκέψη καὶ ἡ ἐνέργεια ἔχουν καταστήσει ἀγῶνας πολυλογίας. Ὅταν εἶσαι ἀπὸ τοὺς λεγόμενους «ρήτορες» ἐπικρατεῖς, γιὰτὶ κάνει αἰσθησὴ ἢ εὐκολία που βγάζεις λόγια ἀπὸ τὸ στόμα σου. Ἐγώ...

— Μιλήστε καὶ σεῖς λοιπὸν γιὰ νὰ ἐπικρατήσετε.

— Μὰ δὲν εἶμαι πάντα τόσο βέβαιος, ὅπως οἱ ἄλλοι, γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Ὅπου βλέπω ἔκφραση καὶ ἔκφρασμένα πράματα ἀρχίζω καὶ υποψιάζομαι πως δὲν ὑπάρχει φυγὴ, πως δὲ βρίσκεται τίποτε κάτω ἀπὸ τὰ λόγια. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι κανένας σιωπηλὸς συνήθως γιὰ νὰ προσέχω κάπως περισσότερο τὰ λεγόμενά του, ὅταν μιλήῃ.

— Ὡστε ἐγώ, που μιῶ πολύ, εἶμαι κοκορόμυαλη.

— Ὅχι. Μιλάτε στὶς συντροφιᾶς τῶν ἀνθρώπων καὶ συνήθως λέτε κοινοτοπίες κοινωνικῆς, που δὲν ἔχουν τίποτε νὰ κάμουν μὲ τὴν φυγὴ σας ἢ καλλίτερα κρύβουν ἴσα ἴσα τὴν φυγὴ σας. Ὅταν ὅμως βρίσκεστε μ' ἕναν ἄνθρωπο μόνο καὶ αὐτὸν τὸν νοιώθετε πως εἶναι κάτι, δὲ μιλάτε πολύ, δὲ ἐκφράζεστε παρὰ μὲ δυσκολία. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐκφρασμένοι καὶ ἄνθρωποι ὄχι ἐκφρασμένοι.

Οἱ πρῶτοι δὲν ἔχουν μέσα τους παρὰ ἐκεῖνα που ἐκφράζουν καὶ κατανοοῦν «κύμβαλα ἀλαλάζοντα», ἀν καὶ μπόρῃ νὰ ἔχουν κάποτε μερικὲς γνώσεις. Οἱ δεῦτεροι ἔχουν φυγὴ, καί, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι τέτοιοι, ἔχουν μέσα τους πλούτη που δὲ βρίσκουν εὐκολὰ τὴν ἔκφρασή τους.

— Γιὰτὶ δὲν κάνετε λοιπὸν ὅ,τι λέτε πως κάνω ἐγὼ στὶς συντροφιᾶς τῶν ἀνθρώπων; Ὅπως ἐγὼ λέγω κοινοτοπίες κοινωνικῆς, ἐσεῖς νὰ λέτε κοινοτοπίες πολιτικῆς.

— Μὰ αὐτὸ εἶναι ἴσα ἴσα τὸ ἐλάττωμά μου, δὲν εἶμαι οὔτε κοινωνικὸς ἄνθρωπος πολὺ πολὺ, οὔτε πολιτικὸς γιὰ κοινοβουλευτικὸ κουβεντολόγι.

— Ἐμβαθύνετε πάρα πολὺ στὰ πράματα καὶ θέλετε νὰ βρίσκετε πάντα τὸν πάτο, τὴν ἀλήθεια.

— Καλὰ τὸ καταλάβατε.

Καὶ μίλησαν ἔτσι, ἡσυχα, μὲ τὴ συμπαθητικὴ διάθεση που ἔχουν ἄνθρωποι ἐρωτημένοι, ὅταν δὲ μιλοῦν γιὰ τὸν ἔρωτά τους.

Ὅταν πῆγε στὴν κάμαρά του ὁ Δημήτρης σκέφθηκε πως εἶναι λεπτὴ καὶ ἔξυπνη ἡ Ἑλλη καὶ ὅλα τὰ νοιώθει μὲ σωστὴ κρίση. Γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἔλεγε· «Δὲν ἔχω οὔτε φωτεινὸ μνημονικὸ οὔτε εὐκολία λόγου καὶ οὔτε ριζωμένες πεποιθήσεις, ἀπαραίτητες γιὰ νὰ μιᾶ κανεῖς σὲ ἀνθρωπομαζώματα, καὶ θέλω νὰ εἶμαι κοινοβουλευτικὸς πολιτικός; Τί εἰρωνεῖα! Καὶ δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω γιὰ ὅλα τὰ πολιτικὰ ζητήματα, εἴτε ἐπειδὴ δὲν τὰ ξέρω εἴτε ἐπειδὴ δὲ μ' ἐνδιαφέρουν ἀρκετὰ γιὰ νὰ τὰ μάθω, ἐνῶ μ' ἐνδιαφέρουν ἄλλα. Καὶ ὅμως ἔχω κάποιον πολιτικὸ μυαλὸ καὶ τέχνη ἢ ἐπιτηδειότητα πολιτικὴ στὴν πράξη. Ὅπως καὶ

ἀν εἶναι, καὶ ἂν ἐξακολουθήσω νὰ πολιτεύωμαι ἀκόμη, θὰ τὸ κάμω προσωρινά. Γιατί νὰ ἀνησυχῶ καὶ νὰ ταράζωμαι; Θὰ ἔλθῃ μιὰ μέρα που θὰ τ' ἀφήσω καὶ αὐτὸ, ἅμα τὸ ξεσκολίσω. Καὶ θὰ ἔχω πλουτίσει τις γνώσεις μου γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου». Μ' αὐτὴ τῆ σκέψῃ ἠσύχασε. Εἶπε: «Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς. Κάνε κάθε μέρα ἐκεῖνο που σοῦ παρουσιάζεται σὰν πιδ σπουδαῖο», καὶ πάλι στερεώθηκε ἢ ἀπόφασή του, ὅσο βρίσκεται στὸν κοσμοπολιτικὸν αὐτὸν τόπο, νὰ βγάλῃ καὶ νὰ σημειώσῃ τὰ φιλοσοφικά του συμπεράσματα ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς του ὡς στὰ τώρα. Καὶ πῆρε τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας νὰ συνεχίσῃ τὸ διάβασμά της, ὡς που νύσταξε καὶ κοιμήθηκε.

Ἡ Ἑλλῆ στὸ κρεβάτι της συλλογίζονταν μὲ ἀνησυχία μήπως δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἐξυπνῆ γιὰ νὰ ἀρέσῃ σ' αὐτὸ τὸν πολυπλοκὸ ἄνθρωπο που τῆς ἄρεζε. Ἐπειτα σκέφτηκε πως, ἀφοῦ τοῦ ἀρέσει, θὰ πῆ πως εἶναι ἐξυπνῆ. Τὸ ἤξερε ἄλλωστε καὶ ἦταν εὐχαριστημένη μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Ἀλλὰ ἦλθε ὁ ἄντρας της καὶ πλάγιασε καὶ μίλησαν γιὰ τὰ δικὰ τους πράγματα, τὰ χρηματικά τους συμφέροντα καὶ γιὰ τὸ σπίτι που σκόπευαν νὰ χτίσουν.

Τὴν ἄλλῃ μέρα ὁ Δημήτρης σηκώθηκε πρωὶ καὶ βγήκε νὰ πάῃ περίπατο. Ἐκεῖ που ἔλεγε στὸν ἑαυτὸ του· «γιατί νὰ μὴν εἶναι καὶ κείνη μαζί μου; Θὰ χαϊρόμουν τόσο τὴ συντροφιά της· καὶ τῆς ἀρέσει ἢ φύση, ὅπως καὶ μένα» γυρῖζει κατὰ τὸ παράθυρό της καὶ τὴ βλέπει ἐκεῖ μὲ τὴ ρόμπια της. Τῆς φωνάζει «καλημέρα», λέει καὶ κείνη «καλημέρα, ποῦ πάτε;» Ἀπαντᾷ· «Δὲν ἔρχεστε νὰ πάμε

περίπατο;» Ἀποκρίθηκε ἐκαίνῃ· — Ἄ, ὄχι, δὲν μπορῶ.

— Μπορεῖτε, ἐλάτε, θὰ σᾶς κάμῃ κελὸ καὶ θὰ μὲ δώσετε χαρὰ.

— Καὶ τί ἀνάγκη νὰ μ' ἔχετε μαζί σας;

— Ἐέρατε ὅτι μ' ἀρέσει νὰ σᾶς βλέπω.

— Καὶ τί ἀνάγκη νὰ μὲ βλέπετε;

— Προσέξτε μὴ μοῦ πῆτε ποτὲ τίποτε εὐχάριστο, ὅλο δυσάρεστα νὰ μοῦ λέτε καὶ νὰ μοῦ κάνετε.

— Τί γελοῖος πευ εἶστε!

— Γελοῖος, ξεγελοῖος, αὐτὸς εἶμαι. Ἐλάτε. Θὰ ἔλθετε;

— Ὅχι.

Τῆς γύρισε τὴν πλάτη καὶ ἔφυγε ὁ Δημήτρης. Πῆγε κατὰ τὸ χωριό. Σ' ἓνα περιβόλι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ εἶδε λουλούδια, ἢ πόρτα ἦταν ἀνοιχτή, μπῆκε μέσα. Μιὰ γριούλα κάθονταν στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ κεντούσε. Ἐνας γαΐδαρος λιάζονταν ἀσάλευτος στὴν αὐλή. Τῆς λέει ἂν μπορῇ νὰ τοῦ πουλήσῃ μερικὰ ἄνθη. Τὸν ἄφησε καὶ ἔκοψε ρόδα καὶ γαρύφαλα καὶ μαργαρίτες. Τὰ ἔφερε καὶ τ' ἀκούμπησε σ' ἓναν πάγκο καὶ παρακάλεσε τὴ γριά νὰ τοῦ τὰ δέσει. Ἡ γριούλα βρῆκε ἓνα ξερὸ χορτάρι καὶ τὰ ἔδεσε. Ὅταν θέλησε νὰ πάρῃ τὸ δεμάτι ὁ Δημήτρης εἶδε πως ἡ γριά εἶχε δέσει μαζί μὲ τὰ λουλούδια καὶ ἓνα καμτοῖκι που βρέθηκε ἀκουμπημένο στὸν πάγκο. Τὸ ἔδειξε τῆς γριάς γελῶντας καὶ κείνη εἶπε· «Ἄ, εἶναι τὸ καμτοῖκι γιὰ τὸ γαΐδαρο· ἂν τὰ ἄνθη τοῦτα εἶναι νὰ τὰ προσφέρετε σὲ καμιά κυρία...»

Ὁ Δημήτρης τὴ διέκοψε καὶ συμπλήρωσε· «Εἶναι πολὺ κατάλληλο καὶ τὸ καμτοῖκι μαζί.»

Ἡ γριούλα χαμογέλασε. Ὁ Δημήτρης πλήρωσε καὶ ξαναπῆρε τὸ δρόμο τοῦ βουνοῦ κατὰ τὸ ξενοδοχεῖο. Βρῆκε τὴν Ἑλλη στὸ σαλόνι της καὶ τῆς ἔδωσε τὰ λουλούδια, λέγοντας:

— Ὅταν ἔδειξαν τὰ λουλούδια γιὰ νὰ σᾶς τὰ φέρω, ἔδωσαν μαζί, κατὰ λάθος, καὶ ἓνα καμτοῖκι. Δυποῦμαι πού δὲν ἄφησα καὶ τὸ καμτοῖκι μὲ τὰ λουλούδια.

— Γιὰ νὰ μὲ δαίρετε;

— Ναί. Τὰ λουλούδια εἶναι τὸ χᾶδι καὶ τὸ καμτοῖκι τὸ σημάδι τῆς κυριαρχίας. Τὰ λουλούδια μαζί μὲ τὸ καμτοῖκι εἶναι, ἀλήθεια, ἓνα σύμβολο.

— Ἔτσι μεταχειρίζονται τίς γυναῖκες, νομίζετε;

— Ἔτσι καὶ χειρότερα. Κάποιος Ἀρβανίτης ἔλεγε γιὰ τίς γυναῖκες ὅτι δὲ φτάνει νὰ τίς δέρνης μὲ ὁποιοδήποτε ξύλο, παρὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ βαστᾶς δαυλὶ ἀναμμένο, γιὰ νὰ τίς κτυπᾶς, νὰ τίς καῖς καὶ νὰ τίς μαυρίζης κιόλα. Τί εἶναι τὸ δόλιο τὸ καμτοῖκι μπρὸς στὸ ἀναμμένο δαυλί;

— Ἔτσι νὰ κάνετε καὶ θὰ ἐπιτύχετε στὴ ζωὴ σας.

Καθὼς τοποθετοῦσε τὰ λουλούδια μέσα στὰ βάζα ἀπάνω στὴ θερμάστρα, ὁ Δημήτρης τὴ φίλησε στὸ λαιμό. Ἐκείνη γύρισε, τὸν κοίταξε, μὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Δημήτρης εἶπε: «Σ' ἀγαπῶ». Ἡ Ἑλλη κάρφωσε ἓνα ρόδο κόκκινο στὴ ρόμπα της καὶ κάθισε στὸ γραφειάκι της, γυρίζοντας του τίς πλάτες. Τοῦ εἶπε:— Τώρα νὰ φύγετε, ἔχω νὰ γράψω γράμματα.

— Πάντα, ὅταν ἔρχομαι ἐγώ, κάτι ἔχετε νὰ κάμετε. Τί εὐγένεια εἶναι αὐτή;

— Θὰ φύγετε;

— Ὅχι, δὲ φεύγω.

— Αἶ, μείνετε αὐτοῦ, ἐγὼ ὅμως θὰ γράψω.

Καὶ ἀνοίξε τὰ χαρτιά της καὶ πῆρε τὴν πένα γιὰ νὰ γράψῃ. Ὁ Δημήτρης στέκονταν ἀπὸ πίσω της καὶ κἀπνίζε. Ἐπειτα πέταξε τὸ τοιγάρο του, τὴν πληγίασε, ἔβαλε τὸ κεφάλι του ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν ὤμο της, ἔτσι πού ἀκούμπησε τὸ μάγουλό του στὸ δικό της, καὶ τὴν ἀγκάλιασε μὲ τὰ δύο του χέρια στὰ στήθη της. Τὴν ἔσφιγγε δυνατά, ὥστε δὲν μπορούσε νὰ σηκωθῆ καὶ νὰ ξεφύγῃ. Αὐτὴ ἔκαμε νὰ ἀντισταθῆ, μὰ ἔπειτα παραίτησε κάθε ἀντίσταση καὶ τὸν ἄφησε. Αἰσθάνονταν ἡδονὴ σ' αὐτὸ τὸ ἀγκάλιασμα. Σιγὰ σιγὰ ἔχωσε τὸ ἓνα χέρι του στὴ ρόμπα της καὶ τῆς χόιδεψε τὸ λαιμό καὶ ὅλο τὸ κατέβαζε πρὸς τὸ στήθος, αὐτὴ τὸν ἐμπόδιζε. Ἐπειτα τινάχτηκε ἀπάνω καὶ ξελευθερώθηκε.

— Φύγετε, φύγετε, τοῦ εἶπε.

— Σᾶς ἀγαπῶ.

— Πηγαίνετε νὰ ἀγαπήσετε ἄλλες. Ἀφήστε με μένα στὴν ἡσυχία μου.

Ὁ Δημήτρης ἔφυγε, μὰ ἡ Ἑλλη δὲν μπορούσε πιά νὰ γράψῃ. Πῆγε στὴν κάμαρά της καὶ διορθώνοντας τὰ μαλλιά της κοιτάζονταν στὸν καθρέφτη. Ἐλεγε μέσα της: «Τί ἔχω καὶ τοῦ ἀρέσω; Δὲν ἔχω τίποτε πού νὰ μπορῆ νὰ ἀρέσῃ, τί μοῦ βρίσκει; Δὲν εἶμαι τίποτα.»

Ἔτσι πῆγαιναν οἱ σχέσεις τους, μιὰ μέρα καλὰ, μιὰ μέρα μέτρια καὶ μιὰ μέρα κακὰ γιὰ τὸ Δημήτρη, πού τὴν ποθοῦσε ὅλο καὶ περισσότερο. Ὅταν πῆγαιναν καλὰ, ἦταν χαροῦμενος καὶ ὀμιλητικὸς, ὅταν κακὰ, ἦταν νευρικὸς καὶ

αναποδιασμένους. Ἄμα τὸν ἔβλεπε ἡ Ἑλλη σκοτεινό, τότε δὲν τοῦ ἔλεγε τίποτε, ἔκανε πως δὲν παρατηροῦσε τὴ λύπη του, ποτε τοῦ ἔλεγε· «Μὴ στραβομουτσουιάζετε ἔτσι» ἢ «Μὴ ζαρώνετε τὰ φρύδια σας.»

Ἦταν φανερό γιὰ τὸ Δημήτρη ὅτι κάτι αισθάνονταν γι' αὐτὸν ἡ Ἑλλη, μὰ προσπαθοῦσε νὰ ξελευθερωθῆ.

Ἐνα βράδυ ἀνέθηκε νὰ τῆς πῆ καληνύχτα στὸ σαλόνι της, γιατί ἔφυγε ἀπὸ τὴ συντροφιά, που ἦταν, καληνυκτίζοντας ὄλους γενικά, χωρὶς νὰ τοῦ δώση τὸ χέρι. Τοῦ εἶπε νευρικά· «Πηγαίνετε, μου χαλάτε τὰ κέφια. Σᾶς εἶπα καληνύχτα κάτω.» Μιὰ ἄλλη μέρα τοῦ εἶπε· «Μὴ μὲ κυνηγᾶτε ἔτσι.» Ἄλλη φορά· «Θέλω νὰ περνῶ ἀπαρτήρητη, μὴ μὲ κοιτάζετε». Τῆς εἶχε γράψει ἕνα γράμμα γιὰ νὰ ξεκαθαρίση γιατί τοῦ φέρνεται τώρα ἔτσι. Τοῦ ἀποκρίθηκε προφορικά· «Μὴ μοῦ γράψετε. Δὲ θὰ διαβάζω τὰ γράμματά σας, ἂν μοῦ ξαναγράψετε.» Μιὰ βραδιά που ἦταν κουρασμένη εἶπε· «Νὰ ἔκλεινα τὰ μάτια μου καὶ νὰ μὴν τ' ἀνοιγα πιά.» Ὁ Δημήτρης στενοχωροῦνταν πολὺ καὶ λυποῦνταν. Ἐλεγε μέσα του· «Καταλαβαίνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου τώρα, ἕναν ἄγριο σαρκικὸ ἔρωτα, ἀρχαῖον ἐλληνικό, προχριστιανικό, ἐθνικό, σὰν τῆς Φαίδρας γιὰ τὸν Ἴππόλυτο, που καίγονταν, ἔλειωνε ἀπὸ τὸ πάθος της καὶ ἔμενε πλαγιασμένη καὶ κυλιοῦνταν στὸ στῤῥωμα, σὰν νᾶχε μεγάλη ἀρρώστια μὲ θέρμη δυνατή. Ἔτσι αισθάνομαι τώρα. Ὁ ἔρωτας χυμίζει καὶ σὲ περιβάλλει ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ σοῦ ἀφήνη καμιά θέληση. Ἡ ἀλήθεια του ἐκρηκτικὴ καὶ καταπληκτικὴ σὲ σέρνει σὰ ναυάγιο. Ποῦ εἶναι ἡ γαλήνη μου καὶ ποῦ ἡ αὐτοκυριαρχία μου; Καὶ ὁ ὕπνος

μου εἶναι ταραγμένος καὶ βλέπω ὄνειρα παράδοξα καὶ ξυπνῶ τὴ νύχτα καὶ ἡ συλλογία μου γιὰ μιὰ γυναῖκα μὲ κρατεῖ ξυπνητὸν ὄρας.»

Ἐπειτα συμβούλευε τὸν ἑαυτό του λέγοντας· «πρέπει νὰ ξέρη κανεὶς νὰ πικραιτεῖται ἀπὸ μερικοὺς πόθους του, ἄς μὴν ἀφήνη τὴ φαντασία του νὰ παίρνη ἀέρα καὶ νὰ τοῦ φουσκῶνη τὰ μυαλά, ὡς που ὁ πόθος νὰ γίνη μονομανία. Καὶ ἂν δὲν ἀποχτήσης ἕνα κορμὶ γυναίκας που ἐπόθησες, τί μ' αὐτό; Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κορμιά γυναικῶν γιὰ ν' ἀποχτήσης, ἂν θέλῃς. Βρίσκονται στὸν κόσμον χιλιάδες γυναῖκες που, ἂν τις ἔβλεπες, θὰ λαχταροῦσες ἴσως τὸ σῶμα τους, καὶ δὲν ἔτυχε νὰ τις ἀπαντήσης στὸ δρόμο σου. Ὁ κόσμος εἶναι μεγάλος καὶ ὄχι μονομερής. Οὔτε ὑπάρχουν στὸν κόσμον μόνο κορμιά γυναικῶν γιὰ νὰ τὰ ποθήσης. Καλλιέργησε τόσες ἄλλες ιδιότητές σου καὶ ἀγάπησε τοὺς ἀνθρώπους που σ' ἀγαποῦν. Βρίσκονται καὶ τέτοιοι, καὶ εἶναι πιὸ ἀξιοὶ γιὰ σένα μερικοί. Ἄν κάποτε ὁ ὀργανισμός σου ἔχει ὀργανισμούς, νὰ οἱ πόρνες! Πήγαινε, καὶ θὰ γυρίσης πιὸ καθάριος, πιὸ ἀξιος γιὰ πνευματικὰ ἔργα.»

Ἀλλὰ οἱ συμβουλές δὲν ἔπιαναν παρὰ γιὰ λίγες ὥρες μόνο καί, μόλις ξανάβλεπε τὴν Ἑλλη, τὰ ξεχνοῦσε ὄλα καὶ τυφλώνονταν ἀπὸ τὸ πάθος του. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος τοῦ φαίνονταν ψυχρὸς καὶ ψεύτικος τὴν ὥρα που τὸν κυρίευε τὸ πάθος.

Ἐνα πρωί, γυρίζοντας ἀπὸ τὸν περίπατο, ὁ Δημήτρης βρῆκε τὴν Ἑλλη καθισμένη ἀργῆ στὸ περιβόλι στὸν ἴσκιον τῶν δέντρων. Κάθισε καὶ αὐτός. Τῆς εἶπε·

— Κρίμα που δεν είδατε τη δροσιά της φύσης σήμερα μαζί μου.

— Γιατί να έρθω μαζί σας; Τί σχέση έχουμε;

— Τη σχέση ότι χαίρομαι στη συντροφιά σας.

— Κάτι καινούργιο μου λέτε. Δε μου κάνει πια έντύπωση...

— Τί έχετε και είστε κακιά μαζί μου;

— Δεν είμαι κακιά, είμαι άπλή, λέω την αλήθεια.

— Κάθε άλλο, ούτε άπλή ούτε φυσική είστε πια μαζί μου και δε μου λέτε πάντα την αλήθεια.

— Σεις δεν είστε φυσικός και άπλός, αλλά υπερβολικός και γεμάτος φαντασίες.

— Γιατί; έπειδή σας αγαπώ;

— Δε μ' αγαπάτε, ποθείτε το σώμα μου.

— Είδα κι άλλα σώματα στη ζωή μου και ξέρω τί θα πη σωματικός πάθος καθαρός. Άλλως τε δεν είστε τόσο ώραία, ώστε να με τραβάτε μόνο με το κορμί σας.

— Δεν έχετε τίποτε για μένα, γελιέστε. Άλλως τε εγώ δεν αισθάνομαι τίποτε για σας.

— Ούτε φιλία;

— Αυτή τη στιγμή τίποτε. Στην αρχή, όταν σας πρωτογνώρισα, είχα ένα αίσθημα ήσυχίας στην συντροφιά σας, που μου έδινε μια γλυκειά ευχαρίστηση.

— Το ότι είχατε στην αρχή ένα αίσθημα ήσυχίας δε σημαίνει πως τώρα με το να σας δίνω ανησυχία ή συντροφιά μου δεν αισθάνεστε τίποτα. Έχετε λόγους να θέλετε να με σταματήσετε.

— Θα μ' εδνωμονήτε έπειτα που σας σταμάτησα.

Γιατί με πήρατε για τέτοια;

— Για τί πράμα σας πήρα;

— Δεν είμαι γυναίκα που μπορώ να έχω έρωμένους.

— Δε σας πήρα για τέτοια και γι' αυτό ίσια ίσια μ' άρέσατε.

— Δε μ' άρέσει να με κυνηγούν.

— Σα λιγάκι κοινή μου φαίνεται ή άποψη αυτή. Σας κυνηγώ λοιπόν; Μά, αν δεν καταλάβαινα ότι σας άρέσει ή συντροφιά μου, δε θα έρχόμουν να σας βλέπω. Τί θα πη, σας κυνηγώ;

— Δεν μπορώ να πω ότι μου είστε αντιπαθητικός, μά θέλω να μείνω μερικές μέρες μόνη και ήσυχη.

— Γιατί;

— Είστε λογικός;

— Είμαι.

Τόν κοίταζε πολλές στιγμές, χωρίς να μιλή. Έκείνος είπε:

— Μιλήστε. Τί θέλετε να πητε; Είμαι λογικός, και έπειτα;

— Μ' αγαπάτε;

— Ναί, νομίζω.

— Νομίζετε;

— Βέβαια, σας αγαπώ.

— Έγώ δε σας αγαπώ.

— Δεν έχετε τίποτε για μένα;

— Ναί, έχω φιλία.

— Δεν έχετε αγάπη για μένα;

— Έχω, αλλά όχι όπως την έννοείτε σεις.

— "Αν ἔχετε ἀγάπη, εἶναι ζήτημα μόνο βαθμοῦ ὁ ἔρωτας.

— Πέστε πως εἶναι ἔτσι.

— Αἶ, λοιπὸν μπορεῖ νὰ γίνη και περισσότερο.

— Ποτέ.

— Μὴ λέτε ποτέ, γιατί δὲν ξέρετε. Δὲ σὰς ἀγάπησε ποτὲ κανεῖς;

— Ναί, μ' ἀγάπησε και ἀγάπησα και ἀγαπῶ.

— Ποῖόν; τὸν ἄντρα σας;

— Τί σὰς μέλει;

Δὲν ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος. Καὶ ἡ Ἑλλη ἐξακολούθησε·

— Βρίσκομαι σὲ ψεύτικη θέση, δὲν ξέρω πῶς εἶμαι ἀφότου σὰς γνώρισα. Δὲ μ' ἀρέσει νὰ κάνω σὰν τις περισσότερες γυναῖκες. Θέλω νὰ εἶμαι ἐλεύθερη, δὲ μ' ἀφήνετε νὰ εἶμαι ὅπως εἶμαι. Μὲ βγάζετε ἀπὸ τὸ δρόμο μου.

— Σὰς τάραξα τὴ ζωὴ σας;

— Ναί.

— Δὲ θέλω νὰ σὰς τaráζω τὴ ζωὴ σας, μὰ μοῦ φάνηκε πως μοῦ δείξατε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀπλή φιλία.

— Ἐγώ;

— Ναί, ἐσεῖς.

— Αὐτὸ σημαίνει πως δὲ μὲ ξέρετε· ἐπειδὴ εἶμαι εὐθυμη καμιά φορά, τὸ παίρνετε ἀλλιῶς.

— Μήπως γίνεται καμιά πάλη μέσα σας για νὰ κρατήσετε τὴν ἀγάπη σας για κείνο τὸν ἄλλο, και αὐτὸ σὰς στενοχωρεῖ;

— Δὲ θέλω νὰ κάμω κανένα δυστυχισμένο. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδυναμία μου.

— Θέλετε ὅλους νὰ τοὺς ἔχετε εὐχαριστημένους γύρω σας, μὰ δὲ γίνεται νὰ εἶναι και ἡ πῆτα δλάκερη και ὁ σκύλος χορτάτος. Ὅλα τὰ θέλετε δικά σας. Μὰ ποιὸν θὰ ἐκάνατε δυστυχισμένο; τὸν ἄντρα σας ἢ τὸν τρίτο;

— Ποιὸς σὰς εἶπε ὅτι ἀγαπῶ ἄλλον ἀπὸ τὸν ἄντρα μου;

— Σεῖς ἢ ἴδια μ' ἀφήσατε νὰ ὑποθέσω ὅ,τι θέλω.

— Τί θέλετε ἀπὸ μένα;

— "Αν ἀποφάσιζα νὰ ἀφεθῶ στὴν ἀγάπη μου για σὰς, θὰ σὰς ἔλεγα....

— Τί;

— Νὰ παντρευτοῦμε.

Ἐκείνη δὲν ἀποκρίθηκε· ἔκανε σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀκουσε. Μὰ ἔπειτα εἶπε·

— Ἀφήστε με ἐλεύθερη για μερικὲς μέρες, θέλω νὰ ἡσυχάσω.

— Ἐχάσατε τὰ νερά σας και θέλετε νὰ τὰ ξαναυρῆτε.

Πάλι δὲν ἀποκρίθηκε. Μὰ, καθὼς σηκώνονταν νὰ φύγη, τοῦ εἶπε·

— Ἴσως νὰ ἔφταιξα και γώ.

— Μοῦ εἶπατε πως δὲ μετανοιώνετε ποτὲ γι' αὐτὰ που κάνετε.

— Δὲ μετανοιώνω για τίποτε.

Περπάτησαν σιωπηλοί, κοντὰ κοντὰ, και ὅταν ἔφτασαν στὸ ξενοδοχεῖο και πῆγε ν' ἀνέβη στὴν καμαρὰ της, γύρισε και δίνοντάς του τὸ χέρι της τοῦ εἶπε·

— Δὲ θὰ μοῦ κρατήσετε κάκια.

— Γιατί νὰ κρατήσω κάκια;

— Εὐχαριστῶ.

— Δὲν εἶναι πράγμα που ἐπιβάλλεται μὲ τὴ βία ἢ ἀγάπη.

Τῆς φίλησε τὸ χέρι καὶ πῆγε στὴν κάμαρά του καὶ αὐτός.

Τὸ βράδυ ἦταν θλιμμένη, χλωμὴ καὶ σχεδὸν ἀμίλητη. Τὴν πλησίασε μετὰ τὸ γεῦμα καὶ τῆς εἶπε·

— Ἄν αὐτὸ που ἔχετε γιὰ μένα εἶναι ἀπλὴ φιλία, τί ἀνησυχεῖτε καὶ ταραξέστε τόσο μὲ τὸ δικό μου τὸ αἶσθημα; Ἄφήστε με νὰ σᾶς ἀγαπῶ ἐγώ, καὶ σεῖς μείνετε μὲ τὴ φιλία σας.

Δὲν ἀποκρίθηκε ἀμέσως, ἀργότερα ὁμως τοῦ εἶπε·

— Ὅσο μὲ βλέπετε περισσότερο τόσο καὶ μὲ θέλετε περισσότερο.

— Αὐτὸ εἶναι ὅπως τὸ λέτε, μὰ δὲ μ' ἐνδιαφέρει αὐτὴ τὴ στιγμή, τώρα μιλοῦμε γιὰ σᾶς. Ἔσεῖς τί παθαίνετε μὲ τὸ νὰ ἔχετε μόνο φιλία γιὰ μένα, ἀφοῦ εἶστε τόσο βέβαιη ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο;

— Μὴν ξαναλέμε τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Δὲν μπορῶ νὰ λυπήσω κανένα, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀδυναμία μου.

Σταμάτησε λιγάκι καὶ ἔπειτα ἐξακολούθησε·

— Γιατί νὰ μὴν μποροῦμε νὰ εἶμαστε φίλοι; Φοβοῦμαι πως θὰ γίνωμε ἐχθροί. Ὅταν ἄρχισε αὐτό, δὲν φαντάστηκα ὅτι θὰ ἔφτανε ἐκεῖ που ἔφτασε.

— Ποιὸς φταίει; ἐγὼ πάλι;

— Ἄμ ποιός;

— Μοῦ φάνηκε ὅτι δὲ θὰ σᾶς δυσαρεστοῦσε.

— Ἴσως νὰ ἔφταιξα καὶ γὼ λίγο.

Ὁ Δημήτρης κοιμήθηκε ταραγμένα. Στὸ ὄνειρό του

εἶδε πως ἡ Ἑλλή τὸν ἀγάπησε πολὺ καὶ ἦταν εὐστυχι-
σμένη καὶ τὸν φιλοῦσε μὲ πάθος. Ἐύπνησε στὴ μέση τῆς
νύχτας μὲ μεγάλη συγκίνηση ἐρωτικὴ, βαθειὰ καὶ θλιμ-
μένη χαρὰ, ἄγρια. Καὶ τὴν ἄλλη μέρα που τὴν εἶδε στὸ
τένις τῆς εἶπε·

— Ἔχετε γιὰ μένα κάτι περισσότερο παρὰ φιλία, ὅσο
καὶ νὰ τὸ ἀρνιέστε. Καμιὰ φορὰ οἱ πράξεις δείχνουν τὴν
ἀλήθεια καλλίτερα ἀπὸ τὰ λόγια.

Καὶ τῆς ἀνάφερε δυὸ τρία περιστατικά που ἀπόδειχναν
κάτι σὰν ἔρωτα. Ἡ Ἑλλή στενοχωρήθηκε καὶ τοῦ εἶπε
ξανὰ· — Δὲ μὲ ξέρετε καλά.

— Αὐτὰ που σᾶς εἶπα εἶναι ὅλα ἀληθινὰ, καὶ σᾶς ξέρω
ἐγὼ καλλίτερα παρ' ὅ,τι σεῖς θέλετε νὰ ξέρετε τὸν ἑαυτὸ
σας ἢ νὰ ὁμολογήσετε.

— Μὲ ξέρετε καλλίτερα ἀπὸ μένα;

— Πολὺ καλλίτερα. Ξέρω καὶ πῶς εἶστε ὅταν ἔχετε
ἀπλὴ εὐθυμία καὶ πῶς ὅταν ἔχετε ἀγάπη. Τὰ μάτια σας
μιλοῦν. Μόνο που δὲ θέλετε νὰ ὁμολογήσετε μερικὰ πρά-
ματα ἀληθινὰ οὔτε στὸν ἑαυτὸ σας, πολὺ λιγώτερο σὲ
μένα. Ἄν εἴσαστε πιδ εἰλικρινῆς θὰ μοῦ λέγατε ὅτι θέλετε
νὰ σταματήσετε καὶ νὰ ξαναπάρτε τὸν ἑαυτὸ σας πίσω.
Αὐτὸ εἶναι δικαίωμά σας βέβαια.

Τὸν κοίταξε ἀπότομα μέσα στὰ μάτια, μὰ δὲν ξεστόμισε
λέξη. Ὅταν ὁ Δημήτρης ἄρχισε νὰ τῆς λέει κάτι ἄλλο
σχετικὸ, αὐτὴ τὸν διέκοψε μ' ἓνα· « Ὁχ, ἀφήστε με πιά! »

Ὁ Δημήτρης δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάση, χωρὶς νὰ νοιώ-
θη τί ἔκανε, ὅλο ἐπίμενε νὰ τῆς βγάλῃ λόγια, ἤθελε νὰ
καταλάβῃ σωστὰ τί συμβαίνει μέσα της. Αὐτὴ πάλι στενο-

χωριούνταν με τις αδιάκοπες ἐρωτήσεις του. Τῆς εἶπε·

— Θέλετε νάχετε...;

— Για ἔνομα Θεοῦ, πάψτε πιά.

— "Όχι, δὲ θὰ πάψω ὡς που νὰ καταλάβω.

— Σᾶς τὰ εἶπα ὄλα.

— Πέστε μου καὶ αὐτό. Μὴ φοβᾶστε νὰ μιλήσετε. Μιλήστε σὰ σὲ ἀδελφό σας. Θέλετε νάχετε καθαρὴ τὴ συνειδησή σας ἢ καθαρὸ τὸ αἰσθημά σας γιὰ κείνον που ἀγαπᾶτε;

— Καὶ τὰ δύο.

— Ἐγὼ νομίζω πως θέλετε νὰ ἔχετε καθαρὴ μόνο τὴ συνειδησή σας. Εἶναι ζήτημα συνειδησης.

— Καλὰ που τὸ καταλάβετε.

— Γιατί; ποῖν ἀγαπᾶτε τέλος πάντων; εἶναι ἐδῶ;

— Τί σᾶς μέλει, εἶπα.

— Εἶναι μακριά;

— "Όχι.

— Τότε εἶναι ὁ ἄντρας σας.

— Καὶ τί; σᾶς φαίνεται περίεργο καὶ αὐτό;

— "Όχι.

— Δὲ μ' ἀρέσει de mettre les points sur les i.

— Μὰ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ τὰ βάλετε.

— Θὰ μὲ ἀναγκάσετε; Κανεὶς δὲ θὰ μ' ἀναγκάσῃ ἐμένα, ἀκοῦτε;

Καὶ τὸν κοίταζε μὲ ἀγριεμένο μάτι. Αὐτὸς εἶπε·

— Για νὰ ξέρω καὶ γὼ τί νὰ κάμω, τί νὰ ἀποφασίσω.

— Τώρα εἶναι βαλμένα ὄλα τὰ points sur les i, ὥστε ξέρετε.

Τὸ βράδυ ὁ Δημήτρης συλλογίστηκε ὅτι, ἀλήθεια, ἡ γυναῖκα αὐτὴ τυραννιέται ἀπὸ τὴ συνειδησή της καὶ ἀποφάσισε νὰ τὴν ἀφήσῃ ἡσυχῇ· δὲν ἀξίζει νὰ τῆς ταράξῃ τὴ ζωὴ της, λυπήθηκε τὸν ἄνθρωπο. Για ἓναν πόθο δικό του δὲν ἀξίζει νὰ χαλάσῃ τὴν ἡσυχία μιᾶς οἰκογένειας. Καὶ ἄλλους πόθους κατάπιε στὴ ζωὴ του, ἄς καταπιῆ καὶ αὐτόν. Εἶναι ἄντρας καὶ πρέπει τὰ ξέρη νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ μερικὸς πόθους του. "Ἄς μείνῃ μόνος μὲ τὸν ἑαυτό του. Δὲν πρέπει νὰ χάνεται ὁ ἄνθρωπος, δὲν πρέπει νὰ χάνῃ τὸν ἑαυτό του οὔτε ἀπὸ ἔρωτα οὔτε ἀπὸ δυστυχίες οὔτε ἀπὸ τίποτε στὸν κόσμο. "Ἄλλ' ἂν ὥστόσο στὸ δρόμο του τυχαῖν καὶ συναντᾷ κάποια που τοῦ κάνει ὄρεξη νὰ τὴν ἐρωτευθῆ, τί πειράζει νὰ τῆς ρίχνῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς του, καὶ ἄς μὴν ἔχει νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτὴν τίποτε ἀντάξιο; Δὲν εἶναι ἄξιος τῆς ἀγάπης σου ὁ ἄνθρωπος αὐτός; Προσπέρασέ τον. Δίνε ἀμέτρητα τὰ ἀγαθὰ σου, χωρὶς ὑπολογισμοὺς καὶ ἀνταπόδοση, ἀλλὰ καὶ βάστα τὸν ἑαυτό σου ἔτσι ὑποχείριον, ὥστε σὲ κάθε στιγμή νὰ μπορῆς νὰ μείνῃς ἢ νὰ ξαναγίνῃς εὐκολα κυρίαρχός του. Τὸ μόνο που μένει μέσα σου εἶναι τὸ αἰσθημα ἑνὸς πόθου ἀνεκπλήρωτου, που πονεῖ. Ἐσχινᾶς εὐκολὰ ὅμως τοὺς περασμένους καὶ περαστικὸς πόθους σου. Στὸ τέλος ἀπομένει μιὰ χλωμὴ θύμηση, που ξανάρχεται ἀριὰ καὶ ποῦ καὶ λές· αὐτὸς εἶναι ὁ κόσμος. Ὑπάρχουν καὶ ἀνώτερα πράγματα στὸν κόσμον καὶ ἀξιώτερα ἀπὸ ἓναν πόθον ἀνεκπλήρωτον. Ἐπειτα συλλογίστηκε τὴν Ἑλλη μὲ θαυμασμό, γιατί εἶναι κυρία τοῦ ἑαυτοῦ της, ὑπερέχει μέσα της ἡ λογικὴ διαύγεια ἀπὸ τίς αἰσθήσεις της. Μπορεῖ νὰ βοηθῆ τὴ λογικὴ διαύγεια στὴν ὀρθοστασία της

και ή ήθικη συνείδηση ή ο φόβος μήπως μετανοιώση ή μήπως αναστατωθή ή ζωή της, γι' αυτό κρατεί ένα μέτρο σ' όλα της. Δεν τής άρτίουν τὰ τραγικά και τὰ συνταραχτικά, που μπορούν να χαλάσουν τήν ήσυχία της, αλλά δέχεται τὰ μέτρια και τὰ μετρημένα, λίγη έρωτοτροπία και έρωτικά παιχνίδια, λίγη ποίηση, λίγο θαυμασμό τής φύσης, άπ' όλα, αλλά λίγο. Και ένα χάδι δέχεται και ένα φιλή, ώς σ' ένα βαθμό όμως, όχι πάρα πέρα. Να μην τής κάμη τὸ χάδι ή τὸ φιλή να νοιώση έρωτα. Έχει μέσα της ένα διαβήτη φυσικό και μετρά αυτόματα και ασύνειδα τις πράξεις της και περιορίζει τὰ αίσθήματά της. Ίσορροπος και υγιεινός τύπος ανθρώπου.

Η Έλλη τὸν άπόφευγε, όσο μπορούσε, με διάφορες πρόφασεις. Αὐτὸς εἶχε τή διάθεση να τήν αφήνη ήσυχη, με τήν έλπιδα πάντα ότι αὐτὸ θα τήν έκανε να τὸν αγαπήση. Και τήν αφήνε ήσυχώτερη από πριν, δὲν πήγαινε να τή βρῆ μονάχη, δὲν τή φιλοῦσε και κάποτε μάλιστα τής εδειχνε ψυχρότητα, δὲν τής μιλοῦσε ή τής έλεγε δυσάρεστα λόγια, όταν τήν έβλεπε και τήν έβλεπε μόνο ανάμεσα σε κόσμο. Τὸ ότι τὸν άπόφευγε όμως επίμονα και τοῦ άπαντοῦσε δυσάρεστα και με άδιαφορία και ότι άρνιῶνταν να πάη πιὰ περίπατο μαζί του, βρίσκοντας διάφορες προφάσεις, και ότι μιλοῦσε και φαίνονταν εὔθυμη με τοὺς άλλους, ὅλο αὐτὸ τὸ φέρισμο τὸν άγρίευε και κάποτε, όταν τύχαινε να τήν εῦρη μόνη, ξέσπανε σε θυμούς. Μια μέρα και τή χτύπησε, άφοῦ τήν εἶπε ψεύτρα. Κλειστήκη αὐτὴ στήν κάμαρά της με τήν άπόφαση να μην τοῦ μιλήση πιὰ. «Άς θυμώση, έλεγε, ἄς κατεβάση μουτρα, δὲ με

μέλει.» Κάθε φορά που τής φέρνονταν άπότομα ή τής έλεγε κακίες, αὐτὴ έστριβε και γίνονταν άμίλητη. Αἰσθάνονταν κάποια άντιπάθεια γι' αὐτὸ τὸ άγρίμι.

Τήν άλλη μέρα ο Δημήτρης πήγε και τή βρήκε και τής μιλοῦσε χωρίς να άπαντᾷ αὐτὴ. Με έπιμονή πολλή κατάφερε να τής βγάλη μερικά λόγια και φιλιωσαν πάλι, αλλά αὐτὴ, από φόβο μην ξαναγίνουν τὰ ἴδια, εξακολούθησε να τοῦ φέρεται ὅπως πριν, άπότομα, άδιάφορα ή δυσάρεστα. Αὐτὸ όμως τὸ φέρισμό της έφερενε ἴσια ἴσια τις μπόρες, γιατί τὸν άγρίευε.

Ένα άπόγευμα χασμουριῶνταν αὐτὴ. Τῆς εἶπε

— Προτιμάτε να ζήσετε ζωή μέτρια, παρά έντονη και έλευθερη, γι' αὐτὸ και χασμουριέστε τώρα, γιατί δὲ νυστάζετε. Και αν πάτε να κοιμηθῆτε αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲ θα σᾶς πάρη ο ὕπνος.

— Τι δυσάρεστος που εἶστε, άλλ' άφοῦ σᾶς εὐχαριστεῖ αὐτό...

— Εὐχάριστο δὲ μοῦ εἶναι καθόλου, άλλὰ εἰσεῖς με κάνετε ἔτσι, με γεμίζετε φαρμάκια και πίκρες, ποῦ θέλετε να ξεθυμάνω; Τὰ δυσάρεστα που σᾶς λέω μοῦ εἶναι και μένα δυσάρεστα, ξεθυμαίνω ενάντια στον έαυτό μου σαν τὸ σκορπιό που, όταν δὲν ξέρει πιὰ τί να κάμη, κεντᾷ με τήν οὐρά του και φαρμακώνει τὸν έαυτό του.

Υστερα από τέτοιες μέρες, που δὲν τοῦ μιλοῦσε ή τοῦ έλεγε κακίες, άφοῦ έφευγε αὐτὴ για να κοιμηθῆ, χωρίς να τὸν καληνυχτίση, ο Δημήτρης στέκοντας στο μπαλκόνι τής κάμαράς του κοίταζε κάτω και μια δυο φορές του ἤλθε να πέση. Άρκετὰ ένιωσε τὴ ζωή. Τί άλλο περι-

μενε να μάθη απ' αυτή; Ένα δειλινό κατέβαιναν ήσυχα από τὸ τένις σὶ δυό τους καὶ μελαγχολικά. Τοῦ εἶπε ἐκείνη.—"Ὅλα τὰ ὠραία πράματα ἔχουν μιὰ μελαγχολία. Εἶχε βρασιλέψει ὁ ἥλιος καὶ εἶχανε σβήσει τὰ φῶτα καὶ τὰ χρώματα τῆς μέρας, ἔμενε μιὰ ἀμφίβολη χρωματωσιὰ σταχτερόμαυρη, που σκέπαζε τὰ δέντρα, τὰ χαμόδεντρα, τὸ χῶμα, τὰ χορτάρια, τὸ δρομάκι καὶ τὰ βουνὰ τριγύρω. Ὁ οὐρανὸς ἦταν μόνις φεγγερὸς ἀσπρουδερά, ἓνα οὐδέτερο φῶς, ἔπως θὰ ἔφεγγε ἴσως στὰ ἡλύσια πεδία καὶ στὸν ἀσφοδελὸν λειμῶνα. Τοῦ εἶπε ἐκείνη· «Τώρα τὰ βουνὰ δὲ μιλοῦν πιά.» Αὐτὸς τῆ ρώτησε· «Μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε ποῖς εἶναι τολμηρότερος; Ἐκείνος που αὐτοκτονεῖ ἢ ἐκείνος που δὲν αὐτοκτονεῖ; Λένε πως ὅσοι αὐτοκτονοῦν εἶναι τρελοὶ ἢ τουλάχιστο παραφέρονται ἀπὸ μιὰ μανία, ἀπὸ μιὰ ἔμμονη ἰδέα.»

Ἀποκρίθηκε κείνη· «Δὲ θὰ αὐτοκτονήσω ποτέ, ἐγώ.»

—Τὸ πιστεύω. Ἡ ἰδέα ὅμως, ὅτι μπορεῖ κανεὶς σὲ ὅποια στιγμή νὰ τελειώσῃ τῆ ζωὴ του, τοῦ δίνει θάρρος νὰ ὑποφέρῃ τὰ βάρη τῆς. Ἔσεῖς εἶστε πολλὸ νέα καὶ δὲν ἐπάθατε ποτὲ τίποτε πολλὸ δυσάρεστο, ὥστε νὰ σκεφθῆτε τὴν αὐτοκτονία. Ὅλα σὰς ἦλθαν εὐκολα στὴ ζωὴ σας. Ἴσως ἀργότερα μὲ τὰ χρόνια καὶ μὲ τὰ βάσανα σὰς ἔλθῃ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα. Τότε νὰ ἀγοράσετε ἓνα πιστόλι καὶ νὰ τόχετε κλειδωμένο σ' ἓνα συρτάρι. Αὐτὸ θὰ σὰς σώσῃ ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία σίγουρα.

—Ἄν αὐτοκτονούσατε, θὰ γελοῦσα μὲ σὰς.

—Καλὰ θὰ ἐκάνατε. Γιατί νὰ αὐτοκτονήσω, ἀφοῦ θὰ πεθάνω; Πιὸ γρήγορα παρὰ ὅσο τὸ φαντάζομαι περνᾶ ὁ

καιρὸς, που μοῦ εἶναι ὀρισμένους γιὰ νὰ εἶμαι ζωντανός. Ἄς τὸν ἀφήσω νὰ περάσῃ καὶ ἄς ἔλθῃ στὴν ὥρα του ὁ χάρος νὰ μὲ παραλάβῃ.

Ἐκείνο τὸ βράδυ στὴν κάμαρά του ὁ Δημήτρης δὲ σκέφθηκε τὴν αὐτοκτονία. Περνοῦσε μιὰν ἀπὸ κείνες τὶς φωτεινὲς ὥρες που αἰσθάνονταν μόνος, ὀλομόναχος, λυμμένος ἀπὸ κάθε δεσμὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς πόθο κανένα, χωρὶς καρτέρι, χωρὶς νοσταλγία, χωρὶς λαχτάρα, χωρὶς καῦμό, δίχως αἰσθήματα. Μόνον ὁ νοῦς δουλεύει ἐκείνες τὶς ὥρες καθάριος, ὠριμος καὶ διαπεραστικός, ὥρες που ξεκουράζουν τὸν ἀνθρώπο καὶ ἡ ζωὴ δὲν ἔχει βάρος που νὰ τὸν πλακώνῃ. Παύει νὰ δίνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τίποτε στοὺς ἄλλους καὶ παύει νὰ προσμένῃ ἀπ' αὐτοὺς τίποτε, παύει καὶ νὰ γυρεύῃ. Δὲν τὸν μέλει καθόλου που δὲν ἔχει νὰ λάβῃ τίποτε. Εἶναι μόνος, κατάμονος, ἐλεύθερος καὶ ξάστερος. Καὶ εἶπε ὁ Δημήτρης στὸν ἑαυτό του· «Θὰ φύγω ἀπὸ δῶ μέσα, που εἶναι φαῦλος κύκλος.»

Εὐκολο ἦταν νὰ πῆ πως θὰ φύγῃ, μὰ δὲν εἶχε λάβει χρήματα καὶ μ' αὐτὰ που του ἔμεναν δὲν μπορούσε νὰ τὸ κουνήσῃ. Ὅταν τὰ μέτρησε τὴν ἄλλῃ μέρα ταυρῆκε λιγοστά. Πῆγε κάτω στὸ χωριὸ καὶ τηλεγράφησε νὰ τοῦ στείλουν, μὰ ἐκείνο τὸν καιρὸ γίνονταν κάποιοι πόλεμοι ἀναμεταξὺ στὰ ἔθνη καὶ ἀργούσαν πολλὲς μέρες τὰ τηλεγραφήματα καὶ τὰ γράμματα. Καὶ εἶπε ὁ Δημήτρης· «Παρὰ νὰ φύγω ἀπὸ δῶ, ἐπειδὴ ὑποφέρω καὶ παθαίνομαι, ἄς δοκιμάσω νὰ νικήσω τὸ πάθος μου μένοντας.»

Μὰ καὶ αὐτὸ ἦταν εὐκολο νὰ τὸ πῆ καὶ δύσκολο νὰ τὸ ἐκτελέσῃ. Τὶς ὥρες που δὲν ἔδλεπε τὴν Ἑλλῆ καὶ διά-

θαζε και έγγραφε. Τώρα μάλιστα ξανασυνήθισε να πηγαίνει μόνος και περίπατο, και να παίζει και τένις, χωρίς να είναι αυτή εκεί. Όταν ωστόσο παρουσιάζονταν αυτή, του παραλούσε και θύση και απόφαση και τον σκανδάλιζε ο πειρασμός. Σπάνιες ήταν οι μέρες που βαριούνταν την έρωτική κατάσταση και είχε το αίσθημα της πραγματικότητας, δηλαδή έβλεπε προσώπους όπως βλέπουν οι πολλοί τη ζωή και τα πράγματα της κοινωνίας και τα αηδίαζε όλα. Ο κόσμος τις στιγμές αυτές δεν ήταν δικός του, αλλά των πολλών, που νικούσαν με όλο το βάρος τους τη δική του αντίληψη για τον κόσμο, ενώ συνήθως αυτός δημιουργούσε τον κόσμο όπως ήθελε.

Όσο για την Έλλη, της είπε άξαφνα μια βραδιά που πήγαιναν να κοιμηθούν ο άντρας της:

— Γυναίκα, μου φαίνεται πως αυτός ο σκοτεινός άνθρωπος σου κάνει λίγο κόρτε.

— Ποιός; ο κύριος Γελαστός;

— Ναι, αυτός. Πρόσεχε, γιατί αρχίζει να μιλά ο κόσμος, μην ξεχνάς ότι φέρεις το όνομά μου. Σε λέν, κυρία Πετρίδη.

— Μά δεν κάνω τίποτε. Τον βλέπω στο τένις κάποτε και τα βράδια στο σαλόνι.

— Σας είδαν και στον περίπατο μαζί.

— Ποιός;

— Άδιάφορο ποιός, σας είδαν.

— Ναι, πήγαμε μια δυο φορές περίπατο, με παρακάλεσε πολύ και είχα και γώ διάθεση να περπατήσω. Ήταν κακός;

— Δε λέω τίποτε, μόνο πρόσεχε.

Και μετά λίγα λεπτά εξακολούθησε:

— Σου είπα ποτέ τίποτε;

— Όχι.

— Τίποτε; τίποτε;

— Όχι· με τον τρόπο του μου έδειξε ότι με συμπαθεί, αλλά του το έκοψα.

— Δε θέλω να ρωτήσω, αλλά πώς του το έκοψες;

— Μά τί; ανάκριση θα μου κάμης; δεν έχεις εμπιστοσύνη στη γυναίκα σου; δε με ξέρεις αρκετά; Τόσα χρόνια ζούμε μαζί και δεν είναι ο πρώτος άντρας που με παρατήρησε. Ξέρω και τους βάζω στη θέση τους, άντρούλη μου, έννοια σου.

— Καλά, καλά, συχώρεσέ με, αλλά πρόσεχε.

Λίγες μέρες πρωτίτερα είχε έρθει στην ίδια έξοχη ένας Χιώτης με τη γυναίκα του, φίλος του κ. Πετρίδη, και αυτός είχε παρατηρήσει τις κινήσεις της Έλλης και του Δημήτρη και είχε δώσει του φίλου του φιλικές συμβουλές: «Ο άντρας πρέπει να επιβλέπη τη γυναίκα του, γιατί καμιά φορά, ξέρεις, δε λέω βέβαια, όλες οι γυναίκες δεν είναι τέτοιες, πώς να πω; που θέλουν το πονηρό, αλλά καμιά φορά, τέλος πάντων, παραστρατίζουν, ή όχι έντελώς, λιγάκι μόνο, χωρίς να το καταλάβουν. Η γυναίκα σου βέβαια είναι πολύ τίμια και καλή, στέκεται πολύ ψηλά, ωστόσο πρόσεχέ την και λίγο περισσότερο.»

Ο κ. Πετρίδης αποκρίθηκε:

— Τί τα θέλεις, φίλε μου, ο γάμος είναι μπελάς. Μου βάζεις τώρα ιδέες...

— Κάθε άλλο.

— "Αμ τί άλλο κάνεις; Μοῦ λές ὅτι ἡ γυναῖκα μου ἐρωτοτροπεῖ.

— Κάθε άλλο. Λέω πως εἶναι πολὺ χαριτωμένη καὶ καλὴ καὶ τίμια γυναῖκα, μὰ οἱ ἄντρες εἶναι σατανάδες καὶ βάζουν σὲ πειρασμὸ καὶ τίς τιμιώτερες γυναῖκες. Σοῦ τὰ λέω φιλικὰ γιὰ νὰ προσέχης.

— Δηλαδή μοῦ βάζεις φύλλους στ' αὐτιά.

— "Ὅχι δά. Ἐγὼ νομίζω μάλιστα ὅτι ἡ καλλίτερη ἀποκατάσταση εἶναι ὁ γάμος. Ἀφοῦ διασκεδάσης καὶ γυρίσης καὶ δῆς κόσμο, περιμαζεύεσαι παίρνοντας μιὰν καλὴ κοπέλα μὲ προίκα, ζῆς στὸ σπιτάκι σου μὲ τὴ γυναικούλα σου, τρῶς καλὰ, νοικοκυρεύεσαι, κάνεις δυὸ τρία παιδιά, διαβάζεις τὴν ἐφημερίδα σου κάθε πρωὶ μὲ τὸν καφέ σου καὶ πηγαίνεις στὸ γραφεῖο, δουλεύεις ταχτικά, ζῆς τέλος πάντων. Ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ προσέχης τὴ γυναῖκα σου μὴν τῆς ἔρθη καμιὰ ἰδιοτροπία καὶ παραστρατίση. Δίγῃ προσοχὴ χρειάζεται μονάχα καὶ ἔχεις τὴν ἡσυχία σου.

— Αὐτὸ κάνω καὶ γώ.

Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἔφερε τὴν ἄλλη ὁμιλία τοῦ κ. Πετρίδη μὲ τὴ γυναῖκα του. Ἡ Ἑλλη ὅμως ταραχτήκε καὶ τὴ νύχτα, ἐνῶ κοιμοῦνταν ὁ ἄντρας της, ἔκλαψε. Ἦταν ὡστόσο εὐχαριστημένη που εἶχε σταματήσει τὸ Δημήτρη καὶ τὸν ἑαυτὸ της ἐγκαίρως. Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ φέρθηκε πιδ ψυχρὰ ἀκόμη. Τὴν ἄκουσε νὰ τραγουδῆ στὴν κάμαρά της, καὶ ἔπειτα τὴν ἄκουσε νὰ γελά μὲ ἄλλους.

Καὶ ὁ Δημήτρης σιέφθηκε πως αὐτὴ ἡ γυναῖκα δὲν ἔχει ἄλλη ἔννοια, παρὰ πῶς νὰ περάση πιδ εὐχάριστα τὴν

ἡμέρα της. Ἴσως νὰ μὴ δίνῃ καὶ πολλὴ σημασία στὰ λόγια της καὶ στὰ λόγια τῶν ἄλλων. Ξεχνᾷ τί εἶπε καὶ τί τῆς εἶπαν. Δησμονεῖ τίς διαδοχικὲς διαθέσεις της καὶ τὸ τί ἄκουσε, τί εἶπε ἢ τί αἰσθάνθηκε, ὅταν βρίσκονταν σὲ διάθεση που τώρα δὲν τὴν ἔχει. Ἡ ἀσυνέπεια γι' αὐτὴν εἶναι στοιχεῖο ἐλευθερίας καὶ ἀνυποταγῆς. Ἀλλὰ δείχνεται καὶ ἀναίσθητη γιὰ τίς ξένες ἔννοιες καὶ δὲν τὴν πιάνει τίποτε ὑπερβολικά, ξεφεύγει ἀπὸ κάθε πιάσιμο. Ἐχει βέβαια συνείδηση τοῦ ἐγὼ της, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐνδιαφέρει, ἢ φοβάται νὰ λάβῃ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της. Μπορεῖ μάλιστα νὰ ἔχῃ ὑπερβολικὴ συνείδηση τοῦ ἐγὼ της, τόσο περισσότερη, ὅσο πιδ ἀδειανὴ τυχαίνει νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ της. Εἶναι δλόκληρος καὶ ἀκέριος ἄνθρωπος, δυνατός. Μὴν πειράζης τὸ ἐγὼ της, γιὰτί θὰ τὴν κάμης ἐχθρά. Κολάκεψε τὸ ἐγὼ της καὶ θὰ τὴν κάμης φίλη. Ποῖός ξέρει ὡστόσο, ἂν τὰ λόγια της, οἱ ἀσυνέπειές της καὶ τὰ γέλοια της καὶ τὰ τραγούδια της δὲ χρησιμεύουν μόνο γιὰ νὰ κρύψῃ τὸν ἑαυτὸ της, καὶ ἂν δὲν ἔχῃ κάτι μέσα της αὐτὴ ἡ γυναῖκα που τὸ κρύβει ἐπίμονα; Θέλει καὶ τοῦ κάνει τὴ δυσάρεστη συστηματικά. Καὶ ὅλ' αὐτὰ τὰ μικροδυσάρεστα, που τὸν ἀναποδιάζουν, ἴσως νὰ εἶναι ὑποκρισίες. Θέλει νὰ μείνῃ πιστὴ στὸ γάμο της καὶ ὄχι πως τοῦ εἶναι ἀδιάφορη οὔτε πως δὲ θέλει νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Ἀλλὰ θέλει καὶ νὰ μὴν ταραξῆ τὴ ζωὴ της. Θὰ δέχονταν ἀπλὲς καὶ ἐλαφρὲς ἐρωτοτροπίες, ὅπως καὶ αὐτὴ κάνει κοιεταρίες μικρές. Ἀλλὰ θυμῶνει ὅταν ὁ ἄλλος ὑποσημειῶνει τίς κοιεταρίες της καὶ βγάζει τὸ συμπέρασμα πως σημαίνουν ἔρωτα ἀπὸ μέρος της. Καὶ τέλειωσε τὴ συλλογίαν τοῦ μὲ

τὴν ἀκόλουθη ἀπόφασιν· «Ἄλλὰ ἐγὼ θὰ σ' ἀφήσω ἡσυχη καὶ θὰ σ' ἐκδικηθῶ ἔτσι. Δὲ σοῦ μιῶ πιά.»

Τὴν ἄλλη βραδιά του εἶπε γελαστή·

— Σήμερα νοιώθω τὸν ἑαυτό μου ὅπως στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Δημήτρης πειραγμένος ἀποκρίθηκε·

— Δηλαδή ξαναπήρατε πίσω τὸν ἑαυτό σας, εἶστε κυρίαρχη καὶ ἐλεύθερη. Εἶναι, βλέπετε, τὸ ὑγιεινὸ βοριαδάκι που φουσᾷ καὶ σφιχτοδένει τὸν ἄνθρωπο.

Καὶ ἀλήθεια ἦταν εὐθυμη ἐκεῖνο τὸ βράδυ, γελαστή, καπριτσιόζα, εἰρωνική, χιουμοριστική, εἶχε τὴν πιὸ φυσική της διάθεση, δὲν πολυσοτιζόνταν ἀπὸ τίποτε καὶ ἀπὸ κανένα, ἀπὸ πουθενὰ δὲν πιάνονταν, κανέναν ἄνθρωπο εἰδικὰ δὲν ἐπρόσεχε, μιλοῦσε σ' ὅλους ἐπίσης εὐκολα, χαιρόνταν τὸ ἐγὼ της καὶ τὴν ὑγεία της. Τὸ πρόσωπό της εἶχε ὡραία χρώματα. Πλούσια ἀπὸ εὐθυμες ἀρμονίες, φορτωμένη γέλιο καὶ ἐλαφρότητα ἐκρηκτικῆ, αἰσθάνονταν καλὰ καὶ κυρίαρχη στὸν ἑαυτό της, νικήτρα διάβαινε τίς ὥρες, διαπεραστικὴ σὰ βέλος, μὲ λαμπράδα σμάλτου καὶ σύσταση ἀτσαλιῦ, ἐλαστικῆ, φιδίσια ἢ σὰ χέλι, που ξεφεύγει ἀπὸ κάθε πιάσιμο. Ἔτσι καὶ ἡ πάπια δὲ βρέχονται τὰ φτερά της, καὶ ἀφοῦ βουτήσῃ στὴ θάλασσα, στὴ λίμνη ἢ στὸ ποτάμι, ξαναβγαίνει ὅπως ἦταν, ἀβρέχτη καὶ λαμπερή.

Μεταξὺ στ' ἄλλα τοῦ ἔλεγε·

— Εἶστε ὑπερβολικός, ἢ τὴ μιὰν ἄκρη παίρνετε, ἢ τὴν ἄλλη, ποτὲ δὲν παίρνετε τὴ μέση.

Αὐτὸς σοβαρὸς καὶ ψυχρὸς ἀποκρίθηκε·

— Καὶ σεῖς ποτὲ δὲν παίρνετε οὔτε τὴ μιὰν ἄκρη οὔτε

τὴν ἄλλη, καὶ πάντα τὴ μέση καὶ μόνο παίρνετε, τὴν «πεπατημένην».

Ἔπειτα τοῦ ἔλεγε·

— Στερεὰ καὶ ριζωμένα βλέπετε τὰ πράματα, ὅλα τὰ θέλετε τέτοια καὶ τὰ ἐμβαθύνετε καὶ τὰ ἀναλύετε.

— Καὶ τί ξέρετε σεῖς ἀπὸ μένα; Πολλὲς φορές μοῦ εἶπατε ὅτι δὲν κάματε ποτὲ τὸν κόπο νὰ μὲ γνωρίσετε, νὰ δῆτε τί εἶμαι.

— Αὐτὸ θὰ σᾶς ἔλεγα, ἀλλὰ τὸ εἶπατε μόνος σας.

— Καλὰ κάνετε, μὴ σκοτιζετε πολὺ γιὰ τίποτε σ' αὐτὸ τὸν κόσμο. Γελάτε μόνο καὶ περιγελάτε ὅλους καὶ ὅλα.

Τὴν ἀκολούθησε που ἀνέβαινε στὴν κάμαρά της· ὅταν ἔφτασαν μπρὸς στὴν πόρτα της, στάθηκε καὶ αὐτὸς, τὴν κοίταξε στὰ μάτια καὶ τῆς εἶπε·

— Τὰ μάτια σας λάμπουν σὰ σμαλτωμένα καὶ γεμάτα φωτιά. Θέλω νὰ τὰ φιλήσω.

— Φιλῆστε τα.

Αὐτὸς πῆγε νὰ τῆς τὰ φιλήσῃ τάχα καὶ κείνη τραβήχτηκε, ἀνοίξε τὴν πόρτα της καὶ, λέγοντας· «καληνύχτα», τὴν ξανάκλεισε καὶ ἄφησε τὸ Δημήτρη στὸ διάδρομο, μὲ μιὰ λέξη που πήγαινε νὰ βγῆ ἀπὸ τὰ χεῖλη του· «κοκέτα».

Καὶ ὅμως ἐκεῖνη τὴν ὥρα, που κλείστηκε στὴν κάμαρά της, ἡ Ἑλλη δὲν μποροῦσε νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ μιὰ θύμηση, που συχνὰ τὴν τάραζε, τὴ θύμηση δυὸ ματιῶν που τὴν κοίταζαν πάντα μὲ ἐπίμονο ἔρωτα.

Ὁ Δημήτρης πάλι, καπνίζοντας στὴν κάμαρά του συλλογίζονταν. Ἔχει χιούμορ αὐτὴ ἡ γυναῖκα καὶ μὲ ἐπι-

γραμματικά λόγια και ένα γέλοιο χαρακτηρίζει τούς ανθρώπους και τις καταστάσεις. Βλέπει πρό πάντων τὸ κωμικὸ μέρος τῶν πραγμάτων, ἀν καὶ μέσα της νοιώθει κάποτε καὶ τὸ τραγικόν, δὲν τὸ δείχνει ὁμως. Μ' ἓνα γέλοιο ντύνει τις λύπες της καὶ ἔτσι δὲν τις ἀφήνει κιάλα νὰ τρανέψουν, νὰ τὴν ὀρίσουν καὶ νὰ τὴ βασανίσουν. Ἄλλοι μὲ τὴν τέχνη, ἄλλοι μὲ τὴ θρησκεία καὶ ἄλλοι μὲ τὴ φιλοσοφία ἐκφράζουν τὸ εἶναι τους καὶ ξεφορτώνονται τὸ βάρος τῆς ζωῆς καὶ λυτρώνονται ἀπὸ τὴ λύπη τους· αὐτὴ μὲ τὴν εἰρωνεία καὶ μὲ τὸ γέλοιο. Τώρα μπορεῖ οἱ λύπες της νὰ εἶναι μικρές, δὲν τῆς ἔτυχαν μεγάλες δυστυχίες, γιατί δὲν εἶναι ἄξια γιὰ μεγάλες δυστυχίες. Ὁ καθένας ἔχει τὴ μοῖρα του μέσα του φραγμένη ἀπὸ σύνορα πολλὰ ὀρισμένα. Ἡ ζωὴ της εἶναι γι' αὐτὸ εὐκόλη, τρέχει σὰν τὸ νεράκι καὶ ἀχεῖ σὰν τὸ γέλοιο—ἀκούγεται τὸ κελάρυσμα μιᾶς ζωῆς που ρέει.

Θυμήθηκε ὁ Δημήτρης πως τοῦ εἶχε πει μιὰ μέρα· «Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λέτε ὅ,τι αἰσθάνεστε. Κρατήστε καὶ μερικὰ μέσα σας.» Καὶ σκέφθηκε πως αὐτὸ ἴσια ἴσια κάνει ἡ Ἑλλη. Φοβᾶται τὴν ἐκφραση, φοβᾶται νὰ δώση ὄνομα καὶ ὀρισμὸ στὰ αἰσθήματά της. Δὲ δίνει μορφὴ σ' ὅλα της τὰ αἰσθήματα ἀπὸ φόβο μήπως τὰ ἀντικρύση ξαφνικὰ σὲ φωτεινὴ προβολὴ καὶ τὴν ταραξούν. Δὲν ἀναλύει τὸν ἑαυτὸ της· ἔμφυτο αἶσθημα αὐτοσυντηρησίας. Καὶ τὰ περισσότερα αἰσθήματά της, τὰ εἰλικρινότερα ἴσως καὶ τὰ πιὸ ἀσυμβίβαστα μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀντίληψη ἢ ἀνάγκη, τὰ ἀφήνει ἰσκιωμένα καὶ ἀόριστα στὰ βάθη τῶν σωθικῶν της.

Ἄρχισε τὸ φθινόπωρο καὶ μίκραιναν οἱ μέρες. Καιρὸς ἀποβροχάρης καὶ ὁ Δημήτρης ἀνέβηκε κατὰ τὸ ἡλιεβασιλεμα στὸ λόφο πίσω ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ κάθισε λίγο στὸν πάγκο, ἀπὸ κει που φαίνεται ὠραιότερα ἢ θεὰ τῶν βουνῶν, τῶν κάμπων καὶ τῆς λίμνης μακριά.

Τὰ σύννεφα βαμμένα τριανταφυλλί, τὸ χῶμα μύριζε ἀπὸ τὸ πότισμα τῆς βροχῆς καὶ τὰ βρεγμένα φυτὰ γέμιζαν τὸν ἀέρα ἀπὸ τὰ βραδινὰ τους ἀρώματα. Τῆς λίμνης τὰ νερὰ ἔλαμπαν σὰν πλυμένα ἀπὸ τὸ νερὸ τοῦ οὐρανοῦ. Ἦθελε νὰ μιλήσῃ σὲ κάποιον, νὰ τοῦ μεταδώσῃ τοὺς παλμούς τῆς χαρᾶς του καὶ τοῦ πόνου, που εἶναι σὲ κάθε χαρὰ τὸ κατακάθι. Καὶ πόθησε τὴν παρουσία τῆς Ἑλλης. Ἦξερε πως, γυρίζοντας στὸ ξενοδοχεῖο, ἓναν ἄνθρωπο μόνο μποροῦσε ναυρῆ νὰ τοῦ μιλήσῃ, ἀλλὰ εἶχε ἀμφιβολίες ἀν καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος θαυρίσκονταν ἐκεῖνη τὴν ὥρα στὸ δικό του διαπασῶν, γιατί εἶναι καιρὸς τώρα που δὲν κατάφερνε πιά νὰ τοῦ μεταδίδῃ τοὺς παλμούς τῶν αἰσθημάτων του. Ἐλεγε μέσα του· «Νὰ τῆς τὰ πῶ ἢ νὰ μὴν τῆς τὰ πῶ; Ἄν τῆς τὰ πῶ καὶ δὲν τὰ αἰσθανθῆ ὅπως ἐγὼ τώρα, θὰ μοῦ χαλάσῃ τὴ χαρὰ μου.»

Γυρίζοντας στὸ ξενοδοχεῖο πῆγε καὶ τὴν βρῆκε στὴν κάμαρά της. Τοῦ εἶπε·— Μὴν ἔρχεστε ἐδῶ.

— Μὰ θέλω νὰ σᾶς δῶ λιγάκι.

— Τί ἀνάγκη νὰ μὲ δῆτε; Μὰ βλέπετε ἀρκετὰ ἄλλες ὥρες.

Τὸν πάγωσε αὐτὸς ὁ λόγος καὶ ἔφευγε χωρὶς νὰ ξεστομίση λέξη. Ἡ Ἑλλη του εἶπε·

— Ἀκοῦστε ἐδῶ· πηγαίνετε καὶ περιμένετε με κάτω στὴ σάλα.

Ὁ Δημήτρης κατέβηκε καὶ τὴν περίμενε· ἦλθε σὲ λίγο καὶ κείνη καὶ πῆγαν καὶ κάθισαν σὲ μιὰν ἄκρη, ὅπου δὲν τοὺς ἔβλεπαν ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ διαδρόμου. Τῆς εἶπε·

— Ἦταν τόσο ὠραία ἔξω στὸ βουνό. Τὰ χόρτα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὸ χῶμα μύριζαν ἀπὸ τὰ βρόχινα καὶ βραδινὰ τους ἀρώματα καὶ τὰ χρώματα τῶν συννέφων καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἦταν χρυσὰ καὶ πορφυρὰ καὶ τριανταφυλλένια. Ὡς καὶ τὰ βουνὰ στὴ δύση ἔφεγγαν. Ἀργότερα ὁ οὐρανὸς πῆρε ἓνα ἀπόκοσμο ἀνοιχτοπράσινο φῶς. Σὰς ἤθελα κοντὰ μου, μὰ δὲν εἶστε ἐλεύθερος ἄνθρωπος.

— Ἀφῆστε με μένα κατὰ μέρος.

— Καὶ ὅμως νοιώθετε καὶ σεῖς τίς ὁμορφιές τῆς φύσης, καὶ ἔχετε τόση διάθεση νὰ βγῆτε ἔξω στὸν ἀέρα, ν' ἀνοίξη ἡ ψυχὴ σας, που τὴ βαστάτε ἐπίμονα κλειστή, σὰ μπουμπόκι.

— Καὶ τί μ' αὐτό;

— Καὶ κάθεστε καὶ μουχλιάζετε μέσα σὲ μιὰ κάμαρα, καὶ μάλιστα ξενοδοχείου. Γιατί;

— Ἔτσι εἶναι.

Ἦταν ὁμορφὴ ἐκεῖνο τὸ βράδυ καὶ φοροῦσε ἓνα φόρεμα, που πρώτη φορὰ τὸ εἶδε ὁ Δημήτρης. Τῆς πῆρε τὸ χέρι καὶ τῆς τὸ φίλησε καὶ ἔπειτα ἀνεβαίνοντας μὲ τὰ χεῖλη του τῆς φιλοῦσε τὸ γυμνὸ μπράτσο καὶ ἔπειτα τὸ λαιμό. Αὐτὴ τραβιοῦνταν καὶ θόμωνε.

— Ἀφῆστε με ἡσυχὴ τέλος πάντων. Δὲ μ' ἀρέσουν οἱ τρόποι σας. Δὲ σὰς ζήτησα τίποτε. Τί μὲ κυνηγάτε;

Ὁ Δημήτρης δὲν ἀπαντοῦσε. Ἐκείνη τὸν κοίταξε καὶ ἐξακολούθησε·

— Πέστε μου πάλι, «νὰ πᾶτε στὸ διάβολο» ἢ «φεύτρα» ἢ «κοκέτα» ἢ «υποκρίτρια», ὅπως μου εἶπατε μιὰ μέρα.

Πάλι ὁ Δημήτρης δὲ μιλοῦσε, μόνο τὴν κοίταξε κατὰματα. Ἐξακολούθησε ἐκείνη·

— Ὁὐ ἀλλάξω στάση ἀπέναντί σας.

— Τί φέροισιμο χειρότερο ἀπὸ τοῦτο μπορεῖτε ἀκόμη νὰ μοῦ δείξετε; Μόνο που μὲ λυπάτε.

— Δὲ βαριέστε που σὰς λυπῶ.

— Τί νόημα ἔχει τὸ φέροισιμό σας αὐτό; Τὸ κακούργημα μου εἶναι, που σὰς ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ σὰς βλέπω λιγάκι μόνη καὶ ὄχι πάντα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα σὲ κάτι φίλους τοῦ ἀνδρός σας, Χιῶτες, που μὲ στραβοκοιτάζουν. Ἔσεῖς προτιμάτε τὴν τυπικότητα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τίς συνήθειές σας, καλλίτερα ἔχετε νὰ μιλήτε μὲ ὅποιονδήποτε, παρὰ μὲ μένα. Καὶ ὅμως δὲ χάνετε τίποτα μένοντας λιγάκι μαζί μου, σὰς ὠφελεῖ μάλιστα νὰ βγαίνετε ἀπὸ τίς συνήθειές σας.

— Ἐγὼ ἀγαπῶ τίς συνήθειές μου.

— Καὶ οἱ ἀγελάδες ἀγαποῦν τίς δικές τους συνήθειες.

— Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν παραβολή. Ἔσεῖς ὅμως μεγάλη ἰδέα ἔχετε γιὰ τὸν ἑαυτό σας.

— Γιὰ τὸν ἑαυτό μου; Ναί. Πέστε μου ὅτι βαριέστε τίς ὀμιλίες μου καὶ θὰ σὰς ἀφήσω ἡσυχῇ. Μὰ δὲν τὸ λέτε.

Δὲν εἶπε τίποτε ἢ Ἑλλην. Καὶ ὁ Δημήτρης ρώτησε·

— Γιατί δὲ μοῦ ἀπαντάτε; Γιατί δὲ μιλεῖτε;

Ἡ Ἑλλην σῶπαινε. Σῶπασε καὶ ὁ Δημήτρης. Ἐπειτα ἐκείνη εἶπε·

— Πηγαίνω ἀπάνω, θέλω νὰ φιλήσω τὰ παιδιὰ μου

πρὶν κοιμηθῶν.

Ὁ Δημήτρης δὲν ἔβγαλε λέξη, δὲν κούνησε ἀπὸ τὸν καναπέ καὶ καίει, ἔφυγε, χωρὶς νὰ γυρίσῃ νὰ τὸν κοιτάξῃ.

Μετὰ τὸ γεῦμα τῆς ἔλεγε πάλι μὲ ἐπιμονὴ νὰ καθίσῃ λιγάκι μαζί του, μὰ ἐκείνη ἀπαντοῦσε «ὄχι», πως θὰ πάη νὰ κοιμηθῇ. Ἄρχιζε νὰ φεύγῃ καὶ ξαναγύριζε πίσω, σὰ νὰ εἶχε ἀμφιβολία τί νὰ κάμῃ. Τέλος εἶπε ἀποφασιστικά: «Ὁχι, θὰ πάω ἀπάνω» καὶ ἀνέβαινε σιγὰ τῆ σκάλα. Ὁ Δημήτρης τὴν κοίταζε που ἀνέβαινε καὶ, μολονότι ἤθελε νὰ τῆς δεῖξῃ δύναμη καὶ νὰ μὴν τὴν ἀκολουθήσῃ, τὴν ἀκολούθησε. Ὅταν ἔφτασε μπρὸς στὴν καμαρὰ της, τοῦ εἶπε καληνύχτα καὶ σήκωσε νὰ τοῦ δώσῃ τὸ χέρι. Αὐτὸς δὲν τὸ πῆρε μῆτε καὶ τὴν καληνύχτισε. Ἡ Ἑλλη εἶδε κάποιον που πέρασε στὸ βᾶθος τοῦ διαδρόμου στὰ μισοσκοτεινὰ καὶ φοβισμένη εἶπε:

— Νά, κοιτάξτε, μᾶς βλέπουν.

— Πᾶμε λοιπὸν μέσα.

— Ὁχι.

Μπαίνοντας στὴν κάμαρά της τοῦ εἶπε: «Μὴν ἀνοίξετε τὴν πόρτα μου σὰν τίς προάλλες.»

Αὐτὸς ἔφυγε μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Μιὰ ὑπηρέτρια ἀνοίξε μιὰ θύρα στὸ διάδρομο.

Κάλεσαν στὸ τραπέζι ἕνα βράδυ οἱ Πετριδῆδες τὸ Χιώτη μὲ τὴ Χιώτισσα γυναῖκα του, τὴν Ἀμερικάννα μὲ τὸν ἀντρα της καὶ τὸ Δημήτρη.

Ἦταν καθισμένος ὁ Δημήτρης μεταξὺ στὴν Ἑλλη καὶ στὴ Χιώτισσα. Εἶπε τῆς Ἑλλῆς στὸ τραπέζι:

— Ἐλάτε αὔριο στὸ βουνό. Δὲν περπατεῖτε πιὰ καθόλου.

— Ὁχι, δὲν μπορῶ.

— Μὰ σεῖς ἢ ἴδια λέγατε χτὲς πως εἶχατε ὄρεξη νὰ πᾶτε στὸ βουνό.

— Θὰ πάω ἄλλη μέρα.

— Γιατί ὄχι αὔριο;

— Γιατί δὲν μπορῶ αὔριο.

— Πάντα ὄχι λέτε· τί κερδίζετε;

— Καὶ σεῖς πάντα ρωτᾶτε γιατί.

— Χάνετε που δὲν ἔρχεστε.

— Πολλὰ πράματα χάνω ἐγώ.

Ἡ Χιώτισσα, μεσόκοπη καὶ ἄσκημη, μὲ στριμμένο ὄψος λέει:

— Λύστε τίς διαφορὲς σας μοναχοί σας.

Καὶ γυρίζοντας κατὰ τὸ Δημήτρη προσθέτει:

— Γιατί δὲν πᾶτε μόνος σας, ὅπου θέλετε;

— Αὐτὸ κάνω πάντα κυρά μου, εἶπε ξερὰ καὶ κοφτά, μὰ καλῶ καὶ ἄλλους, ὅποιους θέλω.

Γύρισε ἡ Ἑλλη στὸν Ἀμερικάννο καὶ τοῦ λέει:

— Θὰ παίξωμε σνάκι ἀπόψε;

Τὸ ἄλλο πρωὶ ὁ Δημήτρης πῆγε στὴν κάμαρά της καὶ τῆς ἔδωσε ἕνα χαρτί μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Δὲ μοῦ δίνετε τὴν εὐκαιρία νὰ σᾶς δῶ πιὰ μόνη, γι' αὐτὸ σᾶς γράφω. Μείνετε μὲ τὴν κοινωνία, που φοβάστε τόσο τὴ γνώμη της. Καλλίτερα νὰ τάχη κανεὶς καλὰ μὲ τοὺς πολλοὺς, ὅσο ἀνάξιοι καὶ νὰ εἶναι, παρὰ μὲ τὸν ἕνα, ὅσο καὶ νὰ μᾶς ἀρέσῃ ἢ συντροφιά του. Γιὰ τὴ γνώμη τοῦ κόσμου θυσιάζετε τὴ συντροφιά μου, που δὲν τὴ βαριέστε, γιατί ἂν τὴ βαριέσατε θὰ μοῦ τὸ λέγατε τόσες φορὲς που σᾶς τὸ

ρώτῃσα καὶ δὲν ἀπαντήσατε λέξι. Ἄρκετὰ πιά μὲ ἀποσπρώξατε, συστηματικά, ἐπίμονα, πεισματικά. Ἄν ποτὲ τύχη νὰ θελήσετε πάλι τῇ συντροφιά μου, θὰ τὴν ἔχετε, ἀλλὰ πρέπει νὰ τῇ ζητήσετε οἱς.»

Ἡ Ἑλλη δὲν ἤθελε νὰ πάρῃ τὸ χαρτί, μὰ ὁ Δημήτρης τ' ἄφησε στὸ κρεβάτι της καὶ ἔφυγε. Αὐτὴ συγχύστηκε καὶ εἶπε μέσα της: «Τί περίεργος ἄνθρωπος. Πρωτὴ φορά που μοῦ φέρεται ἔτσι ἄντρας.»

Τὸ ξέσκισε σὲ μικρὰ μικρὰ κομματάκια καὶ τὸ ἔριξε στὰ νερὰ τοῦ κουβά τοῦ νιπτῆρα. Ἀλλὰ πρὶν τὸ σκίση τὸ διάβασε ἀπὸ περιέργεια. «Καὶ ὅμως, ἐξακολούθησε, δὲν εἶναι περηφάνος. Δένε πως περηφάνεια δὲ χωρεῖ ἐκεῖ που ὑπάρχει ἀγάπη. Τόσα τοῦ ἔκαμα γιὰ νὰ τὸν ἀποσπρώξω, μὲ δνόμασε πρόστυχη καὶ ψεύτρα, ἀλλὰ δὲν ἔπαψε νὰ θέλῃ νὰ μὲ βλέπῃ καὶ νὰ μοῦ μιλή τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια γιὰ τὴν ἀγάπη του, καὶ ὡστόσο μ' ἀρέση αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Τώρα τὸν ἔπιασε ἡ περηφάνεια. Μοῦ εἶπε μιὰ μέρα πως ὅταν γίνῃ περηφάνος μὲ μένα θὰ σημαίνει πως ἀρχίζει νὰ γίνεται ἀδιάφορος». Καὶ συλλογίστηκε τί νὰ κάμῃ νὰ τοῦ μιλήσῃ; νὰ τοῦ ἐξηγηθῇ, ὅπως τὸ γύρευε τόσο συχνὰ αὐτός; Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ μὴν κάμῃ τίποτε· πάντα της μετανοιώνει ὅταν πῆ πολλά, ἀπ' ὅσα αἰσθάνεται. Ἦθελε ὡστόσο νὰ τοῦ δείξῃ ὅτι δὲν ἀδιαφορεῖ γι' αὐτὸν, καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι δὲν τὸν ἀφήνει νὰ τῇ βλέπῃ, ἐπειδὴ δὲν τῆς ἀρέσει νὰ μιλή γι' αὐτὴν ὁ κόσμος. Μὰ αὐτὸ τὸ καταλαβαίνει καὶ αὐτός, τὸ γράμμα του τὸ δείχνει, γιατί λουπὸν ἐπιμένει ἔτσι νὰ τὴν παίρνῃ ἀπὸ πίσω; «Ἄς ἀφήσω τὰ πράγματα νὰ ἔλθουν μόνα τους. Ἄν μὲ ρωτήσῃ, θὰ

τοῦ ἀποκριθῶ κάτι, κατὰ τὴν ἐρώτηση που θὰ κάμῃ.»

Τὸ μεσημέρι δὲν κατέβηκε στὸ τραπέζι. Τὸ βράδυ τῇ βρῆκε μιὰ στιγμή που δὲ μιλοῦσε μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τῆς εἶπε σιγαλά:—Διαβάσατε τὸ χαρτί ἐκεῖνο;

—Ναί. Μὴ μοῦ γράφετε πιά. Ἐγὼ δὲν ἄλλαξα, μένω ἡ ἴδια πάντα. Σεῖς ἀλλάξατε.

—Ἐγὼ; Μὰ ἀπὸ τὴν πρώτη φορά που τοὺς βλέπω γνωρίζω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σὰς ἀπὸ τότε σὰς κατάλαβα καὶ μ' ἀρέσατε.

Ἐκεῖ τοὺς διέκοψαν οἱ ἄλλοι που πλησίασαν.

Ἐνα πρῶτὸ κατέβηκε ὁ Δημήτρης στὸ χωριὸ καὶ στὸ δρόμο τῶν ἐμπορικῶν εἶδε τὴν Ἑλλη που ἔβγαине ἀπὸ ἕνα μαγαζί. Τῆς εἶπε καλημέρα καὶ τὴν ἀκολούθησε. Τοῦ κάναε αὐτῇ:

—Μὴν ἔρχεστε μαζί μου, πᾶω στὴν καπελοῦ.

—Αἶ, θάρθω καὶ γὼ στὴν καπελοῦ.

—Μὰ δὲ θέλω, ἀκοῦτε;

—Τί; Ντρέπεστε νὰ δοκιμάσετε καπέλο μπροστά μου; Καλά, θὰ σὰς συνοδέψω ὡς ἐκεῖ καὶ ἔπειτα φεύγω.

Τὸν ἄφησε καὶ ἦλθε μαζί της. Ὅταν ἔφτασαν στὴν πόρτα τοῦ καταστήματος, τοῦ λέει:

—Τώρα, πηγαίνετε στὸ καλό.

—Θὰ σὰς περιμένω.

—Ὅχι, νὰ φύγετε.

Καὶ ἔγινε πολὺ νευρική. Τῆς εἶπε:

—Μὴν κάνετε ἔτσι, τί ἔχετε μαζί μου; τί σὰς ἔκαμα πάλι; Ὅτι μοῦ εἶπατε νὰ κάμω τὸ ἔκαμα, οὔτε ἔρχομαι νὰ σὰς σκοτίζω στὸ σαλόνι σας, οὔτε σὰς ἀγγίζω πιά,

ούτε σὰς μιλω καθόλου. Δὲ σὰς βλέπω ποτέ. Μιὰ μέρα, που ἔτυχε νὰ σὰς συναντήσω, γίνεστε ἄνω κάτω. Τί σημαίνει αὐτό;

— Δὲ θέλω νὰ μείνετε.

Ἐφυγε ὁ Δημήτρης καὶ πήγε σὲ κάτι προθήκες μαγαζιῶν, τάχα γιὰ νὰ κοιτάξῃ. Τὴν περίμενε νὰ βγῆ ἀπὸ τῆς καπελοῦς καὶ ἅμα βγήκε τὴν ἀκολουθήσε πάλι στὸ δρόμο κατὰ τὸ ξενοδοχεῖο.

— Εἶστε ἀνυπόφορος, τοῦ λέει, μὰ ἐγὼ φταίω. Ἄλλη φορά θὰ δῆτε.

— Μὰ τί ἔχετε καὶ εἶστε ἔτσι; Πρώτη φορά που σὰς βλέπω ἔτσι νευριασμένη.

— Δὲν ἀκοῦτε ποτὲ τί σὰς λέω.

— Μὰ πῶς; ἀφοῦ ὅ,τι μου εἶπατε τὸ ἔκαμα. Ὅ,τι καὶ ἂν κάνω, θυμώνετε καὶ μοῦ μιλεῖτε τόσο ἄσκημα, τόσο ἀκαλαίσθητα, τόσο ἐχθρικά. Μὲ βαριέστε; πέστε μου.

Ἡ Ἑλλη δὲν ἀπαντοῦσε, ὁ Δημήτρης πρόσθεσε

— Ἄν μὲ βαριέστε, γιατί δὲ μοῦ τὸ λέτε; Γιατί δὲν ἀπαντᾶτε; Γιατί δὲ μοῦ μιλεῖτε φυσικὰ καὶ μὲ εἰλικρίνεια; Μποροῦσατε νάχετε περισσότερη ἐμπιστοσύνη σὲ μένα.

Ἡ Ἑλλη πάλι δὲν ἀπαντοῦσε.

— Θὰ μοῦ μιλήσατε;

Ἡ Ἑλλη δὲν ἐβγάξε λέξη. Ὁ Δημήτρης ἀναφε ἕνα τοιγάρου καὶ σῶπαινε καὶ αὐτός. Τέλος πέταξε ἐκεῖνη ἕνα λόγο.

— Ὡς καὶ ἡ δούλα τῆς Ἀμερικάνας μιᾶ γιὰ μένα. Τέλος πάντων ἀγαπῶ τὸν ἄντρα μου καὶ δὲ θέλω νὰ γίνῃ γελοῖος.

Τὴν κοιτάξε καλὰ καὶ μὲ βαθειὰ καὶ ἤσυχη φωνὴ τῆς εἶπε:

— Ἐπρεπε νὰ εἶχατε περισσότερη περηφάνεια καὶ νὰ μὴ σὰς ταράζουν τὰ λόγια τῶν δουλῶν.

— Καὶ ἡ Χιώτισσα μποροῦσε νὰ μᾶς δῆ που μπαίναμε στὴν καπελοῦ μαζὶ καὶ θάλεγε τὰ δικά της.

— Ἐπρεπε νὰ εἶσατε πὺδ περήφανη καὶ ἀπέναντι στίς δούλες καὶ ἀπέναντι στίς κυρίες.

— Ἐγὼ εἶμαι περήφανη, σεῖς δὲν εἶστε.

— Σὰς εἶπα γιὰ τὴν περηφάνεια τῆ δική μου. Νὰ εἶμαι περήφανος ἀπέναντί σας, θὰ ἦταν ἀστείον. Μὰ μπορεῖ νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ καιρὸς που θὰ σὰς σιγαθῶ καὶ τότε θὰ δῆτε περηφάνεια.

Χωρὶς νὰ τῆ χαιρετήσῃ, τὴν ἄφησε στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ γύρισε κατὰ τὸ χωριό. Ἐκεῖνη, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι, ἀνέβαινε κατὰ τὸ ξενοδοχεῖο.

Ὁ Δημήτρης αἰσθάνονταν σὰν παγωμένος ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Ἑλλης. Εἶχε δίκιο νὰ τὴν ὀνομάζῃ ψεύτρα. Κάθε φορά, τώρα καὶ ἐνάμιση μῆνα, που τῆς πρότεινε νὰ πᾶν περίπατο μαζὶ, τοῦ ἀπαντοῦσε στερεότυπα ἢ ὅτι εἶναι κουρασμένη ἢ ὅτι δὲν ἔχει ὄρεξη γιὰ περίπατο ἢ ὅτι θὰ πάη νὰ κοιμηθῆ ἢ ὅτι ἔχει δουλειὰ μὲ τὸν ἄντρα της. Ὅλ' αὐτὰ ἦταν προφάσεις, ἀλλὰ θύμωνε ἡ Ἑλλη εἶτα τῆς τὸ ἔλεγε ὁ Δημήτρης, ὀνομάζοντάς τὴν ψεύτρα. Ἡ ἀλήθεια τοῦτο τὸ πρῶτὸ βγήκε· δὲ θέλει νὰ πηγαῖνι μαζὶ του ἔξω, γιατί οἱ δούλες λένε λόγια. Τουλάχιστο ἄς τοῦ τὸ ἔλεγε ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ μὴ βασανίζεται ἄδικα καὶ αὐτὸς καὶ αὐτή. Καὶ σκέφτηκε ὁ Δημήτρης ὅτι φτάνει

πιά, σώνει ως εδώ αυτή η έρωτική ιστορία, δεν έχει πια κανένα ενδιαφέρον, ως κοπή εδώ και ως μπή τελεία και παύλα.

Δεν της μίλησε ούτε εκείνο ούτε το άλλο βράδυ. Ήξερε πως η ψυχρότητά του την πείραζε, όπως τον πείραζε αυτόν η δική της. Την τρίτη μέρα, κατά το απόβραδο, βρήκε την πόρτα της κάμαρας των παιδιών ανοιχτή και μπήκε να ακούση την προσευχή τους και να τους πη καληνύχτα, όπως το συνήθιζε καμιά φορά. Ήταν μέσα και η Έλλη. Μ' ένα φόρεμα ταφτά κανελι με δαντέλες στον ανοιχτό λαιμό, που τον έσκέπαζε μια γούνα σκούγε, με το ένα χέρι ανοιχτό στο στήθος της βαστώντας το γουναρικό, καίταζε με γυρμένο το κεφάλι στα μισοσκοτεινά προς τα δυο κρεδατάκια, όπου κοιμούνταν τα παιδιά της. Τα μουτράκια των παιδιών της ήταν τριανταφυλλένια, και της μητέρας το πρόσωπο και αυτό τριανταφυλλί. Ο Δημήτρης στάθηκε στην πόρτα και την κοίταζε· ήταν δλόκληρη σαν από λεπτή πορσελάνα πλασμένη. Σήκωσε το κεφάλι της και τον είδε και ξανακοίταξε τα παιδιά της με γλυκεια ματιά λέγοντας· «Τί γλυκά που είναι.»

Ο Δημήτρης συγκινήθηκε από το θέαμα της μητέρας, και αυτό τον έκαμε να καταλάβη στρογγυλότερα την κατάσταση την τωρινή της ψυχής της. «'Ας την αφήσω ήσυχη στην οικογένειά της αυτή τη μητέρα.» είπε μέσα του. 'Αλλά άμέσως έπειτα συλλογίστηκε· «'Αν όμως την ακούσω αύριο να τραγουδή ή να γελά, θα θελήσω πάλι να της ταραξω την ήσυχία της μ' ένα φιλί.» Τοῦ φαίνονταν αυτή η γυναίκα, η λεπτή σαν πορσελάνα, πως ήταν κινητή

και μεταβλητή σαν τον υδράργυρο ή σαν τη θάλασσα που λαμπυρίζει από τον ήλιο.

Την ώρα που πήγαινε ο κόσμος να κοιμηθῆ, ακούστηκε σούσουρο από τη σοφίτα και τα άπάνω πατώματα και έπειτα φωνές, τρεχάματα. Όλοι ρωτούσαν ανήσυχα τι τρέχει. Από κάποιο στόμα βγήκε η λέξη « φωτιά ». Ο ξενοδόχος σαν τρελός κατέβαινε τις σκάλες φωνάζοντας· «Πάρτε τα πράματά σας και βγάτε έξω στο περιβόλι· έπιασε φωτιά το ξενοδοχείο».

Άλλοι έτρεξαν στις κάμαρές τους να μαζέψουν όσα πράματα μπορούσαν πρόχειρα, άλλοι πιο φοβισμένοι έβγαιναν στο περιβόλι, άλλοι ρωτούσαν ποῦ είναι η φωτιά. Η Έλλη έτρεξε στα παιδιά της να τα ντύση, να τα βγάλῃ έξω. Ο άντρας της έριχνε τα πράματά τους μεσ' στα μπαούλα και στις βαλίτσες για να τα γλυτώση. Ο Δημήτρης, αφού άφησε την Έλλη στην κάμαρα των παιδιών της, ανέβηκε στη σοφίτα, όπου είχε αρχίσει η φωτιά και έδινε οδηγίες στους υπηρέτες, που τα είχαν χαμένα και μόνο φώναζαν, κατρακυλώντας σεντούκια και μπαούλα από τη σκάλα και πετώντας μπόγους από τα παράθυρα.

— Έλατε δω, είπε ο Δημήτρης σε μερικούς υπηρέτες. 'Αφήστε τα πράματα και πρώτα πρώτα κλείστε όλα τα παράθυρα.

Πήγε και ο ίδιος και έκλεισε μερικά. Έπειτα ρώτησε·

— Υπάρχουν πυροσβέστες στο χωριό;

— Ναι, ο ξενοδόχος είδοποίησε την πυροσβεστικήν ομάδα.

Σε κάθε χωριό εκείνου του τόπου, οι ίδιοι οι χωριάτες

ήταν οργανωμένοι έτσι, ώστε να γίνονται πυροσβέστες στην ανάγκη.

— Τώρα, είπε ο Δημήτρης, αφού έκλεισαν όλα τα παράθυρα, έχτος στην κάμαρα που είχε πάρει φωτιά και που δεν μπορούσε κανείς να μπή μέσα από τη ζέστη και τον καπνό, πάρτε γρήγορα ό,τι θέλετε από τα πράματά σας και κλείστε όλες τις πόρτες, για να μη γίνεται το παραμικρό ρεύμα.

Βοήθησε και αυτός, έβγαλε μπαούλα από κάμαρες, έριξε μπόγους από ένα παράθυρο, που το άνοιξαν μόνο γι' αυτό και το ξανάκλειαν άμέσως. Τέλειωσε και αυτή η δουλειά και κατέβηκε στης Έλλης να δει αν έχει ανάγκη από καμιά βοήθεια. Είχε στείλει τα παιδιά της με την νταντά κάτω στο περιβόλι και καταγίνονταν να μαζέψουν με την υπηρέτριά της τα πιο πολύτιμα και τα πιο χρήσιμα πράματά της.

Του είπε:

— Ποῦ ἤσαστε ; Εἶστε μαυρισμένοι ἀπὸ καπνούς.

— Ἀπάνω στὴ σοφίτα μὲ τοὺς υπηρέτες κλείσαμε ὅλα τὰ παράθυρα καὶ τὶς πόρτες. Μὴ φοβάστε, ἡ φωτιά εἶναι περιορισμένη ἀκόμη σὲ μιὰ κάμαρα μονάχα καὶ τώρα θάρθοῦν οἱ πυροσβέστες.

— Δόξα σοι, ὁ Θεός.

— Ἐλλη, σ' ἀγαπῶ.

— Βοηθήστε λιγάκι.

— Γι' αὐτὸ ἦλθα.

Καὶ τὴ βοήθησε καὶ αὐτὸς νὰ βγάλουν καὶ νὰ κατεβάσουν μερικὰ πράματα κάτω στὸ περιβόλι. Ἄμα τὰ κα-

τέβασαν ὅλα κ' εὐρέθηκε ἡ Ἐλλη μὲ τὰ παιδιὰ της, τὰ μπαούλα της καὶ τὶς βαλίτσες σὲ μέρος ἀσφαλισμένο, τοὺς ἀφῆσε ὁ Δημήτρης καὶ ἀνέβηκε στὴν κάμαρά του νὰ πάρη μιὰ βαλίτσα μὲ τὰ χαρτιά του καὶ τετράδιά του καὶ μερικὰ πράματα, τὰ πιὸ ἀπαραίτητα. Κατέβασε τὴ βαλίτσα καὶ τὴν ἔβαλε μαζί μὲ τὰ πράματα τῆς Ἐλλης. Οἱ φλόγες φαίνονταν πού ἀνέβαιναν κατὰ τὸν οὐρανὸ τρελές, ἀταχτες καὶ λυγρές, σὰ λάμες ἀπὸ ἀτσάλι πυρωμένο, καὶ καπνὸς ἔβγαине πολλὸς ἀπὸ τὴν κάμαρα πού καίγονταν. Ὁ κόσμος τοῦ ξενοδοχείου εἶχε μαζευτῆ ὅλος στὸ περιβόλι καὶ ἦταν σωροὶ μπαούλα καὶ σεντούκια καὶ μπόγοι καὶ βαλίτσες ἀνάκατα ριγμένα κατὰ γῆς καὶ οἱ ἰδιοκτῆτες, ἄλλοι καθισμένοι ἀπάνω στὰ πράματά τους, ἄλλοι ὄρθιοι, κοίταζαν τὴ φωτιά, ἄλλοι σιωπηλοὶ καὶ τρομαγμένοι, ἄλλοι ἐξευμμένοι χειρονομοῦσαν καὶ μιλοῦσαν. Ἡ μικρὴ Ἀμερικὰνά κάθονταν ἀπάνω στὸ κουτί τοῦ βιολιοῦ τῆς ἀτάραχη καὶ κοίταζε καὶ αὐτὴ τὴ φωτιά. Εἶχε ἐξασφαλίσει τὸ μόνο της θησαυρὸ τὸ βιολί της, τί ἄλλο ἤθελε ; Ὁ Δημήτρης ξανανέβηκε στὴ σοφίτα. Ἦταν ἔρημη καὶ ὅλα ἔμεναν κλειστά, ὅπως τὰ εἶχε ἀφήσει, μόνο ἀπὸ τὶς χαραμίδες ἔβγαίναν καπνοὶ στὸ διάδρομο καὶ ἔφυγε. Ὅταν ξανακατέβηκε εἶχαν ἔλθει οἱ πυροσβέστες ἀπὸ τὸ χωριὸ μὲ μιὰν ἀντλία καὶ βαρέλια γιὰ νερό. Ἐφερναν ἀπὸ τὸ ποτάμι ἐκεῖ κοντὰ νερὸ καὶ ἔριχναν καὶ τσίριζε τὸ νερὸ ἀπάνω στὰ φλογισμένα ξύλα. Ἡ Ἐλλη δὲν τὸν εἶχε δεῖ τὸν Δημήτρη πού ξανακατέβηκε καὶ ἀνησυχῶσε. Ἐνῶ ὁ ἀντρας τῆς κοίταζε τὴν ἐνέργεια τῶν πυροσβεστών, ὁ Δημήτρης τὴν πλησίασε καὶ τῆς πῆρε τὸ χέρι μιὰ στιγμὴ

και αυτη του εσφιξε το δικό του, και του ειπε.—Που πήγατε πάλι; μάς βάζετε σε άνησυχίες. Ο ξενοδόχος δεξιά και άριστερά λένε πως εκάματε θαύματα, πως έσείς οδηγήσατε τους υπηρέτες και περιορίσατε τη φωτιά σε μια κάμαρα, πως είχατε μεγάλη ψυχραιμία.

—Δέν έκαμα σπουδαία πράματα, ωστόσο μ' άρέσει να βλέπουν οι ξένοι τους Έλληνες σαν κάτι που αξίζει. Και σεις πάλι περιμένατε να με θαυμάση ένας ξενοδόχος ή ένας όποιος άνθρωπος για να εκτιμήσετε τα προτερήματά μου.

—Μήν είστε γελοιοί.

Στέκοντας πολυ κοντά της τής ειπε σιγαλινα σέρνοντας παθητικα κάθε συλλαβή: «Σ' αγαπάω.» Και ειχε ή Έλλη στα χελη της, φωτισμένα λίγο από τη λάμψη της μακρινής φωτιάς, ένα χαμόγελο ευδαιμονικό. Τα μάτια της τον κοιτάξαν συρτά.

Η φωτιά τέλος εσθησε, ξανανέβασαν οι κύριοι με τους υπηρέτες τα πράματα όπως όπως στις κάμαρες και έπεςαν να κοιμηθούν όλοι κατά τις τρεις το πρωί.

Μετά δυο μέρες κατάφερε ή Έλλη τον άντρα της να πάν περίπατο όλοι μαζί από το πρωί πρωί, είχαν καλέσει και το Δημήτρη, που δέν μπορούσε να καταλάβη τί εσήμαινε ή ευνοια αυτή. Και όμως ήταν απλό το πράμα: ή Έλλη μη μπορούντας, για τα λόγια του κόσμου και από ευσυνειδησία προς τον άντρα της, να δεχτή να πάη περίπατο μόνη με το Δημήτρη, θέλοντας όμως και να πάη περίπατο και να έχη τη συντροφιά του, που τής άρεζε περισσότερο ακόμη από τη βραδιά της πυρκαϊάς, κατάφερε να

τους μαζέψη όλους σε μιαν παρέα και πήγαν έτσι κατά το βουνό μακριά, σ' έναν δρόμο που τους έδειξε ο Δημήτρης και που ή Έλλη δέν τον ειχε δει πρωτίτερα. Πολύν καιρό δέν ειχε βγή έξω και γι' αυτό χείρονταν την έξοχή, άνοιγε τα μάτια της και τα ρουθούνια της και άνέπνεε τη φύση ολόκληρη με τα άρώματά της και με τα χρώματα και τις γραμμές. Τίποτε δέν ξέφευγε την παρατήρησή της. Το μάτι της έπαιρνε και ρουφούσε κάθε λεπτομέρεια, και τα παραμικρότερα πράματα. Όπου έβλεπε άνθη έτρεχε και τά 'κοβε και τά μύριζε. Έλεγε του Δημήτρη:

—Μ' άρέσει που είναι βρεμένα τα κυκλάμενα από τη δροσιά τής νύχτας.

Του έριξε κάτι ματιές λοξές, γεμάτες άνησυχία και συμπάθεια, ενώ αυτός ήταν επιφυλακτικός, αν και οι ματιές αυτές τον έλειωναν από αγάπη. Τής ειπε.—Τί με κοιτάζετε έτσι; Είστε κοκέτα.

—Προσέξτε μήν τυχόν και αφήσετε να περάση καμια ευκαιρία να μου πητε δυσάρεστα πράματα.

—Έσεις, βλέπατε, τις αφήνεται και περνούν χωρις να μου λένε δυσάρεστα.

Κατσούφιασε το μικρό της πρόσωπο. Περπάτησαν σιωπηλοι από πίσω από τους άλλους, που μιλούσαν και γελοούσαν. Ο άντρας της εκανε γλύκες τής Αμερικάνας. Ο Χιώτης έλεγε κοινοτοπίες στον Αμερικάνο και ή γυναίκα του συμφωνούσε.

Ο Δημήτρης έδειξε τής Έλλης μια θέα κατά τον κάμπο και τη λάμψη τής λίμνης. Η Έλλη αποκρίθηκε χωρις να κοιτάξη.—'Αφήστε με ήσυχη.

Πάλι σώπασε ὁ Δημήτρης. Ἐπειτα τῆς εἶπε:

— Προχτὲς μ' ἀρέσατε πολὺ ἐκεῖ που κοιτάζατε τὰ παιδιὰ σας. Σεβάστηκα τὴ μητέρα.

— Ὅστε ἔχω καὶ καλὰ.

— Σὰς βλέπω ἀλλιότικη σὰ γυναῖκα καὶ ἀλλιότικη σὰ μητέρα, καὶ ἡ δεύτερη αὐτὴ ιδιότητα μὲ κάνει νὰ σὰς ἀγαπῶ βαθύτερα.

— Ἀλλάζουν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἅμα κάνουν παιδιὰ.

— Καὶ ὁ ἄντρας;

— Ναί, καὶ ὁ ἄντρας, γίνεται πὺ σοβαρός.

— Βέβαια, γιατί μονομιᾶς μπαίνει στὴν οἰκογένεια ἓνας καινούργιος μικρὸς ἄνθρωπος καὶ παίρνει ὁ ἄντρας συνείδηση τῆς νέας εὐθύνης που προστίθεται, αἰσθάνεται πως ἔγινε pater familias.

— Καὶ ἡ γυναῖκα ἀλλάζει. Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἀλλάξα πολὺ, μὰ ἀλλάξα. Πρὶν ἔδλεπα τὰ παιδιὰ σὰν κοῦκλες που μ' ἀρεζαν. Καὶ ἤθελα νὰ ἔχω καὶ γὼ τέτοιες κοῦκλες. Ἀφοῦ γέννησα τὸ πρῶτο μου παιδί, εἶδα πως ἦταν ἀλλιότικα τὰ πράματα.

— Γιατὶ αὐτὸ τὸ ὄν που γεννήθηκε δὲν εἶναι ἴσια ἴσια κοῦκλα, παρὰ εἶναι ζωντανὸ πλάσμα, που μόλις δὴ τὸ φῶς τῆς μέρας ἔχει ἀνάγκη νὰ φάη καὶ πρέπει νὰ βυζάξη ἀμέσως γιὰ νὰ μὴν πεθάνη καὶ πρέπει σὺ, ἡ μητέρα, νὰ τοῦ δώσης νὰ φάη καί, ἂν δὲν μπορῆς, πρέπει νὰ τοῦ φέρης ἀμέσως παραμὰνα ἢ ρωγοβύζι, γιατί τὸ μωρὸ πεινᾷ καὶ κλαίει καὶ τοιρίζει τώρα καὶ θέλει νὰ ζήσει τώρα καὶ χρειάζεται καὶ περιποίηση κάθε εἶδους καὶ κάθε στιγμῆς. Καὶ ἔτσι σὺ, ἡ μητέρα, βλέπεις μονομιᾶς τὴν πραγματι-

κότητα, τί θὰ πῆ ζωντανὸ πλάσμα, δικό σου γέννημα, καὶ πόσες ἐννοίες καὶ φροντίδες ἀπαιτεῖ κάθε ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας.

— Ἄμα ἡ μάνα θρέψη τὰ παιδιὰ της μόνη της, τ' ἀγαπᾷ περισσότερο.

— Ἴσως, γιατί τὸ παιδί που βυζαίνει ἀπὸ τὴ μάνα του τῆς δίνει μὲ τὸ βύζαγμα κάποια ἡδονή. Πρόσθετος δεσμὸς ἀναμεταξὺ παιδί καὶ μάνα.

— Ἐέρετε ὅτι ἀλλιότικα αἰσθάνεται ἡ μάνα, ἅμα ἔχει ἀγῶρι μέσα της, καὶ ἀλλιότικα, ἅμα ἔχει κορίτσι;

— Γιατί;

— Δὲν ξέρω, μὰ ἔτσι αἰσθανόμουν ἐγὼ.

— Μὲ συγκινεῖ νὰ σὰς βλέπω κοντὰ στὰ παιδιὰ σας.

Τόσο μικροκαμωμένη καὶ τόσο νέα νὰ εἴστε καὶ μητέρα, σεις τὸ μωρό.

— Δὲν εἶμαι πιά μωρό. Καὶ ὄχι μόνο δὲν εἶμαι μωρό, μὰ, ἀφότου σὰς γνώρισα, πᾶτε νὰ μοῦ χαλάσετε καὶ τὸ χαραχτήρα μου.

— Δὲν ἤξερα πως εἶχα τόση ἐπιρροή ἀπάνω σας. Ἐγὼ σὰς τρομάζω λίγο, ἀλήθεια. Εἶναι ἓνας ἀνταγωνισμὸς μεταξύ μας, καὶ θέλομε ὁ καθένας καὶ δὲ θέλομε κίβλα νὰ ἀφεθοῦμε στὸν ἄλλο. Εἶναι μιὰ πάλη ἐσωτερικὴ μέσα στὸν καθένα μας καὶ μιὰ πάλη ἀναμεταξὺ μας. Σπάνια τυχαίνει ναῦρεθοῦμε ἀρμονικοί. Συνήθως εἶμαστε σὰ λαμπροὶ ἐχθροί. Ἐσὰς προπάντων, σὰς πιάνει κάποιος φόβος, ὅταν μὲ ἀντικρύζετε.

— Τί εἶδος φόβος;

— Ἐχετε τριῶν εἰδῶν φόβο. Φοβᾶστε πρῶτα τὴ γνώμη

τοῦ κόσμου. Φοβάστε ἔπειτα ἐμένα, μὴν εἶμαι πάρα πολὺ δυνατός. Καὶ φοβάστε τέλος τὸν ἑαυτό σας, μήπως εἶστε ἢ φανῆτε πάρα πολὺ ἀδύνατη καὶ μ' αὐτὸ χάσετε τὴν οἰκογενειακὴν σας ἡσυχία, καὶ λυπήσετε τὸν ἄντρα σας.

— Τί περίεργα πού βλέπετε τὰ πράγματα καὶ τί μπερδεμένα.

— Ὅχι, δὲν τὰ βλέπω μπερδεμένα. Ἴσια ἴσια τὰ ἀναλύω καὶ τὰ βλέπω καθαρώτερα. Ἔτσι εἶναι. Ἔσεῖς τὰ μπερδεύετε ὅλα καὶ ἀνησυχεῖτε τρομερὰ καὶ γίνεστε κακὴ μαζί μου. Ἐπρεπε νὰ χωρίζατε τὸ κάθε στοιχεῖο τῆς ἀνησυχίας σας καὶ τότε θὰ ἦσατε καλλίτερη πρὸς ἐμένα. Αἰφνης, ἢ γνώμη τῆς δούλας δὲ θὰ ἔπρεπε ποτὲ νὰ σᾶς ταραξῆ τόσο, ὥστε νὰ μοῦ φέρεστε σὰ νὰ ἦμιον λοῦστρος τοῦ δρόμου.

— Κάνετε ποίηση ἢ φιλοσοφία καὶ σ' αὐτά;

— Ὅχι. Καταλαβαίνω νὰ σᾶς στενοχωρῆ νὰ μιλοῦν γιὰ σᾶς οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἔχετε εὐσυνειδησία ἀπέναντι τοῦ ἀντρός σας. Μά, ἂν δὲν ἦταν αὐτὰ τὰ δύο, ὁ κόσμος καὶ ἡ κατάστασις τοῦ γάμου, θὰ ἦσατε πολὺ χαρούμενη καὶ μὲ τὴ συντροφία μου καὶ μὲ τὴν ἀγάπη μου γιὰ σᾶς. Ἡ στενοχώρια σας σᾶς κάνει καὶ μὲ πληγώνετε.

— Δὲν ἔπρεπε νὰ σᾶς πληγώῃ αὐτό, ἀφοῦ τὸ ξέρετε. Ἐπρεπε νὰ μὲ καταλαβαίνετε μὲ μισὰ λόγια καὶ χωρὶς λόγια ἀκόμη. Καὶ ἔπειτα μὴ βιάζετε τὰ πράγματα, ἀφήστε τα νὰ ἔλθουν φυσικά.

— Ἐχετε δίκιο, μὰ ὁ ἔρωτας βιάζεται κάποτε καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπο ἀγρίμι.

— Δὲ μ' ἀρέσουν τὰ ἀγρίμια.

— Ἄν δὲν μπορῆτε νὰ δῆτε σὲ μένα παρὰ μόνο τὰ κακά μου καὶ δὲν εἶστε ἀξία ναυρῆτε τίποτε καλὸ, ἔ, τότε δὲ φταίω ἐγώ.

— Μοῦ κάνετε πολὺ κακό. Εἶστε τρομερὰ ἐγωϊστής. Δὲ συλλογιζέστε τὸν ἄλλο.

— Δὲ θέλω νὰ σᾶς κάνω κακό. Μόνο καλὸ θέλω γιὰ σᾶς, μὰ σᾶς ἀγαπῶ, καὶ ἔχω τὸ αἶσθημα πως αὔριο θὰ πεθάνωμε καί, ἐπειδὴ δὲν πιστεύω στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀπαντήσω πιά ποτέ, ἔχω μιὰ μηδενιστικὴ διάθεσις, πού θέλει νὰ χαρῆ τὴ χαρὰ τῆς στιγμῆς προτοῦ περάσῃ.

Εἶχαν μείνει ξεμοναχιασμένοι πίσω, ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ἐσταμάτησαν καὶ τοὺς περίμεναν καὶ διέκοψαν τὴν ὁμιλία τους. Ἀργότερα πάλι, φυσικά, εὐρέθησαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τῆς εἶπε:

— Ἡ κοινωνικὴ ὑποκρισία εἶναι χρήσιμη καὶ μ' ἀρέσει πού μπορεῖτε καὶ σεῖς, ὅπως καὶ γώ, νὰ λέμε ψέματα καὶ νὰ κάνωμε ψέματα μπρὸς στὸν κόσμο. Μ' ἐνθουσιάζει μάλιστα ἡ ὑποκρισία αὐτὴ.

— Καὶ ὅμως πόσες φορές δὲ λογαριάζετε τίποτε καὶ δείχνετε μπρὸς σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὅτι μ' ἀγαπάτε.

— Ναι, εἶναι στιγμῆς πού, μεθυσμένος ἀπὸ σᾶς, δὲν κρύβομαι οὔτε μπρὸς στὸν κόσμο. Τοὺς θαριοῦμαι καὶ αὐτοὺς καὶ νὰ κρύβωμαι ἀπ' αὐτοὺς. Σεῖς εἶστε πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μένα καὶ πιὸ συγκρατημένη.

— Κάποτε, πού μὲ βλέπετε νὰ μιλῶ καὶ νὰ γελῶ μὲ τοὺς ἄλλους, δὲν ἔχω καμιὰ ὄρεξη οὔτε νὰ τοὺς μιλήσω οὔτε νὰ γελάσω μαζί τους.

— Μ' ἀρέσετε και γι' αὐτό.

Και πήγε και τῆς ἔκοψε ἓνα κλαρί λευκάκανθα με τὰ κόκκινα μηδέλια της και μερικὰ κυκλάμενα, που εἶχαν ξεφυτρώσει δειλὰ στοὺς σύσκιο και και στήν ὑγρασία ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ βράχια. Ἐκείνη προχωροῦσε με τοὺς ἄλλους και ὁ Δημήτρης ἄκουσε ἀπὸ μακριὰ τὴ φωνή της στοὺς βουνό, καθάρια και ἠχηρὴ, σὰν τὸ τραγοῦδι τοῦ γρύλλου. Περπατώντας γρήγορα τοὺς ἔφτασε σὲ μερικὰ λεπτά. Αὐτὴ βαστοῦσε πολλὰ ἄνθη και κλαριά και τοῦ εἶπε· «Βάλτε μου τὰ κυκλάμενα ἐδῶ» και τοῦ ἔδειξε μιὰν καρφίτσα στοὺς στήθος της. Ὁ Δημήτρης δὲν κατάφερε νὰ περάσει τὰ κοτσάνια τῶν λουλουδιῶν στήν καρφίτσα και τὰ ἔχωσε στὰ στήθη της ἀνάμεσα. Τὸ χέρι του ἄγγιξε τὸ λαιμὸ της. Τὸν κοίταζε γλυκά. Τῆς εἶπε·

— Μὲ λειώνει ἢ ματιά σας ἔταν εἶναι ἔτσι.

Ὅταν γύρισαν στοὺς ξενοδοχεῖο, ὁ ἄντρας της ἔμεινε κάτω νὰ διαβάσει και ὁ Δημήτρης τὴν ἀκολούθησε ὡς στήν κάμαρά της γιὰ νὰ τῆς ἀφήσει κάτι κλαριά, που τῆς εἶχε κόψει γιὰ τὰ βάζα της. Ἡ φύση τοὺς εἶχε ἐξαγνίσει και τοὺς δυὸ τους ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ καμώματα. Εἶχαν κιόλα χορτάσει τὰ μάτια τοῦ καθενὸς τους ἀπὸ τὴ θέα και τὶς χάρες τοῦ ἀνθρώπου που τοὺς ἄραζε. Ἐπειτα εἶχαν ἐξηγηθῆ και ἠσυχάσει ἀπὸ τὶς πρωτιτερινὲς ἀνησυχίες τους και τόσο καιροῦ παρανοήσεις. Ὁ Δημήτρης τῆς ἔπιασε τὰ χέρια της τὰ δυὸ και τὰ φιλοῦσε· αὐτὴ δὲν τραβιοῦνταν και δὲν ἔλεγε τίποτε· βαστώντας τὰ χέρια της, τὴν κοίταζε στὰ μάτια και τὸν κοίταζε και κείνη σταθερὰ και τὸν δνόμασε· — Cheval de race!

— Ἐνα μόνο φίλι ἀφήστε με νὰ σας δώσω.

— Ἄν εἶναι ἓνα, θὰ εἶναι πολλὰ.

Τὴν ἀσπαξε, τὴν ἔσφιξε στήν ἀγκαλιά του, ἔνοιωσε ὅλο τὸ κορμί της στοὺς δικό του, ἀπὸ πάνω ὡς κάτω, και τὴ φίλησε, τὴ φίλησε με πάθος στοὺς στόμα, στὰ μισσανειγμένα χεῖλη της, που αὐτὰ δὲν τὰ ἄφηγε ἐκείνη νὰ ἀποδώσουν τὸ φίλημα.

Ἄφοῦ ἔμεινε παραδομένη στὰ φιλιὰ του, εἶπε· «ἀφήστε με», και τὸν ἔσπρωχνε. Αὐτὸς ἀποκριθῆκε·

— Μὴ θυμώνετε, ἔτσι εἶναι ἡ ζωὴ, σὰς ἀγαπῶ τρελά.

Ἦταν μεθυσμένος ἀπὸ ἔρωτα και εἶχε ἀναφυλλητό. Αὐτὴ τὸν ἀποχαιρέτησε με ἓνα λεπτότατο, σὰ συγκινημένο, χαμογέλο. Και αὐτὸς ἔφυγε ἀπὸ τὴν κάμαρά της, χωρὶς νὰ ξέρη ποῦ πηγαίνει.

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔνοιωθε μέσα του ἀλάλητη χαρὰ και μιὰν ἀπέραντη γλυκειὰ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴ γυναῖκα αὐτὴ, που τοῦ ἔδωσε τὴ χαρὰ, ἃς ἦταν και μιὰς ὥρας εὐτυχία. Δὲν πίστεψε ποτέ του σ' εὐτυχία που νὰ βαστᾷ περισσότερο ἀπὸ, τὸ πολὺ, ἓνα μερόνυχτο.

Και συλλογίστηκε τί νὰ κάμῃ· νὰ μείνῃ ἢ νὰ φύγῃ; Ὑστερα ἀπὸ τὶς ὥραιες τοῦτες ὥρες ξαναγεννήθηκε ἡ ἐλπίδα πως, μετὰ καιρὸ και με τέχνη, θὰ κατάφερε τέλος νὰ κάμῃ τὴ γυναῖκα αὐτὴ δική του, ἔστω και γιὰ μιὰ μέρα. Μὰ ἤθελε καιρὸ και κόπο και τεχνάσματα και κρυφίματα και βαρεμάρες συντροφιάς με ἀνθρώπους που δὲν τὸν ἐνδιέφεραν. Θυμήθηκε τό· «ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστι τοῦ κόσμου τούτου» και εἶπε μέσα του· «Ἐαναγύρνα στοὺν ἑαυτὸ σου τὸ μοναχικό, σὰν τ' ἄλογο στοὺς στάβλο. Περιττὸ

κάθε σκόρπισμα από δυνάμεις, δεν έχεις και τόσο πολλές δυστυχώς, ώστε να σου περισσεύουν κιόλα. Τὸν ἔρωτα τὸν γνωρίζεις, δεν έχει τίποτε ἄλλο νὰ σὲ μάθῃ. Γυναίκες στὸν κόσμο καὶ συντροφίες ἀνθρώπων ὑπάρχουν, ὅσες θέλεις, φτάνει νὰ θέλῃς, μὰ δὲ θέλεις μόνιμες καὶ σταθερὲς συντροφίες καὶ γυναίκες. Εἶναι ἐξαίρεση στὴ ζωὴ σου. Μὲ παροπίδες στὰ μάτια, σὰν τὰ ἄλογα, μὲ βουλωμένα τ' αὐτιά, γιὰ νὰ μὴν ἀκούγονται τὰ γέλοια καὶ ἡ φωνὴ τῶν Σειρήνων, ἄς πηγαίνῃς ἴσια μπροστὰ, πρὸς τὸ σκοπὸ σου, ὅσο προσωρινὸς καὶ νὰ εἶναι, γιὰτὶ κάθε σκοπὸ τὸν ὀρίζεις ἐσὺ καὶ εἶναι πρόσκαιρος. Ἐλευθερία δὲν ἔχεις ἄλλη, παρὰ νὰ κουνιέσαι, καθὼς τὸ θέλεις ἢ καθὼς σοῦ τὸ ἐπιτρέπουν οἱ φτωχικὲς σου δυνάμεις, μέσα στὰ σύνορα που ἡ ἀνάγκη σοῦ ὄρισε. Καὶ ἡ ἀνάγκη ἡ ἴδια ἀλλάζει κάποτε μορφή, μὰ πάντα ὑπάρχει. Νὰ τὴν, ἐκαὶ δὲ πέρα, πάντα σὲ παραμονεύει τῆ βλέπεις».

Ἀποφάσισε νὰ φύγῃ τὸ ἄλλο πρωί, νὰ πάῃ στὴν πολιτεία τῆς ἀκρολιμνιάς, ὅπου θὰ μελετοῦσε καὶ θὰ καταστρωνε τὰ συμπεράσματά του τὰ φιλοσοφικά, ὅπως τὸ εἶχε ἀποφασίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ. Τώρα ἦταν φθινόπωρο, καλλίτερα θὰ δούλευε στὴν πολιτεία. Περισσότερη ζέστη καὶ περισσότερη μοναξιά.

Τὸ ἄλλο πρωί, ὅταν εἶδε που ἔφυγε ὁ ἀντρας τῆς, πῆγε στὸ σαλόνι τῆς ὁ Δημήτρης. Αὐτὴ γελαστὴ τοῦ εἶπε μόλις μπῆκε— Ἐφέρετε τί ἔκαμε ὁ γιός μου;

— Τίποτε που θὰ ἔκαμε περήφανη τὴ μητέρα.

— Ὅχι, καθόλου. Θύμωσα μαζί του, καὶ τὸν τιμώρησα, τὸν παλιάνθρωπο, μὰ μόλις μποροῦσα νὰ βαστάξω τὰ γέλοια.

— Τί ἔκαμα;

— Τὴν ὥρα που ἔτρωγε, ἔβγαζε μὲ τὸ χέρι του τὸ φαί του ἀπὸ τὸ πιάτο καὶ τὸ ἔβαζε στὸ τραπεζομάντιλο. Τὸν μάλλωνα ἡ νταντά του καὶ τοῦ ἔλεγε νὰ μὴν τὸ ξανακάνῃ. Αὐτὸς τίποτε, τὸ χαβά του, μὲ τὴν ἡσυχία του, ὡς που ἦλθα κ' ἐγώ, τὸν ἐκλείδωσα σὲ μιὰ κάμαρα καὶ ἔβαλε τὰ κλάματα. Μὰ δὲν τὸν βγάλαμε ὡς που ἡσύχασε.

— Ἐ, λοιπὸν μ' ἀρέσει αὐτὸ τὸ παιδί, θὰ γίνῃ κάπου ἐπαναστάτῃς ἐνάντια στὸ καθεστῶς, δὲν καταλαβαίνει τὰ καθιερωμένα, τίς συνήθειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Σοῦ λέει ποῖός μὲ ρώτησε ἐμένα, ὅταν ὄριζε τὸν κανόνα ὅτι τὸ φαί πρέπει νὰ μοῦ τὸ βάζουν στὸ πιάτο καὶ ὄχι στὸ τραπεζομάντιλο; Γιατί ἔχουν δικαίωμα νὰ νομοθετοῦν οἱ ἄλλοι γιὰ μένα; καὶ ὄχι ἐγὼ ὁ ἴδιος; Ἴσως, ἂν τοῦ ἐξηγοῦσε κανεὶς τὰ πράματα, ἂν τοῦ ἔλεγε γιὰ τὴν καθαρότητα καὶ τὰ λοιπά, νὰ ὠφελοῦσε καλλίτερα παρὰ ἡ τιμωρία.

— Μὰ εἶναι πολὺ πεισματάρης καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τιμωρία.

— Ναι, ἴσως, γιὰτὶ αὐτὸ τὸ παιδί τῶν τριῶν ἡμισυ χρόνων ἐνθουσιάζεται μ' αὐτὰ που κάνει, παίρνει φόρα καὶ δὲν ἀκούει τί τοῦ λέν. Εἶναι ἀφοσιωμένος στὶς ἐπαναστάσεις του καὶ δὲν προσέχει τίποτε καὶ κανένα. Ἡ τιμωρία εἶναι τὸ βίαιο καὶ ἀπότομο σταμάτημα, που χρειάζεται γιὰ νὰ προσέξῃ ἄλλοτε νὰ μὴν κἀνῃ τὸ ἴδιο εἶδος ἐπαναστάσεως.

— Ἡ μάλλον γιὰ νὰ ὑπακούῃ στὴ νταντά του ἢ στοὺς γονιοὺς του.

— Ἴσως καὶ αὐτό.

Ὁ Δημήτρης δὲν περίμενε νὰ ἀρχίσῃ ἔτσι ἡ ὁμιλία μὲ τὴν Ἑλλη, καὶ δὲν εἶχε καιρὸ γιὰ νὰ μιλήσῃ πολὺ μαζὶ τῆς, ἔπρεπε νὰ τὴν ἀποχαιρετήσῃ. Ἦθελε νὰ τῆς πῆ ἀπότομα: «ξέρετε; φεύγω»· ἀλλ' ἀφοῦ σταμάτησε μιὰ στιγμή ἡ ὁμιλία, τὴν ξανάπιασε ἡ Ἑλλη.

— Δὲ μοῦ λέτε; ἂν τῆς ἀδελφῆς σας τῆς τύχαινε αὐτὸ, που μοῦ συμβαίνει ἐμένα μὲ σᾶς, καὶ σᾶς ζητοῦσε συμβουλή, τί θὰ τῆς λέγατε;

— Νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει.

— Ὅχι, πέστε μου στ' ἀλήθεια.

— Ἄν δὲν τὸν ἀγαποῦσε αὐτόν που τὴν ἀγαποῦσε, θὰ τῆς ἔλεγα νὰ μὴν τὸν ἀφήνῃ νὰ τὴ φιλή, νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ κοντὰ τῆς, γιὰτὶ ἀλλιῶς τοῦ δίνει θάρρος νὰ ἐξακολουθήσῃ.

— Σωστά.

— Αὐτὸ θέλετε νὰ κάμετε καὶ σεῖς ἀπὸ τώρα;

— Αὐτὸ πρέπει νὰ κάμω.

— Δὲν εἶναι ἀνάγκη πιά.

— Πῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη;

Ὁ Δημήτρης κοντοστάθηκε μιὰ στιγμή καὶ ἔπειτα εἶπε:

— Ξέρετε; φεύγω.

Ἡ Ἑλλη τὸν κοίταξε μὲ ἀπορία, κοντοστάθηκε καὶ αὐτὴ λιγάκι καὶ ἔπειτα τὸν ρώτησε:

— Πότε;

— Σήμερα.

Δὲν εἶπε τίποτε ἡ Ἑλλη μόνο τὸν κοίταξε. Ὁ Δημήτρης ἐξακολούθησε:

— Καὶ δὲν ξέρω ἂν θὰ ξαναἰδωθοῦμε.

Πάλι κοντοστάθηκε ἡ Ἑλλη καὶ κοίταξε χαμηλά· τέλος εἶπε μελαγχολικά:

— Τὸ ἔλεγα ἐγὼ πάντα πως δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ μείνωμε φίλοι.

— Μὰ δὲ γινήκαμε καὶ ἐχθροί, ὅπως τὸ προφητεύατε.

— Τότε γιὰτί δὲ θὰ ξαναἰδωθοῦμε;

— Γιὰτί δὲν μπορούμε νὰ μείνωμε φίλοι, σᾶς ἀγαπῶ μὲ ἔρωτα, ἀλλὰ θέλω καὶ νὰ σᾶς ἀφήσω στὴν ἡσυχία σας. Δὲ θελήσατε τὴν ἀγάπη μου. Βλέπετε, δὲν εἶμαι καὶ τόσο ἐγωϊστής, ὅσο μὲ νομίζετε. Ἡ εἶμαι ἐγωϊστής, ἀλλὰ ἄλλο εἶδος, ὅπως καὶ σεῖς καὶ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἐγωϊστής, στὸ εἶδος τοῦ ὁ καθένας.

Ἡ Ἑλλη ἀποροῦσε μὲ τὴν ἀνεπάντεχῃ αὐτὴν ἀπόφασή του, καὶ τοῦ εἶπε:

— Εἶστε πολὺ περίεργος ἄνθρωπος.

— Ναί, πάντα ὑπερβολικός, ἔ; Εἶμαι κουρδισμένος σ' ἓναν τόνο ψηλότερα ἀπὸ τὸ συνηθισμένο.

— Καὶ ποῦ πηγαίνετε;

— Τώρα σὲ καμιά πολιτεία ἐδῶ, τῆς ξενιτιάς. Ἐπειτα στὸν τόπο μας. Ἀλλὰ πρέπει νὰ φεύγω τὸ μεσημέρι περνᾶ ὁ σιδηρόδρομος στὸ σταθμὸ τοῦ χωριοῦ. Θὰ μὲ φιλήσετε;

Δὲν ἔλεγε τίποτε ἡ Ἑλλη, μόνο τὸν κοίταξε κατὰματα. Τὴν πλησίασε, τῆς πῆρε τὰ δύο τῆς χέρια καὶ κοιτάχθηκαν μερικὲς στιγμὲς οἱ δύο τους. Εἶχαν ἔρωτα τὰ μάτια τους. Τὴν ἀρπάξε καὶ τὴ φιλήσε στὸ στόμα καὶ γιὰ πρώτη φορά του ἀνοιξε καὶ αὐτὴ τὰ χεῖλη τῆς. Καὶ ἀπότομα τοῦ εἶπε σπρώχνοντάς τον:

— Φύγετε, φύγετε, δὲν μπορῶ πιά.

— Σ' ἀγαπῶ.

— Ἄν μ' ἀγαπᾶτε, ἀφήστε με.

— Γιατί δὲ θέλησες;

Τὴν ἀγκάλιασε καὶ τὴν φίλησε παντοῦ σὰ μεθυσμένος, στὸ στόμα, στὸ πρόσωπο, στὸ λαιμό, στὸ μέτωπο, στὰ μαλλιά, στὰ χέρια, στὰ στήθη, ἔπειτα τὴν ἄφησε ἀπότομα καί, χωρὶς νὰ γυρίσῃ πίσω νὰ δῆ, ἔφυγε. Ἐκείνη, ἀφοῦ τὸν εἶδε καὶ χάθηκε, σωριάστηκε στὸν καναπέ καὶ ἔκλαψε. Ἄμέσως ὅμως σηκώθηκε, σφούγγισε τὰ δάκρυά της μὲ τὸ μικρὸ, ἀρωματισμένο μὲ βιολέτα, μαντιλάκι της, καὶ κοίταξε ἀπὸ τὸ παράθυρο. Ἐξω ἔβρεχε φιλά. Ὅταν κατέβηκε στὸ πρόγευμα, πῆρε τὴν εὐθυμὴ εἰδή της, μιλοῦσε πολὺ μὲ τὸν ἄντρα της καὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ γελοῦσε, γιατί ἔπρεπε νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι δὲν τῆς κόστισε καθόλου ὁ μισεμὸς τοῦ Δημήτρη.

Γ'

Η ΑΔΕΛΦΗ

Ἐμεινε δυὸ μέρες σ' ἓνα ξενοδοχεῖο ὁ Δημήτρης, ὡς που ναυρῆ νὰ νοικιάσῃ κάμαρα σὲ κανένα σπίτι. Καὶ βρῆκε εὐκόλα κάμαρα, ἐπιπλωμένη καὶ μὲ λουτρὸ στὸ πλάι, ὅπως ὅλα εἶναι εὐκόλα σὲ κείνο τὸν τόπο, καὶ ταχτικά καὶ φτηνά. Ἐκεῖ τίποτε δὲν ἐνοχλεῖ ὅποιον ἔχει λίγα χρήματα νὰ ξοδέψῃ καὶ δὲν παραβαίνει τοὺς νόμους καὶ τίς ἀστυνομικὲς διατάξεις. Καὶ βέβαια ὁ Δημήτρης δὲν εἶχε ὕβρεξη οὔτε καὶ εἶναι ἀπὸ κείνους που παραβαίνουν τοὺς νόμους καὶ τίς ἀστυνομικὲς διατάξεις, ἀφοῦ ἤθελε καὶ καλὰ νὰ βγάλῃ φιλοσοφικά συμπεράσματα ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς του.

Ἐπάρχιζε λοιπὸν νὰ βυθίζεται στὰ βιβλία που εἶχε καὶ σὲ κείνα που ἀγόραζε κάθε τόσο στὰ βιβλιοπωλεῖα. Γιὰ κύρια τροφή εἶχε τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας καὶ γιὰ προσφάγι πότε τὸ ἔργο ἑνὸς φιλοσόφου, πότε καμιὰ μελέτη ἐπιστημονικὴ ἢ φιλοσοφικὴ. Ὑγιεινὸ περίπατο ἔκανε μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα, γιὰ μιὰ ἢ τὸ πολὺ δυὸ ὥρες. Ὅταν ἔβρεχε περπατοῦσε μέσα στὴν πολιτεία κοιτάζοντας τίς βιτρίνες τῶν μαγαζιῶν καὶ τοὺς διαβάτες. Ἐχάζεσε.

Τὰ βράδια ἦταν δύσκολα νὰ περάσουν, γιατί, ἀφοῦ ἔλη τὴν ἡμέρα κουράζονταν, εἶχε ὄρεξη νὰ ξεσκάση καὶ ἀναθυμοῦνταν νοσταλγικὰ τὴ συντροφιά τῆς Ἑλλης.

Ἡ εἰκόνα τῆς γυναίκας αὐτῆς τοῦ παρουσιάστηκε ἓνα βράδυ σὰ ζωγραφιά. Καθισμένη σ' ἓνα ντιβάνι στὸ σπίτι της μέσα σὲ πολλὰ πουπουλένια μαξιλάρια. Τὸ τζάκι πάρα πέρα μὲ καλὴ φωτιά. Φοροῦσε τριανταφυλλὶ μισοντεκολτὲ φόρεμα μὲ λουλουδάκια στὸ ὕφασμα, δαντέλες στὰ μανίκια, στὸ λαιμὸ καὶ στὰ στήθη, μὲ μιὰ μικρὴ καρφιοτοίτσα στὸ σμίξιμο καὶ μιὰ ἀλυσίδα μ' ἓνα κρεμαστὸ ὥρολογάκι, ἓνα ρόδο στὴ μέση, που εἶχε ζώνη. Στὸ ντιβάνι ἔπαιζε μὲ τὰ παιδιὰ της καὶ ἓνα σκυλάκι ἄσπρο σπάνιας ράτσας. Τὰ παιδάκια ἀσπροντυμένα κουτροβαλοῦσαν μὲ τὸ σκυλί, ἔκαναν τοῦμπες καὶ σκαρφάλωναν ὕστερα ἀπάνω της. Ὅλα τὰ χρώματα τῆς κάμαρας ἦταν ἀνοιχτά, σὰ χλωμὸ γαλάζιο καὶ τριανταφυλλὶ καὶ σταχτί. Τὸ σκοτεινότερο χρῶμα, τῶν μαλλιῶν της τῶν καστανῶν καὶ τῆς φωτιάς. Στὸν τοῖχο κρεμασμένη ἦταν μιὰ εἰκόνα μεγάλη καὶ ἀπὸ πάνω στὸ τζάκι ἓνας καθρέφτης ψηλὸς ὡς στὸ ταβάνι. Στὸ πεζούλι τοῦ τζακιοῦ, μπρὸς στὸν καθρέφτη, δυὸ ὠραῖα ἔσημένα καντηλιέρα μὲ πολλὰ κεριὰ καὶ βάζα μὲ πρασινάδες, μὲ λουλούδια, χρυσάνθεμα, γαρύφαλα καὶ νάρκισσους. Στὰ δάχτυλα τῆς Ἑλλης δαχτυλίδια, ἓνα μεγάλο μπριλάντι καὶ ἓνα ζαφίρι καὶ δυὸ μαργαριτάρια. Τὰ μάτια της λαμπερὰ σὰν πολύτιμα πετράδια. Τῆς κόρης τὰ μαλλιά ἀνοιχτὰ καστανὰ καὶ τοῦ γιοῦ της ξανθὰ. Τὰ χρώματα παιδιῶν καὶ μάνας τριανταφυλλένια.

Καὶ θυμήθηκε τότε μιὰ ἐμιλία που εἶχαν κάμει μιὰ

βραδιά καθισμένοι, μετὰ ἓνα γύρο βάλς, σ' ἓναν καναπέ. Τοῦ ἔλεγε ἐκείνη πῶς βαστὰ τὸ σπίτι της: «Κάνω τοὺς λογαριασμοὺς κάθε μεσημέρι πρὶν ἡσυχάσω—ὅταν ἡσυχάζω—καὶ πληρώνω τὴ μαγειρίτσα. Τὸ φαὶ τὸ παραγγέλνω ἀποθραδύς. Διορθώνω τὰ λουλούδια σ' ὅλες τὶς κάμαρες, γιατί πάντα τὸ σπίτι μου εἶναι ἀνθισμένο». Καὶ αὐτὸς τῆς εἶπε:—Ἡ γυναῖκα εἶναι σὰ μιὰ μικρὴ θεὰ ἀκοίμητη καὶ τὸ σπίτι της εἶναι τὸ παντοτινὸ βασίλειό της, ὁ ναὸς της, που τὸν βαστὰ πάντα στολισμένο καὶ συγυρισμένο καὶ καθάριο. Νά, ἡ μεγαλύτερη ὠραιότητα που βρίσκω στὴν ἀποστολή της.

— Μπορεῖ νὰ σὰς φαίνωμαι τυπικὴ, ὅπως λέτε, ἔκαμε ἐκείνη.

— Ὅχι, ἀποκριθῆκε αὐτὸς, μοῦ φαίνεστε ὠραία ἔτσι.

Καὶ κείνη χαμογέλασε μ' ἓνα ὁμορφο, εὐχαριστημένο χαμόγελο. Αὐτὸς πόθησε τότε νοσταλγικὰ ἓνα σπίτι μὲ μιὰ γυναῖκα μέσα, ἀκοίμητη, χαριτωμένη θεότητα, που νὰ βαστὰ ἀνθισμένο καὶ ὁμορφο τὸ ναὸ τῆς λατρείας του. Μὰ τώρα σκέφθηκε πῶς δὲν ἦταν γι' αὐτὸν, τὸν σκηνίτη, μιὰ τέτοια ὄπτασία.

Σπάνια πῆγαινε στὸ θέατρο ὁ Δημήτρης καὶ λιγώτερο σπάνια σ' ἓνα θεατράκι λεγόμενο «βαριετέ», ὅπου ἔβλεπε, καθὼς σ' ὅλο τὸν κόσμο, τὰ ἴδια θεάματα, χορεύτριες μὲ κοντὰ φουστάνια, τραγουδιστάδες χωρὶς φωνὴ καὶ μὲ σκανταλιστικὰ τραγουδάκια, ταχυδαχτυλογοῦς, σκυλοδασκάλους μὲ σκυλιὰ καὶ γάτες ἐπιστημονικὰ μορφωμένες καὶ τέλος ρούσσικους καὶ ἰσπανικοὺς καὶ ἀμερικάνικους χοροῦς, που τοῦ ἄρεζαν περισσότερο. Κανένας ἄλλος

συνδυασμὸς τέχνης δὲν τοῦ φαίνονταν πιὸ ταιριασμένος, παρὰ ἡ μουσικὴ μαζὶ μὲ τὸ διπλὸ ρυθμὸ τοῦ χοροῦ καὶ τῶν ζωντανῶν κορμιῶν.

Σ' ἓνα καφενεῖο ἔπαιζε μιὰ ὀρχήστρα δυὸ φορές τὴν ἐβδομάδα καὶ πήγαινε ἐκεῖ γιὰ μιὰ ὥρα μετὰ τὸ γεῦμα. Καὶ κάθε δεκαπέντε εἶδε πως θὰ γίνονταν συναυλίες συμφωνικῆς στὴ σάλα τοῦ ὠδείου καὶ ἀποφάσισε νὰ πηγαίνει ταχτικά. Οἱ χοροὶ καὶ ἡ μουσικὴ τὸν ξεκούραζαν, καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο, ἀπὸ τὴν ἔνταση τοῦ λογισμοῦ του καὶ ἔπειτα ὁ ὕπνος.

Βέβαια δὲν τὸ ἤθελε καθόλου νὰ βαστάξῃ γιὰ πολὺ αὐτὸ τὸ εἶδος ζωῆς, γιατί δὲ θὰ μπορούσε νὰ μὴν τὴ βαρεθῆ καὶ νὰ μὴ γυρέψῃ ἄλλα, μὰ, γιὰ τὸν καιρὸ που χρειαζόνταν νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ βγάλῃ τὰ πορίσματά του, εἶχε τὴ δύναμη νὰ βάζῃ σὲ πειθαρχία τὸν ἑαυτὸ του.

Ἀλλὰ κεῖ που ἄρχισε νὰ κάνῃ αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ εἶχε πάει μάλιστα καὶ στὴν πρώτη συναυλία τοῦ ὠδείου, ἔλαθε τὴ νύχτα ἓνα τηλεγράφημα ἀπὸ τὴν ἀδελφή του, που ἔρχονταν, λέει, στὴν πόλη, ὅπου ἦταν αὐτός, γιὰ νὰ κάμῃ μιὰ ἐγγχείριση. Τοῦ πρόσθετε νὰ μὴν ἀνησυχῆ καὶ νὰ τὴν περιμένῃ σὲ τρεῖς μέρες.

Πῆγε ὁ Δημήτρης καὶ τῆς κράτησε μιὰ κάμαρα σὲ ξενοδοχεῖο, ἀλλὰ συλλογίζονταν πόσο δεμένος εἶναι καὶ αὐτός καὶ κάθε ἄνθρωπος μὲ δεσμοὺς, που τὸν βγάζουν ἀπὸ τὸ δρόμο του.

Σὲ τρεῖς μέρες φίλησε τὴν ἀδελφή του στὸ σταθμὸ ἦταν λυγνεμένη ἀπὸ τὴν ἀρρώστια της, καὶ λυπήθηκε ὁ ἀδελφός.

— Ἐοῦ εἶσαι καλά, τοῦ εἶπε ἡ ἀδελφή του κοιτάζοντάς τον.

— Ναί, μὲ ὠφέλησε ἡ ἀπραξία, μὲ ὠφελεῖ πάντα στὴν υγεία ἡ σκέψη, δηλαδή κάθε χάσιμο καιροῦ.

— Νὰ εἶσαι πάντα γιερός. Σ' ἓνα δυὸ γράμματα, που μοῦ ἔγραψες τώρα τελευταῖα, ἀνακάλυψα ἀκεφιά. Σ' ἔβλεπα σταχτερὸ ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς στὰ πόδια καὶ μόνο τὰ καστανά σου μάτια ἔδειχναν κάποιο φῶς. Μὰ εἶσαι γιερός.

— Γιερός, ὡς καὶ τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Θέλω νὰ πεθάνω ὄρθιος καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μου.

Τὸ βράδυ στὴν κάμαρά της μίλησαν γιὰ τοὺς δικούς τους, γιὰ τὴ μητέρα, τὸν πατέρα, τὰ ἀδελφία, τὰ ἀνιψάκια τους καὶ γιὰ τοὺς γαμπροὺς καὶ τὶς νύφες τους. Ὁ Δημήτρης ἔλεγε·

— Ἀδελφός, ἀδελφή, εἶναι ὀνομασίες γιὰ μοναδικὰ ὄντα. Ὅ,τι καὶ νὰ κάμῃς, ὅσο καὶ νὰ γυρέψῃς, δὲν μπορείς ναυρῆς πιὰ στὸν κόσμο ὅλο ἓναν ἄνθρωπο που νὰ τὸν ὀνομάσῃς ἀδελφὸ ἢ ἀδελφή, ἀν τύχῃ καὶ δὲν ἔχεις. Νοιώθεις τί θὰ πῆ νὰ βγοῦν δυὸ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἴδια κοιτιά;

— Νὰ ἔχουν τὸν ἴδιο πατέρα καὶ τὴν ἴδια μάνα, τὸ ἴδιο αἷμα.

— Τίποτε δὲν μπορεί νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ἀδελφὸ ἢ τὴν ἀδελφή.

— Καὶ ὡστόσο τοὺς ξεχνοῦμε συχνά, τοὺς ἀφήνομε, δὲν τοὺς προσέχομε.

— Γιατί ξέρομε πως, ὅ,τι καὶ νὰ κάνωμε ἢ νὰ κάνουν, τὰ ἀδελφία μένουν ἀδελφία, πάντα εἶναι ἐκεῖ καὶ μᾶς μοιάζουν, αἰσθάνονται σὰν καὶ μᾶς, βλέπουν τὸν κόσμο μὲ

τὸ ἴδιο μάτι. Τὸ ἴδιο γεγονός νὰ τὸ μάθουν δυὸ ἀδελφία που ζοῦν χωριστά, στὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, θὰ ἀντιδράσουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν διαφορὲς ἀναμεταξύ τους, μὰ ἔχουν τὶς ἴδιες ιδιότητες καὶ ἰκανότητες, ὅσο καὶ νὰ τὶς ἔχουν σὲ διαφορετικὲς δόσεις. Τὰ ἀδελφία εἶναι μίγματα ἀπὸ τὶς ἴδιες οὐσίες σὲ διαφορετικὲς δόσεις ἢ ποσότητες. Ἡ ποιότητα τῆς οὐσίας κάνει τὰ ἀδελφία. Δὲ σημαίνει, ἂν τὸ ἓνα εἶναι ἐνεργητικότερο καὶ τὸ ἄλλο παθητικότερο, ἂν τὸ ἓνα εἶναι πιὸ ἐξυπνο ἢ πιὸ κουτὸ ἀπὸ τ' ἄλλο, ἂν τὸ ἓνα εἶναι ἀρσενικὸ καὶ τὸ ἄλλο θηλυκὸ καὶ μάλιστα ἡ διαφορὰ τοῦ γένους τὰ κάνει καὶ ἔχουν περισσότερη ἔλξη ἀναμεταξύ τους, τὸ καθένα ἔχει τὴν ξεχωριστὴν προσωπικότητά του, μὰ οἱ προσωπικότητες τῶν ἀδελφῶν εἶναι ὁμοούσιες. Γι' αὐτὸ τὰ ἀδελφία καταλαβαίνονται καὶ χωρὶς λόγια. Εἶναι σὰν ἓνας ἄνθρωπος. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀρέσει ἑνὸς ἀδελφοῦ κάτι που κάνει ἢ στοχάζεται τὸ ἀδελφί του, νοιώθει ὅμως γιατί καὶ πῶς τὸ στοχάστηκε ἢ τὸ ἔκαμε. Δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐξηγήσεις. Καὶ ὅσο καὶ νὰ σὲ ξυπάζει στὴν ἀρχὴ μιὰ σκέψη ἢ μιὰ πράξη τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν παραδέχεσαι ἔπειτα μὲ ἐπιείκεια, γιατί τὴν καταλαβαίνεις ἀπὸ τὰ ἐλατήριά της, που τὰ νοιώθεις αὐτόματα. Ὅσο δὲν καταλαβαίνουν οἱ γονιοὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς γονιοῦς, τόσο καταλαβαίνονται τὰ ἀδελφία ἀναμεταξύ τους.

— Καὶ ὅμως ὑπάρχουν τόσα ἀδέρφια που μισοῦνται ἢ που ζηλεύονται. Μὴν κοιτάζης ἐμᾶς που ἀγαπιούμαστε ἀναμεταξύ μας.

— Δὲ μισοῦνται τὰ ἀδελφία ἀναμεταξύ τους, ὅπως ἴσως καὶ δὲν ἀγαπιοῦνται. Ἀλλὰ μισοῦν καὶ ἀγαποῦν κάτι που ἔχουν μέσα τους καὶ που ἢ δὲν τοὺς ἀρέσει ἢ τοὺς ἀρέσει. Θὰ ἤθελε κάποτε ἓνα ἀδελφί νὰ τοῦ ἔλειπε μιὰ κακία ἢ μιὰν ἀδυναμία, που τὴ βλέπει στὸν ἀδελφὸ του καὶ, βλέποντάς τὴν, τὴν καταλαβαίνει καλὰ καὶ τὴ σιχαίνεται. Δὲ μισεῖ γι' αὐτὸ τὸν ἀδελφὸ του, μισεῖ τὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἀγάπη ἀγαπᾶ κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του περισσότερο βλέποντας στὸ ἀδελφί του καθαρώτερα, παρὰ στὸν ἑαυτὸ του, ἐκεῖνο που τοῦ ἀρέσει. Κάποτε μάλιστα συγκινεῖται πολὺ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸν συμπονεῖ, γιατί βλέπει στὸν ἀδελφὸ του κάποια ἀδυναμία ἢ ἀνικανότητα που εἶναι λίγο πολὺ καὶ δική του.

— Καλὰ γιὰ τὸ μίσος καὶ τὴν ἀγάπη ἢ τὴν ὁποιαδήποτε συμπάθεια ἢ συμπονιὰ ἢ ἐπιείκεια, μὰ δὲ θὰ μοῦ πῆς ὅτι ζηλεύεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ ὄχι τὸ ἀδέρφί σου, ὅταν τύχη αὐτὸ νὰ ἔχη κάτι που δὲν τὸ ἔχεις ἐσύ. Πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζηλέψη ἓνα πράμα που ἔχει;

— Ὅσο γιὰ τὴ ζήλεια μπορεῖς νὰ ἔχης δίκιο, ἀλλὰ καὶ ἡ ζήλεια ἀναμεταξύ ἀδελφῶν εἶναι πιὸ τρανὴ καὶ πιὸ πικρὴ, παρὰ μεταξύ ἄλλων ἀνθρώπων, γιατί, ἐπειδὴ ἴσια ἴσια αἰσθάνονται τὴν ὁμοιότητά τους καὶ τὸ ὁμοούσιο, νοιώθουν περισσότερο καὶ τὴν ἀδικία που τοὺς γίνεται, ὅταν ἓνα ἀδελφί λάβῃ κάποια εὖνοια ἢ προτίμηση ἰδιαίτερη. Μὰ ζήλεια ἐμεῖς δὲν αἰσθανόμαστε ἀναμεταξύ μας.

— Γιατί ἡ ἀγάπη τὴ σβήνει.

— Ἔτσι εἶναι καὶ χαίρόμαστε μάλιστα γιὰ ὅ,τι καλὸ τύχη στὰ ἀδελφία μας, σὰ νὰ εἶχε τύχει ἡ εὖνοια αὐτὴ σὲ

μᾶς τοὺς ἴδιους ἢ καὶ περισσότερο. Καθὼς καὶ περισσότερο λυπούμαστε γιὰ τὰ ἀδελφία μας, ἂν πάθουν τίποτε, παρὰ ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παθαίναμε τὸ ἴδιο πρᾶμα.

Ἔγινε μιὰ σιωπή, καὶ ὕστερα ἡ Ἀλεξάντρα εἶπε·

— Δὲν ξέρω γιατί, ἀδελφέ μου, ἔχω κακὴ προαίσθηση.

— Γιατί πρᾶμα; Ὅχι δὲ θέλω.

Ἡ ἀδελφή του σὴναινε. Ὁ Δημήτρης ἐπίμενε·

— Γιατί πρᾶμα ἔχεις κακὴ προαίσθηση;

— Τίποτε. Μιὰ κακὴ ἰδέα πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ μου.

— Για τὸν ἑαυτό σου; Μὴ φαντάζεσαι ἀνοησίες. Ὅλα θὰ γίνουν καλὰ καὶ θὰ περάσουν.

Τῆς χάιδεψε τὸ χέρι καὶ ἔπειτα τὰ μαλλιά καὶ τὴ φίλησε στὸ μέτωπο. Καὶ εἶπε·

— Εἶμαι κοντά σου, μὴ φοβάσαι, δὲ θὰ σ' ἀφήσω νὰ μοῦ ξεφύγης.

Ἐκείνη τοῦ πῆρε τὸ χέρι καὶ τὸ ἔσφιξε. Ὁ Δημήτρης θέλησε νὰ μείνη μαζί της ἐκείνη τὴ νύχτα. Μὰ ἡ Ἀλεξάντρα ἐπίμενε νὰ πάη σπῆτι του. Στὸ δρόμο ὁ Δημήτρης ἦταν νομμένος ἀπὸ κούραση καὶ λύπη.

Τὴν ἄλλη μέρα τ' ἀπόγεμα πῆγαν στὸ γιατρό, που διάβασε τίς διάγνωσης τῶν Ἑλλήνων γιατρῶν καὶ ἐξέτασε τὴν ἄρρωστη. Ὅρισε νὰ γίνῃ ἡ ἐγχείριση σὲ δυὸ μέρες, στὸ νοσοκομεῖο. Ἄμα ἔφυγαν ἀπὸ τὸ γιατρό, πρότεινε ὁ Δημήτρης νὰ κάμουν ἕνα γύρο μὲ τ' ἀμάξι στὴν ἀκρολιμνιά. Ἦθελε νὰ διασκεδάσῃ λίγο τὴν ἀδελφή του. Τῆς ἔδειχνε διάφορες τοποθεσίες καὶ θέες, ὁ ἥλιος φώτιζε. Ἐκείνη ὁμως ὄλα τὰ ἔβλεπε μὲ μάτι ἀδιάφορο, γιατί ὁ νοῦς της ἐπίμονα ἦταν ἀλλοῦ κολλημένος, στὴν ἐγχείριση

που θὰ γίνονταν. Στὸ γυρισμὸ εἶχε συννεφιάσει καὶ τὰ δυὸ ἀδελφία εἶχαν σωπάσει. Σπάνια ἔκοβε τὴ σιωπὴ ὁ Δημήτρης μὲ καμιὰ παρατήρηση. Ὅταν ἔφτασαν στὴν πολιτεία φιχάλιζε, καὶ ἔπειτα ἄρχισε νὰ πέφτῃ φιλή, φιλή βροχή. Αἰσθάνονταν καὶ οἱ δυὸ τους κρῦο καὶ ὑγρασία διαπεραστική. Πῆγαν σὲ μιὰ σάλα τοῦ ξενοδοχείου καὶ ζήτησαν τσαί, εἶπαν καὶ τοὺς ἀναφαν καὶ τὴ φωτιὰ στὸ τζάκι. Καὶ καθισμένοι στὴ ζεστασιά ὡς στὸ βράδυ, πότε μιλοῦσαν καὶ πότε σὴναιναν καὶ χάνονταν ἡ ματιὰ τους στὰ ἄδυτα βάθη τῆς φωτιᾶς. Ὁ ἄντρας τῆς Ἀλεξάντρας εἶχε πεθάνει χρόνια τώρα καὶ τὴν εἶχε ἀφήσει χωρὶς παιδί. Ἡ ζωὴ της ἦταν μοναχική ἀπὸ τότε, χωρὶς καμιὰ χαρὰ. Ἀγαποῦσε πολὺ τὸν ἀδελφό της καὶ θὰ ἤθελε νὰ ζοῦσε κοντά του καὶ νὰ τοὺς βοηθοῦσε στὴν πολιτικὴ του ἐργασία. Μὰ κάποια ὑπερβολικὰ λεπτὴ γεννησιμιὰ της διακριτικότητας καὶ ἡ ὄχι διαχυτική διάθεση τοῦ Δημήτρη τὴ συγκράτησαν πάντα ἀπὸ τὸ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμία της αὐτή. Ὁ ἀδελφός της τῆς φαίνονταν πολὺ κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, ἐνῶ, ὅταν ἦταν μικρότεροι καὶ οἱ δυὸ τους, ἔπαιζαν συντροφικά. Ἦταν νεώτερός της αὐτὸς καί, ὅταν μεγάλωνε τὸ νέο ἀγῶρι καὶ ἄρχιζε νὰ στοχάζεται, τῆς ξεμυστηρεύονταν ὄλες του τίς σκέψεις. Μὰ, ὅταν ἄρχιζε νὰ γίνεται ἄντρας καὶ νὰ ἔχῃ καὶ αἰσθήματα, κρῦβονταν πιά. Δὲν τῆς μίλησε ποτὲ γιὰ τοὺς ἔρωτές του καὶ σιγὰ σιγὰ, ἄμα ρίχτηκε καὶ στὴν πολιτικὴ, ἀποκρυσταλλώθηκαν καὶ οἱ σχέσεις τους σὲ κάτι πολὺ τυπικό. Ζοῦσαν χωριστὴ ζωὴ καὶ μιλοῦσαν μόνο γιὰ πολιτικὰ ἢ γιὰ θέματα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Ὁ Δημήτρης εἶχε αἰσθημα ὅτι πάντα θὰ εἶχε

καιρό, αν ήθελε, να μιλήση τῆς ἀδελφῆς του και για τὰ δικὰ του πιὸ ἐσωτερικὰ ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ δὲν τύχαινε ποτὲ νὰ τοῦ ἀνοίξη τὴν ὁμιλία ἢ Ἐλεξάντρα. Ὁ καθένας τους περίμενε ἀπὸ τὸν ἄλλο νὰ μιλήση πρῶτος. Δὲν ἦταν ἀδελφή του; Δὲ θὰ τὴν εἶχε πάντα ἐκεῖ, ὅταν τὴν ήθελε; Ἄλλ' αὐτὸ τὸ δειλινὸ τοῦ ἀνοίξε τὴν καρδιά της και ἦταν ἡ ὁμιλία της σὰν ἓνα παράπονο. Πόσα πράγματα δλόττελα δικὰ της, ἐσωτερικὰ, ήθελε νὰ τοῦ πῆ και ποτὲ δὲν τοῦ τὰ εἶπε, και πόσα ήθελε νὰ τὸν ρωτήση για τὴν ἐσωτερική του ζωὴ και δὲν τόλμησε ποτὲ νὰ τοῦ τὰ ρωτήση!

Ὁ Δημήτρης τῆς ἀποκρίθηκε·

— Σ' ἀγαπῶ πολὺ, Ἐλεξάντρα, και πάντα σὲ συλλογίζομαι και στίς δύσκολες και στίς ἄλλες ὥρες τῆς ζωῆς μου. Μὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν κανένα ἄλλο μέσο, παρὰ τὰ λόγια, για νὰ συγκοινωνοῦμε. Κάτι πιὸ σιωπηλό, πιὸ ἡσυχρ, πιὸ ἀόριστο και πιὸ βαθὺ μαζί.

— Εἴμαστε τόσο ἀτελεῖς οἱ ἄνθρωποι, που δὲν ξέρω τί γίνεται και κάποτε μᾶς πιάνει ἀμφιβολία, ὅταν περάση πολὺς καιρὸς χωρὶς νὰ ἔχωμε συγκοινωνήσει μὲ λόγια— ὅσο μέτριο μέσο ἐπικοινωνίας και ἂν εἶναι— ἀμφιβολία για τὸν ἑαυτὸ μας και για τοὺς ἄλλους.

— Τί ἐννοεῖς;

— Νά, σὰν ἓνας φόβος, μήπως γινόμεστε βαρετοί, μὴ δὲ μᾶς ἔχει ἀνάγκη κανεῖς, μήπως ἢ δίνη τῆς ζωῆς τους μᾶς πετᾶ ἀδιάκοπα ἔξω ἀπὸ τὸ κέντρο τους, και γυρίζομε βέβαια πάντα μαζί τους, ἀφοῦ εἴμαστε ἀδελφια, ἀλλὰ πολὺ μακρύτερα και σὰν ἀπ' ἔξω.

— Ἐννοῶ, γυρίζομε σὲ μιὰν περιφερική τροχιά ἀπο-

μακρυσμένη ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς ἀδελφικῆς ζωῆς.

— Καμιά φορά, πολὺ συχνά, και ἴσως σχεδὸν ἀδιάκοπα, τώρα τελευταῖα μοῦ φαίνονταν σὰ νὰ ἔκρουε δειλὰ ἢ σκέψη και ἡ καρδιά μου μιὰ θύρα σφαιλισμένη, που δὲν ἀνοίγε ποτὲ μὲ τίποτε, και ήθελα νὰ συνηθίσω τὸ φόβο μὴ δὲν ἦταν πιὰ για μένα ἐκεῖ κανεῖς νὰ μοῦ ἀνοίξη.

— Μὰ πῶς μποροῦσες νὰ τὸ φανταστῆς αὐτὸ;

— Δημήτρη, εἶσαι τόσα χρόνια τόσο κλειστὸς για μένα, που οὔτε ἐγὼ τολμοῦσα νὰ σοῦ πῶ τὰ δικὰ μου οὔτε καρτεροῦσα πιὰ νὰ μοῦ ἀνοίξης ἐσὺ τὰ σωθικά σου. Μὲ πόνο πολὺ ἐγκαρτεροῦσα.

— Και τώρα δὲ βλέπεις ὅτι ποτὲ δὲν ἔπαψα νὰ σ' ἀγαπῶ και νὰ ἐνδιαφέρωμαι για τὴν ψυχὴ σου; Μὰ, ἂν ήμουν ὅχι διαχυτικὸς πρὸς ἐσένα, ήταν ἐπειδὴ ήσουν ἀδελφή μου και σὰν ἀδελφή μου ήξερα ὅτι μὲ νοιώθεις πάντα και ὅτι και γὼ σὲ νοιώθω και χωρὶς λόγια. Αἰσθανόμενοι ὅτι δὲν ήταν ἀνάγκη νὰ μιλήσω ἢ νὰ νὰ σ' ἀκούσω για νὰ μὲ καταλάβης και νὰ σὲ καταλάβω.

— Ναι, μὰ ἐνοιωθα τόσο κρῦο σ' αὐτὴ τῆ σιωπηλῇ κατανόηση. Γι' αὐτὸ σὰν ἀνέλπιστη χαρὰ ἀκουσα χτῆς και σήμερα τὰ γλυκά σου λόγια και εἶδα τὴν τρυφερότητα τῆς ψυχῆς σου.

— Μήπως φταῖς και οὐ λιγάκι γι' αὐτὴ τὴν ἀμφίβωλη σιωπῆ, που κατακάθισε ἀναμεταξύ μας; Γιατί νὰ μὴν τολμήσης νὰ μὲ ρωτήσης για τὰ δικὰ μου ἢ νὰ μοῦ μιλήσης για τὰ δικὰ σου;

— Θὰ φταίω βέβαια και γὼ για τὴ σιωπῆ αὐτῆ τῆν ἀμφίβωλη, θὰ φταίω, ἂν αἰσθάνθηκες κάτι ἀνάλογο ἀπέ-

ναντί μου. Ἀλλά, ἂν σοῦ φάνηκε ὅτι τραβιόμουν ἢ πως ἔμενα κλειστή, δὲν τὸ ἔκαμα ποτέ, παρὰ γιὰ νὰ μὴ σὲ βαραινῶ μὲ τὸ ἄτομο μου. Μοῦ φαίνεται περιττὸ καὶ ἐγωιστικὸ νὰ λέω, καὶ σὲ σέναν ἀκόμη, τίς πάλες, τίς στενοχώριες, τίς ἀπορίες τῆς ζωῆς μου.

— Ναι, φταίμε καὶ οἱ δύο. Ὅσο γιὰ μένα, δὲ σοῦ μίλησα γιὰ μερικὰ πράγματα πολὺ ἐσωτερικά μου, γιὰτι εἶχα τὴν αἰσθησὴ ὅτι καὶ σὺ ἀκόμη, ὅπως οἱ ἄλλοι τῆς οἰκογενείας, δὲ θὰ ἐνέκρινες μερικὲς πράξεις μου ἢ αἰσθήματα.

— Πῶς μπορούσες νὰ τὸ ὑποθέσης αὐτό; Ἴσως οἱ γονιοί μας νὰ μὴν ἐνέκριναν κάθε σου πράξη, μὰ εἶναι φυσικὸ οἱ γονιοὶ νὰ μὴν καταλαβαίνουν πάντα τὰ παιδιὰ τους· ἀνῆκουν σὲ ἄλλη γενεά.

— Καὶ προπάντων ἔχουν τὴν ἀξίωση ἢ τὴν προσδοκία τὰ παιδιὰ τους νὰ ἀκολουθοῦν καταπόδι τὸ δρόμο τὸ δικό τους. Κάθε παρέκκλιση τῶν παιδιῶν εἶναι γι' αὐτοὺς παραστράτισμα.

— Μὰ ἐγώ, ἀδελφέ μου, πάντα σὲ καταλάβαινα καὶ πάντα εἶχα μέσα μου τὴν πολυσύνθετη ὑπόστασή σου, τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ παιδιοῦ μου καὶ τοῦ συντρόφου. Μὰ δὲ μοῦ μιλοῦσες καὶ δὲ σοῦ μιλοῦσα.

— Ἀνάφερές ὅμως πρωτίτερα τίς ἀπορίες σου.

— Ναι, εἶχα καὶ μερικὲς ἀπορίες, ὅπως αὐτήν, ὅτι δὲ μοῦ ἔλεγες πιά, σὰν ἄλλοτε, στὰ νιάτα σου, τίς σκέψεις σου καὶ τὰ αἰσθήματά σου. Γιὰ πολὺν καιρὸ ἀποροῦσα. Τώρα ὅμως, μὲ τὰ χρόνια, ἴσως ἀπὸ λίγη κούραση, παραδέχομαι εὐκολώτερα κάπως ὅτι δὲν καταλαβαίνω, καὶ ἄς μὴν τὸ καταλαβαίνω. Καταπίνω ἀκέρως καὶ τίς ἀπορίες μου,

που δὲν ἔπρεπε ἴσως νὰ τίς ἔχω. Μπορεῖ κάποτε νὰ νόμισες ὅτι δὲ λυποῦμαι γιὰ μερικὰ πράγματα, ἐνῶ μόνο τὰ ἀνέχομαι μὲ τὴν ἔμφυτη φιλοσοφία, που θὰ εἶναι, φαίνεται, ἡ μνήμη ἢ ἡ ἀσύνειδη καὶ ἡ πείρα περασμένων γενεῶν, ἀποκρυσταλλωμένες στὴν ἐλληνασιατικὴ ψυχὴ μου.

— Καυμένη μου ἀδελφή, λυπήθηκες ἐξ αἰτίας μου καὶ δὲ μοῦ τὸ ἔλεγες τόσα χρόνια; Πῶς φαίνεται ὅτι εἴμαστε ἀδελφια! Κ' ἐγὼ πολλὰς φορὰς εἶχα λύπη, γιὰτι νόμιζα πως δὲ θὰ μὲ ἐνέκρινες σ' ὄλα μου. Μὰ νά, που ἤλθε ἡ ὥρα νὰ ἐξηγηθοῦμε. Ἀπὸ τώρα καὶ ἔπειτα δὲ θὰ ὑπάρχη καμιά παρεξήγηση μεταξύ μας, καί, ὅταν δὲν εἶμαι διαχυτικός, θέλω νὰ μὲ ρωτᾶς, καὶ ὅταν σὲ βλέπω σιωπηλὴ καὶ θλιμμένη θὰ σὲ ρωτῶ.

— Ἀπὸ τώρα καὶ ἔπειτα; ποιὸς ξέρει;

— Γιατί μιλεῖς ἔτσι;

— Τίποτε.

— Ἐέρω, ἀνησυχεῖς γιὰ τὴν ἀρρώστια σου καὶ τὴν ἐγχείριση. Μὰ ὄλα θὰ τελειώσουν καλά.

— Τὸ εὐχομαι καὶ δὲν τὸ εὐχομαι, εἶμαι τόσο κουρασμένη.

Δυὸ δάκρυα ἔτρεξαν ἀπὸ τὰ μάτια της στὰ μάγουλά της. Ὁ Δημήτρης τὴν ἐφίλησε, καὶ εἶπε βιαστικά:

— Ὅχι, νὰ εὐχῆσαι νὰ γίνης καλά. Νὰ ἰδῆς τί καλὸς που θὰ εἶμαι μαζί σου. Συλλογίστηκα μάλιστα ὅτι πρέπει νὰ ζοῦμε μαζί.

— Ἄν ἤξερες, Δημήτρη, πῶς τὸ ποθοῦσα αὐτό, μὰ ποτέ δὲν τόλμησα νὰ σοῦ τὸ πῶ. Τί χαρὰ ἔχω ἀπόψε γι' αὐτό που μοῦ προτείνεις.

Τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν φίλησε καὶ τὰ δάκρυά της ἔβρεχαν τὰ δύο πρόσωπα.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἂν καὶ ἦταν Κυριακὴ καὶ ὁ καιρὸς σταχτερός καὶ βροχερός, πέρασαν καλὰ. Ἡ Ἀλεξάντρα ἤλθε στὸ σπίτι που ἔμενε ὁ Δημήτρης καὶ αὐτὸς τῆς ἔδειχνε τὴν κάμαρά του. Ἡ ἀδελφὴ κοίταζε μὲ ἀγάπη καὶ μὲ συγκίνηση ὅλα τὰ πράγματα καὶ τὰ βιβλία τοῦ ἀδελφοῦ τῆς καὶ μίλησαν γιὰ τὶς ἰδέες ἑνὸς φιλοσόφου, που τοὺς ἄρεζε καὶ στοὺς δύο. Τῆς εἶπε τὰ σχέδιά του καὶ τὴ σειρά τῶν συμπερασμάτων του ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς του, ὅπως θὰ τὰ ἔγραφε. Κ' ἐπρόβλεψαν μαζὶ τὸν τρόπο που θὰ ζοῦσαν στὸ σπίτι τῆς Ἀλεξάντρας στὴν Ἀθήνα.

— Ἄς μὴν καταστρώνωμε σχέδια, εἶπε ἡ Ἀλεξάντρα, ἄς ἀφήσωμε νὰ γίνουν μόνα τους.

Τὴν πῆγε στὸ ξενοδοχεῖο τῆς, καί, ἀφοῦ ἔφαγαν, τὴν ἀκολούθησε στὴν κάμαρά τῆς καὶ τῆς εἶπε νὰ κοιμηθῆ νωρίς καὶ καλὰ γιὰ νὰ εἶναι δυνατὴ τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν ἐγχείριση.

Ἡ Ἀλεξάντρα πλάγιασε ἀμέσως καὶ ὁ Δημήτρης γυρίζοντας στὸ σπίτι του μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι αἰσθάνονταν κάποια ἀνησυχία γιὰ τὴν ἀδελφὴ του. Θέλησε νὰ διαβάσει, μὰ ὁ νοῦς του δὲν πρόσεχε τίς σελίδες που γύριζε. Κουράστηκε καὶ κοιμήθηκε.

Τὸ πρωὶ πῆγε μὲ τ' ἀμάξι καὶ τὴν πῆρε μὲ τὰ πράγματα τῆς στὸ νοσοκομεῖο. Ἦταν πιδ χλωμὴ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο τῆς καὶ ἀνήσυχη, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔδειχνε. Ἐτοιμάστηκε καὶ τὴν πῆγαν στὴν κάμαρα τῶν ἐγχειρίσεων, ὅπου πλάγιασε σ' ἕνα κρεβάτι. Ὅταν ἦταν νὰ τῆς δώσουν τὸ χλωροφόρμι, ἔπιασε καὶ ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ τῆς. Ὁ γιατρὸς παράγγειλε στὶς δύο νοσοκόμες καὶ στοὺς

δύο βοηθοὺς γιατροὺς νὰ τῆς πιάσουν τὰ χέρια. Ἡ Ἀλεξάντρα γύρισε καὶ κοίταξε τὸ Δημήτρη καὶ τοῦ εἶπε·

— Μὴ φύγης ἀπὸ κοντά μου, καὶ τοῦ κρατοῦσε σφιχτὰ τὸ χέρι.

— Δὲ φεύγω, τῆς ἀποκρίθηκε. Καὶ ὁ γιατρὸς εἶπε·

— Δὲν εἶναι τίποτε, σὲ λίγη ὥρα θὰ ξυπνήσετε καὶ ὅλα θὰ εἶναι ἐν τάξει.

Τῆς ἔβαλαν τὸ ὑπνωτικὸ στὴ μύτη καί, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε λιγάκι νὰ ξελευθερωθῆ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν νοσοκόμων, σὰ νὰ αἰσθάνονταν ἀσφυξία, ἔπειτα εἶπε μὲ σιγανὴ φωνή· «φεύγει, φεύγει». Τέλος ἀποκοιμήθηκε. Ὁ Δημήτρης τράβηξε τὸ χέρι του ἀπὸ τὸ δικό τῆς. Ὁ γιατρὸς τῆς ἀνοιξε τὰ κλεισμένα μάτια γιὰ νὰ ἰδῆ ἂν ἦταν καλὰ κοιμισμένη καὶ ἔβαλε τ' αὐτὴ του στὴν καρδιά τῆς γιὰ νὰ βεβαιωθῆ ἂν δουλεύη. Τέλος τὴν ἀνασήκωσαν καὶ τὴ μετέφεραν στὸ ἄσπρο τραπέζι καὶ τὴν ξάπλωσαν ἀνάσκελα. Ὁ γιατρὸς σήκωσε τὸ σεντόνι που τὴ σκέπαζε. Φάνηκε γυμνὸ τὸ καλοφτειασμένο ἀπαλὸ κορμί τῆς, λευκότατο. Οἱ κανονικὲς στρογγυλάδες τῶν γραμμῶν ἦταν ἀγαλματένιες, σὰν ἀπὸ ἔλεφαντοκόκκαλο. Ὁ Δημήτρης νόμισε πως ἔβλεπε σὲ καθρέφτη τὸ δικό του τὸ κορμί καί, ὅταν ὁ γιατρὸς πῆρε τὸ νουστέρνι, δειλίασε. Μὲ τὴν πρώτη νουστεριὰ, μόλις εἶδε τὸ αἷμα νὰ τρέχη, ἔγινε κατάχλωμος, ἔφυγε στὴν ἄκρη τῆς κάμαρας καὶ ἔπεσε σ' ἕνα κάθισμα κλείνοντας τὰ μάτια μὲ τὰ χέρια του. Δὲν ἤξερε πόση ὥρα ἔμεινε ἐκεῖ ἔτσι. Μὰ ἄκουσε μιὰ στιγμὴ τὸ γιατρὸ που ἔλεγε· «Ἐγίνε. Πάρτε τὴν στὴν κάμαρά τῆς. Προσέξτε μὴν τὴν κουνήσετε. Νά, ἔτσι, μὲ προσοχή». Καὶ πηγαίνοντας στὸ Δημήτρη

τοῦ εἶπε· «Πᾶμε στὴν κάμαρά της, σὲ λίγο θὰ ξυπνήσει».

Σηκώθηκε ὁ Δημήτρης καὶ πῆγαν στὴν κάμαρα, ὅπου εἶχαν κιόλα τοποθετήσει τὴν ἀδελφή του στὸ κρεβάτι της, χωρὶς μαξιλάρι, καὶ τὴν σκέπαζαν μὲ τὸ σεντόνι. Τὴν κοίταξε ὁ Δημήτρης καὶ φοβήθηκε γιὰ τὴ χλωμάδα της. Μόλις ἀνοιξε λιγάκι τὰ μάτια της καὶ εἶπε· «Πονῶ». Τὰ ξανάκλεισε καί, ὅταν τὰ ἀνοιξε πάλι, εἶπε· «Δημήτρη, ἐσὺ εἶσαι; — Ναί, ἐδῶ εἶμαι, παιδί μου, μὴν ἀνησυχῆς, ὅλα πέρασαν». Ἄρχισε ἡ κακοδιαθεσία καὶ ἡ δίψα τοῦ χλωροφορμιοῦ καὶ ὀλοένα γύρευε νερό, μὰ ὁ γιατρός δὲν τῆς ἔδινε. Παράγγειλε μόνο σὲ καμιὰ ὥρα, ὅταν ξαναζητήση, νὰ τῆς δώσουν ἀπὸ λίγες γουλιές κρύο τσαί. Ἡ πρώτη μέρα καὶ ἡ πρώτη νύχτα πέρασαν καλά, κοιμήθηκε ἀρκετὰ ἤσυχα. Ὁ Δημήτρης ἔμεινε κοντὰ της σχεδὸν ἀδιάκοπα. Τὴν ἄλλη μέρα φανερώθηκε αἱμορραγία. Ἡ ἄρρωστη ἦταν ἐξαντλημένη. Ποτὲ δὲν τὴν εἶχε δεῖ τόσο χλωμὴ ὁ ἀδελφός της, ἦταν σχεδὸν πράσινο τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου της. Ὁ γιατρός ἔκαμε ὅ,τι μπόρεσε γιὰ νὰ σταματήσει τὸ αἷμα. Μὰ δὲν μπόρεσε. Ἦλθε καὶ ἄλλος γιατρός καὶ ἔκαμαν συμβούλιο. Ὁ Δημήτρης ἀπὸ τὴν ἀνησυχία του μιλοῦσε νευρικὰ στοὺς γιατρούς. Εἶπαν πως ἦταν ἀνάγκη νὰ ξανανοιξοῦν τὴν πληγὴ καὶ νὰ τὴν ξαναράψουν, ἀλλὰ δὲν ἤξεραν ἂν θὰ ἀντεῖχε ὁ ἀδυνατισμένος ὄργανισμός της ἄρρωστης σὲ νέο χλωροφόρμισμα. Καὶ ὅμως τὸ ἀποφάσισαν. Καὶ τὴν τρίτη μέρα ἔγινε ἡ δευτέρα ἐγχείριση. Ὁ Δημήτρης δὲν μπόρεσε νὰ μπηῖ στὸ δωμάτιο τῶν ἐγχειρίσεων καὶ περίμενε στῆς Ἀλεξάντρας τὴν κάμαρα, πότε περπατῶντας ἀπάνω καὶ κάτω καὶ πότε πεσμένος

σ' ἓναν καναπέ. Τέλος μετὰ μιὰ ὥρα τὴν ξανάφεραν στὸ κρεβάτι της. Ἄνοιξε σὲ λίγο τὰ μάτια της σθεσμένα, καὶ κοίταξε τὸν ἀδελφὸ της μὲ ματιὰ πληγωμένου πουλιοῦ. Ἦταν τέτοια λύπη μέσα σὲ καὶ τὴν τῆς ματιὰ. Ὁ Δημήτρης ταραχτήκε. Τῆς χάιδεψε τὸ ἄσπρο λυγρὸ χέρι. Κατὰ τὸ βράδυ τὸν φώναξε· — Δημήτρη, θὰ πεθάνω...

— Μὴ μιλήσῃς ἔτσι, εἶσαι ἀδύνατη τώρα, μὰ θὰ περάσουν ὅλα.

— Ὅχι, ὄχι... δὲ θὰ ζήσω... μὴ μὲ ξεχάσης.

— Θὰ γίνῃς καλά. Ἀλλὰ μὴν κουράζεσαι.

Δὲν ἀποκρίθηκε τίποτε ἡ Ἀλεξάντρα. Ὁ Δημήτρης παρακολουθοῦσε κάθε της κίνηση καὶ κάθε κίνηση τοῦ γιατροῦ, που κοίταζε νὰ τὴ ζωογονήσει μὲ ἐνέσεις. Τὴ νύχτα ἦταν ἀναίσθητη. Μεταξὺ τρεῖς καὶ τέσσερις τὸ πρωί, τὴν ὥρα που λὲς καὶ εἶναι στὴν ἄμπωτη κάθε ζωικὴ δύναμη στὴ γῆ ἀπάνω, ἡ Ἀλεξάντρα ἀναστένανε καὶ ξεφύχησε.

Ὁ Δημήτρης ἦταν ἀφανισμένος ἀπὸ κούραση καὶ λύπη. Εἶχε παραλύσει ὁ λογισμὸς του καὶ ὅλη ἡ ἐλαστικότητα τῆς ψυχῆς του εἶχε χαλαρωθῆ. Πλαγιασμένος καθὼς ἦταν σὲ μιὰ πολυθρόνα πλάι στὸ κρεβάτι τῆς νεκρῆς, τὸν πῆρε βαρὺς ὕπνος. Ξύπνησε ὅμως ἀπότομα πρωὶ πρωί, τινάχτηκε πάνω καὶ βλέποντας τὴν πεθαμένη ἀδελφή του μουρμούρισε μὲ πάθος· «Ἀλεξάντρα μου, Ἀλεξάντρα μου» καὶ δάκρυσε, σὰ νὰ κλαιγε τὸν ἑαυτό του νεκρό.

Ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο εἶχαν μηνύσει τοῦ προξένου πως πέθανε κεῖ μιὰ Ἑλληνίδα, καὶ νωρὶς τὸ πρωὶ ἦλθε, ἀντάμωσε τὸ Δημήτρη καὶ τοῦ μίλησε γιὰ τὴν κηδεῖα.

Τ' απόγεμα, με φιλή φιλή βροχή, σήκωσαν τὸ λείψανο, ἀφοῦ τὸ φίλησε στὸ μέτωπο ὁ Δημήτρης. Μιά νεκροφόρα μ' ἓνα ἀμάξι ἀπὸ πίσω, που ἦταν μέσα ὁ ἀδελφὸς καὶ ὁ πρόξενος μοναχοί, ἔτραχαν κατὰ τὸ νεκροταφεῖο. Ὁ Δημήτρης κοίταζε ἀπὸ τὸ παράθυρο τῆ σταχτερῆ λίμνη.

Τὸ νιοσκαμμένο χῶμα μύριζε στὸ ὑγρὸ κοιμητήρι. Ἐνας Ρῶσος παπὰς διάβασε τὴν ἀκολουθία τῶν νεκρῶν καὶ παράχωσαν τὸ λείψανο. Ἀπὸ τὸ χῶμα που ἔριχνε τὸ φτυάρι τοῦ νεκροφάφτη χάθηκε σιγὰ σιγὰ ἡ κάσα. Ὁ Δημήτρης ἔμεινε ὡς που ἔστησαν ἀπάνω στὸ χωματένιο μνήμα ἓναν ξύλινο σταυρό. Ἐριξε πάνω στὸ χῶμα μερικά λουλούδια. Καὶ ἡ βροχὴ ἔπεφτε πάντα φιλή φιλή καὶ κρύα.

Γυρίζοντας πῆγε στὸ τηλεγραφεῖο καὶ ἀπάντησε στὰ τηλεγραφήματα που τοῦ εἶχαν στείλη ἀπὸ τὴν οἰκογένεια στὴν Ἀθήνα. Τοῦ ἦρθε στὴ φαντασία ζωντανὴ ἡ εἰκόνα τῶν γονιῶν του, που εἶχαν γεράσει, καὶ λυπήθηκε κατὰ-καρδα τὴ θλίψη τους. Αὐτοὶ δὲν εἶχαν πιὰ τίποτα νὰ ἐλπίσουν ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ὅλες τους τίς χαρὲς καὶ τίς ἐλπίδες τίς εἶχαν βάλει στὰ παιδιά τους. Ὁ πρόξενος, πονόφυχος ἄνθρωπος, ἐγγώριος, τὸν παρακολούθησε στὴν κάμαρά του καὶ ἔμεινε μαζί του λιγάκι. Εἶχε νυχτώσει.

Ὅταν τέλος ἔμεινε μόνος, αἰσθάνονταν ἀλήθεια ἔρημος στὸν κόσμο, καὶ εἶπε μέσα του· «Καὶ τώρα τί θὰ κάμω»; Τοῦ ἦρθε νὰ πάρη τὸ σιδηρόδρομο ἀμέσως καὶ νὰ φύγη. Μὰ ἦταν κατακομμένος ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Δὲν ἤθελε οὔτε νὰ φάη, τοῦ φαίνονταν ἀσυνείδητο καὶ νὰ παραγγεῖλη κὰν ἓνα τσαί με ψωμί γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἡ ἀδελφή του κοίτονταν νεκρὴ στὸ ὑγρὸ χῶμα. Ἐκρύβανε καὶ δὲν ἐγύ-

ρφε νὰ τοῦ ἀνάψου φωτιά, γιὰ τὴν ἀδελφή του, μόνο μὲ τὸ νὰ μὴν εἶναι πιὰ ζωντανή, τὴν εἶχε ἀφήσει ἔξω στὸ κρύο τοῦ κοιμητηριοῦ.

Ἐξαφνα ἡ μοναξιά του ἔλαμψε σὰν κάποιον ἀπόκοσμο φῶς, που τὸν συνέπαιρνε ἐνθουσιαστικά. Κάθισε καὶ ἔγραφε· «Σήμερα ἡ ἀδελφή μου εἶναι πεθαμένη, ἀκοῦτε; πεθαμένη. Σύντομη ἡ ζωὴ, καὶ θὰ πεθάνω. Ἄς χάνεται ἀπὸ μπρὸς μου ὅ,τι ἀγαπῶ. Ἦταν νὰ ζήσω συντροφικὰ μαζί της, προχτὲς τὸ εἶπαμε, μὰ δὲ θὰ γίνη, καὶ θὰ μείνω σὰν καὶ πρῶτα μοναχικός. Φεύγοντας ἀπὸ τὴ ζωὴ, μοῦ εἶπε πνευματικὰ νὰ μὴν τὴν ξεχάσω, μὰ καὶ γὼ θὰ πεθάνω καὶ θὰ ξεχαστοῦν ὅλα. Ἐνα ἀπομένει γιὰ μένα ὅσος καιρὸς μοῦ μένεται ἀκόμα νὰ ζήσω, θὰ τὸν περάσω πέρα ἀπὸ λύπες καὶ χαρὲς, χωρὶς νὰ καρτερῶ ἀγάπη ἢ τρυφερότητα ἀπὸ κανένα καὶ γυρεύοντας τὴ γνώση. Ὅ,τι μοῦ συμβαίνει κάθε μέρα μὲ κάνει καὶ γίνομαι σκληρότερος καὶ πιὸ ἀτάραχος καὶ βλέπω καθαρότερα τὸ σκοπὸ μου. Ἄν ἀφήσω τίποτε στοὺς κατοπινοὺς ἀνθρώπους, θὰ εἶναι πνευματικό. Ἄλλη ἀθανασία ψυχῆς δὲν ὑπάρχει παρὰ τὰ παιδιά, εἴτε πραγματικά, ἀπὸ σάρκα καὶ κόκκαλα, εἴτε πνευματικά, ἀπὸ ἰδέες. Καὶ ἂν ὁμως, κάνοντας τὸ καλλίτερο, οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο ἐπιτύχω ἐγὼ νὰ ἀφήσω, τί μ' αὐτό; θὰ ἔχω πεθάνει μὲ τὸν ἑαυτό μου καὶ θὰ παραχωθῶ μ' ὅλα τὰ φτωχικά ὑπάρχοντά μου γιὰ νὰ λειώσουν μαζί μου στὸ χῶμα. Πόσοι ἄλλοι πέθαναν ἔτσι καὶ πόσοι ἀκόμη θὰ πεθάνουν. Δὲν εἶμαι τίποτα, οὔτε ἤμουν πρὶν δῶ τὸ φῶς τῆς ζωῆς οὔτε θὰ εἶμαι ἀφοῦ κλείσω παντοτινὰ τὰ μάτια μου τοῦτα, που βλέπουν ἀκόμα τώρα».

Δ'.

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Δὲν ἔφυγε ἀπὸ τὴν πολιτεία ἐκεῖνη ὁ Δημήτρης, παρά, στὴν κάμαρά του, μένοντας ὥρες μελετοῦσε καὶ ἔγραφε. Γιατί νὰ φύγη, ἀφοῦ ἔμενε ἐκεῖ καὶ ἡ ἀδελφή του στὸ χῶμα; Ὅταν ἔβγαινε γιὰ περίπατο, πήγαινε μὲ τὰ πόδια στὸ κοιμητήρι καὶ ἔριχνε ἀνθὴ στὸν τάφο της. Τουλάχιστον, ὅσο βρίσκονταν ἐκεῖ, θὰ ἦταν ἀνθισμένο τὸ μνήμα. Καὶ σκόπευε νὰ μείνῃ ὡς πού νὰ καταστρώσῃ στὸ χαρτὶ τὰ πορίσματα τῆς πείρας του. Ἦταν μέρες που ἔγραφε μὲ ὄρεξη καὶ ἄλλες που δὲν εἶχε τὸ νοῦ του στὸ γράψιμο, οἱ ιδέες δὲν κατέβαιναν καθαρές. Τότε διάβαζε. Ὅταν δὲν εἶχε ὄρεξη οὔτε γιὰ διάβασμα, ἔβγαινε σὲ μακρινούς περιπάτους στὰ περίχωρα. Τέλος κατάστρωσε τίς ιδέες του, ἔπειτα ἀλλάξε τὴ σειρά τους καὶ διόρθωσε τὴν ἔκφραση ὡς πού τίς ἔδωσε τὸν τελειωτικὸ τους τύπο. Δὲν ἔμνησκε εὐχαριστημένος, ἀλλὰ καλλίτερα δὲν μπορούσε νὰ ἐκφραστῇ, καὶ ἤθελε τέλος πάντων νὰ βγάλῃ ὅπως ὅπως ἀποπάνω του τὸ βᾶρος τῶν ιδεῶν του. Γιατὶ ἓνα δειλινό, ὅταν βασιλευε ὁ ἥλιος καὶ τὸν ἔβλεπε νὰ χάνεται πίσω ἀπὸ τὰ βουνά, εἶπε· «ἡ μέρα τούτη δὲ θὰ ξανάλθῃ

πιά ποτέ, καὶ εἶμαι μιὰ μέρα μεγαλύτερος ἀπὸ χτές, μιὰ μέρα κοντίτερα στὸ θάνατό μου. Ἄς μὴ χάνω καιρό».

Ὀνομάτισε τὴν ἐργασία του μὲ τὸν τίτλο· «ἡ γνώση μου».

Καὶ ἀφοῦ ἔγραψε τὰ σημειώματά του αὐτὰ καὶ τοὺς ἔδωσε κάποια τελειωτικὴ γιὰ τὴν ὥρα μορφῇ, τὰ ξαναδιάβασε κ' εὗρηκε πως δὲν τὸν ἐκανοποιούσε αὐτὴ ἡ φιλοσοφία ὀλότελα καὶ ὅτι δὲν ἐπροόδεψε οὔτε κατὰ ἓνα ἰώτα στὴ γνώση τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης. Εἶπε ἔμως μέσα του εὐχαριστημένος· «Ἄς ἀφήσω τὴν ἐρευνα τούτη γιὰ τὴν ὥρα. Ὅ,τι ἐσημείωσα στὶς λιγιστὲς αὐτὲς σελίδες εἶναι τὸ πόρισμα τὸ τωρινὰ βγαλμένο ἀπὸ τ' ὅ,τι ξέρω ἢ ὅ,τι βλέπω. Ἀργότερα μπορεῖ νὰ βγάλω ἄλλα συμπεράσματα. Ἀνάγκη στῆναι. Ἐστάθηκα δῶ μιὰ στιγμὴ τῆς ζωῆς μου γιὰ ν' αὐτοθεωρηθῶ καὶ νὰ ἰδῶ τί ξέρεῖ ἡ συνειδησή μου, τὸ ἐξέφρασα, ὅπως μποροῦσα, μὲ λόγια. Τώρα ἄς σταματήσω τὴν ἔκφραση τούτη καὶ ἄς περπατήσω τὸ δρόμο τῆς ζωῆς μὲ ἐναλλαγὲς συνειδησης καὶ ἀσύνειδου, κατὰ τὴ συνήθειά μου. Ἡ μοῖρα μου μὲ ὀδηγεῖ. Πάντα μου, ὡς πού νὰ πεθάνω, θέλοντας καὶ μὴ, θὰ γυρεύω τὴ γνώση. Ξέρω ὅτι, τουλάχιστο αὐτό, μοῦ τὸ ὑπαγορεύει ἡ μοῖρα μου. Ἄς περπατήσω ἡσυχος».

Καὶ τὴ βραδιά ἐκεῖνη πῆγε σὲ μιὰ δημόσια σάλα, ὀλόφωτη μὲ ἠλεκτρικά, ὅπου χόρευαν, κάπνιζαν, ἔπιναν, ἔτρωγαν καὶ ἔπαιζε μουσικὴ. Ἦταν πολὺς καὶ παρδαλὸς κόσμος ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη. Τοῦ φάνηκε πλούσια ἡ ζωὴ καὶ σὰν κάτι νὰ τοῦ ὑπόσχονταν ἀκόμη.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀφοῦ ἔνοιωσε καλὰ πως τέλειωσε τὴν

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

ἐργασία του, ἦταν ἔτοιμος ν' ἀφήση τὴν ξενιτιά γιὰ νὰ γυρίσει στὴν πατρίδα του. Καὶ ἑτοίμασε τὰ πράματά του. Πρὶν φύγη ἀπὸ τὴν πολιτεία τῆς ἀκρολιμνιαῆς, πήγε πεζῆ καὶ ἔριξε, στερνὴ φορά, ἄνθη στὸ μνήμα τῆς ἀδελφῆς του. Ἐφιλόβρεχε καὶ ἐκεῖ στὸ κοιμητήρι, καθὼς στέκονταν, ἡ διαπεραστικὴ ὑγρασία τὸν περούνιαζε ὡς στὰ κόκκαλα. Ἡ λίμνη ἦταν σταχτιά, τῶν βουνῶν ἐφαίνονταν μόνο τὸ ρίζωμα. Τὰ χέρια του κρύωναν. «Τρέμω σὰν τὸ ζαγάρι» ἔλεγε μέσα του καὶ χαμογέλασε μὲ τὴ φράση αὐτὴ που θυμήθηκε καὶ μὲ τὴ λέξη «ζαγάρι», που τοῦ φάνηκε, στὸν ξένον τόπο, βαθιὰ χωριάτικη, βουνίσια καὶ ρωμαίικη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἡ γνώση μου.

Ὁργανο. Ὁργανο τῆς γνώσης εἶμαι ἐγώ, μὲ δτι ἔχω καὶ δὲν ἔχω, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ σῶμα-ψυχὴ μου καὶ τελειώνοντας στὸ πνεῦμα μου, που εἶναι ἡ συνείδηση, ἡ ἀνώτερη ιδιότητα τοῦ εἶναι μου. Ἐγὼ εἶμαι τὸ κριτήριον τοῦ κόσμου. Δὲν εἶμαι βέβαια τὸ τελειότερο ὄργανο που μπορεῖ νὰ ὑπάρχη στὸν κόσμον, οὔτε κὰν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ ὅμως ἔχω καὶ μ' αὐτὸ γυρεύω τὴ γνώση, κάθε μέρα τῆς ζωῆς μου ἢ κάθε ὥρα πνευματικῆς διαύγειας. Τὸ ὄργανο αὐτὸ εἶναι τὸ τελειότερο γιὰ μένα, γιατί αὐτὸ ἔχω, καὶ ὄχι ἄλλο κανένα, καὶ γιατί ἡ γνώση μόνο υποκειμενικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι. Ἡ γνώση τοῦ καθενὸς εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ιδιοσυγκρασία του. Ἡ φιλοσοφία μου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δικῆς μου ιδιοσυγκρασίας καὶ εἶναι μιὰ διάθεσή μου. Ὅσο καὶ νὰ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ δικό μου, τὸ ὄργανο τοῦ Ντεκάρτ, τοῦ Κάντε ἢ τοῦ Νίτσε, δὲ μὲ ὠφελεῖ καθόλου, ἀφοῦ ἐγὼ μόνο μὲ τὸ δικό μου ὄργανο μπορῶ νὰ γυρέψω τὴ γνώση. Καὶ ἂν πάρω καὶ χρησιμοποιήσω γιὰ τὴ δική μου τὴ γνώση πορίσματα ξένων ὀργάνων, θὰ τὸ κάμω χωνεύοντας τὰ πορίσματα

αυτά, δηλαδή αφού τὰ καταλάβω τόσο καλά, ὥστε νὰ τὰ κάμω δικὰ μου, νὰ γίνουν ἓνα μὲ μένα, ὅπως καὶ οἱ λεγόμενοι φυσικοὶ νόμοι τότε μόνο θὰ γίνουν δικοὶ μου, ὅταν τοὺς νοιώσω καὶ δὲν τοὺς βρῶ καμὴν ἀντιλογία.

Ἄλλὰ τὸ ὄργανό μου δὲν εἶναι κάθε μέρα καὶ κάθε ὥρα τῆς ζωῆς μου ἴσο καὶ ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτό του. Πότε εἶναι χοντρότερο καὶ πότε λεπτότερο, πότε διαγνωστικότερο καὶ πότε τυφλότερο. Γιατὶ τὸ πνεῦμα μου, ἡ συνείδηση, τὸ τελειότερο καὶ τὸ τελευταῖο κατάντημα τοῦ σώματος-ψυχῆς μου, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς διαφορὰς κατάστασεις τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτοῦ. Πῶς ἔγινε ἱστορικὰ ἡ συνείδηση ἀπὸ τὸ σῶμα, δὲν ξέρω καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἄνθρωπος που νὰ ξέρη νὰ μοῦ τὸ πῆ. Ἄλλὰ σὲ μένα ὑπάρχει τώρα, αὐτὸ τὸ ξέρω καὶ ξέρω ὅμοια τῆ στενωπότη, τὴν ἀξεδιάλυτη συνοχή τῆς μὲ τὸ σῶμα-ψυχῆ. Πότε αἰσθάνομαι σωματικὰ καλὰ καὶ πότε ἀρρωστος, ἄλλοτε ἔχω γαλήνη καὶ ἄλλοτε τρικυμίες καὶ πάθη, ἄλλοτε μεθύσια καὶ ἄλλοτε νηφαλιότητες. Τὸ σῶμα-ψυχῆ μου εἶναι ζωντανὸς ὄργανισμὸς, που βλασταίνοντας ἐπηρεάζεται ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα τροφῆς, περιγυριᾶς, ζωικῆς δυνάμης ἢ ἀδυναμίας, παχαίνει καὶ λυγνεύει, υγιαίνει καὶ ἀρρωσταίνει, τεντώνεται καὶ χαλαρώνεται, κουνιέται ἢ στέκεται. Κυλῶντας μέσα στὸν κόσμο, σὰ χιονιά που κατρακυλᾷ ἀπὸ τὸ βουνό, μαζεύει στρώματα ἀπὸ χιόνι. Ποτέ, σὲ καμιά στιγμή, δὲν εἶναι ὅμοιο καὶ ἴδιο μὲ τὴν πρωτιτερινή ἢ τὴν κατοπινή στιγμή. Τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς, που περνάει ἀπὸ μέσα μου, που εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ μου, μόνο αὐτὸ κρατεῖ τὸ νῆμα τῆς συνέχειας μὲ τὴν ἰδιότητα

τῆς συνείδησης, που λέγεται μνημονικό. Τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς παλαίθει ἀδιάκοπα μὲ διάφορους ἐχθροὺς του, ἀλλὰ ἔχει καὶ ἀπὸ δικό του παλίσρριες, σχεδὸν ρυθμικὲς, δυνάμεις καὶ ἀδυναμίας. Φανερώνει ξεπεσμοὺς καὶ ἐντάσεις, ἀνεξάρτητες ἀπὸ ξένα στοιχεῖα, δηλαδή ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του, ἢ τουλάχιστο ἐγὼ δὲν τοὺς ξέρω αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του. Ἡ ὑπαρξή μου εἶναι ἀδιάκοπος ἀνταγωνισμὸς, εἶναι ἡ σχέση τῆς πάλης τῆς ζωικῆς μου δυνάμεις μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Τὸ ὅτι ζῶ τὸ ξέρω, γιατί παλαίθω, ζῶ, γιατί ἐπιθυμῶ καὶ γιατί θυμοῦμαι, δηλαδή θέλω, αἰσθάνομαι καὶ στοχάζομαι. Ἡ μᾶλλον ἓνα μόνο ξέρω, ὅτι παλαίθω καὶ θυμοῦμαι, δηλαδή ὅτι θέλω, αἰσθάνομαι καὶ στοχάζομαι. Ἄν αὐτὸ ὀνομάζεται ὑπαρξή ἢ ἄλλιως, δὲ μὲ μέλει.

Τὸ ὄργανό μου λοιπὸν δὲν εἶναι πάντα ἄξιο νὰ γυρεύη ἢ νὰ βρίσκη τὴ γνώση, δὲν εἶναι κάθε ὥρα ἰσάξιο καὶ ὅμοιο μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἡ διαύγεια τῆς συνείδησής μου εἶναι πολὺ διαφορετικὴ κατὰ τὶς ὥρες καὶ τὶς ἡμέρες. Τὶς ὥρες, που ἡ συνείδησή μου εἶναι καθαρώτερη καὶ διαγνωστικώτερη, τὶς ὀνομάζω lucida intervalla—φωτεινὰ διαλείμματα, γιατί εἶναι πολὺ λιγώτερες οἱ ὥρες αὐτές, οἱ εὐλογημένες, ἀπὸ τὶς ἄλλες ὥρες τῆς ζωῆς μου.

Δὲν ξέρω, στὶς ὥρες τῶν φωτεινῶν διαλειμμάτων, που εἶναι οἱ καλλίτερές μου, ὡς ποῦ ἔχει νὰ φτάσῃ ἡ συνείδησή μου, ποῖα δάση καὶ ποῖα σκοτάδια ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαπεράσῃ ἀκόμα. Εἶναι βέβαια ἀξιώτεροί μου ἄνθρωποι, που ἡ συνείδησή τους φτάνει σὲ διανοήματα πολὺ συνθετώτερα καὶ ἀνώτερα ἀπὸ τὰ δικὰ μου, ἀλλὰ τόση εἶναι μονάχα ἡ δική μου συνείδηση καὶ μ' αὐτὸ τὸ ὄργανο μο-

νάχα μπορώ να γυρέψω τή γνώση. Είναι περιττό να κλαίγωμαι για τήν αδυναμία μου· ἄς μεταχειρίζωμαι, χωρίς να χάνω καιρό, γιατί αὔριο πεθαίνω, τή δύναμη ὅσην ἔχω.

Συνείδηση. Δέν πρόκειται για τήν ἠθική συνείδηση· αὐτή, σάν ἓνα ἀπό τὰ πολλὰ φαινόμενα, μπορεί νά ἐξετασθῆ για νά νοιώσω πῶς σχηματίστηκε τὸ παράγωγο αὐτὸ κριτήριο τῶν καλῶν καὶ κακῶν πράξεων, τῶν καθηκόντων τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἢ τῆς κάθε κοινωνίας. Πρόκειται για τή συνείδηση τῆ λογική. Καὶ τούτη ἡ συνείδηση δέν εἶναι πρωτόγονη, εἶναι παράγωγη, ἀν καὶ ἀπὸ πολλὰ παλιὰ ἀρχισε νά σχηματίζεται. Καὶ ὅσο πιὸ πολιτισμένος, καλλιεργημένος, πολυσύνθετος εἶναι ἓνας ἀνθρώπος, τόσο περισσότερο τήν ἔχει σχηματισμένη. Αἰσθάνομαι ἢ κάνω κάτι, στήν ἀρχὴ ἀρχὴ δίχως πολλή λογική συνείδηση, ἔπειτα σιγὰ σιγὰ λαβαίνω συνείδηση τοῦ αἰσθήματος ἢ τῆς πράξης μου. Ἡ συνείδηση εἶναι ἡ αἴσθηση τοῦ αἰσθήματος. Ἡ συνείδηση δὲ δυναμώνει τὸ αἶσθημα ἢ τήν πράξη, ἀλλὰ τὰ φωτίζει για λογαριασμό μου. Ἄκουμπᾶ ἐπάνω στὸ αἶσθημα ἢ στήν πράξη καὶ, ὅσο πηγαίνει, διαφορώνεται ἀπ' αὐτά. Ἡ συνείδηση μιᾶς κατάστασής μου ἔχει τή δύναμη καὶ παραλεῖ τὸ αἶσθημα καὶ τή διάθεση για κάθε πράξη, ἀναλύει καὶ παραλεῖ.

Πιὸ συνθεμένος, πιὸ ἓνας, πιὸ ἀκέριος καὶ πυκνὸς εἶμαι χωρίς τή συνείδηση τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν πράξεών μου, πιὸ πολυσύνθετος καὶ ἀναλυμένος καὶ πολλαπλὸς καὶ ἀδύναμος ἢ χαλαρός, ἅμα ἔχω τή συνείδηση αὐτή, καὶ ἀκόμα πιὸ πολυσύνθετος εἶμαι ὅταν ἡ

φαντασία συνθέτει πάλι ὅτι ἔχει ἀναλύσει ἡ συνείδηση καὶ μὲ ξανακάνει ἓναν καὶ ἀκέριο. Ἡ φαντασία, ὅπως καὶ κάθε νεώτερη πράξη, κάνει ἀντίδραση ἐνάντια στή συνείδηση. Αὐτὴ ξαναδίνει ἐλαστικότητα στὸν ἀναλυμένο ἀπὸ τή συνείδηση ἀνθρώπο.

Ἄλλὰ ἡ συνείδηση εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσης. Μ' αὐτὴν ἀρχίζω καὶ διακρίνω τοῦτο ἀπὸ κεῖνο, καὶ βγάζω λογικὰ συμπεράσματα. Ὁ ἀνθρώπος γίνεται πολυπλοκώτερος, ὅσο ἡ συνείδηση διαφορώνεται ἀπὸ τὰ αἰσθήματά του καὶ καταντᾶ ξεχωριστὸ ὄργανο γνώσης, που ἀποζητᾶ τή γνώση σάν ἀνάγκη ἐπιβλητικὴ πιά.

Τὰ λογικά μου συμπεράσματα μπορεί νά εἶναι καὶ παράλογα, ὅχι σύμφωνα δηλαδή μὲ τήν ἀπόλυτη ἀλήθεια· ἀλλὰ ἀλήθεια ἀπόλυτη δέν μπορεί νά ὑπάρξῃ για μένα, γιατί δέν ἔχω ἄλλο κριτήριο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου (ἀπὸ τή συνείδησή μου) για νά διακρίνω τὸ ἀπόλυτο ἀπὸ τὸ σχετικό. Τὸ μόνο, που μὲ βοηθεῖ ἡ συνείδησή μου νά ἰδῶ, εἶναι οἱ σχέσεις ἀναμεταξὺ τῶν φαινόμενα καὶ κοιτάζω ναυρῶ κάτι πιὸ ἀκίνητο, ἀμετάβλητο καὶ ἀπόλυτο για νά συγκρίνω μ' αὐτὸ τὰ ἄλλα φαινόμενα. Τὸ μέτρο αὐτὸ εἶμαι ἐγώ, καὶ ἡ συνείδησή μου, ἡ βεβαιότητα τῆς ὑπαρξῆς μου. Εἶναι τὸ πιὸ ἀπόλυτο πρᾶμα που ἔχω για νά μετρήσω τὰ ἄλλα. Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι ὑποκειμενική, εἶναι δική μου, δική σου, δική του ἀλήθεια. Δέν ὑπάρχει μόνο μιὰ ἀλήθεια, ἡ δική μου, ὑπάρχουν τόσες ἀλήθειες, ὅσοι καὶ ἀνθρώποι στή γῆ ἐπάνω, τωρινοὶ καὶ περασμένοι καὶ μελλόμενοι.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὑποκειμενική καὶ σχετική, γιατί τὸ

κριτήριο και τὸ κρινόμενον εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα, εἶμαι ἐγώ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι υποκειμενικὴ καὶ ὅταν τὸ κρινόμενον δὲν εἶμαι ἐγώ, γιατίι, γιὰ νὰ λάβω συνείδηση ἑνὸς φαινομένου, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ μέσα μου, πάλι ἐγώ εἶμαι τὸ κριτήριο καὶ τὸ μέτρο. Ἔτσι καὶ οἱ λεγόμενες ἀντικειμενικὲς ἀλήθειαι, πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς παρατήρησης, ἔρευνας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πειραματισμοῦ ἐπάνω στὰ φυσικὰ φαινόμενα, εἶναι υποκειμενικὲς, ὅσο καὶ νὰ τείνουν νὰ γίνουσι πρὸς ἀπρόσωπα μὲ τὸ νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος ἀπρόσωπα μέτρα γιὰ νὰ μετρήσῃ τὰ φαινόμενα αὐτά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀπρόσωπα μέτρα εἶναι ἀνθρώπινα, καὶ ἐπομένως υποκειμενικά.

Στοιχεῖα. Ἡ συνείδησή μου κάνει συλλογισμοὺς καὶ βγάζει συμπεράσματα λογικά, δηλαδὴ τέτοια που νὰ μοῦ φαίνονται ἀναγκαῖα καὶ σωστὰ καὶ ἀναμφισβήτητα γιὰ τὴν ὥρα. Μπορεῖ ἀργότερα νὰ τὰ ἀμφισβητήσω καὶ αὐτά, γιατίι ἡ γνώση δὲν ἔρχεται «ἐξ ἀποκαλύψεως», δλοκληρωτικὴ καὶ ἀκέρια, ἀλλὰ προοδευτικὴ, ἄλλοτε στρωτά, ἀπὸ τὰ γνωστὰ στὰ ἄγνωστα, καὶ ἄλλοτε μὲ πηδήματα ξαφνικά, μικρότερα ἢ μεγαλύτερα, πηδήματα, που εἶναι ἀποκαλύψεις, ὡς αὐτόματες, ἀπευθείας ἀπὸ τῆς διαίσθησης, περιτυλιγμένες πάντα μὲ τὴ λογικὴ τῆς συνείδησης.

Δὲ σταματᾷ ἡ συνείδησή μου πουθενά, παρὰ μόνον πρόσκαιρα. Ἔχω ἀμφιβολίες καὶ βάζω ρωτήματα, ἀντιλογίες καὶ ἀμφισβήτησις στὰ συμπεράσματά μου, γιατίι ξέρω πως δὲ μοῦ εἶναι δοσμένο νὰ κατέχω καμιά γνώση ἀπόλυτη. Κάθε γνώση μου εἶναι ἀπόλυτη μονάχα προσωρινά, μιὰ

πρόσκαιρη βεβαιότητα· κάθε γνώση μου εἶναι λοιπὸν σχετικὴ. Τὴ γνώση δὲν τὴ λέω ἀλήθεια, γιατίι ἔγινε κατάχρησις τοῦ ὄρου αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ γνώση εἶναι σχετικὴ ἀλήθεια καὶ πρόσκαιρη, εἶναι κάποια βεβαιότητά μου γιὰ τὴ συμφωνία, τὴν προσωρινὴν πάντα, μεταξὺ τοῦ ὄργανό μου καὶ στὰ πράγματα, ἢ μᾶλλον στὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου. Ἀπόλυτη ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει καὶ ἀπόλυτη γνώση. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ξέρω νὰ ὑπάρχη κανένα ὄν ὑπεράνθρωπο, που νὰ κατέχη τὴν ἀπόλυτη γνώση οὔτε καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη κανένα τέτοιο ὄν (ἐχτὸς ἂν ἦταν βολετό νὰ ἦμουν ἐγὼ αὐτὸ τὸ ὄν) δὲν πιστεύω σὲ κανένα θεό.

Ἔχω τὴν παλιὰ συνήθεια, παλιὰ ὅσο τὰ νιάτα μου, νὰ μὴν ἔχω πεποίθησις παρὰ στίς δικές μου παρατήρησις καὶ νὰ μὴν κάνω παρατήρησις μῆτε καὶ νὰ βγάζω κρίσεις καὶ συμπεράσματα παρὰ μόνον ἀπὸ τὰ πράγματα που βλέπω, ἀκούω κτλ, ἀλλιῶς μοῦ φαίνεται πως ἀεροκοπανίζω.

Ἡ συνείδησή μου χρησιμοποιεῖ λογικὴς στοιχεῖα γιὰ νὰ φτάσῃ στὴ γνώση, μεταχειρίζεται καὶ τὴν πείρα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀφοῦ τὴν χωνέψῃ (βιβλία, ἐπιστήμες, ὁμιλίαι μὲ ἀνθρώπους), καὶ τὴν πείρα ἀπὸ πειράματα τοῦ σώματος - ψυχῆς μου, δηλαδὴ τοῦ ὄργανισμοῦ μου (αἰσθήματα, πάθη, πράξεις καὶ ἐνέργειαι).

Κάποτε τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη καὶ οἱ πράξεις μου, που προέρχονται ἀπὸ σχέσεις μου μὲ τὴ φύση ἢ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ συνεπαίρνουν καὶ μὲ παραφέρουν τόσο, ὥστε νὰ ἀνακατώνουν ἢ καὶ νὰ ἀναστατώνουν τὸν ὄργανισμό μου καὶ τὸν ἀναστατώνουν καὶ τὸν παρασύρουν τόσο, ὥστε

νά λησμονῶ ὅτι κύριος ἢ ὀνόμος σκοπὸς συνειδητὸς τῆς ζωῆς μου εἶναι ἡ γνώση, τὸν ταραζοῦν τόσο, που νά μὴ δουλεύει, ἢ αἰσθησιὶ τῆς ἀνάγκης τῆς γνώσης, ἢ τόσο ἐπιδημιολογικὴ αὐτὴ αἰσθησιὶ τῆς συνειδησῆς μου, ὅπως μου τὴν ἐπλάσσει ἢ ἐξέλιξῃ τῆς κληρονομικότητάς μου. Ἀλλὰ ἡ συνειδησιὶ συνέρχεται κάθε τόσο και σταματᾷ τις τρικυμίες τοῦ ὀργανισμοῦ μου και ξανανοιώθει τὴν ἀνάγκη τῆς γνώσης και μου θυμίζει τὸ σκοπὸ μου και ὑποτάζει ὅλα τὰ πάθη και τὰ αἰσθήματα και τις πράξεις μου, που προέρχονται ἀπὸ σχέσεις μου μὲ τὴ φύση ἢ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, στὸ μοναδικὸ σκοπὸ μου, στὴ γνώση.

Ἔτσι ὅλα γίνονται στοιχεῖα ὑποταχτικά γιὰ τὴ γνώση, μπαίνουν στὴ θέσι τους, και κυριαρχεῖ ἡ συνειδησιὶ, που ἕνα θέλει και ἕνα γυρεύει, τὴ γνώση.

Τὰ πειράματα που μεταχειρίζομαι εἶναι ἄλλοτε τυχερὰ και ἄλλοτε θελητά. Μοῦ τυχαίνουν διάφορα περιστατικά στὴ ζωῆ, και ἀντιδρῶ σ' αὐτά, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησιὰ μου. Στὴν ἀρχὴ δὲν τὰ παραλαβαίνει ὀλοκληρωτικά ἢ συνειδησιὶ γιὰ νά βγάλῃ τὰ συμπεράσματά της, γιὰτι ὁ ὀργανισμὸς μου ἀγωνίζεται μὲ τὰ ὅλα του νά τὰ χωνέψῃ ἢ νά τὰ νικήσῃ και δὲ δίνει καιρὸ στὴ συνειδησιὶ νά τὰ συνειδητοποιήσῃ ὀλοκληρωτικά. Ἐρχεται ὁμως ἡ ὥρα και κατακάθονται και ἐπεμβαίνει ἡ συνειδησιὶ και μαθαίνει τί ἐργασία ἔγινε μέσα στὸν ὀργανισμό μου γιὰ νά χωνέψῃ ἢ νικήσῃ και χρησιμοποιεῖ τὸ μάθημα γιὰ τὴ γνώση. Εἶναι και ἄλλα πειράματα που τὰ καταπιάνεται θεληματικά ἢ συνειδησιὶ μὲ ὀργανο τὸν ὀργανισμό μου. Παραδίδει τὸ σῶμα-ψυχὴ σὲ μιὰ τρικυμία, τὸ

χώνει μέσα σὲ μιὰ πράξι, γιὰ νά δῃ τί μπορεί νά βγάλῃ ἀπὸ τὴν τρικυμία και τὴν πράξι αὐτὴ γιὰ ὀφελος τῆς γνώσης. Κάποτε ἡ τρικυμία εἶναι τόσο ἄγρια και ὁ ἀγῶνας τοῦ ὀργανισμοῦ τόσο ἔντονος γιὰ νά ἀφομοιώσῃ ἢ νά νικήσῃ τὸν ἀπροσδόκητο νέον ἐχθρὸ, που θεληματικά τοῦ ἔβαλε ἀπέναντί του ἢ μέσα του ἢ συνειδησιὶ, ὥστε, και σ' αὐτὴ τὴν περίστιση, δὲ μένει δύναμη και καιρὸς στὴν ἴδια τὴ συνειδησιὶ νά λειτουργήσῃ και νά βγάλῃ ἀμέσως ἀμέσως τὰ συμπεράσματά της. Ὅσο κινδυνεύει ὁ ὀργανισμὸς σῶμα-ψυχὴ ἀπὸ τὴ μεγάλη μπόρα και ὅσο παλαίθει νά τὴ νικήσῃ, δὲν μπορεί νά λειτουργήσῃ καλά, ἀλλὰ, ὅταν ἀφομοιωθῇ ἢ νικήθῃ τὸ ἀντίμαχο στοιχεῖο, ὅπου ἔχει ρίξει τὸν ὀργανισμό ἢ συνειδησιὶ, τότε ξαναπαίρνει ὅλη της τὴ δύναμη ἢ συνειδησιὶ και βλέπει τί ἔγινε και βγάζει γνώση, σὰν συμπεράσμα, ἀπὸ τὸ πείραμα.

Ἡ συνειδησιὶ δὲ χάνεται ποτὲ ὀλοκληρωτικά, ἀλλὰ και δὲ λειτουργεῖ πάντα ὀλοκληρωτικά. Μέσα σ' ὅλες τις τρικυμίες τοῦ ὀργανισμοῦ μου μένει σὰ λυχνάρι ἀναμμένο. Κάποτε τρεμοσβήνει, ἀλλὰ ποτὲ δὲ σβήνει ὀλότελα. Ἀμέσως μόλις νικήθῃ ἢ τρικυμία και κατακαθίσι ἢ ταραχὴ, ἐνεργεῖ ὀλοκληρωτικά. Ἐπειτα ἀποκοιμείται σιγὰ σιγὰ, ὅσο γιὰ τὴν τρικυμία που πέρασε. Μένει ὁμως ξύπνια, ὅσο γιὰ κάθε ἄλλο φαινόμενο.

Λέγω ὅτι ἀφομοιώνει, χωνεύει ἢ νικᾷ κάτι ὁ ὀργανισμὸς μου, ὅταν ἀπὸ τὴ συνειδησιὶ περάσῃ μὲ τὸν καιρὸ στὸ ὑποσύνειδο και γίνῃ συνήθεια. Ἀμα κάτι γίνῃ μέσα μου συνήθεια ξεφεύγει ἀπὸ τὸ βασίλειο τῆς συνειδησιὶ. Ἡ συνήθεια ὁμως εἶναι ἐχθρὸς τῆς γνώσης, ὅπως σκοτῶ

νει ή κοιμίζει και τή λύπη και τή χαρά. Και νοιώθει ή συνειδησή μου, ή διφασμένη για γνώση, τήν ανάγκη να κόβη τις συνήθειες και από τὸ ὑποσύνειδο πηγαίνει και φαρβαίει συχνά κάτι και τὸ φέρνει πάλι στὸ βασιλειό της για να τὸ συγκρίνη, δηλαδή τὸ μετρήση με κάτι ἄλλο και τὸ κρίνη. Τότε γίνεται πάλι συνειδητὸ για λίγο.

Ἡ ἀνάγκη τῆς γνώσης, που τή βάζω και σκοπὸ τῆς ζωῆς μου, θέλει να κόβω τις συνήθειές μου, να γδύνω τὰ πράματα ἀπὸ τις καθιερωμένες ὀνομασίες τους (πάντα μου ὑποψιαζόμενοι τις λέξεις) για να ἀντικρύσω, ὅσο γίνεται πιὸ γυμνή, τήν οὐσία τους και να κάνω, ὅσο μπορῶ πιὸ συχνά, συνειδητὸ ὅ,τι κοίτεται ὑποσύνειδο μέσα μου, να μεταφέρνω ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ ὑποσύνειδου στὸ φωτεινὸ βασιλειό τῆς συνειδησης ὅ,τι μπορῶ περισσότερο ὕλικὸ και ὅσο μπορῶ συχνότερα και ἐντονώτερα.

Και οἱ ἐπιστήμες εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς γνώσης μου, ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Δυστυχῶς δὲν εἶναι ἔτσι φτερισμένο τὸ μυαλό μου, ὥστε να μπορέσω να μελετήσω ὄλες τις ἐπιστήμες και να τις χωρέσω ὄλες, να τις συγκρατήσω. Ἀναγνωρίζω τὰ κυριώτερα συμπεράσματά τους σὰ βεβαιότητες δικές μου. Οἱ λεγόμενες ἀντικειμενικὲς ἢ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες, που βγαίνουν σὰν πορίσματα ἀπὸ πειράματα τῶν ἐπιστημόνων, εἶναι ὑποκειμενικὲς δικές μου ἀλήθειες, ὅσο τις ἔχω ἀφομοιώσει, και μοῦ χρησιμεύουν για να βγάλω τὰ συμπεράσματά μου για τή ζωὴ και τή φύση.

Ἐπιστήμες. Αὐτὲς συμπυκνώνουν τήν ἀνθρώπινη

πειρα λαμπτικαρισμένη ἀπὸ λογικὲς αἰσθηματικότητες και μεταφυσικότητες και τήν πειραματικὴ ἀπόδειξη πολλῶν πραγμάτων, ὄχι ὅμως ὄλων, ἢ φαινομένων τῆς ζωῆς και τοῦ κόσμου.

Σ' ὄλα δὲν μπορῶ να παραδεχτῶ ἀποκλειστικὰ τή μηχανικὴ ἀντίληψη μερικῶν ἐπιστημόνων ἢ φιλοσόφων. Ἡ ὀργανικὴ ἀντίληψη μοῦ εἶναι και αὐτὴ χρησιμὴ με τὸ να προσπαθῆ να συμπληρώση τήν πρώτη, ἐξηγώντας ὅσα ἐκείνη ἀφήνει ἀνεξήγητα, και, προπάντων, γιατί παραδέχεται τὸ γίνεσθαι και τή ρευστότητα τῶν φαινομένων. Ὅταν ἢ παρασημαντικὴ (δηλαδή ἢ γλώσσα) τῆς μηχανικῆς ἀντίληψης φτάση στὸ σημεῖο να μπορῆ να ἐκφράζη και τὸ γίνεσθαι τῶν φαινομένων, ἀφοῦ βρῆ και τὸ μέτρο για να τὸ μετρήση, τότε θα γίνῃ ἴσως ἢ συγχώνευση τῶν δύο ἀντιλήψεων και θα ἔχωμε μιὰ και μόνη, τή μηχανικὴ ξετελειωμένη.

Ὅσο και να παραδέχωμαι τήν ἐπιστημονικὴ μέθοδο, δὲν εἶμαι πάντα βέβαιος για τὰ πορίσματα τῶν ἐπιστημῶν και για τις ἐπιστημονικὲς θεωρίες, που χτίζουν ἀπάνω σ' αὐτὰ πορίσματα οἱ πιὸ εὐφάνταστοι ἐπιστήμονες. Δὲν εἶμαι πάντα βέβαιος για τήν αἰτιότητα τῶν φαινομένων, δηλαδή για τὸν αἰτιολογικὸ εἰρμό. Δὲν ξέρω με βεβαιότητα πάντα ποῖο εἶναι τὸ αἶτιο και ποῖο τὸ αἰτιατὸ ἢ ἂν κάποιο αἰτιατὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ αἶτιο ἀκριβῶς ἐκεῖνο, που τοῦ βρίσκουν οἱ ἐπιστήμονες, ἢ ἀπὸ ἄλλο κανένα, που δὲν τὸ ἀνακάλυψαν ἀκόμα. Διακρίνω πάντα κάποια ἀλληλεπίδραση τῶν φαινομένων, που ἔτσι μοῦ φαίνονται ὄλα και αἶτια και αἰτιατά. Πολλὰ αἶτια, που παραδέχονται σὰν

αναμφισβήτητα οι επιστήμονες, είναι απλώς υποθέσεις, χρήσιμες για να εξηγήσουν κάπως, και προσωρινά μονάχα, τὰ φαινόμενα, ενώ αλήθεια δὲν εξηγούν τίποτα, παρὰ εἶναι μόνο ἐπανάληψη ἀναλυτικῆ τῶν φαινομένων ἢ χρονολογικὴ τους κατάταξη, ἀποτέλεσμα τῆς ἀτέλειας τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, που, για νὰ εξηγήσῃ κάτι, φαντάζεται ἓνα πρῶτα καὶ ἓνα ὕστερα.

Ἐκείνο μόνο που μοῦ φαίνεται βέβαιο εἶναι πως καὶ ὁ ἐνόργανος καὶ ὁ ἀνόργανος κόσμος δὲν ἔχουν κανένα τελικὸ σκοπὸ.

Πολλὰ φαινόμενα, φυσικὰ καὶ ψυχολογικά, ἔχουν ἀναλύσει καὶ ξεκαθαρίσει οἱ επιστήμες, προπάντων τοὺς τελευταίους αἰῶνες, καὶ εἶμαι ὅλος εὐγνωμοσύνη για τὴν ἐπίμονη αὐτὴ καὶ κατασύνεχη ἐργασία τῶν επιστημόνων, ὅσο καὶ ἂν δὲ μοῦ ἀρκοῦν πάντα οὔτε οἱ επιστημονικὲς τους θεωρίες, που εἶναι καθαρὲς συνθέσεις, γεμάτες ὑποθέσεις καὶ φαντασία, οὔτε τὰ φιλοσοφικά τους συμπεράσματα πέρα πέρα. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ φαινόμενα, καὶ φυσικὰ καὶ προπάντων ψυχολογικά, μένουν ἀνεξήγητα. Εἶναι ἀφάνταστο πόσο λίγα πράγματα εξηγούν αλήθεια οἱ επιστήμες. Διακρίνομε μιὰ δύναμη που τὴ λέμε ἠλεκτρισμό, ξέρομε μάλιστα καὶ τὴ μετροῦμε καὶ κάνομε καὶ ἐφαρμογὲς χρήσιμες για τὴ ζωὴ μας, μὰ δὲν ἔχομε καμιὰ ιδέα τί εἶναι αὐτὸς ὁ ἠλεκτρισμός. Ὅλα τὰ πορίσματα τῶν επιστημονικῶν ἐρευνῶν εἶναι σχετικὰ καὶ κατὰ προσέγγιση, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος παρὰ μιὰ μόνο μέθοδο για νὰ γνωρίσῃ τὰ φαινόμενα, τὴ συγκριτικὴ, καὶ ἐπειδὴ δὲ βρήκε ἀκόμη ἀκριβῆ μέτρα για νὰ μετρήσῃ τὶς διαφορὲς.

Ὅστος τὸ μόνο ἀνθρώπινο πράγμα που αλήθεια καὶ ἀδιάκοπα προσδεύει, καὶ δὲν ἔχει ἀκμὲς καὶ παρακμὲς, εἶναι οἱ επιστημονικὲς ἐρευνες καὶ ἡ πείρα τῶν περασμένων γενεῶν επιστημόνων εἶναι τὸ θεμέλιο καὶ ἡ βάση καὶ ἀφετηρία τῶν τωρινῶν καὶ μελλόμενων ἐρευνῶν.

Στὶς επιστήμες μ' ἀρέσει τὸ περισσότερο ἢ συνέχειά τους καὶ ἡ συνεργασία πολλῶν ἀνθρώπων, ὅλων τῶν γενεῶν, στὸν ἴδιο σκοπὸ, ἀνθρώπων που σέβονται ὁ καθένας τὴν ἐργασία τῶν πρωτιτερινῶν καὶ τὴ χρησιμοποιοῦν, ὅσο καὶ νὰ τὴ διορθώνουν.

Ἄς συνεχίσουν, καὶ θὰ συνεχίσουν, τὶς ἐρευνὲς τους οἱ επιστήμονες. Ἄς βάζουν μακρύτερα ὁλοένα τὰ σύνορα τοῦ επιστητοῦ. Δὲν εἶναι παντοδύναμες οἱ επιστήμες, μὰ χρήσιμες καὶ ἀναγκαῖες συνέπειες τοῦ ἐρευνητικοῦ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐπιστῆμη μὲ μεγάλο Ε δὲν ἔχει ἰδιαιτέρη ὑπόσταση, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, οὔτε εἶναι θεός, ὅπως τὴ φαντάζονται μερικοὶ επιστήμονες, ἀλλὰ ἡ χρησιμότητα τῶν επιστημῶν εἶναι ἀναμφισβήτητη καὶ για τὰ πραχτικά τους ἀποτελέσματα, τὶς ἐφαρμογὲς τους στὶς ἀνάγκες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καὶ για τὶς φιλοσοφικὲς ἐρευνες τῶν ἀνθρώπων που γυρεύουν τὴ γνώση. Γι' αὐτοὺς μάλιστα τὸ σπουδαιότερο στοιχεῖο τῶν επιστημῶν εἶναι βέβαια ἡ επιστημονικὴ μέθοδος.

Ἄνοιχτὴ πάντα στὶς επιστήμες καὶ ἔτοιμη νὰ δεχτῆ κάθε τους νέο πόρισμα, που τῆς φαίνεται σωστὸ για τὴν ὥρα, τὶς χρησιμοποιοῖ ἢ συνείδησή μου καὶ αὐτὲς σὰ στοιχεῖο για τὴ γνώση.

Καὶ στὶς επιστήμες, ὅπως καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα,

κριτήριο είμαι εγώ, και απόδειξη ότι όλα τα μέτρα, όσα ανακάλυψαν οι επιστήμονες, δεν είναι παρά μέτρα συγκριτικά με τα πορίσματα των αισθήσεών μου και αντιληπτά στα όργανα αυτών των αισθήσεων. Η ψυχολογία λοιπόν, μελετημένη κατά τη φυσιολογία, είναι ή συστηματοποιημένη πείρα του έαυτού μου και στέκει σε βάση αναπόδραστη για κάθε επιστήμονα, όπως και για κάθε φιλόσοφο, όπως και ή βιολογία, έστω και αν πρόκειται ο επιστήμονας να καταπιστή την έρευνα μόνο των φυσικών φαινομένων για να βγάλει τους νόμους τους. Η αλήθεια ή σχετική με τα καθαρώς φυσικά φαινόμενα φαίνεται πιο αντικειμενική από την αλήθεια ή σχετική με τα ψυχολογικά φαινόμενα, γιατί ή πρώτη παίρνει για δεδομένη μια μέση ψυχολογία του ανθρώπου και δεν έρευνά το κριτήριο των φαινομένων και δεν αμφισβητεί ψυχολογικά τα μέτρα, που βρήκαν οι επιστήμονες και που τα θεωρούν άπρόσωπα, γιατί είναι γενικώς αντιληπτά σ' όλους τους ανθρώπους, ενώ κυρίως δεν είναι άπρόσωπα καθόλου. Άλλα και ή πρώτη και ή δεύτερη αλήθεια είναι άπλές, πρόσκαιρες βεβαιότητες, υποκειμενικές, όπως όλες οι βεβαιότητες, γιατί ή πρώτη έχει βάση την δεύτερη και ή δεύτερη είναι υποκειμενική και αμφισβητήσιμη, αφού το κριτήριο και το κρινόμενο είναι το ίδιο πράγμα, και δεν είναι δυνατό ναύρεθη κανένα μέτρο έξω από τον άνθρωπο για να μετρηθεί και να κρίνει τον άνθρωπο.

Πιστεύω ότι μπορεί να γίνει ή έχει γίνει γνωστό, από τα φαινόμενα της ζωής και της φύσης με την επιστημονική μέθοδο, άλλ' αυτό δεν έμποδίζει να καταπιάνωμαι και

κείνα που δεν είναι ακόμη γνωστά, που ξεπερνούν τα τριηνά σύνορα των πειραματικά αποδειγμένων αληθειών, προσπαθώντας ναυρώ μια κάποια λύση. Όταν δεν βρίσκω λύση, σιωπάω. Οι επιστήμες, έξαφνα, δε μου επιτρέπουν να παραδεχτώ την ύπαρξη θεού άλλου παρά τον έαυτό μου, που είμαι ο μόνος δημιουργός ενός κόσμου, ούτε άθανασία ψυχής άλλη παρά τη γενεαλογική κληρονομικότητα ή την κατασύνεχη και πολύτροπη επίδραση ενός δυνατού ανθρώπου επάνω στους κατοπινούς του, ανάλογα με τις ικανότητες του καθενός. Άλλα οι επιστήμες δε μ' έμποδίζουν να πλάσω εγώ τον κόσμο, δηλαδή να έχω μιαν αντίληψη δική μου του κόσμου, μια γνώση, μια φιλοσοφία. Απεναντίας με βοηθούν μάλιστα, αφού μου ξεκαθαρίζουν πολλά, που ήταν πρωτίτερα μπλεγμένα με αισθηματική, λογική και μεταφυσικότητες. Σ' αυτό μου χρησιμεύουν προπάντων οι επιστήμες. Από τις επιστήμες για να φτάσω στη γνώση της φύσης παίρνω τις φυσικές επιστήμες και για να φτάσω στη γνώση της ανθρώπινης ζωής βάση παίρνω τη βιολογία και έπειτα παίρνω τη φυσιολογία, ψυχολογία και κοινωνιολογία. Μέσα σ' αυτά περιλαμβάνονται, έννοείται, και ή λογική, ή ήθικη και ή μεταφυσική.

Φαινόμενα. Όλα αυτά τα στοιχεία, που συνάζει και χρησιμοποιεί ή συνείδησή μου, δεν είναι πράγματα, παρά μόνο φαινόμενα.

Ότι βλέπω, ότι ακούω, ότι μυρίζω, ότι γεύομαι, ότι άγγίζω, ότι αισθάνομαι, ότι φαντάζομαι, αυτά λέγονται

φαινόμενα, γιατί πράγματα δεν υπάρχουν. Ἐγὼ τὰ βλέπω, ἐγὼ τ' ἀκούω, ἐγὼ τὰ μυρίζω, ἐγὼ τὰ γεύομαι, ἐγὼ τ' ἀγγίζω, ἐγὼ τὰ αἰσθάνομαι, ἐγὼ τὰ φαντάζομαι. Δὲν ξέρω ἀν υπάρχουν ἐξω ἀπὸ τὴν αἰσθησὴ μου.

Καὶ τὰ κρατῶ στὸ μνημονικό μου ἢ τ' ἀφήνω καὶ χάνονται στὴ λησμονιὰ ἢ στὸ ὑποσύνειδο. Κ' ἔρχεται ἡ φαντασία καὶ τὰ συνθέτει κάποτε ἢ οἱ ἄλλες ιδιότητες τῆς συνείδησης καὶ τὰ ἀναλύουν.

Τὰ φαινόμενα εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα τῆς γνώσης μου.

Τὸ μνημονικό, ἡ φαντασία καὶ ἡ ἀνάλυση εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια ἢ συνείδηση, τρεῖς ἀλληλένδετες δυνάμεις τῆς ἢ τρεῖς φάσεις τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνείδηση ἡ ἴδια δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ φαινόμενο, φαντασίωση.

Πάντα μου ἔλεγα πως δὲν υπάρχουν παρὰ δυὸ μόνο κατηγορίες πραγμάτων γιὰ μένα στὸν κόσμο, τὰ φαινόμενα καὶ ἡ φαντασία, ἢ τὰ φαινόμενα τὰ πραγματικὰ καὶ τὰ φαινόμενα τὰ φανταστικὰ. Καὶ τὰ δυὸ παράγονται ἀπὸ τὴν ρίζα φαιν καὶ φαν τοῦ ρήματος φαίνομαι. (Ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα ἔρχονται καὶ τὰ φῶς, φωτιά, φανός φανάρι, φωτίζω, φέγγω, φεγγάρι, φεγγερός, φαντάζω, φαντάζομαι, φαντασίωση, φανατισμός, φωτεινός, φωταδερός, φάντασμα, ξεφαντώνω, ἐμφανίζω, ἀφανίζω κ.τ.λ.)

Στὰ πραγματικὰ φαινόμενα ξεχωρίζω πάλι δυὸ κατηγορίες, τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα καὶ τὰ φυσικὰ. Τὸ ξεχώρισμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι κάπως αὐθαίρετο, ἀλλὰ μοῦ χρησιμεύει γιὰ τὴν εὐκολώτερη ζήτηση τῆς γνώσης.

Μοῦ φαίνεται κάτι τι καὶ φαντάζομαι κάτι τί. Κάνω

παρατήρησες ἀπάνω στὰ πράγματα τοῦ κόσμου, που τὰ βλέπουν τὰ μάτια μου ἢ τ' ἀκούν τ' ἀφτιά μου κτλ., καὶ συνθέτω κόσμους πραγμάτων σχετικούς, ἀλλὰ καὶ ἀλλιώτικους ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν πραγμάτων που βλέπουν τὰ μάτια μου, ἀκούν τ' ἀφτιά μου κτλ.

Γι' αὐτὸ λέω πως ὁ κόσμος εἶναι κόσμος μου, κόσμος φαινομενικός, καὶ θεὸς εἶμαι ἐγὼ, ὁ δημιουργός του «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τοῦ ἑαυτοῦ μου, κατὰ τὴν ἀξιολύπη μου, κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασία μου.

Μπορεῖ νὰ διατυπωθῆ καὶ ἔτσι ἡ σκέψη αὐτή. Ψυχὴ δὲν ὑπάρχει, κόσμος δὲν ὑπάρχει, θεὸς δὲν ὑπάρχει. Τί ὑπάρχει; Μοῦ φαίνεται πως ὑπάρχω ἐγὼ, δηλαδὴ ζῶ ἢ ὑπάρχει, καθὼς μοῦ φαίνεται. Καὶ ὅταν λέω ψυχὴ μου, ἐγὼ ἐννοῶ ὅτι αὐλότερο ἀπὸ τὶς ζωικὲς ὁρμὲς φέγγει γὰ φῶς μέσα μου καὶ μὲ φωτίζει συνειδητὰ ἢ ἀσύνειδα. Ὅταν λέω θεός μου, ἐγὼ ἐννοῶ τὴ συνείδηση τοῦ φωτὸς τῆς ψυχῆς μου, που μὲ τὴν παρουσία τῆς μ' ἐνθουσιάζει σὰν ἐμφάνιση θείας χάρις, σὰν ἐπιφοίτηση ἀγίου καὶ ἀγαπητοῦ πνεύματος.

Ὁ θεός μου εἶναι πρὸς τὴν ψυχὴ μου ὅτι ὁ ἔρωτας πρὸς τὴ ζωὴ μου, ἕνας ἐνθουσιασμός, ὑπέρτατη συνείδηση δύναμης φωτὸς καὶ χαρᾶς, ἀνοιγμα, ἀνθιση καὶ ἀναγάλισμα. Λοιπόν, στὸ βάθος τί ὑπάρχει μονάχα; Ζωή.

Ὅρμης. Ὅταν ἀντικρύζω ἕνα φαινόμενο καὶ μ' ἀρέσει, μοῦ ἔρχεται μιὰ ὁρμὴ νὰ τὸ ἀποχτήσω. Τί θὰ πῆ αὐτό; Νά, θέλω νὰ τὸ κάμω δικό μου, νὰ τὸ πάρω, νὰ τὸ ἀφομοιώσω μὲ μένα, νὰ τὸ στείψω, νὰ τὸ ἐξαντλήσω, νὰ τὸ

νικήσω, να τὸ δημιουργήσω. Καὶ ὑποφέρω καὶ παθαίνομαι, ἂν δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω δικό μου. Μὲ τραβά τὸ φαινόμενο π.ο. μ' ἄρῆσει καὶ μὲ τραβά τόσο, ὥστε νὰ θέλω νὰ χαθῶ μέσα του, ἂν δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω νὰ χαθῆ αὐτὸ μέσα μου. "Ὅ,τι μ' ἄρῆσει πρέπει καὶ καλὰ νὰ γίνῃ αἰώνιο.

Ἄλλὰ καὶ ὅ,τι φοβοῦμαι μοῦ γεννᾷ ὀρμές, ἀντιπάθειες, μίσος, φθόνο, ζήλια. Ἐκεῖνο που φοβοῦμαι δὲ μ' ἄρῆσει καὶ θέλω νὰ τὸ ἐκμηδενίσω. Νὰ τὸ ἐκμηδενίσω ἢ αὐτὸ ἢ τὸ φόβο μου γι' αὐτό. Γιὰ νὰ τὸ ἐκμηδενίσω πρέπει νὰ γίνω δυνατώτερός του, νὰ τὸ ἐξαντλήσω καὶ αὐτό, νὰ τὸ νικήσω, νὰ τὸ προβάλλω σὰν κάτι αἰώνιο.

"Ὅ,τι μ' ἄρῆσει καὶ ὅ,τι δὲ μ' ἄρῆσει αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξαναδημιουργήσω ἢ νὰ τὸ δημιουργήσω, δηλαδή νὰ ἐκφράσω μὲ τὸν τελειότερο δυνατὸ τρόπο τὸ αἶσθημα που μοῦ γεννᾷ, νὰ τὸ δεχθῶ μέσα μου ὀλίγον γιὰ νὰ τὸ βγάλω ἀποπάνω μου, νὰ τὸ ἀποκρυσταλλώσω γιὰ νὰ τὸ διαγωνίσω σὲ μιὰ ὑποταχτικὴ ἀπέναντί μου θέση.

"Ὅ,τι μ' ἄρῆσει καὶ ὅ,τι δὲ μ' ἄρῆσει εἶναι ἐχθροί μου ἐπικίνδυνοι, που μοῦ γεννοῦν τὴ θέληση νὰ χαθοῦν, νὰ ἐξαντληθοῦν, νὰ νικηθοῦν.

Ἄλλὰ πρῶτα πρῶτα μοῦ δίνουν λύπη ἢ χαρὰ ἢ καὶ τὰ δύο μαζί. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, μὲ στενοχωρεῖ τὸ πρῶτο ἀντίκρουμά τους. Ἐπειτα ἔρχεται μιὰ ἀρχικὴ ἔκφραση τῶν συναισθημάτων αὐτῶν, ἢ διοχέτευσή τους κάπου, ὁ ἀγῶνας νὰ τὰ νικήσω καὶ στὸ τέλος ἢ συνειδησῆ τους ἢ κατασταλαγμένη, που εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ ἔκφραση, ἢ ἀνώτερη ἔκφραση γιὰ μένα, που γυρεύω τὴ γνώση. Ἡ

συνειδηση εἶναι ἀρχὴ συνήθειας τῆς ἀρχικῆς λύπης ἢ χαρᾶς. Εἶναι ὁ σταθμὸς τοῦ περάσματος ἐνδὲς συναισθηματος στὸ ὑποσύνειδο, τὸ ἀνέδασμα ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ λογικὴ στὴ συνειδητικὴ λογικὴ, τὸ λαμπικάρισμα τῶν συναισθημάτων ἀπὸ τὰ θνητὰ τους στοιχεῖα, τὸ ξελαγάρισμα τῶν πιδὲ αἰώνιων στοιχείων, που περιέχουν ὅλα τὰ συναισθήματα, δηλαδή κάθε σύγκρουση τοῦ ὄργανισμοῦ μου μὲ ἐχθρούς του.

Ἡ γνώση στέκει ἀπάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴ λύπη καὶ τὴ χαρὰ. Ἐρχεται νὰ πάρῃ τὸ θρονὶ τῆς γιὰ νὰ καθίσῃ βασίλισσα τῶν ὑποταχτικῶν στοιχείων. Ἐρχεται μὲν γίνου ὀλίγον συνειδητὸς καὶ ἐξαντληθοῦν ἢ λύπη καὶ ἢ χαρὰ, μ' ὅλες τὶς παραλλαγὰς καὶ παραμόρφωσεις που τὶς ἀκολουθοῦν.

Ὅμως εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ γνώση ἢ χαρὰ καὶ ἢ λύπη. "Ὅ,τι μ' ἄρῆσει καὶ ὅ,τι δὲ μ' ἄρῆσει κεντὰ τὸ ὀρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας μου, τὸ ξυπνᾷ καὶ μοῦ τὸ κάνει συνειδητό, εἴτε συμφωνεῖ εἴτε καὶ ἀντιστρατεύεται στὴν αὐτοσυντηρησία μου, πρᾶμα που δὲν μπορῶ νὰ τὸ ξέρω ἀντικειμενικά, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑποκειμενικά. Εὐχαριστεῖ τὸν ὄργανισμό μου ὄχι πάντα ἐκεῖνο που μοῦ δίνει κάποια ὑποστήριξη στὴν αὐτοσυντηρησία μου ἢ ἐκεῖνο που τὴν ἐχθρεύεται, καὶ μὲ δυσαρεστεῖ ὄχι πάντα ἐκεῖνο που τὴν ἀντιστρατεύεται ἢ που τὴν ὑποστηρίζει. Φοβοῦμαι ἐκεῖνο που νομίζω πως βλάπτει τὴ ζωὴ μου, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ τὴ βλάψῃ καὶ μιὰ εὐχαρίστηση, ὅπως καὶ μιὰ δυσαρέσκεια. Κάθε τί, που μ' ἄρῆσει ἢ δὲ μ' ἄρῆσει, εἶναι ταραχὴ τοῦ ὄργανισμοῦ μου, ἐπομένως ἐχθρός μου, που πρέπει νὰ

νικηθῆ για να ζήσω. Καθαυτὸ εἶναι καὶ τὰ δυό, με τὶς μεταλλάξεις, παραμόρφωσες καὶ παρακολουθήματά τους, με τὰ πάθη που γεννοῦν, ὅμοια ἐχθροὶ τῆς αὐτοσυντηρησίας μου καὶ γι' αὐτὸ ἡ ὁρμὴ τῆς αὐτοσυντηρησίας μου ἀντιδρᾷ σ' αὐτούς, ἀγωνίζεται ὡς που νὰ τοὺς κάμη ἀκίνδυνους, ὅπως ἀντιδρᾷ τὸ στομάχι στὶς τροφές που δέχεται μέσα του. Καὶ ὅμως ἡ τροφή εἶναι χρήσιμη γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησία, ἀλλὰ γίνεται χρήσιμη μόνο ἀφομοιωθῆ, χωνευτῆ. Ὡς που νὰ τῆ χωνέψη, ἀγωνίζεται τὸ στομάχι γιὰ νὰ τῆ νικήση. Τῆ νικᾷ με τὴν ἀφομοίωση.

Ἡ συνείδησή μου ἀντιδρᾷ στὰ συναισθήματα καὶ στὶς ὁρμές, που ἀπ' αὐτὰ γεννιοῦνται, καὶ με τὴν ἔκφραση τὰ ἀφομοιώνει, τὰ χωνεύει, τὰ βάζει, νικημένα πιά, στὴν κυκλοφορία τῶν γνωστῶν φαινομένων που κατέχει.

Ἡ ζωὴ εἶναι ἀγῶνας κατασύνεχος ἐνάντια σὲ διαφοροὺς ἐχθροὺς καὶ νίκη μου ἀπάνω τους, ἀγῶνας που μοῦ δίνει φτερὰ καὶ χαρὰ τῆ νίκη, τῆ χαρὰ τῆς υγείας.

Ὁρμέφυτο αὐτοσυντηρησίας. Δὲν εἶναι μόνο παθητικὸ καὶ ἀμυντικὸ, ἀλλὰ γίνεται, γιὰ νὰ νικήση, ἐνεργητικὸ καὶ ἐπιθετικὸ. Ἄλλως τε ἄμυνα καὶ ἐπίθεση συγχύζονται, εἶναι μέσα νίκης ἀλληλοδιάδοχα ἢ σύγχρονα. Κάθε ἀντίδραση σ' ἓναν ἐχθρὸ φανερώνεται με ἐνέργεια ἀμυντικῆ ἢ ἐπιθετικῆ ἢ καὶ ἀμυντικο-ἐπιθετικῆ. Καὶ στὴ στρατιωτικὴ τέχνη διακρίνουν τὴ στρατηγικὴ ἄμυνα, που ἐνεργεῖται με τακτικὴ ἄμυνα ἢ τακτικὴ ἐπίθεση. Ἄλλὰ μπορεῖ νὰ ὑπάρξη καὶ στρατηγικὴ ἐπίθεση με τακτικὴ ἐπίθεση, ὅπως καὶ στρατηγικὴ ἐπίθεση που νὰ τελειώνη με τακτικὴ ἄμυνα.

Τὸ πρωτόγονο ὁρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας φέρνει ἓνα ἄλλο, δευτερόγονο αἶσθημα, που τὸ ὀνομάζω ὁρμὴ κυριαρχίας, ὑπεροχῆς, νίκης. Καὶ ὕστερα ἀπὸ καιρὸ μπῆκε τὸ αἶσθημα αὐτὸ στὴν παράδοση ἢ στὴν κληρονομικότητα, ἔγινε δηλαδὴ παλιὰ συνήθεια καὶ κατάντησε σὰν ὁρμέφυτο καὶ αὐτό, τὸ ὁρμέφυτο τῆς κυριαρχίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ὑπάρχη ἢ δὲν ὑπάρχη πιά ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντίδρασης σ' ἓναν ἐχθρὸ, ἀδιάφορο δηλαδὴ ἂν κινδυνεύη ἢ δὲν κινδυνεύη πιά ἡ αὐτοσυντηρησία, που εἶναι μέσα μας τὸ πιὸ παλιό, τὸ πιὸ πρωτόγονο, σχεδὸν ἔμφυτο αἶσθημα.

Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι τὸ ὁρμέφυτο τῆς κυριαρχίας ἐνεργεῖ προληπτικά, γιὰ κάθε κίνδυνο που μπορεῖ ἴσως στὸ μέλλον νὰ φανερωθῆ καὶ νὰ φοβερίσῃ τὴν αὐτοσυντηρησία μου. Θέλω νὰ εἶμαι πάντα δυνατώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, ἀπὸ τὰ φαινόμενα ὅλα, γιὰ νὰ μπορῶ, ὅταν τύχη καὶ παρουσιαστῆ ἀνάγκη, δηλαδὴ κίνδυνος τῆς αὐτοσυντηρησίας μου, νὰ τὸν νικήσω εὐκόλα. Τὸ ὁρμέφυτο αὐτὸ μοῦ δίνει τὸ συναισθημα τῆς ἀσφάλειας, ἔχω μιὰν ἐγγύηση γιὰ τὰ μελλόμενα.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι συμπυκνωτῆρας δύναμης, ἀδιάφορο ἂν ἡ δύναμη που μαζεύει καὶ συμπυκνώνει εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀνάγκη, ἀπὸ τὸν ἄμεσο κίνδυνο τῆς αὐτοσυντηρησίας του. Ἀπὸ τὸ νὰ ἀντιδρᾷ τόσοις αἰῶνες στοὺς ἐχθροὺς του καταντᾷ νὰ παίρνη τῆ συνήθεια νὰ μαζεύη δυνάμεις, ἔστω καὶ ὑπερβολικές, γιὰ νὰ κυριαρχῆ πάντα, σὲ κάθε περίσταση, καὶ στὶς πιὸ δύσκολες ἐνδεχόμενες

περίστασες τῆς ζωῆς του, καὶ χωρὶς νὰ ἔχη συνείδηση τοῦ τί κ' εἶναι μαζεύοντας τόσες δυνάμεις. Γι' αὐτὸ ὀνομάζω αὐτὴ τὴ συνήθεια ὀρμέμφυτο. Λένε πως ἡ ζωὴ στὶς πολιτισμένες χῶρες γίνεται ὄλο καὶ πιὸ ἀκίνδυνη γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν, μὰ δὲν εἶναι ἔτσι· οἱ κίνδυνοι μπορεῖ νὰ ἀλλάξουν μορφή, μὰ πάντα ὑπάρχουν. Ὁ ἀγῶνας γιὰ τὸ φῶμι εἶναι δύσκολος καὶ σ' αὐτὲς τὶς χῶρες, ἔπως καὶ στὶς ἄλλες καὶ ἔπως σ' ὅλες τὶς ἐποχές. Μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν κινδυνεύη στὶς πολιτισμένες χῶρες νὰ σκοτωθῆ ἀπὸ τὸν ὅμοιό του, ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμό του. Ὡστε ἡ ἀνάγκη λειτουργεῖ πάντα, ἢ ἀνάγκη, που κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ μαζεύῃ δυνάμεις. Ἄλλὰ ὁ ἄνθρωπος μαζεύει καὶ περισσότερες δυνάμεις ἀπὸ ἔσας τοῦ χρειάζονται ἀμέσως.

Ἡ συγκέντρωση, τὸ συμπύκνωμα πολλῶν δυνάμεων, ὅταν γίνῃ συνειδητὸ, δίνει χαρὰ, παράγει τὴν ἡδονὴ τοῦ συναισθήματος τῆς δυνάμης, τῆς ὑπεροχῆς, ἔπως γεννᾷ εὐχαρίστηση στὸν ἀθλητὴ ἢ γύμναση καὶ τὸ ἀντίρροσμα τοῦ ἀντιπάλου. Ἄν ἡ γύμναση, ὡστόσο, τοῦ ἀθλητῆ εἶναι συνειδητὴ ἐργασία, τὸ συμπύκνωμα ἀπὸ δυνάμεις γενικὰ γίνεταὶ ἀσύνειδα καὶ συνειδητοποιεῖται μονάχα ὅταν παρουσιαστῆ περίστασις νὰ συγκρίνη, νὰ ἀντιπαραβάλῃ τὴ δυνάμη του μὲ τὴ δυνάμη τοῦ ἀντιπάλου, ὅταν ἀντικρύσῃ τὸν ἀντίπαλο καὶ παραβγῆ μαζί του καὶ νοιώσῃ τὴν ὑπεροχὴ του ἢ καὶ ὅταν μονάχα φανταστῆ ὁ ἄνθρωπος τὸ δυνατόν νὰ παρουσιαστῆ μιὰ τέτοια περίστασις.

Λένε πως μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος συνειδητὰ νὰ γυμνάζῃ τὴ θέλησή του. Αὐτὸ πάει νὰ πῆ πως μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος

νὰ γυμνάζεται συνειδητὰ, ὥστε νὰ γίνῃ δυνατώτερος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Ἄλλὰ δὲν πιστεύω νὰ μπορῆ τὸ κάθε φορὰ ζωντανὸ ἄτομο—ἡ ζωὴ του εἶναι πάρα πολὺ σύντομη καὶ ὁ κάθε ἄνθρωπος πάρα πολὺ μορφολογικὰ σχηματισμένος πιά—νὰ ἀλλάξῃ τίποτε εἴτε σημαντικὸ εἴτε ἀσήμαντο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Δὲ σημαίνει τίποτα ἡ φράση· «νὰ γίνωμαι καλλίτερος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου». Δὲν μπορῶ νὰ γίνω καλλίτερος. Ἡ εἶμαι «καλὸς» καὶ μόνο μπορῶ τότε νὰ καλλιεργῶ τὶς δυνάμεις μου, νὰ τὶς ἀφήνω νὰ φουντώνουν, νὰ τὶς ἀνοίγω δρόμο, ἢ εἶμαι «κακός», δηλαδὴ ἀδύνατος, χαλασμένος, τιποτένιος, καὶ τότε, ὅ,τι κι ἂν κάνω, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνω τίποτε καλλίτερο ἀπ' αὐτὸ που εἶμαι. Ἡ λεγόμενη γύμνασις τῆς θέλησης πάει νὰ πῆ μᾶλλον τοῦτο, ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ κάμῃ τὴ ζωὴ του τέτοια, νὰ τὴ μεταχειριστῆ ἔτσι, ὥστε νὰ δώσῃ στὸν ἑαυτὸ του τὴν εὐκαιρίαν νὰ φανερώσῃ ὅλη τὴν κρυμμένη, μαζωμένη δυνάμη που ἔχει, ἀπὸ αἰῶνες κληρονομικότητα καὶ παράδοσις, συγκεντρώσει μέσα του μὲ τὸ ὀρμέμφυτο τῆς κυριαρχίας. Μπορεῖ νὰ ἀνοίγῃ τὸ δρόμο του γιὰ νὰ λάμψῃ ὅλη του ἡ δυνάμη, μπορεῖ νὰ μὴν τὴ σπαταλᾷ τὴ δυνάμη του σὲ περιττὰ πράγματα, ἐπίδειξεις, χαμένες κουβέντες, γλέντια, ξεφαντώματα, τυχοδιωξίς, ἐξαντλητικὰ ἢ ἀνθυγιεινὰ καμώματα. Μπορεῖ νὰ διακρίνη γιὰ τί πρᾶμα ἔχει ἰδιοφυΐαν καὶ σ' αὐτὸ νὰ περιορίζεται. Μπορεῖ νὰ προφυλάγῃ συνειδητὰ ἢ ἀσύνειδα τὴ δυνάμη του ἀπὸ κινδύνους, ὅχι ὅμως καὶ νὰ τὴν ἀυξάνῃ, εἴτε συνειδητὰ εἴτε ἀσύνειδα. Ὅ,τι ἔχει ἔχει, καὶ μόνο διατηρεῖ καὶ συντηρεῖ τὸ ἔχει του. Αὐτὴ ἡ συντήρησις καὶ ἔκφρασις

τῆς δυνάμεις μπορεί νὰ θέλῃ καὶ γύμναση συνειδητή. Ἄλλὰ γίνεται τάχα θελητὰ ἢ συντήρηση καὶ ἡ ἔκφραση τῆς δυνάμεις κάθε ἀνθρώπου; Προσθέτει δύναμη στὸν ἀνθρώπο αὐτόν; Μοῦ φαίνεται ὄχι. Δὲ γίνεται θελητὰ ἢ συντήρηση καὶ ἡ ἔκφραση τῆς δυνάμεις, μολονότι μπορεί νὰ γίνεται συνειδητὰ κάποτε. Καὶ δὲν αὐξάνει τὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος, που συντηρεῖ καὶ ἐκφράζει τὴ δύναμη ὅση ἔχει, δὲν μπορεί νὰ κάμῃ ἀλλιῶς, παρὰ νὰ συντηρῇ καὶ ἐκφράξῃ τὴ δύναμη ὅση ἔχει. Ἐκεῖνος που δὲν τὴ συντηρεῖ ἢ δὲν μπορεί νὰ τὴν ἐκφράσῃ σημαίνει πως δὲν μπορεί νὰ κάμῃ ἀλλιῶς. Ἀδιάφορο ἂν καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος ἔχουν ἢ δὲν ἔχουν συνείδηση τοῦ τί κάνουν.

Εἶναι μέσα μας μιὰ δύναμη συντηρητική, δαίμονας συντήρησης, ἀργοπορινὴ μορφή τοῦ πρωτόγονου ὀρμέφυτου τῆς αὐτοσυντηρησίας καὶ τοῦ δευτερόγονου ὀρμέφυτου τῆς κυριαρχίας. Ἡ δύναμη αὐτή, ὅταν ἢ ἂν γίνῃ συνειδητή, τὴν ὀρίζει κάπως ἢ συνείδησή μου κάθε φορὰ που τὰ πάθη καὶ οἱ ταραχές, που φέρνουν κοντὰ τους, πᾶν νὰ μὲ νικήσουν. Ἡ δύναμη αὐτὴ προφυλάγει καὶ προστατεύει τὸ μυαλὸ—τὸ ὄργανο τῆς συνείδησης—ἀπὸ κάθε χάλασμα ἢ ἀδυνατίσματος. Τὰ πάθη καὶ οἱ ταραχές φθείρουν τὸν ὀργανισμό, ἐπομένως καὶ τὸ μυαλό. Τὸ μεθύσι ἔξαφνα εἶναι κακό, γιατί ἔχει βλαβερά ἀποτελέσματα γιὰ τὸν ὀργανισμό, ἢ πολυφαγία τὸ ἴδιο, ἢ ὑπερβολικὴ συνουσία τὸ ἴδιο, ὁ ὑπερβολικὸς κόπος τῆς ἐργασίας καὶ οἱ ἀρρώστιες τὸ ἴδιο, ἢ ὑπερβολικὴ εὐαισθησία τὸ ἴδιο. Ἀπ' αὐτὰ ὅλα ἢ συνείδηση μπορεί νὰ προφυλάξῃ, ὅπως καὶ νὰ εἶναι

καὶ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ συνειδητὰ, τὸ ὄργανό τῆς, τὸ μυαλό, κρατῶντας ἓνα μέτρο στὶς φυσικὲς ὀρμές. Ἄλλὰ τὸ περισσότερο ὁ δαίμονας τῆς συντήρησης ἐνεργεῖ ἀσυνεῖδα.

Ἡ ἐργασία που κάνει μοῦ φαίνεται πως δὲ διαφέρει πολὺ ἀπὸ κείνη που κάνει τὸ δέντρο, που φυτρώνει, μεγαλώνει, ἀπλώνεται, ἀνοίγει, φουντώνει ὅσο παίρνει, δηλαδὴ ὅσο τοῦ δίνει τράτο ἢ προγονικὴ του συμπυκνωμένη δύναμη. Βέβαια καὶ τὸ καλὸ χῶμα καὶ οἱ εὐνοϊκοὶ κλιματικοὶ ὄροι καὶ τὸ νερὸ καὶ ἡ ἀνθρώπινη καλλιέργεια—ὄλη ἢ περιγυριὰ—ἔχουν τὴν ἐπίδρασή τους στὴν ἀνάπτυξη τοῦ δέντρου. Τοὺς εὐνοϊκοὺς ὄρους τὸ δέντρο μόνο του δὲν μπορεί νὰ τοὺς βρῇ πάντα, τυχαίνει καὶ φυτρώνει σὲ μέρος ἀκατάλληλο καὶ ἔτσι δὲν ξεδιπλώνει, χωρὶς ἐξωτερικὴ ἐπέμβαση, ὄλη τὴ ζωικὴ ὀρμὴ που ἔχει δυναμικὰ μέσα του. Ὁ ἀνθρώπος ὅμως, μὲ τὸ νὰ κινῆται, μπορεί περισσότερο ἀπὸ τὸ δέντρο ναυρῇ τὴν περιγυριὰ, που τοῦ ταιριάζει γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησία του καὶ τὸ ξάνοιγμα καὶ φούντωμα τῆς ζωικῆς ὀρμῆς του. Αὐτὴ ἢ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καὶ νὰ φαίνεται σημαντικὴ σχετικὰ μὲ τὸ φυτὸ, εἶναι περιορισμένη, γιατί περιορισμένες εἶναι καὶ οἱ δυνατότες γιὰ τὸν ἀνθρώπο περιγυριές. Οὔτε καὶ γίνεται ἢ ἐργασία αὐτὴ θελητὰ, ὥστε νὰ ὀνομαστῇ γύμναση, ὅσο καὶ νὰ ἐνεργῆται κάποτε συνειδητὰ. Οὔτε καὶ, ἔταν ἐνεργῆται συνειδητὰ, βγαίνει πάντα ὠφελημένος ὁ ἀνθρώπος, δηλαδὴ βρίσκει ὄρους τόσο κατάλληλους, ὥστε νὰ ξεδιπλωθῇ, νὰ φανερωθῇ, νὰ ἐκφραστῇ ἢ δυνάμη του ὄλη, εἴτε ἐπειδὴ δὲ διαγνώθῃ πάντα σωστὰ στὴν κατάστασή

του και τῆ δύναμή του εἶτε γιατί πέφτει ἔξω στὴ διάγνωση τῆς κατάλληλης περιγυριᾶς, που εἶναι τὸ ἴδιο πράμα.

Ἡ συνείδηση λοιπόν, που εἶναι τὸ τελευταῖο και τελειότερο και λεπτότερο κατάντημα τοῦ ὀργανισμοῦ μου, δὲν ἔχει τὴν ικανότητα νὰ ἀυξήσῃ οὔτε κατὰ μιὰ τρίφιλη τρίχα τὴ δύναμη τῆ ζωικῆ, που ἔχω κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς προγόνους μου, τὴ δύναμη, που ἔχουν συγκεντρώσει μέσα μου γενεὲς γενεῶν ἀνθρώπινες. Ἐχει μόνο κάποτε τὴν ἀξιοσύνη νὰ διαγνώθῃ καλὰ ἢ κακὰ τὸ εἶναι μου και νὰ τὸ βοηθῆ, ὅσο λίγο και νάναί, νὰ ξανοίγῃ τὸ δρόμο του και νὰ φανερώνῃ τὴ δύναμή του. Ἡ δύναμη αὐτὴ εἶναι συναισθηματικὴ και δομητικὴ, ἀνώτερη ἀπὸ κάθε λογικὴ τῆς συνείδησης, ἀπὸ κάθε γύμναση, ἀπὸ κάθε λογικὸ σχέδιο ζωῆς. Ἡ αὐτοκυριαρχία και ὁ αὐτοπεριορισμός, ὅταν ὑπάρχῃ, εἶναι πειθαρχία ἀσύνειδη που μπορεῖ νὰ γίνῃ και συνειδητῆ, μὰ δὲ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ συνείδηση. Ἡ συνείδησή μου δὲ δημιουργεῖ τίποτε, μολονότι ἐκφράζει τὴν ἀντίληψή μου γιὰ τὴ ζωὴ και τὸν κόσμο, πλάθει ἀναγκαστικὰ τὸν κόσμο κατ' εἰκόνα και ὁμοίωσιν τοῦ εἶναι μου. Ἡ πολλὴ συνείδηση παραλεῖ τὴν ἐνέργεια.

Και βάση τοῦ εἶναι μου εἶναι τὸ ὀρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας μὲ τις παραλλαγές, τις παραμόρφωσες και τὰ παρακολουθήματά του. Ἡ συνείδηση ἔρχεται ἀργοπορινὰ και βλέπει σὰ μάτι.

Χαρὰ και λύπη. Εἶπα μερικὰ γιὰ τὴ λύπη και τὴ χαρὰ σχετικὰ μὲ τὴ συνείδηση και τὴ γνώση. Ὅπως οἱ

χαρὲς και οἱ λύπες κεντοῦν τὸ ὀρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας και τὸ ἀναγκάζουν νὰ ἀντιδράσῃ, ἔτσι κεντοῦν και τὸ παράγωγο αἶσθημα τῆς ἀνάγκης τῆς γνώσης, τσουγκρίζουν μὲ τὴ συνείδησή μου και τὴ βάζουν νὰ κουνήσῃ και παράγουν, μὲ τὸ τσουγκρισμα, φῶς.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄσκοπο και ἀπαισιόδοξο μωτρωμένο πλάσμα, που γεννήθηκε στὴ γῆ ἐπάνω λίγο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ δέντρο, που φύτρωσε στὴν ἴδια γῆ.

Και πονεῖ ὁ ἄνθρωπος, δηλαδὴ αἰσθάνεται πόνο, και, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν πόνο, πάλι «πονεῖ», κατὰ τὴν ἀρχαία ἔννοια τῆς λέξης, δηλαδὴ κοπιᾶζει και ἀγωνίζεται. Και, ἅμα μὲ τὸν κόπο αὐτὸν ξελευτερώνεται ἀπὸ τὸν πόνο του, ἔχει γαλήνη.

Ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ζωῆς του, που εἶναι ἀναρίθμητοι και παντοῖνοι. Κάθε στιγμή ἀντικρύζει ἐχθροὺς, μικρότερους ἢ μεγαλύτερους, και εἶναι ἀναγκασμένος, γιὰ νὰ ζῆσῃ—γιατί θέλει νὰ ζῆσῃ, ἀφοῦ ζῆ—νὰ ἀγωνίζεται ἐναντιὰ τους. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατός, ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶναι εὐκολώτερος, γίνεται μὲ λιγώτερο κόπο, ὅταν εἶναι ἀδύνατος, μὲ περισσότερο. Ἄν δὲν μπορεῖ πια νὰ ἀνθέξῃ στὸν κόπον αὐτό, πεθαίνει, πλανώνεται ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ζωῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του, βαρέθηκε νὰ ἀγωνίζεται.

Γιὰ τὸ δυνατὸν ἄνθρωπο ὑπάρχουν δυὸ κατάστασες ἀπαισιοδοξίας, ὁ πόνος και ἡ γαλήνη. Ἡ ἀπαισιοδοξία του ὅμως εἶναι ἐκρηκτικὴ και ἔχει κάποτε μιὰ χαρὰ μεγάλῃ, τὴ χαρὰ τοῦ ἀγῶνα και τῆς νίκης, τὴ χαρὰ τῆς υγείας. Και γιὰ τὸν ἀδύνατο ἄνθρωπο εἶναι δυὸ οἱ κατάστασες

της άπαισιοδοξίας, αλλά πιδ άτνες. Η άπαισιοδοξία του είναι θανατερή. Ο πόνος και ή γαλήνη είναι συνέχεια του ίδιου φαινομένου, αλλά για τον έναν είναι πούπουλο, ενώ για τον άλλον είναι βάρος άσήκωτο και τά δυό.

Ο πόνος, άμα πάη κατά βάθος μέσα στον άνθρωπο, γίνεται λύπη. Η γαλήνη, που έρχεται ύστερα από τή λύπη, γίνεται χαρά. Η λύπη και ή χαρά είναι ένταση πόνου και γαλήνης. Και όσο γίνεται βαθύτερος, έντονώτερος, αισθητότερος, λυπηρότερος ο πόνος, τόσο και ή γαλήνη γίνεται πιδ χαρούμενη, άπαλλαγή, λυτρωμός. Η λύπη και ή χαρά έχουν περισσότερη έκφραση από τον πόνο και τή γαλήνη, κατά τήν έννοια που ή ελληνιστική τέχνη έχει περισσότερη έκφραση από τήν κλασική ελληνική.

Ο δυνατός άνθρωπος κυριαρχεί, υπερνικά χωρίς κόπο και όρίζει τους πόνους και τις γαλήνες του, μπορεί να τά αισθάνεται τόσο, όσο ο αδύνατος, αλλά όχι σά βάρη άσήκωτα. Και ο δυνατός, άμα είναι υπερπολιτισμένος, γίνεται όσο ευαίσθητος και ο αδύνατος. Η διαφορά είναι ότι ο ένας υπερνικά, ενώ ο άλλος όχι και σέρνει τή ζωή του τυραννισμένος και χαλαρός.

Οι υπερπολιτισμένοι έχουν γίνει πολυ ευαίσθητοι, τεχνίτες σ' όλα τά αισθήματά τους, και, όταν είναι δυνατοί αυτοί, έχουν τις μεγάλες λύπες και τις μεγάλες χαρές και ή άπαισιοδοξία έχει καταντήσει μέσα τους μηδενισμός με συνείδηση. Και είναι ο μηδενισμός φωτεινή άπαισιοδοξία, χαρά μεγαλύτερη απ' όλες, χαρά νίκης. Δεν είναι άνάγκη να είσαι βάρβαρος ή άπολίτιστος για να είσαι και

δυνατός. Στο βάθος όλων των δυνατών ανθρώπων, άπολίτιστων και πολιτισμένων, βρίσκω τήν πρωτόγονη σκληράδα, στους βαρβάρους ώμη και βράχινη, στους πολιτισμένους περίτεχνα σκαλισμένη και γρανιτική ή, ακόμη καλλίτερα, άτσάλνια. Στο βάθος όλων των αδύνατων ανθρώπων βρίσκεται κάποιο χάλασμα, χαλάρωση του τόνου, άρρωστιάρικη ευαισθησία, θανατερή, που οι πόνος τους κάνουν υπερβολική έντύπωση, αυτούς προσέχουν, αυτό μονάχα υπάρχει γι' αυτούς και να θέλουν δεν μπορούν να σηκωθούν, να ξεφορτωθούν τους πόνους τους, που καταντούν κατασύνεχοι, σαν άρρώστια, χωρίς χαρά ή με άτονη και σπάνια χαρά. Απ' αυτούς φαίνεται πως θα βγήκαν ο Βούδας, ο Χριστός, οι επικούριοι και οι στωικοί, που ολοένα γυρεύουν να λυτρωθούν από τή λύπη τους και δεν μπορούν. Έπειδή πολλοί είναι οι αδύνατοι στην ανθρωπότητα, γι' αυτό και είχαν τόση έπιτυχία και έγιναν θρησκείες και φιλοσοφίες οι διαθέσεις των ανθρώπων αυτών. Γιατί να ξεπροβάλλη ή λύπη πάντα μπροστά τους; Αδτή είναι ή αδυναμία τους. Δεν όρίζουν πια τον εαυτό τους, τους πόνους και τις γαλήνες τους, αν και ολοένα πασκίζουν αυτό ίσια ίσια να κάμουν, δηλαδή να τά νικήσουν και τά δυό και να κυριαρχήσουν σε ψηλότερο σκαλοπάτι. Κοιτάζουν παραπάνω και παραπέρα από τή λύπη και τή χαρά τους, μα δεν μπορούν να φτάσουν εκεί και έτσι ολο αυτά τά ίδια βλέπουν μόνο, τή λύπη και τήν άπαλλαγή από τή λύπη, και σ' αδτή τή διάθεση στηρίζουν τή φιλοσοφία τους και τήν ευτυχία τους. Ευτυχία είναι φωτεινή έλπίδα μελλοντικής χαράς μόνιμης, είναι προβολή φωτει-

νης εικόνας, σύμφωνης με τή διάθεση τοῦ καθενός νά ἀπαλλαγῆ τελειωτικά ἀπό τή λύπη του καί νά χαίρεται μόνιμα τή χαρά του. Γι' αὐτό καί οἱ εὐτυχίες εἶναι διαφορετικές, ὄχι στήν οὐσία τους, ἀλλά στοῦ περιεχόμενου, ἀνάλογα μέ τίς ἰδιοσυγκρασίες τῶν ἀνθρώπων.

Μά ἡ γνώση εἶναι ἄσχετη ἀπό τή λύπη καί τή χαρά, τὴν πόνο καί τή γαλήνη. Καί βρίσκεται πρὸ πέρα. Καμιὰ φιλοσοφία δὲν εἶναι φιλοσοφία, ὅσο βάζει σκοπὸ εὐδαιμονιστικό, ὅσο καί ἂν αὐτὴ ἡ ἴδια, ἡ κάθε φιλοσοφία, σὺν ἔκφραση—ἡ ἀνώτερη, ἡ πρὸ συνθετικῆ ἀνθρώπινη ἔκφραση—εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀντίδρασης στοῦ βάρους τῆς ζωῆς, μιὰ νίκη ἐχθρῶν, καί ἐπομένως μιὰ ἀπολύτρωση, μιὰ γαλήνη καί μιὰ χαρά, ἀντίδραση στοὺς ἐχθροὺς τῆς ζωῆς, που εἶναι κατχούνεχος ἀναγκαστικός ἀγῶνας, καί λοιπὸν καταντᾷ βάρος, μεγαλύτερο στοὺς ἀδύνατους, μικρότερο στοὺς δυνατοὺς. Οἱ εὐαίσθητοι δυνατοὶ κάνουν τίς φιλοσοφίες, πέρα ἀπὸ τή λύπη καί τή χαρά.

Ἠθική. Καλό, κακό, χρέος, καθήκον, ὑποχρέωση, δίκαιο, ἄδικο, ἔθιμα, νόμος—ὅλα κοινωνικά, ἀλλὰ καί ψυχολογικά, φαινόμενα. Σὺν κοινωνικά φαινόμενα μποροῦν νά χρησιμεύουν ὡς πειράματα καί παρατηρήσεις γιὰ τή γνώση. Σὺν ψυχολογικά φαινόμενα, ἐχτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι μποροῦν νά μελετηθοῦν, κεντοῦν κιόλα τή συνείδηση, ὅπως οἱ λύπες καί οἱ χαρές. Ἀλλὰ ἡ γνώση στέκεται φηλότερα καί πέρα ἀπὸ τὸ καλὸ καί τὸ κακό, ὅπως στέκεται φηλότερα καί πέρα ἀπὸ τίς λύπες καί τίς χαρές.

Ἡ γνώση καταντᾷ ἄσχετη ἀπ' ὅλα αὐτά.

Ὅπως οἱ λύπες καί οἱ χαρές κατὰ καιροὺς καί κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλάζουν περιεχόμενο, ἔτσι καί ἡ ἠθική. Ἀλλὰ οἱ λύπες καί οἱ χαρές, πρὸ πρωτόγονες, εἶναι πρὸ αἰώνιες καί ἀπόλυτες, ἐνῶ τὸ καλὸ καί τὸ κακὸ εἶναι πρὸ δευτερόγονα, λιγώτερο ἀπόλυτα καί ἀλλάζουν πρὸ εὐκολα περιεχόμενο κατὰ τοὺς καιροὺς καί τίς κοινωνίες, ἂν καί εἶναι ἀνάγκη κοινωνικῆ αἰώνια.

Τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς αὐτοσυντηρησίας, που ἔχει ἀρχὴ καί βάση τὸ ὀρμέφυτο τῆς ἀτομικῆς αὐτοσυντηρησίας, δημιουργεῖ συνήθειες, νόμους καί κανόνες συμπεριφορᾶς καί διαγωγῆς τῶν κοινωνικῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους. Καί ἀναλόγως που οἱ κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων γίνονται διαφορετικές, ἀπὸ ἀπλότερες γίνονται συνθετώτερες, πολυπλοκώτερες, πρὸ πολιτισμένες, πρὸ ἀγνές ἢ πρὸ διαστραμμένες, πρὸ ἀνθηρῆς ἢ πρὸ ξεπεσμένες, ἀναλόγως δηλαδή μέ τὸ ἀνέβασμα, τὸ ἀναμμα, τὸ ἀνθισμα, τὴν ἀκμὴ ἢ τὸ κατέβασμα, τὸ σβήσιμο καί τὴν παρακμὴ τῆς δυνάμεις μιᾶς κοινωνίας, ἄλλους νόμους καί ἄλλους κανόνες θέτουν οἱ ἄνθρωποι που κυβερνοῦν τὴν κοινωνία αὐτὴ, γιὰ τὴν κοινωνία θέλει νά προφυλαχτῆ ἀπὸ κάθε διαλυτικὸ στοιχεῖο, νά διατηρηθῆ, νά συντηρηθῆ.

Ἡ ἠθική εἶναι σχετικὴ καί μεταβλητὴ καί οἱ νόμοι διαβατικοί, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἠθικῆς γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι αἰώνια, τὴν αἰσθάνεται ἡ τάξη που κυβερνᾷ καί τὴν ἐπιβάλλει καί μέ τὴ βία καί τὴν κάνει συνήθεια καί ἀπ' αὐτὸ προέρχεται τῆς ἠθικῆς ἡ μεγάλη ἐπιρροή καί δύναμη ἀπάνω στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀκμὴ μιᾶς κοινωνίας δὲ συμπίπτει μέ τὴν πρὸ λεπτεπίλεπτη πνευματικὴ καί

καλλιτεχνική παραγωγή του, παρά με τὴν πιδ σφιχτὴ ἠθικὴ συνοχὴ του, θεμελιωμένη σὲ ριζωμένη ζωντανὴ παράδοσι, σὲ παράδοσι που δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμα ἀντίθετη ἀπὸ τὸ αἶσθημα καὶ τὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ νόμοι καὶ ἡ ἠθικὴ περιορίζουν τὴν ἐλευθερία τοῦ κάθε ἀτόμου καὶ ἔπειδὴ τὸ κάθε ἄτομο ἔχει τάση πρὸς τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐλευθερία—γιὰ νὰ ἀσκῆσιν τὸ ἐγωιστικότερο ὀρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας του ἢ τὸ δευτερότερο ὀρμέφυτο τῆς κυριαρχίας του—βρίσκεται, σὲ ὀρισμένες ἐποχὲς τῆς ζωῆς τῶν κοινωνιῶν, σὲ διάθεση ἐπαναστατικὴ ἐνάντια στοὺς κάθε φορὰ καθιερωμένους νόμους καὶ στὴν ἠθικὴ, που ἔχει γίνεи παράδοσι καὶ, ὅταν ὑποτάσσεται σ' αὐτά, ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται. Καμώνεται πως εἶναι καλός, δηλαδὴ παραχωρητικὸς στοὺς ἄλλους ὁμοίους του, ἔπειδὴ τὸ ἐπιβάλλουν οἱ νόμοι καὶ ἡ ἠθικὴ, τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη, που ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο νὰ γίνῃ κοινωνικός, νὰ ζῆ σὲ κοινωνίες. Καταλαβαίνει βέβαια τὴν ἀλληλοβοήθεια, δηλαδὴ τὴ βοήθεια που βρῖσκει ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησία του, καὶ τοὺς δίνει καὶ αὐτὸς βοήθεια γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησία τους, ὅταν τύχη, ἀλλὰ καθαυτὸ, στὸ βάθος, ὁ κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἀντίμαχη δύναμη, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ κάθε ἄλλου ἀνθρώπου, γιὰτὶ ἔχει ἀντίθετα συμφέροντα. Συνδυάζουν τὰ συμφέροντά τους καὶ ζοῦν μαζὶ σὲ κοινωνίες καί, μέσα στὶς μεγαλύτερες κοινωνίες, ζοῦν μαζὶ σὲ μικρότερες κοινωνίες ἢ τάξεις οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ μὴν τὰ καταπατήσῃ ὁ καθένας ἢ κανένας ἄλλος μεγαλύτερος ἐχθρὸς. Ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα!

Τὴν ἀνάγκη τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συμφερόντων καὶ τὴν παραχωρητικότητα τὴν καταλαβαίνει ὁ κάθε ἄνθρωπος καὶ στενοχωριέται, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ἄλλιως γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους γιὰ τὴν αὐτοσυντηρησία του. Στενοχωριέται, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ φυσικός, δηλαδὴ κακὸς γιὰ τοὺς ἄλλους, παρά ὑποκριτικός καὶ παραχωρητικός.

Γίνεται ὑποκριτικός γιὰ νὰ συζῆσιν με τοὺς ἄλλους καὶ συζῆ γιὰ νὰ μὴν κινδυνεύῃ. Ἡ ὑποκρισία εἶναι προσωπίδα γελαστή, που κάνει ὑποφερτὴ τὴ συμβίωση, τὸ συναγελασμὸ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀγάπη γενικὰ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ στοὺς ἀνθρώπους, παρά κρυμμένη ἐχθρα, ἀντιζηλία, ζηλοφθόνια καὶ ἀνταγωνισμός. Μόνο ὁ ἔρωτας, ἡ μητρικὴ ἀγάπη καὶ ἡ οἰκογενειακὴ συμβίωση, σὰν πολὺ παλιὰ που εἶναι, παράγουν τὸν εὐχάριστο συνδυασμὸ συμφερόντων, που βαστᾷ κάμποσον καιρὸ καὶ που λέγεται ἀγάπη, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ λείπῃ ἀπὸ τὸ αἶσθημα αὐτὸ ἡ ὑποκρισία. Ἀλλὰ καὶ στὸν ἔρωτα καὶ στὴ μητρικὴ ἀγάπη ὁ εὐχάριστος συνδυασμὸς τῶν συμφερόντων βαστᾷ ὅσο τὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα, ἡ ἐρωτικὴ ἔλξη καὶ κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ μητρικὸ γάλα. Ἄν ἐξακολουθήσῃ καὶ ἔπειτα ἡ συμβίωση, στηρίζεται ἢ σὲ ἄλλα συμφέροντα ἢ στὴ συνήθεια. Οἱ ἄλλες λεγόμενες ἀγάπες μεταξὺ στοὺς ἀνθρώπους ἦταν στὴν ἀρχὴ τους ψευτιές, ὡς ἀγάπες, ἀλλὰ καταντοῦν ἀλήθειες κατὰ τοῦτο, ὅτι γίνονται συνήθειες ἀμοιβαίας ὑποκρισίας, που στηρίζεται στὴν ἐκτίμησι ἀπὸ τὸν καθένα τῆς δυνάμεως ἄλλων ἀνθρώπων, προπάντων συγγενικῶν, πρὸς καλὸ ἢ πρὸς

κακὸ τῆς αὐτοσυντηρησίας του, μ' ἄλλα λόγια στηρίζεται στὸ φόβο μὴν τυχὸν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἂν δὲν εἶναι φίλοι, δηλαδή σύμμαχοι, γίνουιν ἐχθροί, δηλαδή ἀντίμαχοι, ὅπως εἶναι καὶ τὸ φυσικὸ τους ἀπέναντι τοῦ κάθε ὁμοίου τους. Οἱ τωρινὲς ἀγάπες λοιπὸν μοῦ φαίνονται ὡς κοινωνικὲς παραμόρφωσες ἢ μιᾶς ἀρχικῆς ἡδονῆς ἢ ἐνὸς ἀρχικοῦ συμφέροντος, παραμόρφωσες, που μὲ τὴ διαφόρωση κατανα- τοῦν δυνατὰ ἐλατήρια καὶ συμβίωσης καὶ συνεργασίας καὶ θαυμαστῆς ἀφιλοκέρδειας ἀκόμη, τόσης, ὥστε νὰ φτά- νη πολλὲς φορὲς ὡς στὴν αὐτοθυσία, ὡς στὴ θυσία δηλαδή καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ὀρμέμφυτου τῆς αὐτοσυντηρησίας.

Τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ πρέπει πρῶτα νὰ ἐννοηθῆ ὡς καλὸ ἢ κακὸ γιὰ τὴν ἀτομικὴ αὐτοσυντηρησία, καὶ ἀλλάζει κατὰ καιροὺς καὶ περιστάσες ἢ ἐννοια αὐτῆ τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ. Ἡ κοινωνία εἶναι ἓνα ἀνακάρωμα ἀπὸ καλὸ καὶ κακὸ γιὰ τὴν ἀτομικὴ αὐτοσυντηρησία, ἓνας σιωπη- ρὸς συμβιβασμὸς. Ἐπειτα ἔρχεται ἡ ἐννοια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ γιὰ τὴν κοινωνικὴ αὐτοσυντηρησία, μόλις δημιουργήθηκε ὁ ὀργανισμὸς κοινωνία. Τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ, ὠφέλιμο ἢ βλαβερὸ γιὰ τὴν ἀτομικὴ αὐτοσυντηρη- σία δὲν εἶναι ἠθικὴ (μολονότι στὸ βᾶθος αὐτῶν ἴσια, ἴσια, πρέπει νὰ γυρέψῃ κανεὶς τὴν ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς), εἶναι συνειδητῆ ἢ ἀσύνειδη διάγνωση συμφέροντος ἢ κινδύνου, νόμος πρωτόγονος καὶ φυσικός, ἀπόλυτα ἀναγκαῖος, γιατί δίχως αὐτὸν δὲν ζῆ ὁ ἄνθρωπος. Τὸ καλὸ ἢ τὸ κακὸ γιὰ τὴν κοινωνικὴ αὐτοσυντηρησία λέγεται ἠθικὴ, νόμος θετὸς ἢ τεχνητὸς, ἀρετὴ ἢ κακία. Μόνο κατὰ μιᾶ ἐννοια μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ καὶ ἡ ἠθικὴ νόμος φυσικός, ὅτι οἱ κοινωνίες

τῶν ἀνθρώπων μποροῦν νὰ μελετηθοῦν ὡς φυσικὸ φαινό- μενο ἀπὸ μιᾶ ἐπιστήμη που μορφώνεται τώρα καὶ λέγε- ται κοινωνιολογία. Δὲν εἶναι καθαυτὸ νόμος φυσικός ἢ ἠθικὴ, γιατί ὁ ἄνθρωπος θὰ μποροῦσε νὰ ζῆσῃ ἀτομικά, ὅπως τόσα ἄλλα ζῶα, χωρὶς κοινωνικοὺς συναγελασμοὺς καὶ ὀργανισμοὺς.

Παραδέχομαι ὅλη τὴν τρομερὴ δύναμη, που ἔχει κατα- χτήσῃ μέσα στὸν ἄνθρωπο ἢ ἠθικὴ, καὶ στὴν πράξη, θέλοντας καὶ μὴ, μπορεῖ νὰ ἀκολουθῶ κατὰ πολλὰ τὴν καθιερωμένη στὴν κοινωνία μου ἠθικὴ. Ἀλλὰ μ' ἀφήνει ἀδιάφορον ἢ ἠθικὴ· μόνο ὡς φαινόμενο γιὰ μελέτη μπο- ρεῖ καὶ μ' ἐνδιαφέρει. Δὲ μ' ἀρέσει ἢ ἀρετὴ, οὔτε μὲ συγ- χύζει ἢ κακία.

Τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία τίς βάζω στὴν τάξη τῶν τόσων ἄλλων φαινομένων, που τὰ παρατηρῶ καὶ τὰ μελε- τῶ γιὰ νὰ βγάλω συμπεράσματα χρήσιμα γιὰ τὴ γνώση. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία δὲν μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν καθό- λου τὴ συνειδησή μου στὴ ζήτηση τῆς γνώσης, ὅσο γιὰ τὰ στενῶς φυσικὰ φαινόμενα, οὔτε καὶ νὰ σταματήσουν στὸ παραμικρὸ τὴν ἐρευνά μου ὅσο γιὰ τὰ βιολογικά, ψυχο- λογικά ἢ κοινωνικά φαινόμενα. Ἡ ἠθικὴ δὲν εἶναι δεσμὸς καὶ ἐμπόδιο γιὰ τὴ γνώση, ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι δεσ- μὸς ἢ ἐμπόδιο οὔτε καὶ γιὰ τὴν τέχνη.

Ἡ γνώση καὶ ἡ τέχνη παίρνουν τὰ διδόμενά τους ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὴ ζωὴ, μὰ δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια οὔτε ζωὴ οὔτε φύση. Εἶναι καὶ τὰ δυὸ κάτι ἄλλο, ἀνώτερο, δηλαδή πολυσυνθετώτερο ἢ ἀπλῶς διαφορώτερο καὶ παράγωγο καὶ λίγο πολὺ συνειδητό. Καμιά φιλοσοφία ἀληθινή δὲν

μπορεί να ἔχη για βάση ἢ για σκοπὸ τὴν ἠθική, ὅπως και καμιὰ τέχνη ἀληθινή.

Ἔρατο, ἄσκημο. Τὸ ὅτι ἔχω μιὰ αἰσθητικὴ δὲν πάει νὰ πῆ πως ἡ αἰσθητικὴ μου ἔχει καμιὰ σχέση με τὴ ζήτηση τῆς γνώσης. Σὲ κάθε ἐποχὴ τῆς διαδοχικῆς τους ὑπαρξῆς οἱ ἄνθρωποι εἶχαν και ἔχουν και θὰ ἔχουν ἀπὸ μιὰ αἰσθητικὴ, ὅπως και ἀπὸ μιὰ ἠθική, σὲ κάθε τόπο—σὲ κάθε κλίμα και περιβάλλον—θὰ ὑπάρχει πάντα ἀπὸ μιὰ αἰσθητικὴ. Τὸ ὠραῖο και τὸ ἄσκημο εἶναι και αὐτὸ ἀνθρώπινο αἶσθημα, ἀνθρώπινη ἐπινόηση, ἀνθρώπινο κατασκευάσμα, κοινωνικὸ ἢ ἀτομικὸ, γενικὸ ἢ μερικὸ.

Στὴν ἀρχὴ τὸ ὠραῖο και τὸ ἄσκημο θὰ ἦταν συνέπεια ἄμηση τοῦ εὐχάριστου ἢ δυσάρεστου συναισθήματος για κάτι που εἶχε σχέση με τὸ ἔμφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας, και εἰδικότερα με τὴν ἐρωτικὴ, τὴν ἡδονικὴ μορφή τοῦ ὀρμέμφυτου αὐτοῦ. Ἐπειτα, σιγὰ σιγὰ, στοὺς λαοὺς που εἶχαν ἱκανότητες πολιτισμοῦ γίνονταν ἡ διαφόρωση. Τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου και τοῦ ἄσκημου ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του ἀφετηρία και ξεχωρίστηκε ἀπὸ τὸ ἔμφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας τόσο, ὥστε νὰ καταστήσει αὐτὸ τὸ ἴδιο αἰτία, ξεχωριστὴ ἀφετηρία και ἀφορμὴ αἰσθημάτων και πράξεων. Γιατὶ ἡ αἰσθητικὴ, ὅπως και ἡ ἠθική, δὲν εἶναι μόνο ἀφορμὴ αἰσθημάτων, ἀλλὰ και πράξης. Και οἱ δυὸ συμμορφώνουν τὴν ἀνθρώπινη ἐνέργεια με τὰ ἰδανικὰ ἢ φαντασιώσεις τους.

Γι' αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ὠραῖο και ἄσκημο δὲν ὑπάρχει, ὅσο και νὰ φαντάζωμαι ἕναν κόσμο χωρὶς

ἐμένα, τὸν ἄνθρωπο, ὡς κριτὴ, ὅπου τὸ ὠραῖο και τὸ ἄσκημο δὲ θὰ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸ του και ὅπου ὅλα θὰ εἶναι ἀδιάφορα. Ὅλα θὰ ἦταν ἀδιάφορα στὸν κόσμο, ἀν δὲν ὑπῆρχε ὁ ἄνθρωπος για νὰ ἐνδιαφερθῆ σ' αὐτά, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Ἐκεῖνο μόνο που ὑποστηρίζω εἶναι ὅτι τοῦ ἀνθρώπου, που ζητεῖ τὴ γνώση, δὲν πρέπει νὰ τοῦ εἶναι ἐμπόδιο οἱ ἀντιλήψεις ἢ τὰ αἰσθήματά του για τὸ ὠραῖο ἢ τὸ ἄσκημο, και ἄλλο τὸ ζήτημα, ἀν και αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ὠραῖο και τὸ ἄσκημο μποροῦν νὰ γίνουν γι' αὐτὸν ἀντικείμενο για ἔρευνα, ὅπως και ἡ ἠθική ἢ ἡ μαγειρικὴ.

Οἱ ἄλλοι. Ἐγὼ και οἱ ἄλλοι. Μοῦ μοιάζουν, τὸ βλέπω, τὰ μοῦτρα τους, τὰ μάτια τους, τὰ πόδια τους, τὰ αἰσθήματά τους, οἱ πράξεις τους και ὁ λογισμὸς τους. Ὅμως πάντα μένουν ἄλλοι. Και δὲν εἶναι μόνο ἄτομα, εἶναι και κοινωνικὸς ὀργανισμὸς οἱ ἄλλοι: οἰκογένειες, τάξεις, κυβερνήσεις, ὀμάδες, συνδικάτα, συναγελασμοί, ἀδελφότητες, ἐταιρίες, ὀμοῖδεατικοὶ σύλλογοι, ὀμοθησοκεῖτες, πολιτισμοί. Και εἶναι ἡ κάθε κοινωνία ἕνα πολὺπλοκο και πολὺκλωστο πλεμάτι, ὅπου κάθε κόμπος του εἶναι δεμένος ἀπ' ὅλες τὶς μεριές με τοὺς ἄλλους κόμπους. Ὅταν βρίσκωμαι ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, σχηματίζονται δίχτυα γύρω μου ἀπὸ πολλοὺς και διάφορους δεσμοὺς και ἀπὸ σχέσεις, αὐτόματες ἀραχνιές ἀνυφαντήδων. Με δένουν σὲ μιὰ θέση τὰ δίχτυα αὐτά και πᾶν νὰ με ἀκίνητήσουν ἢ με σέρνουν, ὅθε δὲν ξέρω, ἐκεῖ που δὲν ἔχω ὄρεξη νὰ πάω, γυρεύουν νὰ με παραμορφώσουν. Ἀλλὰ και γὼ ἀντιδρῶ και τραβῶ κατὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ἀδιάκοπος ἀνταγωνισμὸς. Μπαίνει ὁ

ένας στη ζωή του άλλου και έπειτα μπαίνει άλλος και πάλι άλλος. Και ξαναβγαίνουν πάλι. Δηλαδή μπαينوβγαίνουν οι άνθρωποι στη ζωή ο ένας του άλλου, με όρμη ή χωρίς όρμη, με περιέργεια ή δίχως περιέργεια, με ανάγκη αγάπης ή παρηγοριάς, συντροφιάς ή κουσκουσουριάς, ή και χωρίς τις ανάγκες αυτές, με αδιαφορία ή βαρεμάρα ή από ακαμωσιά, άσκοπα ή με σκοπό κέρδους ή προσηλυτισμού, άσυμφεροντολόγητα ή με συμφέρον, με φόβο ή χωρίς φόβο, για μιὰ στιγμή ή για πολλές διαδοχικές ή άλλεπάλληλες, μιὰ φορά ή περισσότερες, συχνά ή άραιά, και πιάνονται από συμπάθεια ή αντιπάθεια και μιλοῦν και γελοῦν και γλεντοῦν και βρίζονται και σωπαίνουν και συνεταιρίζονται και χτυπιοῦνται και παλαίβουν και αγωνίζονται και έπηρεάζονται και πάντα υποκρίνονται. "Αν τραβήξης τὴ μιὰ άκρη τῆς άραχινιάς ἢ τοῦ δίχτυοῦ, τραβιέται ὅλη μαζί ἢ κατὰ μέρος. Ὁ καθένας γυρεύει νάχη ὅλη τὴν ἐλευθερία και νὰ καταχτήση ὅλη τὴν έκταση, νὰ καταπατήση ὅλα τὰ οικόπεδα, μὰ αὐτοπεριορίζεται, γιατί ξέρει πως, ἂν δὲν αὐτοπεριοριστῆ, τὸν περιορίζουν οἱ ἄλλοι. Μὲ τὸν αὐτοπεριορισμὸ κρύβει ὁ καθένας τις παμφαγικὲς ὁρμές του και συνεταιρίζεται μὲ τοὺς ἄλλους για νὰ σώση τὸ κεφάλι του ἢ ναυρῆ τὴν τροφή του ἢ για νὰ κυριαρχήση, δημιουργώντας ἔτσι μιὰ σύνθετη δύναμη συγκεντρωμένη ἀπέναντι ἄλλων πάλι ἐχθρῶν. Συνεταιρίζεται, θέλοντας και μὴ, ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν και γίνεται φίλος ἢ σύντροφος μὲ ἄλλους και ἀπέναντι τούτων και ἀπέναντι τῶν τρίτων.

Οἱ ἄλλοι και οἱ κοινωνίες τους μὲ στενοχωροῦν, δὲν

μπορῶ νὰ τοὺς συνηθίσω ὀλότελα, κάθε τόσο ἐπαναστατῶ ἐνάντιά τους, ἀλλὰ ἔπειτα νοιώθω τὸ μάταιο και πάω στὴ μοναξιά μου, γδύνομαι ἀπὸ τὴν κοινωνική μου φρεσιά, τὴν παρδαλή ὑποκρισία, και τοὺς συλλογίζομαι και τοὺς κάνω και αὐτοὺς στοιχεῖα για τὴ γνώση μου και ἔτσι και μαθαίνω κάτι, συγκρίνοντάς τους μὲ τὸν ἑαυτό μου, κ' εὐρίσκω τὴ γαλήνη μου και τὴν ἐλευθερία μου. Ἡ ἐλευθερία μου εἶναι πάντα ἐσωτερική. Θὰ αγωνιστῶ κάποτε ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, μὰ δὲ θὰ σπάσω τὸ κεφάλι μου ἀπάνω στὰ κεφάλια τους. Και ὅταν μπαίνω στὶς κοινωνίες τους και στὶς συντροφιές τους, στοὺς συνεταιρισμοὺς τους και στὶς ἀδελφότητές τους, μπαίνω προσωρινὰ πάντα, μὲ πνεῦμα γυρισμοῦ στὴ μοναξιά μου, που εἶναι γλυκειὰ σὰν πατρίδα, και πάντα για νὰ πειραματίζομαι, ὥστε νὰ συμπληρῶνω τὴ γνώση μου και νὰ φωτίζομαι. Βγαίνω στὸ κυνήγι ἢ στὴνω τὰ δίχτυα μου για φάρμα και μὲ τὴν ἐσοδείά μου ξαναγυρίζω στὸν ἑαυτό μου, σὰν τ' ἄλογο στὸ στάβλο.

Μὲ τοὺς ἄλλους σχετίζομαι: εἶναι οἱ κοινωνικὲς σχέσεις που θέλουν μιὰ ἠθική, τὴν καθιερωμένη ἠθική και πολλή ὑποκρισία. Ἄλλ' ἀπὸ τὴ σχέση μου μὲ τοὺς ἄλλους ἐκείνο που μόνο μ' ἐνδιαφέρει ἀληθινὰ εἶναι τὸ στερέωμα, τὸ δυνάμωμα τοῦ ἑαυτοῦ μου μέσα στὴ συνείδησή μου, δηλαδή ἡ ἔντονη συναίσθηση τοῦ ἐγὼ και τοῦ μὴ ἐγὼ, που μοῦ χρησιμεύει για τὴ γνώση. Ἡ συνείδηση ὅμως τοῦ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μὴ ἐγὼ σχηματίζεται ἀπὸ τὴ σύγκριση τοῦ ἑαυτοῦ μου ὄχι μόνο μὲ τοὺς ὁμοίους μου, παρὰ και μὲ ὅλα τὰ ἄλλα πλάσματα στὴ φύση. Ἄλλὰ ὅσο περισσότερο

λαβαίνω συνείδηση του «εγώ μου», τόσο νοιώθω βαθύτερα ότι δεν είμαι ανεξάρτητος από τίποτα. Το εγώ μου δεν είναι παρά μια συνείδηση της ζωής μου έντονη, ένα σημαντικό φωτεινό μέσα στη γενική ζωή και στην ανόργανη φύση. Και είναι διαβατικό. Ναι, το ξέρω πως δεν είμαι μόνος, ένα ξερό Α, ανεξάρτητο, μετέωρο, το ξέρω πως είμαι ένας αδιάκοπος ανταγωνισμός με τα γύρω μου πράγματα, το ξέρω πως βρίσκομαι σε αδιάκοπη σχέση αλληλεπίδρασης με τους ζωντανούς άλλους, το ξέρω ότι μέσα μου περιέχονται και όλοι οι τώρα πεθαμένοι πρόγονοί μου άλλοι και ότι μήτε από τούτους ανεξάρτητος δεν είμαι. Και όμως το δυνατότερο αίσθημά μου είναι ότι είμαι άτομο, ότι ζω, ότι είμαι εγώ, ότι είμαι το κέντρο και ο δημιουργός του κόσμου και ότι δεν έχω χρέος κανένα προς κανέναν άνθρωπο και ότι το μόνο μου χρέος στρέφεται προς τον εαυτό μου, να είμαι γιερός, να ξανοίγω, να απλωθώ, όσο μου είναι δοσμένο πιδό τέλεια, ως που να πάρω την τελειωτικότερη, την πιδό πλέρια μορφή που έχω δυναμικά μέσα μου, σαν το σπόρο του φυτού. Και ο κάθε άνθρωπος ως κάνη και αυτός το ίδιο.

Όσο, αν και δεν έχω χρέος προς κανένα, μπορεί όμως να κάνω στους άλλους εκείνο που νομίζω καλό, όχι από χρέος, παρά από αγάπη. Μόνη ή αγάπη, όταν και όπου και όσο υπάρχει, με συνδέει στενά με τους άλλους. Και είναι η αγάπη μου μια συμπάθεια, συμπονιά ή και έρωτας κάποτε, αίσθημα της στιγμής ή πιδό κατασύνεχο, κατά τους ανθρώπους ή κατά τη διάθεση που έχω. Βαριούμαι κάθε άλλη σχέση με τους ανθρώπους.

Έκφραση. Έκφράζομαι με λόγια και με πράξεις. Οι πράξεις δείχνουν, περισσότερο από τα λόγια, τη μοίρα του ανθρώπου· τα λόγια, τη συνειδητική και τη συναισθηματική λογική περισσότερο. Άλλά και τα δυο δείχνουν όλο τον άνθρωπο. Στα λόγια περιλαμβάνονται φωνές, σχήματα, χειρονομίες, μορφασμοί, νοήματα και σημεία.

Ό,τι είναι μέσα μου θέλει να εκφραστεί. Με την έκφραση απολυτρώνομαι. Όταν δεν εκφραστεί, μένει μέσα μου και με φαρμακώνει και με βασανίζει, ως που να βγεί. Αν εκείνο που με τυραννεί, με φαρμακώνει και βαραινεί μέσα μου, δε βρή τρόπο να εκφραστεί, μπορεί να με κάμη να σκοτωθώ ή να πεθάνω. Η έκφραση είναι καθαρτικό δυνατό, που με λυτρώνει από τα βάρη και από τα φαρμάκια. Η έκφραση είναι αποτέλεσμα της συνείδησης ενός αισθηματός μου· άμα το έχω εκφράσει, είναι σχεδόν τέλεια συνειδητό, μολονότι πολλά άλλα σχετικά ή άσχετα με τούτο αισθηματά μένουν ανέκφραστα μέσα μου. Η έκφραση σημειώνει την ώρα του λυτρωμού από το αίσθημα αυτό και την ώρα του περάσματος του στο ύποσύνειδο. Η έκφραση παραδίδει το πράμα αυτό στο βασίλειο της συνήθειας.

Η όποια έκφραση αρκεί προσωρινά και, άλλωστε, αφήνει τόσα άλλα ανέκφραστα μέσα μου. Άμα πονώ, φωνάζω ή κρατώ τη φωνή μου, άλλά μορφάζω ή κρατώ το μορφασμό, άλλά λέω τον πόνο μου με λόγια. Αν ο πόνος είναι πάρα πολύς και δεν μπορεί να τον συνηθίσω ο οργανισμός μου και δεν άντέχει στην έντασή του και δεν μπορεί να γίνη ολοκληρωτική συνείδηση, έκφραση και συνή-

θεια, πεθαίνω. Οί θρησκείες, οί τέχνες και οί φιλοσοφίες είναι εκφράσεις, που βρήκε ο άνθρωπος για να υποφέρη εύκολώτερα τὸ βάρος τῆς ζωῆς, τὸ βάρος τῆς και τὸ βαρέ-
μό του. Οί πιδ εὐφάνταστοι εκφράζονται με τῖς θρησκείες, τῖς τέχνες, τῖς φιλοσοφίες. Πλάθουν μιὰν ἀντίληψη τοῦ κόσμου δική τους. Οί ἄλλοι τοὺς πιστεύουν και τοὺς ἀκο-
λουθοῦν και τοὺς θαυμάζουν και τοὺς λατρεύουν σὰ θεοὺς και χρησιμοποιοῦν τῖς εκφράσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων για λογαριασμό τους. Ἄλλοι, με λιγώτερη φαντασία, καταγίνονται με τῖς ἐπιστήμες και τῖς κάνουν θεὰ Ἐπι-
στήμη. Ἄλλὰ και ἡ πράξη, ἐχτὸς που εἶναι και αὐτὴ εκφραση ἀντιδραστικὴ στοὺς ἐχθροὺς τῆς ζωῆς, χτύπημα τῶν ἐχθρῶν για τὴν αὐτοσυντηρησία ἢ τὴν κυριαρχία, χρησιμεύει ἐπειτα σὲ πολλοὺς σὰ μέσο για να λυτρωθοῦν ἀπὸ τὸ βαρεμό τους για τὸ βάρος τῆς ζωῆς. Δουλεύουν, ἐνεργοῦν, κουνιοῦνται για να μὴ βαρεθοῦν τὸν ἑαυτό τους, δηλαδὴ τὴ ζωὴ τους, που εἶναι βάρος με τὸ να ἀπαιτῆ ἀδιάκοπους ἀγῶνες, και δὲν ἔχουν τὴν ἀξιοσύνη να εκφρα-
στοῦν ἀλλιῶς, με θρησκείες, τέχνες, φιλοσοφίες ἢ και ἐπιστημονικὲς ἔρευνες, για να μπορέσουν να ξεφορτώσουν τὸ βάρος αὐτὸ ἀπὸ πάνω τους, δηλαδὴ να τὸ εκφράσουν, να τὸ λησμονήσουν, να τὸ συνηθίσουν, να τὸ χωνέψουν, να τὸ νικήσουν.

Ἡ μεταφυσικὴ δὲ μοῦ εἶναι ἀρκετὴ για να εκφραστῶ, ὅπως δὲ μοῦ εἶναι ἀρκετὲς οὔτε οἱ ἐπιστήμες· και μόνο για να εκφράσω ἢ να ἐξηγήσω με λόγια (γιατὶ δὲν ἔχει ἄλλο μέσο ἢ συνείδησή μου) μερικὰ φαινόμενα, που με ταραάζουν, και να καταφέρω τὴ σύνθεσή τους με τὴ φαν-

τασία (ιδιότητα τῆς συνείδησης μου), εἶναι ἀνάγκη κάποτε να μεταχειρίζωμαι τὸν μεταφυσικὸ ἀνθρωπομορφισμό, μολοντι ξέρω πως δὲν ἔχει πραγματικὴ ὑπόσταση, οὔτε ἀπόλυτη ἀξία, και τὸν χρωστῶ μονάχα στὴν ἀτέλεια τῶν εκφραστικῶν μέσων, που ἔχει στὴ διάθεσή της ἢ συνείδη-
σή μου, και στὴν κληρονομημένη μου συναισθηματικὴ λογικὴ, που ἔχει βαθύτατες ρίζες μέσα μου.

Τὸ περισσότερο ἀπ' ὅλα ο ἄνθρωπος φοβᾶται μήπως βαρεθῆ τὴ ζωὴ του, που εἶναι βάρος, μήπως κουραστῆ να ἀγωνίζεται και γι' αὐτὸ και τὴν εκφράζει με κάθε τρόπο. Στὴν ἀντίδρασή του δίνει μορφὲς διαφορὲς, κατὰ τῖς ἐκάνο-
τητες και τῖς προτιμήσεις του. Ὅταν δὲν μπορῆ να ἀντιδρᾷ με φιλοσοφίες, τέχνες, θρησκείες, μελέτες ἢ πράξεις, καλεῖ ἐπικουρία διασκεδαστικότερη και, κοντὰ στὴν καθημερινὴ του ταχτικὴ ἀντίδραση, που λέγεται δουλειὰ και καταν-
τὰ συνήθεια, κάνει περιπάτους, γυμναστικὲς, χοροὺς, παιχνίδια, που εἶναι και αὐτὲς ἀντίδρασεις. Παραγεμίζει κάθε ὥρα τῆς ζωῆς του με τέτοιες ἀντίδρασεις, στηρίγματα ἐνάντια στο βαρεμό, που εἶναι πόθος θανάτου. Δὲν ἀφήνει καιρὸ στὴ συνείδησή του να στοχαστῆ τὴ ζωὴ του, γιατί ξέρει πως, ἀν τὴ στοχάζονταν, θὰ τὴ βαριοῦνταν.

Ἡ ἀνάγκη τῆς εκφρασης προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸ ὀρμέφυτο τῆς αὐτοσυντηρησίας. Και ἐπειδὴ ἢ ζωὴ εἶναι ἀγῶνας ἀδιάκοπος με ἐχθροὺς κάθε λογῆς, καταλαβαίνω τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ κάθε ἀγῶνα και τοῦ κάθε πολέμου, ἀλλὰ και γίνεται κάποτε βάρος ἢ ζωὴ, βάρος που πρέπει να τὸ συνηθίσω. Ἄν σταματοῦσα, ἔστω και ἓνα δευτερόλεπτο, να ἀντιδρῶ στο βαρεμό τῆς ζωῆς, θὰ

ἤμουν μονοστιγμῆς πεθαμένος. Ἡ ἀντίδραση στοὺς ἐχθροὺς εἶναι ἡ κάθε ἐκφραση, λόγια καὶ πράξεις. Καὶ ἡ κάθε ἐκφραση εἶναι ἡ ἀναγκαῖα μορφή, που βρίσκει καὶ δίνει ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀντίδρασή του. Ἀκμή μου εἶναι ἡ ἔντονη καὶ ἐλαστικὴ, σχεδὸν αὐτόματη, ἀντίδραση, ἡ τελειότερη συνείδηση καὶ ἐκφραση, καὶ μὲ τὴν ἐκφραση ἡ σιγουρότερη μεταφορὰ στὸ βασίλειο τῆς συνήθειας μερικῶν βαρῶν τῆς ζωῆς, ἡ εὐκολὴ νίκη τῶν βαρῶν αὐτῶν. Ἡ ὑγεία μου εἶναι τὸ ἴδιο. Παρακμή μου εἶναι τὸ κάθε ἀδυνατίσμα, χαλάρωση καὶ σκλήρωση καὶ ὁ κατήφορος πρὸς τὴν τελικὴ μου ὀλοκληρωτικὴ ἀδυναμία νὰ ἀντιδράσω, νὰ ἐκφραστῶ καὶ νὰ συνηθίσω, ὁ κατήφορος πρὸς τὸν ἐκμηδενισμό μου. Ἡ ἀρρώστια μου εἶναι τὸ ἴδιο, μόνο που αὐτὴ μου ἀφήνει τὴν ἐλπίδα ὅτι μπορεῖ καὶ νὰ γιάνω πάλι.

Καὶ ὅμως, καὶ ὅταν ἀγωνίζωμαι καλὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ ὅταν εὐκόλα συνηθίζω τὰ βάρη της, σταματῶ συχνὰ καὶ διακόφτω τὴ συνήθεια συνειδητὰ ἢ ἀσύνειδα· συνειδητὰ γιὰ νὰ νοιώσω καλλίτερα τὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμο· ἀσύνειδα, σὰν ἠφαίστειο που βρίσκεται σὲ ἐκρηξῆ, ἐνάντια σ' ὅλο τὸ βάρος τῆς ζωῆς μαζωμένο. Μοῦ φαίνεται πως ποτὲ δὲ θὰ μπορέσω νὰ λάβω τέλεια συνείδηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ νικήσω τὸ βάρος τῆς ζωῆς, νὰ ἐκφραστῶ ὅπως θὰ τὸ ἤθελα, νὰ συνηθίσω ἐπομένως ὀλότελα στὴ ζωὴ. Τίς περισσότερες ὥρες μου βρίσκομαι ἢ βασανισμένος καὶ ἀηδιασμένος ἢ σὲ ἐπαναστατικὸ ὄργασμὸ καὶ σ' ἐκρηξῆ. Καὶ οἱ δύο εἶναι κατάστασεις ἀπαισιοδοξίας· ἢ μιὰ εἶναι θανατερὴ ἀπαισιοδοξία, ἢ ἄλλη ἐκρηκτικὴ. Πάντα μου, σχεδόν, ἀσυμβίβαστος μὲ τὴ ζωὴ.

Ἡ ἀντίδραση στοὺς ἐχθροὺς τῆς ζωῆς κατανατᾶ καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια συνήθεια καὶ τὴν κάνει ὁ ἄνθρωπος αὐτόματα, ὅπως χωνεύει τίς τροφές που ἔβαλε στὸ στομάχι του. Καὶ τὸ βάρος τῆς ζωῆς καὶ αὐτὸ γίνεται συνήθεια, καὶ τὸ αἰσθάνεται ὄχι κάθε ὥρα, παρὰ μόνο εἴτε ὡς που νὰ τὸ ἐκφράσῃ εἴτε ὅταν εἶναι ἀδύνατος, ἄρρωστος ἢ κουρασμένος.

Μοῖρα. Ἡ συνείδηση τῶν δεσμῶν μου, ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης, που πάντα παραμονεύει γύρω μου γιὰ νὰ μὲ περιορίσῃ, μὲ λυτρώνει ἀπὸ τὸ βάρος τῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἀνάγκης καὶ ἔτσι μοῦ δίνει καὶ νοιώθω ἓνα αἶσθημα ἐλευθερίας, τὸ αἶσθημα τῆς φωτεινῆς γαλήνης μετὰ τὴν ἐκφραση. Ὅχι πως ἀλήθεια ὑποτάζομαι θεληματικὰ στὴν ἀνάγκη που μὲ σφίγγει, ἀλλὰ ὁ γνωρισμός μου μὲ τὰ ἰσόθια δεσμά μου μὲ κάνει καὶ αἰσθάνομαι σὰ νὰ ὑποτάζομαι θεληματικὰ (ὁ ποινικὸς νόμος τὸ λέει «ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως»), γιὰ τὴν ἀφαιρεῖ, ἔστω καὶ προσωρινά, τὴν ὁρμὴ τοῦ ἐπαναστατήματος ἐνάντιά της. Αἰσθάνομαι σὰ νὰ μὴν ταιριάζῃ κανένας σηκωμός, καμιά ταραχὴ νὰ μὴ φανερώνεται πιὰ μέσα μου, ἅμα νοιώσω καθαρὰ τὴν ἀνάγκη που μοῦ χαράζει σύνορα τριγύρω στὸ εἶναι μου. Καὶ ὅμως συχνὰ ξαναξεχνῶ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν δεσμῶν καὶ ξανασηκώνομαι καὶ ξαναταράζομαι, λέγοντας γιὰ δικαιολογία λογικὴ ἔπειτα πως δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ ποτὲ ἀκριβῶς ἢ συνείδησή μου ποιὰ εἶναι τὰ σύνορά μου.

Τὰ σύνορά μου αὐτά, τὰ συνειδητὰ κατὰ προσέγγιση, δὲ μ' ἐμποδίζουν ὥστόσο νὰ φυτρώσω ὅσο γίνεται, νὰ

ὕψωθῶ ὅσο μοῦ εἶναι δοσμένο, νὰ ξεκλαρίσω τὰ κλαριά τοῦ παρθένου δάσου που εἶναι ὁ κόσμος, νὰ ἀνθίσω, νὰ καρπίσω, νὰ καλλιεργήσω τὸ ἀκατάστατο, περιφραγμένο περιβόλι, που εἶναι ὁ ἑαυτός μου, νὰ ξελαγαρίσω τὰ θολὰ νερά τῆς κάθε λιμνοθάλασσας, που εἶναι καὶ αὐτὰ μέσα μου, γιὰ νὰ ἰδῶ, νὰ ζητήσω τὴ γνώση, νὰ διαπεράσω τὰ φαινόμενα μὲ τὸ μάτι μου, νὰ ξαναδημιουργήσω τέλος ἐλεύθερα τὸν κόσμο, ὅπως μπορῶ, δηλαδή νὰ πλάσω ἐγὼ ἕναν κόσμο, τὸν κόσμο μου.

Ἡ μοῖρα μου δὲν εἶναι ἀπ' ἔξω μου, ξένη δύναμη που μὲ περιορίζει· βρίσκεται μέσα μου ριζωμένη, χωμένη σ' ὅλα μου τὰ μέλη, στοὺς ἰστούς, στὰ ἀγγεῖα, ρέει μὲ τὸ αἷμα στὶς φλέβες καὶ ἀρτηρίες μου, διαχύνεται ὡς καὶ στὶς τρίχες τῆς κεφαλῆς μου. Εἶναι ὁ χαρακτήρας μου, ἡ ἰδιοσυγκρασία μου, ἡ δυναμικὴ μορφή μου, ὁ ρυθμός μου. Μὲ ὀρίζει βέβαια πάντα καὶ κάνει νὰ μὴν εἶμαι ἀπεριόριστος οὔτε παντοδύναμος ἢ παντογνώστης, ὅπως θὰ τὸ εὐχόμουν. Ἀλλά, ἀναγνωρίζοντάς την σὰν ἀνάγκη, εἶναι σὰ νὰ τὴν παίρνω καὶ νὰ τὴ βαστῶ στὰ χέρια μου, σὰ νὰ τὴ συγκεντρώνω καὶ μὲ τὴ δύναμή της, ὅσην ἔχει, νὰ ὀδηγῶ τὸν ἑαυτό μου μέσα στὴ ζωὴ πρὸς τὸ ἀνθισμὰ μου. Ἡ συνειδησή μου θαρρεῖ πως αὐτὴ ἡ ἴδια βαστᾷ τὸ δαιάκι τοῦ τιμονιῦ, ἐνῶ τὸ κρατᾷ ἡ μοῖρα μου.

Δὲ λέω ἔχω ἢ δὲν ἔχω τύχη, εἶμαι ἢ δὲν εἶμαι τυχερός. Τύχη μου ἢ γραφτό μου εἶναι ἡ μοῖρα μου καί, αὐτὴ, τὴν ἔχω μέσα μου σὰ δύναμη καὶ σὰν ἀδυναμία. Ἀρματωμένη μὲ τὴν πανοπλία της δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν ξένο καὶ ἀπὸ τίποτε ἐξωτερικό, συμμαχικό ἢ ἐχθρικό.

Αὐτὴ ὀρίζει τὰ τυχερὰ καὶ τὰ μὴ τυχερὰ, ὑποτάζει τὶς ἀναποδιές, τὰ ἐμπόδια καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἀφοῦ μὲ ὑποτάζει ἐμένα ὀλοκληρῶ, πῶς νὰ μὴν ὑποτάξῃ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα; Μὲ τὸ νὰ γίνωμαι συνειδητὰ ὑποταχτικὸς τῆς μοῖρας, που ρέει μέσα στὸ αἷμα καὶ στοὺς ἰστούς μου, αὐτοκυριαρχῶ, παίρνω τὸ δρόμο μου σταθερὰ καὶ βάζω ἕνα σκοπὸ καὶ συνειδητὸ στὴ ζωὴ μου, που εἶναι ἄσκοπη, ὄχι ὅμως καὶ χωρὶς προορισμό. Προορισμὸς τῆς ζωῆς μου εἶναι ἡ ἴδια μου ἡ ζωὴ, τὸ νὰ ζήσω, νὰ νικῶ ὀλοένα τοὺς ἐχθρούς της καὶ νὰ ὑψώνωμαι πρὸς τὸ ὅσο γίνεται τελειότερο ἀνθισμὰ της. Τὸ θέλει ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μου αὐτό, τὸ θέλει ἡ μοῖρα μου αὐτό, ὅσο ἄσκοπο καὶ νὰ εἶναι, τὸ θέλει καὶ ἡ συνειδησή μου, ἀφότου καὶ ὅσες φορές γνωρίζει τὴ μοῖρα μου. Καὶ ἔτσι, ὅ,τι καὶ ἂν μου τύγῃ, ὅ,τι καὶ ἂν ἀνταμῶσω στὸ δρόμο, δὲν ἔχει καμιά σημασία· ἂν εἶναι σύμμαχος, τὸν παίρνω, ἂν ἐχθρὸς, τὸν χτυπῶ. Ἡ τύχη δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴ μοῖρα μου, οὔτε τὴν ἀλλάζει οὔτε τὴν ἐπηρεάζει. Ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπός, που διάλεξα συνειδητὰ νὰ βάλω στὴ ζωὴ μου, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀναγκαστικὰ συμμορφωμένος μὲ τὴ μοῖρα μου δὲν μπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ τὴ μοῖρα μου. Ἡ ζήτησις τῆς γνώσης δὲν ἐπηρεάζει τὸ χαρακτήρα μου. Καὶ ἔτσι καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς μου τὸν ἔχει προορισμένο, ἀλήθεια, πρὶν τὸν διαλέξω συνειδητὰ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἔχω ἢ δὲν ἔχω διαλέξει ἕνα σκοπὸ, ἡ μοῖρα μου.

Ἀντίθετὰ της δὲν μπορῶ νὰ πάω. Νὰ τῆς ξεφύγω δὲν μπορῶ. Νά, ἡ σκληριά μου.

Συνειδησὴ της ὀλοκληρωτικὴ δὲν μπορῶ νὰ ἔχω γιὰ

ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ

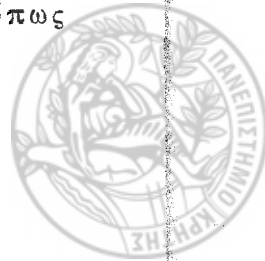
νά λυτρωθῶ. Τὰ σύνορα τοῦ δυνατοῦ γιὰ μένα, δὲν τὰ ξέρω ἀκριβῶς. Ἀλλά, καὶ ἂν τὰ ἤξερα, δὲ θὰ δυνόμουν νὰ τὰ ξεφύγω.

Αὐτὴ ἡ μισοἀγνοία καὶ μισογνώση μοῦ δίνει θάρρος καὶ ὄρεξη γιὰ νὰ δοκιμάσω ὅλα. Νά, ἡ ἐλευθερία μου.

Δοκιμάζοντας ὅλα χτυπῶ συχνὰ στοὺς τοίχους τοῦ ἀδυνατοῦ καὶ τότε λαβαίνω καθαρώτερα κάποια συνείδηση ἀπὸ σύνορα καὶ ὑποτάζομαι πάλι στὴν ἀνάγκη γαληνεύοντας. Ἀλλά πάλι θὰ δοκιμάσω. Πάντα μου θὰ ὑπάρχη κάποια terra incognita, που θὰ πασιίζω νὰ τὴ γνωρίσω.

Σμίγουν μέσα μου ἡ σκλαβιά καὶ ἡ ἐλευθερία. Δημιουργῶ τὸν κόσμο μου ἐλεύθερα, ὅπως μπορῶ.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Α' Σειρά - Λογοτεχνικά.

- 1 Τὸ Μονοπάτι, γράφηκε στὰ 1902, 1η ἔκδοση στὰ 1925
- 2 Μαρτύρων καὶ Ἡρώων Αἷμα, 1η ἔκδοση 1907, 2η 1914
- 3 Ἡ Σαμοθράκη, 1η ἔκδοση στὰ 1909, 2η στὰ 1926
- 4 Ὅσοι Ζωντανοί, 1η » » 1911, 2η » 1926
- 5 Τὸ Σταμάτημα, γράφηκε στὰ 1917, 1η ἔκδοση στὰ 1927
- 6 Διάφορα, ἀνέκδοτο.

Β' Σειρά - Κριτικά, Κοινωνικά, Πολιτικά κλπ.

α' πρὶν πολιτευθῆ (ἕως εἰς τὰ 1915).

- 1 Ὁ Ἑλληνισμὸς μου καὶ οἱ Ἕλληνες, 1904-09, ἀνέκδοτο
- 2 Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, 1η ἔκδοση στὰ 1913
- 3 Διάφορα.

β' ἀφοῦ πολιτεύθηκε (1915-20)

- 4 Ἄρθρα, Λόγοι κλπ. 1915-17
- 5 Ἡ Ἑλληνικὴ Τραγωδία, γράφηκε στὰ 1918, ἀνέκδοτο
- 6 Ἄρθρα, ὑπομνήματα κλπ. 1918-20

Γ' Σειρά - Ἰδιωτικά.

- 1 Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του, ἀνέκδοτο
- 2 » » τὸ ἡμερολόγιό του, »

